

ANTEA GROUP MOVARES INFRAM GOUDAPPEL COFFENG

A4 Haaglanden – N14

Bureauonderzoek archeologie t.b.v. MER en OTB

Zaaknummer 31137311

Opdrachtgever:

Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid

Datum vrijgave	Beschrijving revisie	1 ^e lijns goedkeuring	2 ^e lijns goedkeuring	Vrijgave
26-3-2020	Versie 6.0, Definitief tbv OTB	A. Brokke	M.F.D. Kerkvliet 	A.A.J. van Reisen

Samenvatting

Het voorliggende rapport betreft het bureauonderzoek archeologie ten behoeve van het milieueffectrapport (MER) en Ontwerptracébesluit (OTB) A4 Haaglanden – N14. Deze rapportage beschouwt voor het aspect archeologie de optredende effecten, toetst deze (indien van toepassing) aan vigerende wet- en regelgeving en geeft aan in hoeverre mitigerende en/of compenserende maatregelen nodig zijn.

Ten behoeve van het archeologisch bureauonderzoek zijn onder andere de volgende bronnen geraadpleegd:

- Archis 3 (waaronder geomorfologische en bodemkaarten en alle bekende monumenten);
- (Concept) rapportages van archeologische onderzoeken in de directe omgeving;
- Provinciale verwachtingskaart;
- Gemeentelijke verwachtings- en beleidskaarten.

Conclusie

In delen van het plangebied heersten in het verleden natte omstandigheden waardoor het gebied niet altijd aantrekkelijk was voor bewoning. Het veen groeide in deze regio al vanaf het laat Neolithicum, wat de afwezigheid van archeologische resten uit de metaaltijden verklaart. Vanaf de Romeinse tijd vestigde men zich vooral op hoger gelegen strandwallen en rivieroeverwallen. De verwachting op het aantreffen van resten uit de Romeinse tijd is in delen van het plangebied dan ook (middel) hoog.

Vanaf de middeleeuwen heeft men op grote schaal de veengebieden ontgonnen. Er zijn in het gebied dan ook behoorlijk wat vindplaatsen en vondsten bekend uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Hierbij dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat het op dit moment niet altijd duidelijk is in hoeverre de huidige A4 voor versterking van het bodemprofiel heeft gezorgd.

Op basis van de verschillende archeologische verwachtingskaarten van de gemeenten is gebleken dat er voor grote delen van het plangebied geen onderzoeksplicht geldt. In de gemeente Leidschendam-Voorburg geldt deels een hoge en deels een lage archeologische verwachting, waarbij archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is als de vrijstellingsgrenzen worden overschreden. Tussen knooppunt Ypenburg en aansluiting Den Haag-Zuid zijn diverse hoge archeologische verwachtingen opgenomen. Tevens loopt het tracé hier door/ langs een archeologisch monument (16452/16190/16193). Een archeologisch vervolgonderzoek zal bij dit deeltracé hoogstwaarschijnlijk noodzakelijk zijn. Het advies van de gemeente Rijswijk is dat bij het monument Hoekpolder een archeologische opgraving plaats dient te vinden van het schuine talud tussen de damwand en het wegdek. Het gaat om een zone van circa 5 m breed en enkele tientallen meters lengte. In het OTB-ontwerp vinden binnen het monument wijzigingen plaats. Als hier bodemverstorende werkzaamheden plaatsvinden dient hier een archeologisch proefsleuvenonderzoek dan wel opgraving plaats te vinden. De N14 heeft op de gemeentelijke verwachtingskaart een hoge archeologische verwachting. Hier is een aanvullend archeologisch onderzoek noodzakelijk.

Advies

Indien de vrijstellingsgrenzen worden overschreden binnen een gemeente of als er monumenten geraakt worden, is het noodzakelijk om een aanvullend archeologisch onderzoek uit te voeren. Dit onderzoek zal over het algemeen bestaan uit een inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen, verkennende fase. Een verkennend booronderzoek is er niet primair op gericht om archeologische resten aan te treffen (hiervoor is de gehanteerde boordichtheid en –intensiteit te gering), maar is wel uitermate geschikt om de opbouw en de bodemkwaliteit (gaafheid) te bepalen. Met deze methode kunnen kansrijke of kansarme zones worden bepaald. Aan de hand van de resultaten van dit veldonderzoek kan worden bepaald of er nog een aanvullend onderzoek noodzakelijk is, in de

vorm van een karterend booronderzoek of een proefsleuvenonderzoek. Op de plaatsen waar een monument wordt geraakt, wordt een archeologische opgraving dan wel archeologische begeleiding uitgevoerd.

Het advies van de gemeente Rijswijk is dat bij het monument Hoekpolder een archeologische opgraving plaats dient te vinden van het schuine talud tussen de damwand en het wegdek. Het gaat om een zone van circa 5 m breed en enkele tientallen meters lengte. In het OTB-ontwerp is binnen het monument een tijdelijk werkterrein aangelegd. Hier dient een archeologisch proefsleuvenonderzoek dan wel opgraving plaats te vinden.

Administratieve gegevens

<i>Projectnummer Flow4</i>	435465
<i>OM-nummer</i>	4714049100
<i>Provincie</i>	Zuid-Holland
<i>Gemeente</i>	Leidschendam-Voorburg, Den Haag, Rijswijk, Midden-Delfland, Delft en Schiedam
<i>Plaats</i>	divers
<i>Toponiem</i>	A4 Haaglanden – N14
<i>Kaartblad</i>	30G/37E
<i>Coördinaten tracé</i>	85656/456227 88141/455402 80707/448003 84016/440463
<i>Lengte tracé</i>	circa 18,5 km
<i>Opdrachtgever</i>	Rijkswaterstaat
<i>Uitvoerder</i>	Flow4
<i>Datum uitvoering</i>	juni 2019
<i>Projectteam</i>	F. van Reisen (manager planuitwerking) M.F.D. Kerkvliet (projectleider) A.J. Brokke (senior KNA-archeoloog) H.J.L.C. Koopmanschap (senior KNA-archeoloog) C.I. Nater (KNA-archeoloog) J.E. Colijn (KNA-archeoloog)
<i>Vrijgave conform KNA</i>	H.J.L.C. Koopmanschap (senior KNA-archeoloog)
<i>Bevoegd gezag</i>	Minister van Infrastructuur en Waterstaat
<i>Adviseurs bevoegd gezag</i>	RCE en gemeenten Leidschendam-Voorburg, Den Haag, Rijswijk, Midden-Delfland, Delft en Schiedam
<i>Deskundige Bevoegd gezag</i>	E. Gehasse (senior adviseur archeologie Rijkswaterstaat)
<i>Beheer documentatie</i>	Flow4

Inhoud

Samenvatting	1
Administratieve gegevens	4
1 Inleiding	7
1.1 Het kader: OTB/MER A4 Haaglanden – N14	7
1.1.1 Aanleiding en doel	7
1.1.2 Beschrijving van het voornemen	9
1.2 Leeswijzer	11
2 Onderzoeksmethodiek en wet- en regelgeving	13
2.1 Archeologisch beleid	13
2.1.1 Provincie Zuid-Holland	13
2.1.2 Leidschendam-Voorburg	14
2.1.3 Den Haag	15
2.1.4 Rijswijk	17
2.1.5 Midden-Delfland	20
2.1.6 Delft	22
2.1.7 Schiedam	23
3 Beschrijving onderzoekslocatie	24
3.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied	24
3.2 Huidig en toekomstig gebruik	24
4 Landschappelijke situatie	25
4.1 Geomorfologie en AHN	26
4.2 Bodem en grondwater	29
5 Historische situatie	33
6 Bekende waarden	41
6.1 Archeologische waarden	41
6.2 Ondergrondse bouwhistorische waarden	51
7 Archeologische verwachting	54
7.1 Bestaande verwachtingskaarten	54
7.2 Gespecificeerde archeologische verwachting	56

8	Conclusies en advies	58
9	Leemten in kennis	62
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	63
	Lijst met afbeeldingen	66
	Bijlagen	68

1 Inleiding

Het voorliggende rapport betreft het bureauonderzoek archeologie ten behoeve van het milieueffectrapport (MER) en Ontwerptracébesluit (OTB) A4 Haaglanden – N14. Ten behoeve van deze bureaustudie heeft een informatie-uitvraag plaatsgevonden bij de verschillende gemeente waardoor het plangebied loopt. Waar deze ook daadwerkelijk gereageerd hebben, is deze informatie opgenomen in onderhavige studie.

In deze inleiding wordt nader ingegaan op het kader, het OTB/MER A4 Haaglanden – N14. Vervolgens bevat dit hoofdstuk een leeswijzer voor dit rapport.

1.1 Het kader: OTB/MER A4 Haaglanden – N14

1.1.1 *Aanleiding en doel*

De Rijksweg A4 is de belangrijkste noord-zuidroute door de Randstad en verbindt de stedelijke regio's Amsterdam, Den Haag en Rotterdam en de luchthavens Schiphol en Rotterdam. Een goede verkeersdoorstroming op deze Rijksweg is van (inter)nationaal belang. Op de A4 en de zogenoemde poorten (aansluitingen) en inpridders (in- en uitgaande wegen) in de Haagse Agglomeratie staat het verkeer regelmatig vast. De komende jaren zullen deze problemen vanwege toename van het verkeer naar verwachting toenemen.

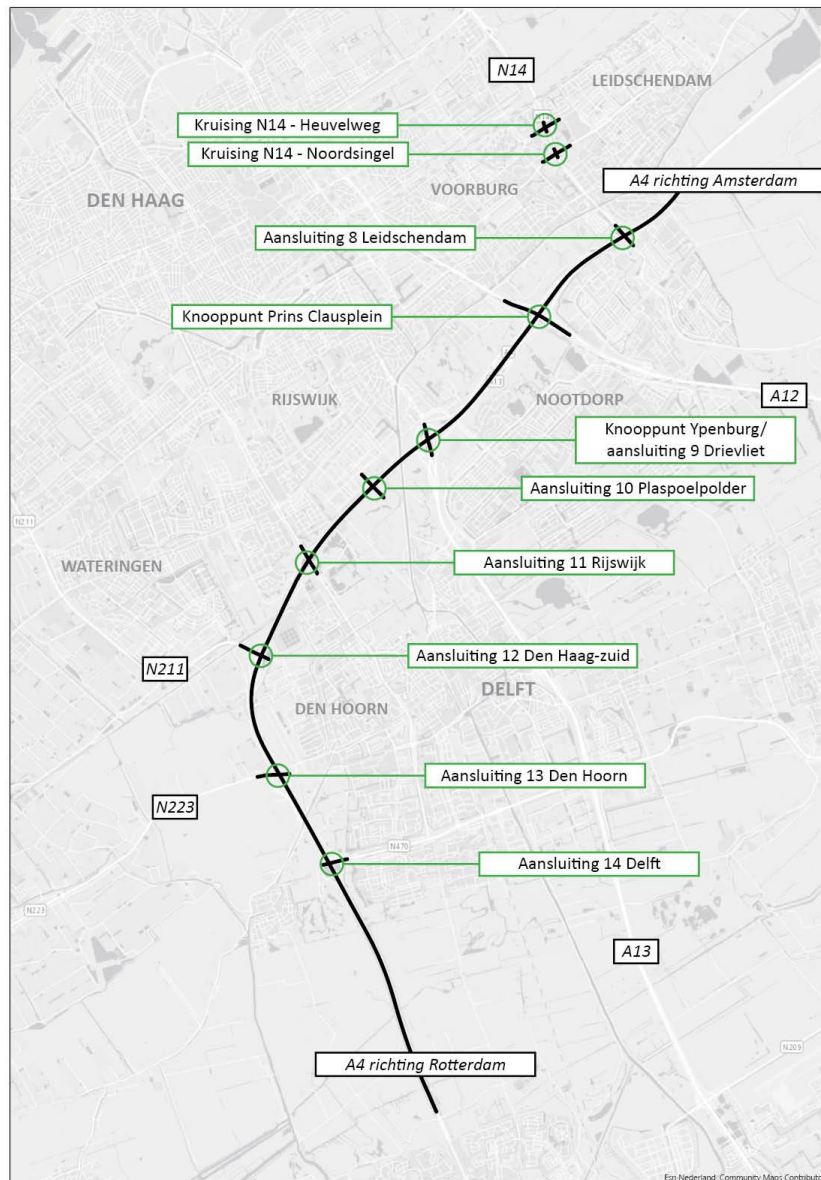
In 2011 is door het toenmalige ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM, nu Infrastructuur en Waterstaat) en de regionale partners de opdracht gegeven om een verkenning uit te voeren om mogelijke oplossingen te onderzoeken. Het resultaat van die verkenning is een Rijksstructuurvisie met Plan-MER waarin een samenhangend pakket aan infrastructuurmaatregelen is opgenomen om de bereikbaarheid van de regio Haaglanden te verbeteren, de robuustheid van het netwerk te vergroten en de verkeersdoorstroming te verbeteren. Het betreffen maatregelen op de A4 in de regio Haaglanden, op een aantal aansluitingen en op de N211 bij Den Haag Zuid, de Prinses Beatrixlaan in Rijswijk en de N14 bij Leidschendam-Voorburg.

De 'Rijksstructuurvisie A4 Passage Den Haag en Poorten & Inpridders' is met de regionale partners besproken, waarna overeenstemming is bereikt over deze Rijksstructuurvisie en de daarin verwoorde Voorkeursbeslissing. Deze overeenstemming is vastgelegd in het 'Bestuursakkoord inzake uitvoering van de A4 Passage en Poorten & Inpridders'. Hiermee hebben de partijen afspraken vastgelegd over de planuitwerking en de realisatie van de in de Rijksstructuurvisie verwoorde Voorkeursbeslissing. De Rijksstructuurvisie is in 2012 naar de Tweede Kamer gezonden. De minister van Infrastructuur en Milieu heeft op 12 november 2012 de Rijksstructuurvisie vastgesteld.

Op 19 juni 2017 heeft de minister opdracht verstrekt voor de planuitwerking A4 Haaglanden - N14. In de planuitwerking A4 Haaglanden - N14 wordt de in 2012 genomen Voorkeursbeslissing uitgewerkt naar het detailniveau van een Tracébesluit (TB). De Voorkeursbeslissing bevat wijzigingen aan het hoofdwegennet (de A4 en de N14) en het onderliggend wegennet. Het TB richt zich op de Tracéwet-plichtige werkzaamheden. Dit betreffen de werkzaamheden aan het hoofdwegennet en de eventueel daaruit voortvloeiende werkzaamheden aan het onderliggend wegennet bij de aansluitingen. In aanvulling op de Voorkeursbeslissing heeft de minister in 2018 omwille van de verkeersdoorstroming

besloten de scope uit te breiden richting de Ketheltunnel. Hierbij wordt de derde rijstrook in zuidelijke richting doorgetrokken tussen aansluiting Den Hoorn en de Ketheltunnel en in noordelijke richting tussen aansluiting Delft en aansluiting Den Hoorn. Deze scope-uitbreiding voorkomt het ontstaan van een flessenhals op de A4 Haaglanden – N14 en sluit aan op de 2x3 rijstroken op het aansluitende wegvak. Ten behoeve van het TB wordt eerst een OTB/MER opgesteld, waarop inspraak plaats kan vinden.

In figuur 1.1 is het traject van het OTB/MER A4 Haaglanden – N14 op hoofdlijnen weergegeven. De separate detailkaarten van het OTB bieden vervolgens meer detail.

Figuur 1.1: Traject OTB/MER A4 Haaglanden – N14.

1.1.2 *Beschrijving van het voornemen*

Het voorkeursalternatief, dat is uitgewerkt in het OTB-ontwerp, omvat de uitbreiding van de A4 vanaf de aansluiting op de N14 (aansluiting 8 Leidschendam) tot ten noorden van de Ketheltunnel en de aanpassing van twee kruispunten op de N14. Op de A4 betreft het hoofdzakelijk de realisatie van extra rijstroken. Op hoofdlijnen vinden de volgende aanpassingen plaats:

Westelijke rijbaan A4 (vanuit Amsterdam richting Rotterdam)

Deeltraject aansluiting Leidschendam - aansluiting Plaspoelpolder: uitbreiding parallelstructuur

De westelijke rijbaan van de A4 bestaat aan de noordzijde van het plangebied (km 42,7) uit vier rijstroken. Ten noorden van aansluiting 8 Leidschendam splitst de huidige rijbaan in een hoofdrijbaan met drie rijstroken en een parallelrijbaan met twee rijstroken, om vervolgens weer voor het knooppunt Prins Clausplein samen te voegen. In de plansituatie krijgt de parallelrijbaan vanaf ter hoogte van de aansluiting Leidschendam een extra rijstrook. Ook de capaciteit van de afrit in aansluiting 8 Leidschendam wordt verdubbeld van één naar twee rijstroken. De parallelrijbaan sluit net als in de huidige situatie bij het knooppunt Prins Clausplein aan op de verbindingsweg naar de A12 in beide richtingen. Daarnaast splitst de parallelrijbaan ook naar de doorgaande richting op de A4, waarbij dit in de plansituatie verdubbeld wordt van één rijstrook naar twee rijstroken. Hierbij wordt aangesloten op een nieuwe parallelrijbaan; de hoofdrijbaan splitst ten noorden van het knooppunt Prins Clausplein in een doorgaande rijbaan richting Rotterdam met twee rijstroken en een nieuwe parallelrijbaan met twee rijstroken. Deze nieuwe parallelrijbaan sluit aan de zuidzijde van knooppunt Ypenburg aan op de bestaande parallelrijbaan, die ter hoogte van de aansluiting Plaspoelpolder samenvoegt met de hoofdrijbaan van de A4. Deze bestaande parallelrijbaan wordt uitgebreid met één extra rijstrook.

In de huidige situatie voegen de verbindingswegen naar de A13 en van de A12 direct uit en in op de hoofdrijbaan. Ook de afrit van aansluiting 9 Drievliet voegt uit vanaf de hoofdrijbaan. De toerit van aansluiting 9 Drievliet en de afrit van aansluiting 10 Plaspoelpolder sluiten aan op de parallelrijbaan tussen Ypenburg en Plaspoelpolder. Met de realisatie van de nieuwe parallelrijbaan vinden de in- en uitvoeringen vanaf de A12 tot aan aansluiting 10 Plaspoelpolder plaats op de parallelrijbaan, waarmee het verkeer op de hoofdrijbaan zonder hinder van in- en uitvoegend verkeer door kan rijden. Het aantal rijstroken op de parallelrijbaan varieert hierbij tussen twee en vier rijstroken.

Deeltraject aansluiting Plaspoelpolder - aansluiting Den Haag-Zuid: verbreding in de buitenberm

Vanaf de toerit van aansluiting 10 Plaspoelpolder tot de afrit van aansluiting 12 Den Haag-Zuid (N211) wordt de rijbaan van de A4 uitgebreid van drie naar vier rijstroken. Bij dit gehele deeltraject vindt de verbreding hoofdzakelijk plaats in de buitenberm.

Deeltraject aansluiting Den Haag-Zuid - verdiepte ligging naar de Ketheltunnel: verbreding in de middenberm

Ook bij het deeltraject aansluiting 12 Den Haag-Zuid tot de zuidelijke plangrens wordt een extra rijstrook gerealiseerd. Hier wordt de rijbaan van de A4 uitgebreid van twee naar drie rijstroken. De verbreding vindt hier met name plaats in de middenberm, met uitzondering van het tracédeel tussen aansluiting 13 Den Hoorn en aansluiting 14 Delft waar de verbreding met name in de buitenberm zit.

Bij dit laatste tracédeel was een verbreding al voorzien en om die reden is reeds extra asfalt aanwezig in de buitenberm. Bij het wegvak met een verdiepte ligging tussen het kunstwerk Zuidkade en de Ketheltunnel was tijdens de realisatie hiervan in 2015 reeds rekening gehouden met een ruimtereservering voor een derde rijstrook in de middenberm.

In het OTB A4 Haaglanden – N14 is deze derde rijstrook opgenomen, waardoor drie rijstroken beschikbaar komen zonder de verdiepte ligging verder aan te hoeven passen. Aan de zuidzijde van het tracé sluiten de rijstroken aan op de bestaande twee rijstroken van de A4 en de uitvoegstrook naar de A20 ten noorden van de Ketheltunnel. De afrit van de aansluiting Den Haag-Zuid wordt grotendeels uitgebreid van één naar twee rijstroken.

Oostelijke rijbaan A4 (vanuit Rotterdam richting Amsterdam)

Deeltraject aansluiting Delft - aansluiting Den Haag-Zuid: verbreding in de middenberm

Op de oostelijke rijbaan begint de wijziging ter hoogte van aansluiting 14 Delft. De huidige rijbaan met twee rijstroken wordt bij dit deeltraject uitgebreid naar drie rijstroken. De verbreding vindt hoofdzakelijk plaats in de middenberm en deels in de buitenberm. Op dit deeltraject was een verbreding gedeeltelijk al voorzien en om die reden was reeds ruimte gereserveerd in de middenberm en reeds extra asfalt gerealiseerd in de buitenberm tussen aansluiting 14 Delft en aansluiting 13 Den Hoorn. De afrit van aansluiting 12 Den Haag-Zuid (N211) krijgt grotendeels één rijstrook extra.

Deeltraject aansluiting Den Haag-Zuid - aansluiting Plaspoelpolder: verbreding in de buitenberm

Ten noorden van aansluiting 12 Den Haag-Zuid (N211) bestaat de rijbaan van de A4 in de huidige situatie uit drie rijstroken. Dit wordt aangepast naar vier rijstroken. De verbreding bij dit deeltraject vindt hoofdzakelijk plaats in de buitenberm. Bij de aansluiting 12 Den Haag-Zuid wordt het verkeer vanaf het onderliggend wegennet naar de A4 gesplitst. De bestaande toerit wordt benut voor het verkeer vanuit de westzijde van de A4. Voor het verkeer vanuit de oostzijde van de A4 wordt een nieuwe separate toerit gerealiseerd aan de noordoostzijde van de aansluiting. De afrit van aansluiting 11 Rijswijk wordt verdubbeld van één naar twee rijstroken. Ten zuiden van aansluiting 10 Plaspoelpolder splitst de rijbaan net als in de huidige situatie in een hoofdrijbaan en een parallelrijbaan.

Deeltraject aansluiting Plaspoelpolder - aansluiting Leidschendam: uitbreiding parallelstructuur

Het deeltraject van aansluiting 10 Plaspoelpolder tot en met aansluiting 8 Leidschendam kenmerkt zich door de uitbreiding van de parallelstructuur. Vanaf de splitsing tussen de hoofdrijbaan en de parallelrijbaan ten zuiden van de aansluiting Plaspoelpolder krijgt de hoofdrijbaan twee rijstroken over de volledige lengte tot de samenvoeging met de verlengde parallelrijbaan ten zuiden van het knooppunt Prins Clausplein. Het aantal rijstroken op de parallelrijbaan varieert tussen twee en vier rijstroken. De afrit van aansluiting 9 Drievliet wordt verdubbeld van één naar twee rijstroken. In de bestaande situatie sluit de parallelrijbaan net ten noorden van knooppunt Ypenburg weer op de hoofdrijbaan aan. In de plansituatie is deze parallelrijbaan verlengd en verschuift de samenvoeging van de hoofdrijbaan en parallelrijbaan bijna 1,5 kilometer in noordelijke richting tot iets ten zuiden van knooppunt Prins Clausplein. Hierbij bevat de parallelrijbaan de splitsing naar de verbindingswegen van de A12 in beide richtingen, waar dit in de bestaande situatie vanaf de hoofdrijbaan gebeurt. De hoofdrijbaan bevat na de samenvoeging met de parallelrijbaan vier rijstroken, wat deels een verbreding van twee naar vier rijstroken betekent. De parallelle verbindingsweg vanaf de A13 wordt doorgetrokken en sluit ten noorden van knooppunt Prins Clausplein op de A4 aan in plaats van ten zuiden van dit knooppunt. De verbinding van de A13 naar

de A12 richting Den Haag bevat in de bestaande situatie plaatselijk één rijstrook. In de plansituatie bevat deze verbinding volledig twee rijstroken.

Ten noorden van het knooppunt Prins Clausplein splitst de A4, net als in de huidige situatie, wederom een hoofdrijbaan en een parallelrijbaan.

De verbinding naar de parallelrijbaan wordt hierbij verdubbeld van één naar twee rijstroken. Na deze splitsing wordt de hoofdrijbaan teruggebracht van vier rijstroken naar de drie rijstroken. Het weefvak op de parallelrijbaan voor het verkeer vanaf de A12 en naar de afrit van aansluiting 8 Leidschendam wordt uitgebreid met een extra rijstrook. Ten noorden van aansluiting 8 Leidschendam sluit de parallelrijbaan aan op de hoofdrijbaan en vervolgens op de bestaande A4 met vier rijstroken richting Amsterdam.

N14

De N14 maakt onderdeel uit van het hoofdwegennet en betreft een randweg van Den Haag die de A4 met de N44 verbindt. Deze rijksweg kenmerkt zich door de aanwezigheid van een tunnel, de Sijtwendetunnel, die bestaat uit drie afzonderlijke (land)tunnels. Tussen de zogenaamde Spoortunnel, Parktunnel en Vliettunnel zijn twee met verkeerslichten geregelde kruispunten gesitueerd. Dit betreft het kruispunt van de N14 met de Heuvelweg/ Monseigneur van Steelaan en het kruispunt van de N14 met de Noordsingel/ Prins Bernhardlaan. Door deze kruispunten gedeeltelijk ongelijkvloers te maken door middel van twee onderdoorgangen, wordt de doorstroming op de N14 en op het onderliggend wegennet verbeterd. De kruisende verbindingen gaan hierbij verdiept onder de N14 door. Op maaiveld worden de kruispunten aangepast voor de uitwisseling van het verkeer tussen de N14 en de kruisende verbindingen. Bij het kruispunt N14 – Noordsingel wordt hierbij de ligging van de trambaan aangepast.

Kruisende verbindingen

Als gevolg van de aanpassing van de A4 worden de toe- en afritten van de aansluitingen op het tracé ook aangepast. Bij de aansluiting 11 Rijswijk, aansluiting 12 Den Haag-Zuid en aansluiting 13 Den Hoorn wordt als gevolg van de aanpassingen aan de A4 en de aansluitingen, ook de onderliggende weg ter hoogte van de aansluiting aangepast. Dit betreft respectievelijk de Prinses Beatrixlaan, de N211 en de Woudseweg. Als gevolg van de aanpassingen komt er een aantal nieuwe kunstwerken en wordt een aantal bestaande kunstwerken aangepast. Dit betreft onder andere de aanpassing van de spoorviaducten bij Leidschenveen en het vervangen van het bestaande spoorviaduct door een nieuw spoorviaduct bij Rijswijk.

Het voorkeursalternatief voor de A4 Haaglanden – N14 is in het OTB/MER nader uitgewerkt. Hierbij zijn de effecten van de aanpassingen aan de weg onderzocht en zijn de exacte aanpassingen aan de weg met de benodigde mitigerende en compenserende maatregelen beschreven.

1.2 Leeswijzer

De voorliggende rapportage gaat in op het aspect archeologie ten behoeve van het MER en OTB A4 Haaglanden - N14. Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 komt de onderzoeksmethodiek en het archeologisch beleid aan bod, waarna in hoofdstuk 3 ingegaan wordt op de begrenzing van het onderzoeks- en plangebied. In hoofdstuk 4 wordt de landschappelijke situatie besproken, in hoofdstuk 5 de bekende archeologisch waarden in de omgeving. Op basis van deze informatie wordt in hoofdstuk 6 een archeologische verwachting opgesteld, gevolgd door conclusies en een advies in hoofdstuk 7. In dit hoofdstuk worden tevens de maatregelen en de beoordeling behandeld.

Omdat het plangebied door meerdere gemeentes loopt, worden de delen van het onderzoek die per gemeente specifiek zijn steeds per gemeente behandeld. Hierbij gaat het om het beleid, de verwachtingskaarten, het advies en voor de overzichtelijkheid ook de bekende waarden. De meer algemene stukken worden niet per gemeente apart behandeld.

2 Onderzoeksmethodiek en wet- en regelgeving

Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Voor het opstellen van een dergelijke verwachting wordt gebruik gemaakt van reeds bekende archeologische waarnemingen, historische kaarten, bodemkundige gegevens en informatie over de landschappelijke situatie. Een gespecificeerde verwachting gaat in op de mogelijke aanwezigheid, het karakter, de omvang, datering en eventuele (mate van) verstoring van archeologische waarden binnen het plangebied.

Ten behoeve van het archeologisch bureauonderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- Archis 3 (waaronder geomorfologische kaarten en bodemkaarten);
- Actueel Hoogtebestand Nederland;
- Historische kaarten (voor zover digitaal beschikbaar);
- Bekende archeologische monumenten en waarnemingen (Archis 3);
- (Concept)rapportages van archeologische onderzoeken in de directe omgeving. Deze verplichting volgt uit de BRL 4000, protocol 4001;
- Provinciale verwachtingskaarten;
- Gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten en bijbehorende rapporten.

Daarnaast is voor het opstellen van het bureauonderzoek bij de provincie en de gemeenten navraag gedaan naar eventuele aanvullende informatie die gebruikt kan/moet worden. Alle gemeentes waarvoor er in het bestemmingsplan een dubbelbestemming archeologie was opgenomen ter plaatste van het plangebied, zijn gecontacteerd. Er is een reactie gekomen vanuit de provincie Zuid-Holland en de gemeente Leidschendam-Voorburg, Den Haag, Rijswijk, Midden-Delfland, Delft en Schiedam (inclusief BOOR). Dit onderzoek is uitgevoerd conform de BRL 4000, protocol 4002 met daarin besloten de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1 en de richtlijnen van de betrokken gemeentes (voor zover van toepassing). Ook is gebruik gemaakt van het convenant RWS en RACM¹ en de Leidraad archeologie en infrastructuur².

2.1 Archeologisch beleid

2.1.1 Provincie Zuid-Holland

Het archeologiebeleid van de provincie Zuid-Holland is vastgelegd in de Verordening Ruimte 2014.³ Hierin staat welke onderdelen uit de Cultuurhistorische Atlas (zie paragraaf 7.1) van provinciaal belang zijn. Het gaat hierbij om de categorieën kroonjuwelen (inclusief werelderfgoed), molenbiotopen, landgoed- en kasteelbiotopen en archeologie en Romeinse Limes.

In het onderzoeksgebied is één kroonjuweel aanwezig, een molenbiotop en enkele woonheuvels (zie afbeelding 29). Volgens de verordening gelden voor gronden met een hoge of zeer hoge archeologische waarde (ook bekend als terreinen van provinciaal archeologisch belang, voorheen

¹ Rijkswaterstaat en Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, 2007.

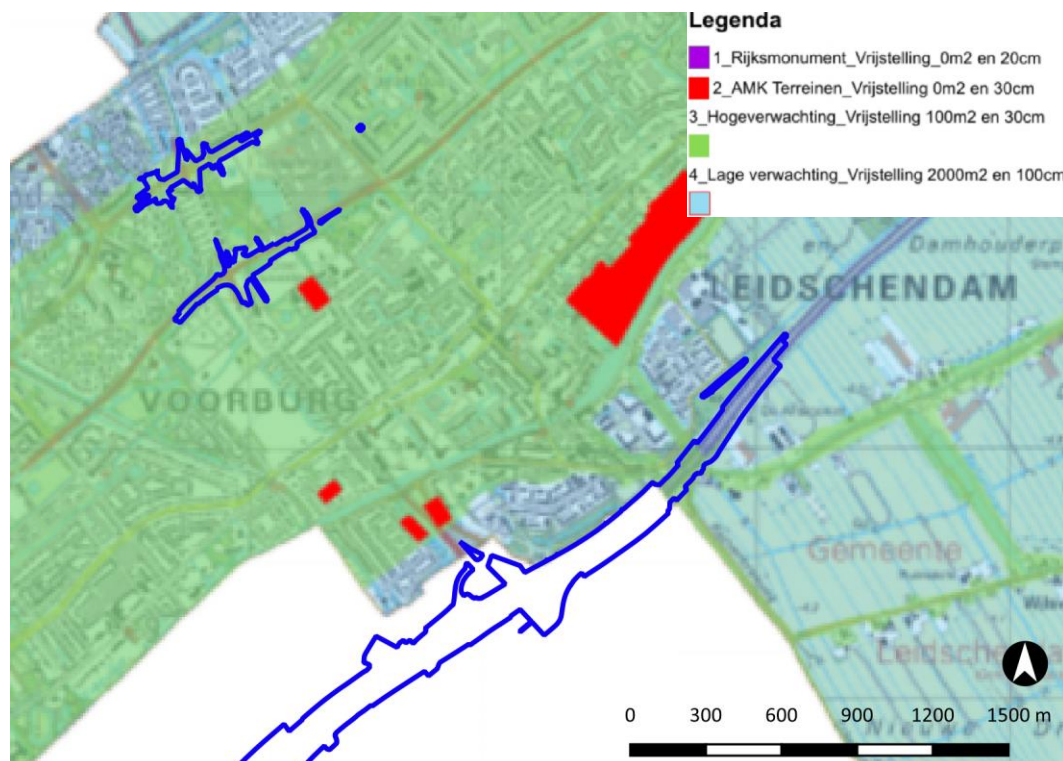
² Gehasse, 2009.

³ Verordening ruimte 2014.

AMK-terreinen, zie paragraaf 6.1) dat er zonder archeologisch onderzoek geen bodemroerende werkzaamheden mogen plaatsvinden van meer dan 0,3 –mv. Voor gronden binnen de Romeinse Limes met een hoge of zeer hoge verwachtingswaarde is deze grens 0,3 m –mv en 100 m². Laatstgenoemde komen echter binnen het onderzoeksgebied niet voor.

2.1.2 Leidschendam-Voorburg

Het deel van het plangebied dat in de gemeente Leidschendam-Voorburg ligt, heeft volgens de gemeentelijke beleidskaart grotendeels een hoge verwachting, en voor een klein deel een lage verwachting (afbeelding 1). Voor de delen met hoge verwachting geldt een vrijstellingsgrens van 100 m² oppervlakte en 0,3 m –mv. Voor de delen met lage verwachting geldt een vrijstellingsgrens van 2000 m² oppervlakte en 1,0 m –mv. Dit komt overeen met de grenzen die zijn opgenomen in het bestemmingsplan (tabel 1). Alleen ten noordwesten van de Kostverlorenweg geldt ondanks de lage verwachting een vrijstellingsgrens van 30 m² en 0,3 m –mv.

Afbeelding 1. Deel van het plangebied (blauw omlijnd) dat binnen de gemeente Leidschendam-Voorburg valt (bron: Beleidskaart archeologie herijking 2013).

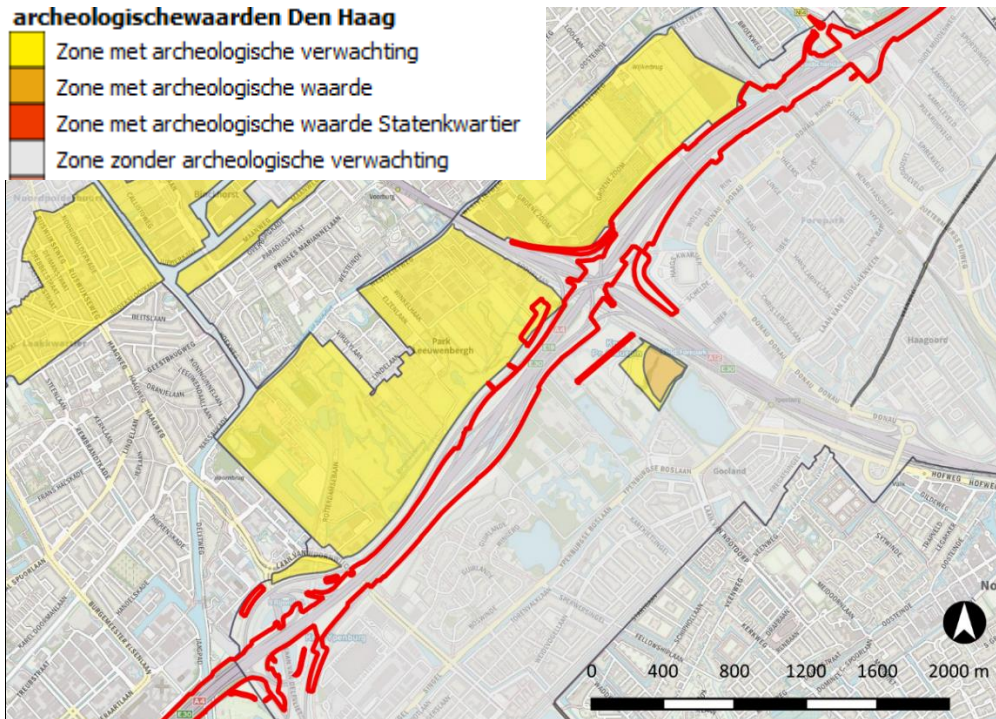
Tabel 1. Overzicht van dubbelbestemmingen archeologie voor het deel van het plangebied dat ligt binnen de gemeente Leidschendam-Voorburg (bron: www.ruimtelijkeplannen.nl).

Bestemmingsplan	Datum	Dubbelbestemming archeologie	Locatie	Beleid onderzoeksplicht
Nieuw Essesteijn	onherroepelijk 30-9-2014	Waarde – Archeologie-3	tussen Noordsingel en Ransuillaan	oppervlakte > 100 m ² diepte > 0,3 m –mv
Nieuw Essesteijn	onherroepelijk 30-9-2014	Waarde – Archeologie-4	N14, noordelijkste punt plangebied	oppervlakte > 2000 m ² diepte > 1,0 m –mv
Nieuw Damsigt	onherroepelijk 14-5-2013	Waarde – Archeologie-5	ten zuiden van Prins Bernhardlaan/Noordsingel	oppervlakte > 30 m ² diepte > 0,3 m –mv
Leidsenhage	onherroepelijk 15-9-2015	Waarde – Archeologie-4	ten noordoosten van Noordsingel/Via Verdi	oppervlakte > 2000 m ² diepte > 1,0 m –mv
Landelijk gebied	vastgesteld 17-7-2013	Waarde – Archeologie lage verwachting	ten noordwesten van Kostverlorenweg	oppervlakte > 30 m ² diepte > 0,3 m –mv

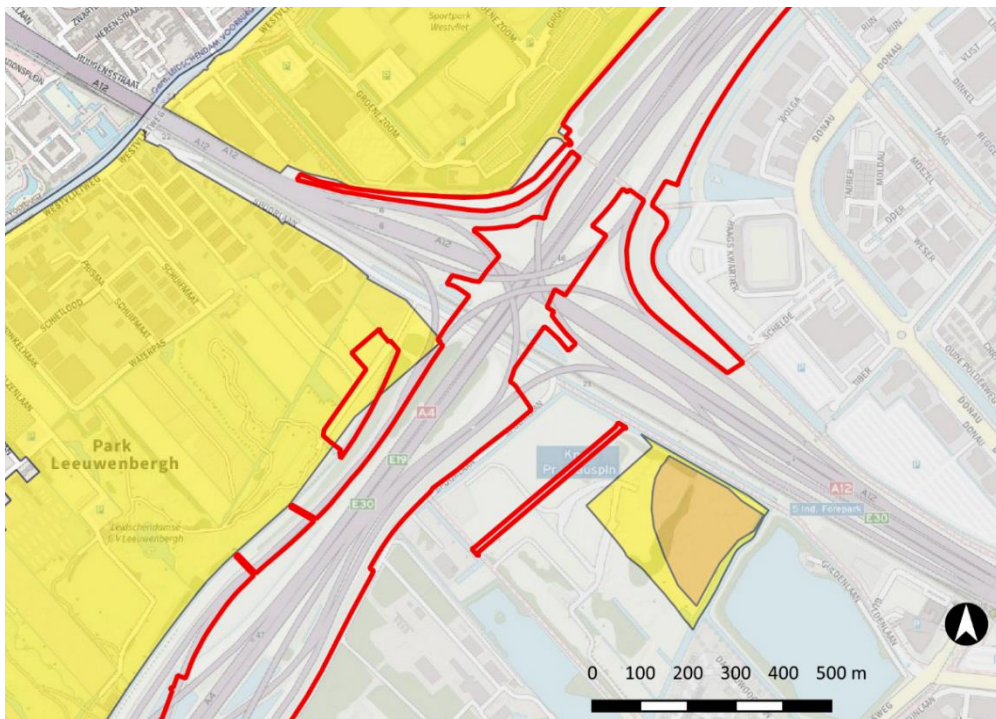
2.1.3 Den Haag

Het deel van het plangebied dat binnen de gemeente Den Haag ligt, raakt aan een zone met archeologische verwachting (er wordt geen onderscheid gemaakt tussen laag of hoog, zie ook afbeelding 2). Voor het merendeel van het gebied geldt echter geen archeologische verwachting (afbeelding 2). Alleen ten zuidwesten van het knooppunt Prins Clausplein ligt een klein gebied waarin wel een overlap is met een archeologische verwachting (afbeelding 3). In overleg met de gemeente Den Haag is afgesteld dat het niet nodig is om het Haagse deel van het plangebied mee te nemen in dit bureauonderzoek of eventueel vervolgonderzoek met betrekking tot archeologie. Dit omdat het om een relatief klein gebied gaat.⁴ Ook is in het bestemmingsplan (tabel 2) geen dubbelbestemming opgenomen.

⁴ Persoonlijke communicatie mevr. M. Alkemade (Hoofd Beleid en Beheer Afdeling Archeologie & Natuur- en Milieu Educatie (ANME), Dienst Stadsbeheer / Gemeente Den Haag), d.d. 14-6-2019.

Afbeelding 2. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Den Haag valt.

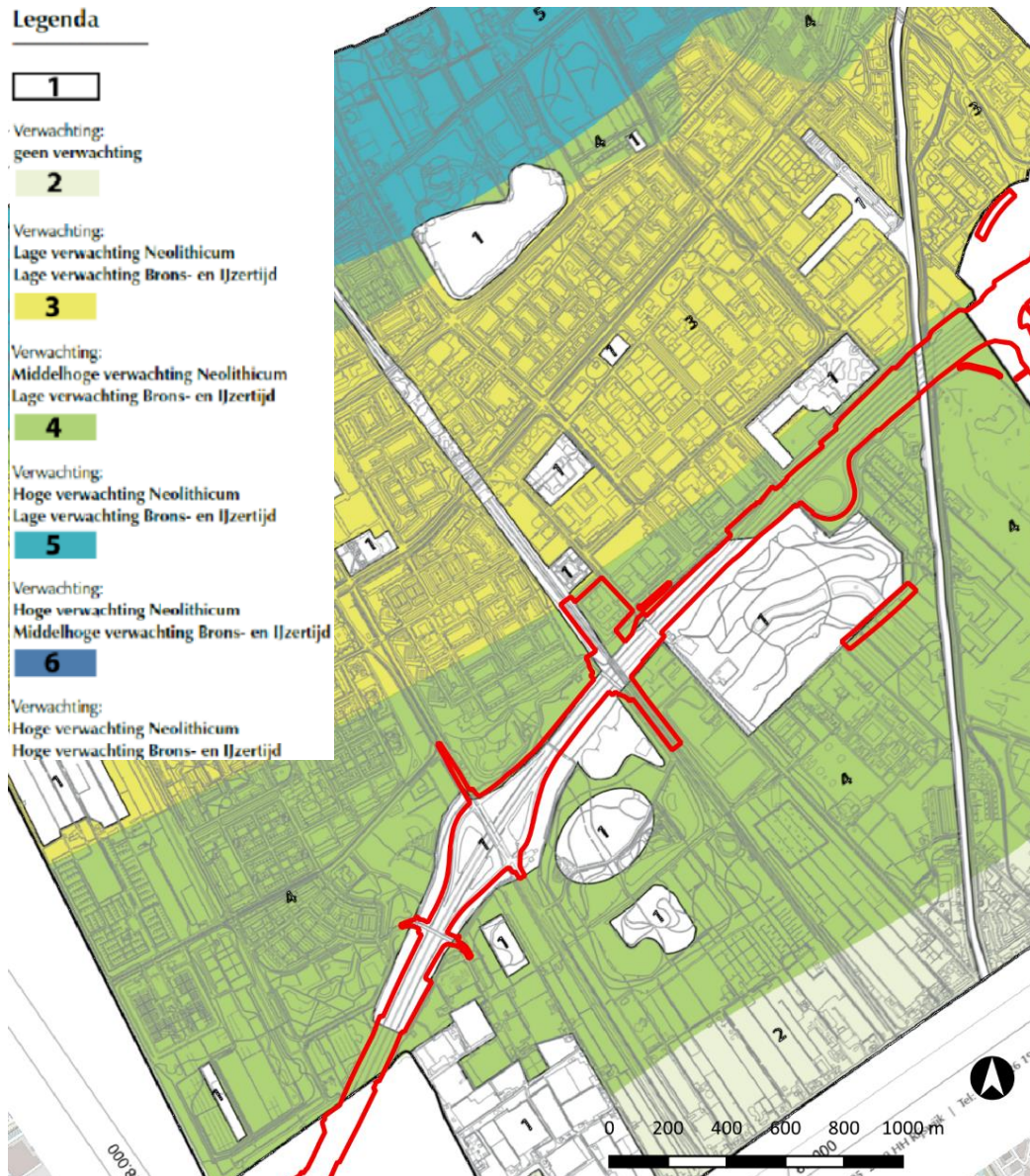
Afbeelding 3. Uitsnede van het plangebied (rood omlijnd) in de gemeente Den Haag, op de locatie waar wel een verwachting geldt.

Tabel 2. Overzicht van dubbelbestemmingen archeologie voor het deel van het plangebied dat ligt binnen de gemeente Den Haag (bron: www.ruimtelijkeplannen.nl).

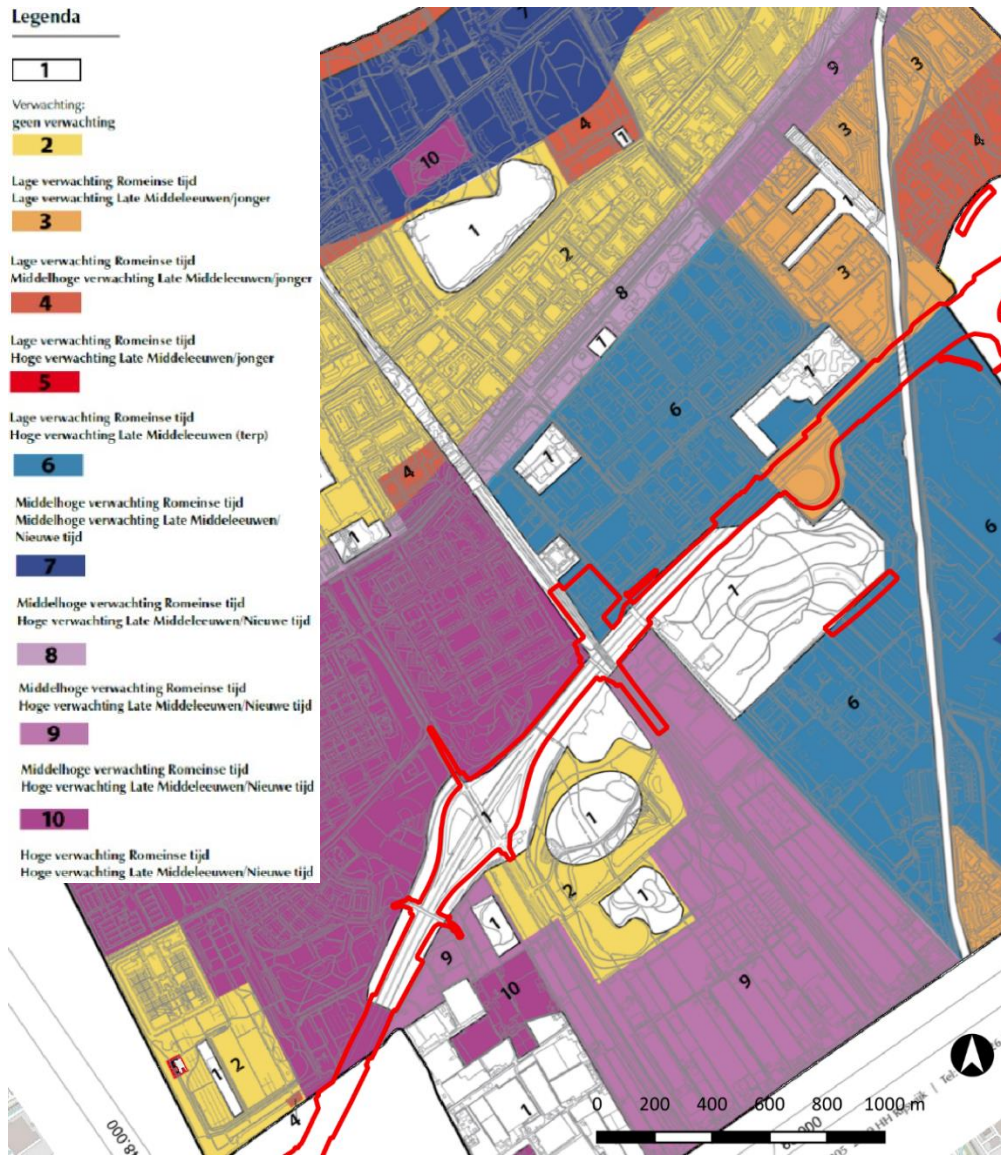
Bestemmingsplan	Datum	Dubbelbestemming archeologie	Locatie	Beleid onderzoeksplicht
Forepark A4-A12	vastgesteld 27-3-2019	geen	tussen Kostverlorenweg en Park Leeuwenbergh	geen
Ypenburg	onherroepelijk 17-10-2013	geen	tussen Park Leeuwenbergh en Laan van Hoornwijk	geen
Molenvlietpark e.o. en Rotterdamsebaan	deels onherroepelijk 17-11-2016 en deels onherroepelijk 17-10-2013	geen	rondom knooppunt Ypenburg	geen

2.1.4 Rijswijk

De gemeente Rijswijk heeft een aparte verwachtingskaart voor de late prehistorie en voor de Romeinse tot en met de nieuwe tijd (afbeelding 4 en afbeelding 5). Voor een deel van het gebied (noordkant en zuidkant) geldt een middelhoge verwachting op resten uit het neolithicum en een lage verwachting voor de brons- en ijzertijd. Voor de zuidkant geldt een hoge verwachting voor de Romeinse tijd, late middeleeuwen en nieuwe tijd, terwijl voor de noordkant een middelhoge verwachting geldt voor de Romeinse tijd en een middelhoge tot hoge voor de late middeleeuwen/nieuwe tijd. Voor het middelste stuk van het deelgebied geldt geen verwachting. De verwachtingen komen terug in het beleid zoals dat is vastgesteld in het bestemmingsplan (tabel 3).

Afbeelding 4. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Rijswijk valt (perioden neolithicum, bronsijd en ijzertijd).

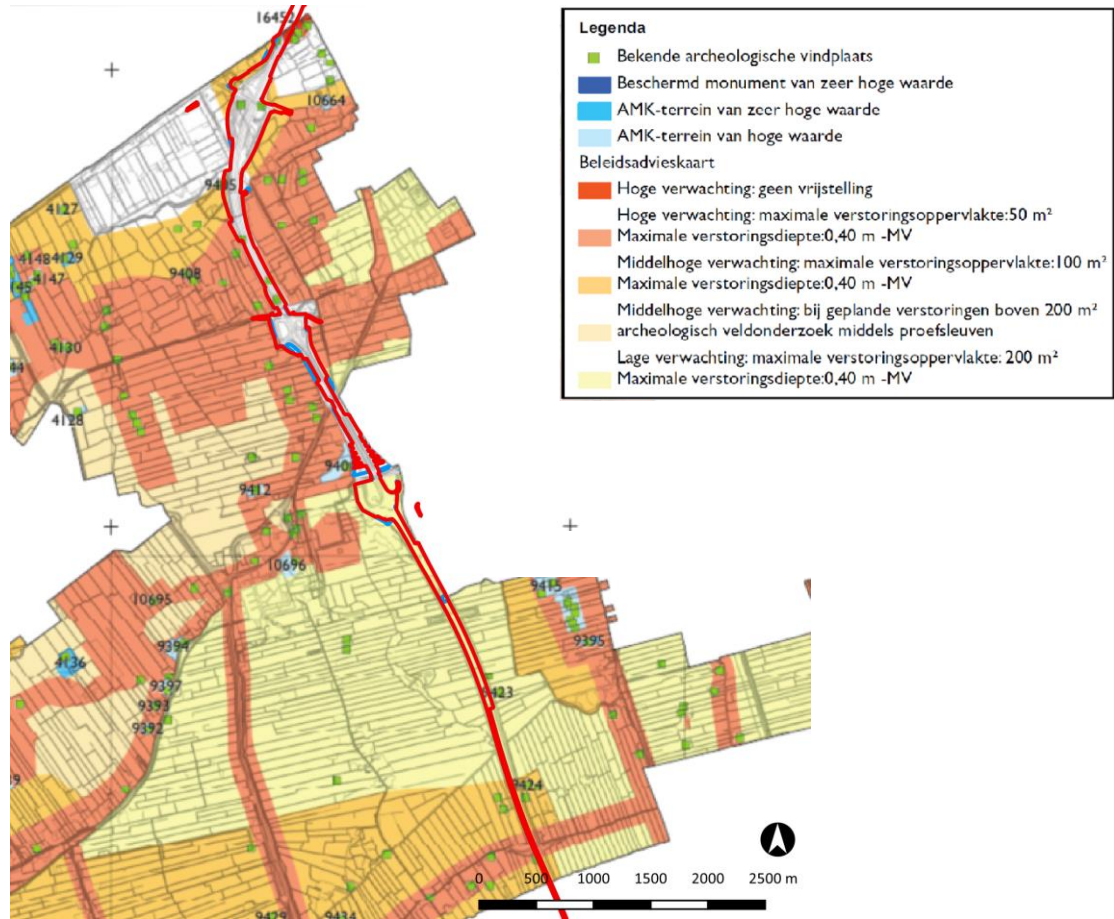
Afbeelding 5. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Rijswijk valt (periodes Romeinse tijd t/m nieuwe tijd).

Tabel 3. Overzicht van dubbelbestemmingen archeologie voor het deel van het plangebied dat ligt binnen de gemeente Rijswijk (bron: www.ruimtelijkeplannen.nl).

Bestemmingsplan	Datum	Dubbelbestemming archeologie	Locatie	Beleid onderzoeksplicht
Hoornwijck-Broekpolder	onherroepelijk 1-10-2013	Waarde – Archeologie 2	tussen knooppunt Ypenburg en Delftweg (noordzijde)	oppervlakte > 0 m ² diepte > 0 m –mv
Kraayenburg	vastgesteld 7-5-2013	Waarde – Archeologie	tussen knooppunt Ypenburg en Delftweg (zuidzijde)	oppervlakte > 100 m ² diepte > 0,5 m –mv
Plaspoelpolder	onherroepelijk 29-8-2013	Waarde Archeologie	tussen lange kleiweg en spoorlijn (noordzijde)	Oppervlak 0 m ² Diepte 0.6 m –mv.
Muziekbuurt	onherroepelijk 10-9-2010	Waarde Archeologie	zone langs het spoor aan de kant van de Klaroenstraat (noordzijde)	Oppervlak 0 m ² Diepte 0.6 m –mv.
Elsenburgerbos-TNOPasgeld	onherroepelijk 25-6-2013	Archeologie	tussen Delftweg en Lange Kleiweg (zuidzijde)	oppervlakte > 100 m ² diepte > 0,3 m –mv
Sion – 't Haantje, tweede herziening	onherroepelijk 6-3-2018	Waarde – Archeologie	tussen Lange Kleiweg en Noordhoornseweg (zuidzijde; dubbelbestemming alleen binnen plangebied ten hoogte van de spoorlijn en Prinses Beatrixlaan)	diepte > 0,3 m –mv
Bestemmingsplan Muziekbuurt	onherroepelijk 10-9-2010	Waarde – Archeologie	tussen spoorlijn en Prinses Beatrixlaan (noordzijde; dubbelbestemming alleen binnen plangebied ten hoogte van de spoorlijn en Prinses Beatrixlaan)	diepte > 0,6 m –mv
Steenvoorde	onherroepelijk 15-1-2013	Waarde – Archeologie – 1	tussen Prinses Beatrixlaan en Molenwetering (noordzijde)	geen ondergrens

2.1.5 Midden-Delfland

Voor het merendeel van het deelgebied in de gemeente Midden-Delfland geldt een lage verwachting (afbeelding 6). Alleen rond het noordelijke knooppunt en aan de zuidkant van het gebied geldt een middelhoge en hoge verwachting. Deze verwachting komt terug in het beleid zoals dat is opgenomen in het bestemmingsplan (tabel 4). Ter plaatse van de verdiepte ligging ten noorden van de Ketheltunnel is er in afwijking van het kaartmateriaal inmiddels geen archeologische verwachting meer, omdat hier de verdiepte ligging is gerealiseerd. Hierdoor hoeft er in de verdiepte ligging geen archeologisch (vervolg)onderzoek meer uitgevoerd te worden.

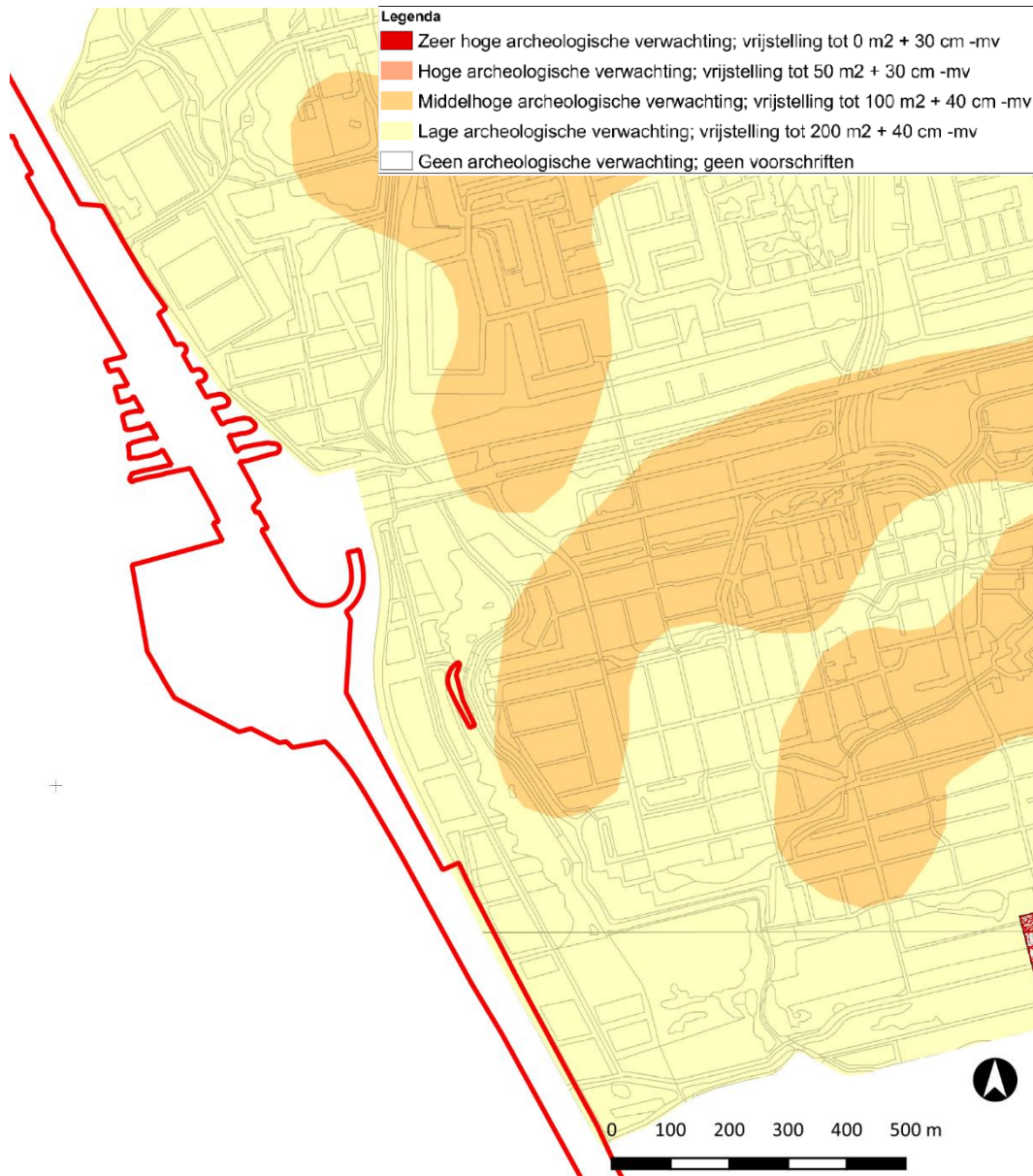
Afbeelding 6. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Midden-Delfland valt.

Tabel 4. Overzicht van dubbelbestemmingen archeologie voor het deel van het plangebied dat ligt binnen de gemeente Midden-Delfland (bron: www.ruimtelijkeplannen.nl).

Bestemmingsplan	Datum	Dubbelbestemming archeologie	Locatie	Beleid onderzoeksplicht
Harnaspolder – Noord	onherroepelijk 27-9-2016	Waarde – Archeologie 3	westzijde A4, tussen Zwethkanaal en Lotsweg	oppervlakte > 100 m ² diepte > 0,4 m –mv
Zuidhoornseweg	onherroepelijk 12-3-2014	Waarde – Archeologie 1	oostkant afslag 13 Den Hoorn	oppervlakte > 100 m ² diepte > 0,4 m –mv
Buitengebied Gras	vastgesteld 25-6-2013	geen (direct naast de plancontour geldt Waarde – Archeologie – 4, maar binnen de plancontour niet)	tussen Lotsweg en Kruithuisweg	geen
A4 Midden-Delfland	vastgesteld 29-1-2013	Waarde – Archeologie	tussen Kruithuisweg en Zweth (gemeentegrens) op vijf stukken van het tracé een dubbelbestemming, overige delen geen dubbelbestemming	oppervlakte > 200 m ² diepte > 0,4 m –mv

2.1.6 Delft

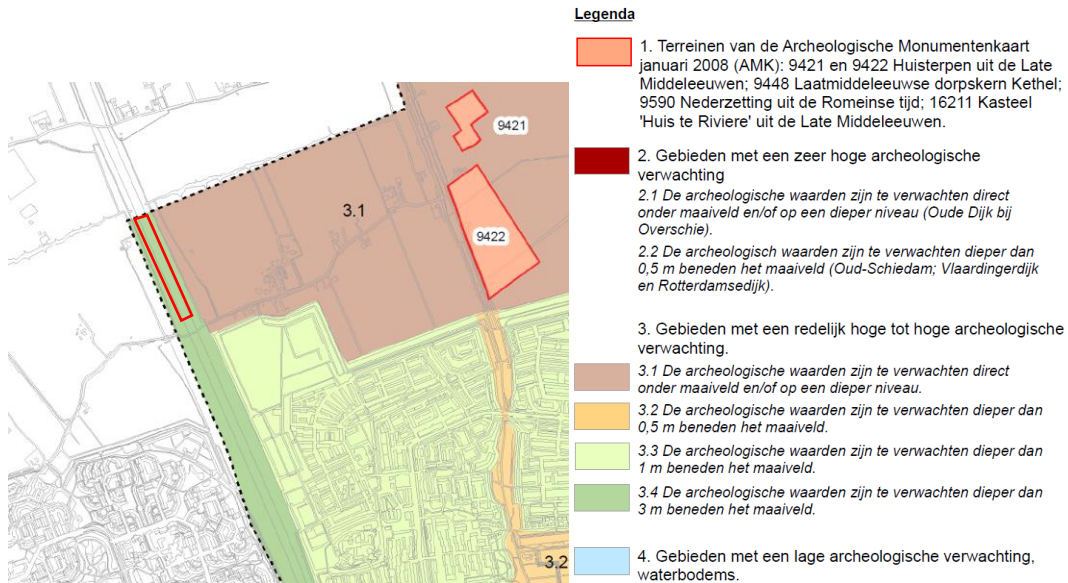
Alleen de rand van het plangebied raakt de gemeente Delft. Voor zover het plangebied in deze gemeente ligt, geldt een lage archeologische verwachting. Volgens de beleidskaart geldt hiervoor een vrijstelling bij bodemingrepen tot 200 m² en 40 cm -mv (afbeelding 7).

Afbeelding 7. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Delft valt.

2.1.7 Schiedam

Volgens de archeologische waardenkaart van de gemeente Schiedam bevindt het gebied zich in een zone waar archeologische waarden zijn te verwachten dieper dan 3 m –mv (afbeelding 8). Dit hangt samen met de aanwezigheid van het zandlichaam van de A4 ter plaatse. De archeologische verwachting op die diepte is redelijk hoog tot hoog. Volgens het bijbehorende beleid is archeologisch onderzoek hier noodzakelijk bij bodemingrepen vanaf 200 m² (uitgezonderd bestaande weg- en leidingcunetten).⁵ Volgens het bestemmingsplan is dit overigens 300 m² (tabel 5).

Afbeelding 8. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Schiedam valt.

Tabel 5. Overzicht van dubbelbestemmingen archeologie voor het deel van het plangebied dat ligt binnen de gemeente Schiedam (bron: www.ruimtelijkeplannen.nl).

Bestemmingsplan	Datum	Dubbelbestemming archeologie	Locatie	Beleid onderzoeksplicht
A4 Schiedam	onherroepelijk 2-2-2012	Waarde – Archeologie 1	A4	oppervlakte > 300 m ² diepte > 3,0 m –mv

⁵ Archeologische Waardenkaart Schiedam, BOOR, 2008.

3 Beschrijving onderzoekslocatie

3.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

Het plangebied loopt rondom het bestaande tracé van de A4 tussen Leidschendam en Schiedam. Daarbij zijn er nog twee losse tracédelen in Leidschendam die tot het plangebied behoren: de kruisingen van de N14 met aan de noordwestkant de Monseigneur van Steelaan/Heuvelweg en aan de zuidoostkant de Prins Bernhardlaan/Noordsingel. Van noord naar zuid loopt het plangebied door de volgende gemeentes: Leidschendam-Voorburg, Den Haag, Rijswijk, Midden-Delfland, Delft en Schiedam.

Het onderzoeksgebied is groter dan het plangebied en betreft het gebied waarvoor archeologische informatie bekeken wordt. Hiervoor wordt in dit geval een omtrek van 150 m rondom het plangebied aangehouden. Deze omvang is gekozen omdat er in deze regio relatief veel informatie bekend is, en zo met deze straal een voldoende uitgebreid beeld kan worden verkregen van de archeologische waarden binnen het gebied.

3.2 Huidig en toekomstig gebruik

Het plangebied is reeds in gebruik als weg; daarnaast bevinden zich bermen en groenstroken. De voorgenomen werkzaamheden zijn uitgebreid beschreven in paragraaf 1.1.2 en worden daarom hier niet nogmaals besproken.

4 Landschappelijke situatie

Het plangebied is gelegen in het zuidwestelijk zeeleigebied van Nederland. De geologische ontwikkeling gedurende het laat-Weichselien en het Holoceen is in grote mate gestuurd door de relatieve zeespiegelstand, de invloed van getijden en de ligging van de rivierloop van de Rijn en de Maas.

In het laat-glaciaal was de zeespiegelstand ongeveer 100 m lager dan nu. Het riviersysteem van de Rijn-Maas mondde ergens ver weg van de huidige kustlijn uit in de zee. Met het afsmelten van het landijs na de ijstijd en de daaraan gekoppelde zeespiegelstijging, kwam de monding van de rivier steeds dichterbij de huidige kustlijn. Rond 7500 - 7000 voor Chr. veranderde het rivierdal daardoor langzaam in een rivierdelta. Het zuidelijk deel van dit plangebied ligt in deze voormalige rivierdelta.

Gekoppeld aan de zeespiegelstijging steeg ook de grondwaterstand. De lagere delen van de riviervlakte kwamen onder water te staan en hier kon veen groeien. Afhankelijk van lokale hoogteverschillen konden de veengroei en de kleisedimentatie tegelijkertijd plaatsvinden. Met het verdere stijgen van de grondwaterstand werd het voormalige dal van het riviersysteem van de Rijn en Maas bedekt met veen – alleen de hoogste koppen van de rivierduinen staken nog boven het veenmoeras uit. Dit veen wordt gerekend tot de Basisveenlaag binnen de Formatie van Nieuwkoop en is gevormd tussen 7000 en 6500 voor Chr.

Rond 6500 voor Chr. steeg de zeespiegel wereldwijd zeer snel als gevolg van het leeglopen van ijsmeren in Noord-Amerika. Dit had als gevolg dat de gehele delta verdronk en er een pakket estuariene afzettingen boven de oudere afzettingen werd afgezet. Deze afzettingen zijn onder invloed van het getijde afgezet, wat blijkt uit de duidelijke gelaagdheid. In eerste instantie betreft het zoetwater-getijdeafzettingen, die al snel overgaan in brak- en zoutwater-getijdeafzettingen. Het gebied kwam volledig onder mariene invloed te staan. Er ontstond een kweldergebied waarin dikke pakketten van klei en zand werden afgezet. Op enkele plekken werd dit waddengebied doorsneden door (getijde)geulen. De zoetwaterafzettingen worden gerekend tot de Formatie van Echteld, de zoutwaterafzettingen tot het Laagpakket van Wormer binnen de Formatie van Naaldwijk.

Omstreeks 4100 voor Chr. stabiliseerde de kustlijn zich enige tijd en verplaatste zich vervolgens weer terug in westelijke richting. Van de oudste kustlijn is door latere ontwikkelingen slechts een klein deel bewaard gebleven. De restanten hiervan bevinden zich in een zone die zich uitstrekt van de gemeente Westland, door het zuiden van Rijswijk tot in Leidschendam. De oudste sporen van menselijke activiteiten in het kustgebied van West-Nederland worden in deze zone aangetroffen. Hiertoe behoren onder andere de duinen/vindplaatsen in de Hoekpolder van Rijswijk, Harnaspolder en Ypenburg.⁶

Langs de kust ontstond een systeem van strandwallen. Door de combinatie van een minder snel stijgende zeespiegel en de continue aanvoer van sediment door de rivieren kon het systeem van strandwallen zich westwaarts uitbouwen en werd het achterliggende waddengebied steeds hoger opgeslibd. Omstreeks 3000 voor Chr. raakte de kust vrijwel geheel afgesloten en werd enkel nog doorbroken door de monding van de grote rivieren. Met deze sterk verminderde invloed van de zee

⁶ Koot, 2019. Voor het gehele gespecificeerde bureauonderzoek voor de gemeente Rijswijk: zie bijlage.

verzoette het gebied en kon er een uitgestrekt veenmoeras tot ontwikkeling komen. Dit veen wordt gerekend tot het Hollandveen Laagpakket binnen de Formatie van Nieuwkoop. Via de Maasmond vonden er nog incidenteel inbraken van de zee plaats, waarbij er kreken binnen het veengebied werden gevormd en er kleilagen werden afgezet.

Omstreeks 1250 voor Chr. werd het veengebied in de huidige gemeente Midden-Delfland en in het uiterste noorden van de gemeenten Vlaardingen en Schiedam doorsneden door een uitgebreid kreekstelsel. De kreken vormden oeverwallen en vanuit deze kreken werd een kleilaag over het veen heen afgezet.⁷ Dit systeem van kreken wordt het tezamen het 'Oer-Gaag'-systeem genoemd. Het te onderzoeken tracé loopt hier door het punt waar de kreken van het Oer-Gaag-systeem het verste in het veen zijn doorgedrongen (ter hoogte van de Oostveenseweg in de gemeente Midden-Delfland).

In de IJzertijd werd de mariene invloed weer groter. Het veengebied werd doorsneden door verschillende kreken. Dit kreekstelsel werd gevormd achter een grotendeels gesloten kust. De kreken vormden oeverwallen en vanuit deze kreken werd een kleilaag over het veen heen afgezet. Deze afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Walcheren binnen de Formatie van Naaldwijk. In deze periode vond ook de grote doorbraak van de Gantel plaats. Deze vloedkreek is bij een doorbraak van de Maas bij Naaldwijk ontstaan en liep langs de binnenzijde van de strandwallen via Wateringen in het achterliggende gebied tot aan het huidige stad Delft. Het systeem van de Gantel heeft in dit gebied geleid tot de afzetting van de Gantel Laag. De klei van de Gantel Laag behoort tot het Laagpakket van Walcheren. De Gantel Laag komt voor als geulafzettingen en als dekafzettingen. Ook als dekafzetting kan deze laag een dikte hebben van meer dan 2 m, vooral in de nabijheid van een geul. In of bovenaan de Gantel Laag wordt wel eens een vegetatieniveau, opgenomen in de klei of als laagje veraard veen, aangetroffen. Deze zogenoemde 'woudlaag' wordt gebruikt als archeologische gidslaag voor bewoning in de Romeinse tijd.

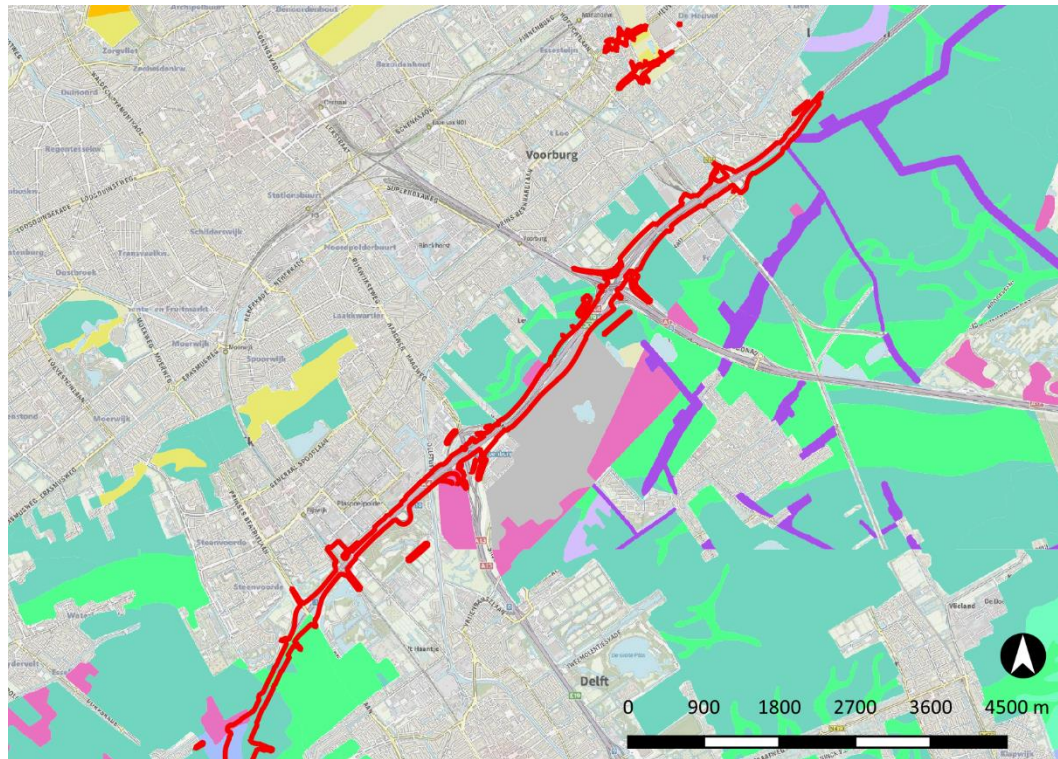
In de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen is de mariene invloed op het gebied relatief gering. In de late middeleeuwen is er een hernieuwde periode van sterke mariene activiteit waarbij ook plaatselijk klei wordt afgezet.⁸ Met de bedijking vanaf de 12^e eeuw komt er grotendeels een einde aan de mariene invloed.

4.1 Geomorfologie en AHN

Op de Geomorfologische Kaart van Nederland, 1:50.000 (Alterra, Wageningen) ligt het plangebied gedeeltelijk in bebouwd gebied waardoor het niet is gekarteerd. Op grond van de omliggende geomorfologische eenheden is wel te herleiden dat het plangebied in een vlakte van getijdeafzettingen met getij-inversieruggen (afbeelding 9 en bijlage 0435465.100-GEOMORF). De hoger gelegen getij-inversieruggen zijn overblijfselen van het Gantel-systeem. Het zuidelijke deel van het plangebied ligt in een ontgonnen veenvlakte met getij-inversieruggen van het Oer-Gaag-systeem (afbeelding 10).

⁷ Kerkhof et al., 2010.

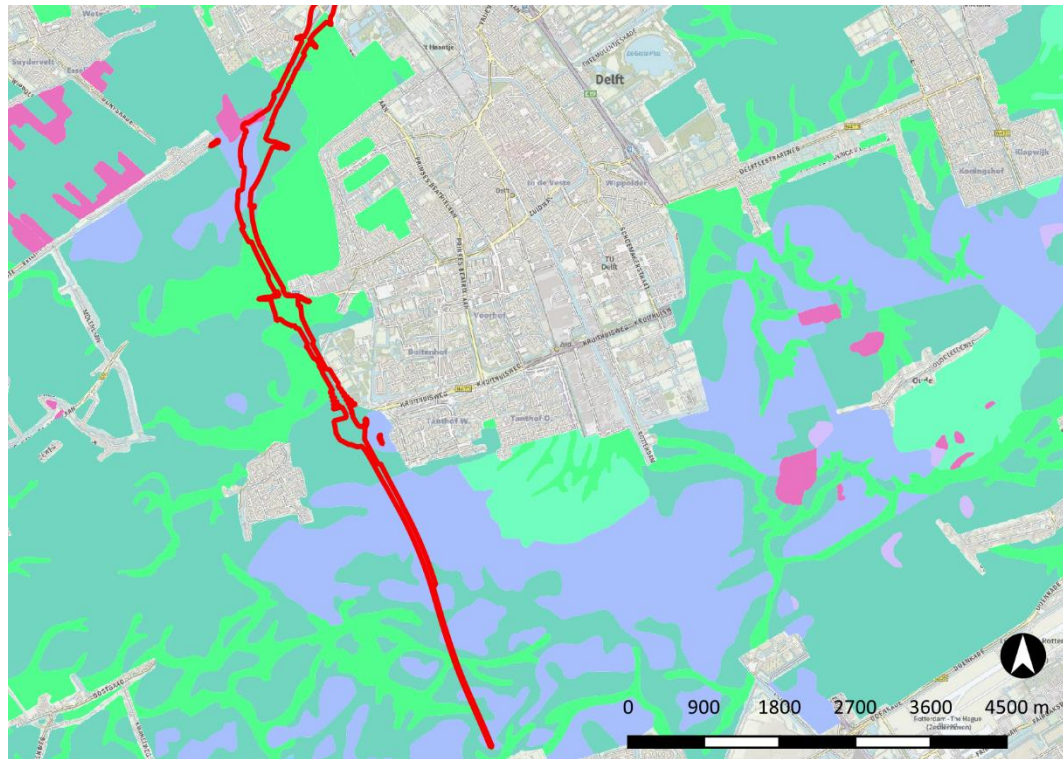
⁸ Kerkhof et al., 2010.

Legenda

veenrestvlakte	welvingen in getij-afzettingen
getij-inversierug	landvormen met antropogene oorsprong
vlakte van getij-afzettingen	landvormen met antropogene oorsprong
ontgonnen veenvlakte	veenrest-dijk
strandwal	plateau-achtige storthoep, opgespoten terrein of kunstmatig eiland
ingesloten strandvlakte	

Afbeelding 9. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de geomorfologische kaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).

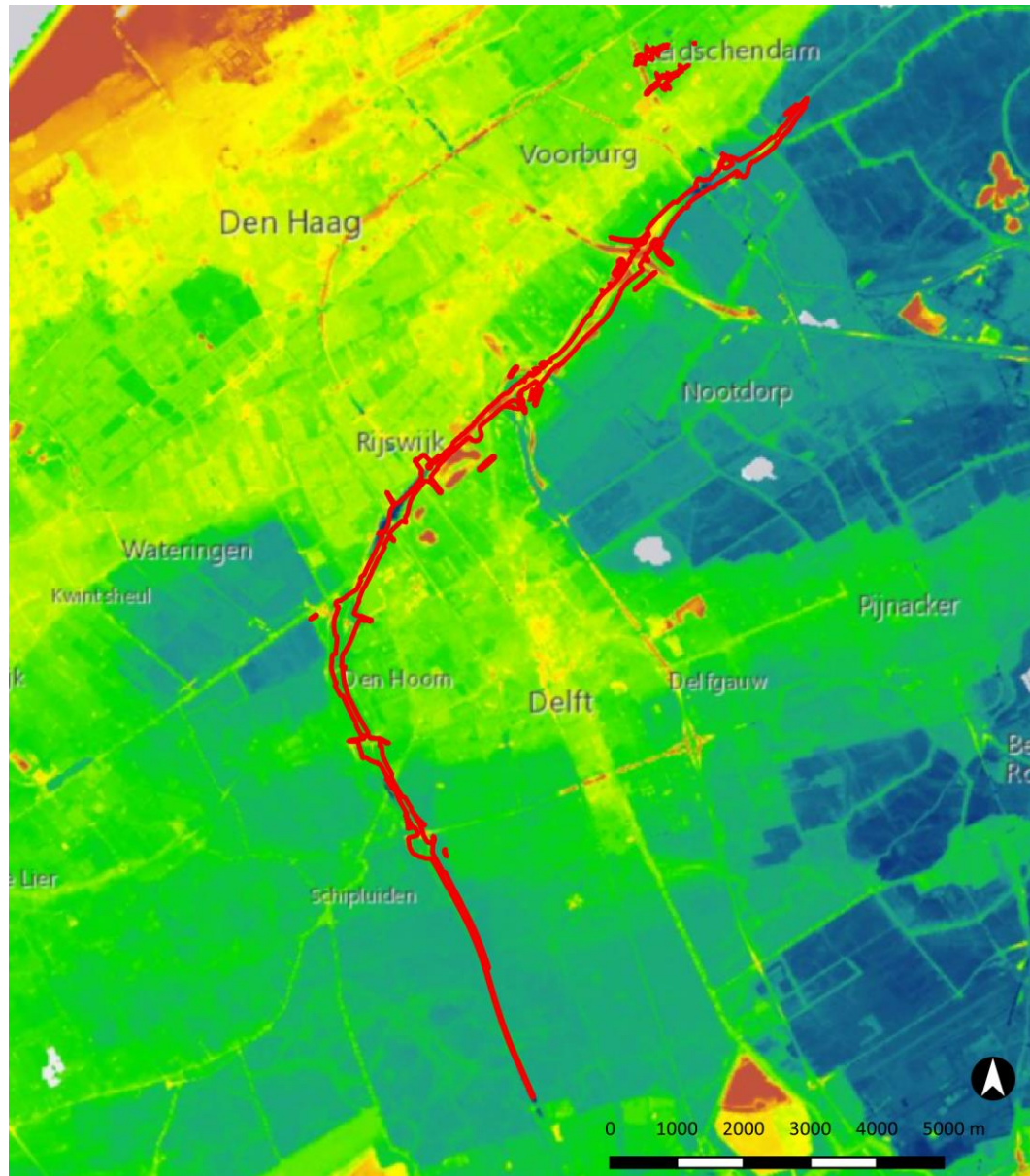

Legenda

	veenrestvlakte		welvingen in getij-afzettingen
	getij-inversierug		landvormen met antropogene oorsprong
	vlakte van getij-afzettingen		landvormen met antropogene oorsprong
	ontgonnen veenvlakte		veenrest-dijk
	strandwal		plateau-achtige storthoop, opgespoten terrein of kunstmatig eiland
	ingesloten strandvlakte		

Afbeelding 10. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de geomorfologische kaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).

Op het AHN (afbeelding 11 en bijlage 0435465.100-AHN) is de geomorfologische opbouw van de bodem duidelijk terug te zien: in het westen bevinden zich de hooggelegen strandwallen, in het oosten de laaggelegen polders. Het plangebied ligt hier qua hoogte tussenin met een maaiveldhoogte van rond de 2 m –NAP. Daarbij tekent de A4 zelf zich af als een hoger gelegen lijn in het landschap.

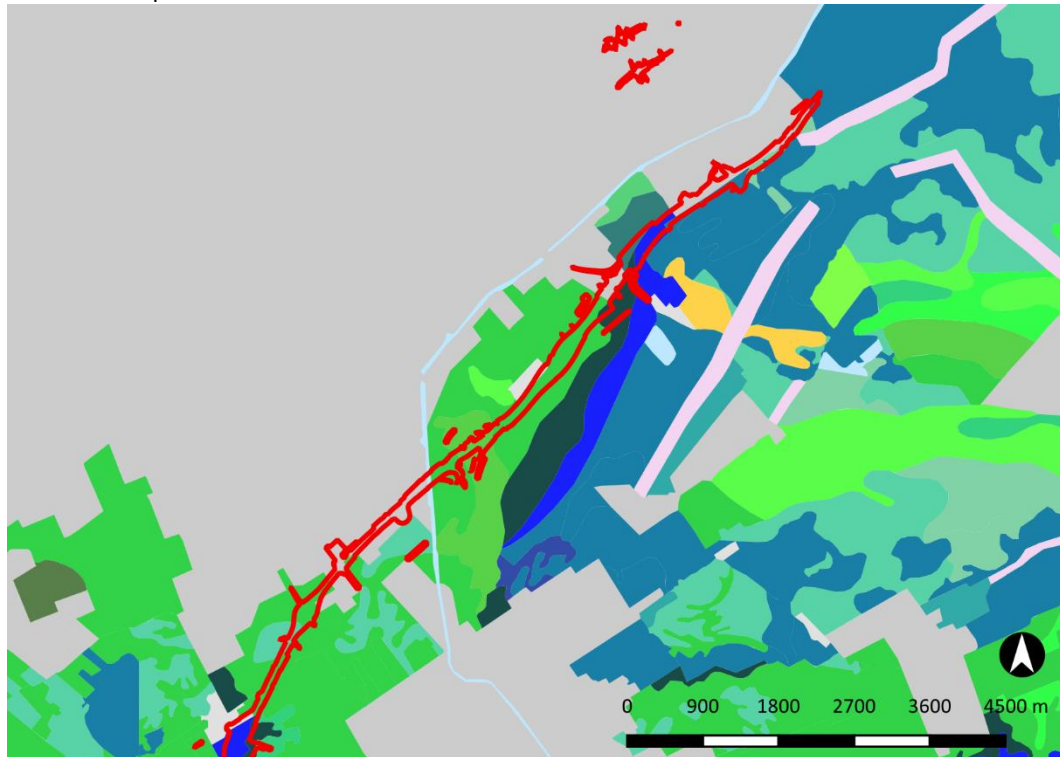

Afbeelding 11. De locatie van het plangebied (rood omlijnd) op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) (bron: ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer). Het bereik loopt van circa 6 m –NAP (blauw) tot 20 m +NAP (dieprood).

4.2 Bodem en grondwater

In afbeelding 12 en afbeelding 13 (en in bijlage 0435465.100-BODEM) is het plangebied weergegeven op de bodemkaart. Het merendeel van het plangebied is gelegen op leek-/woudeerdgronden, maar in het zuiden komen voornamelijk weide-/waardveengronden, moerige eerdgronden en koopveengronden voor. Weide-/waardveengronden en moerige eerdgronden komen ook aan de noordkant van het plangebied voor. De overheersende grondwatertrappen binnen het plangebied

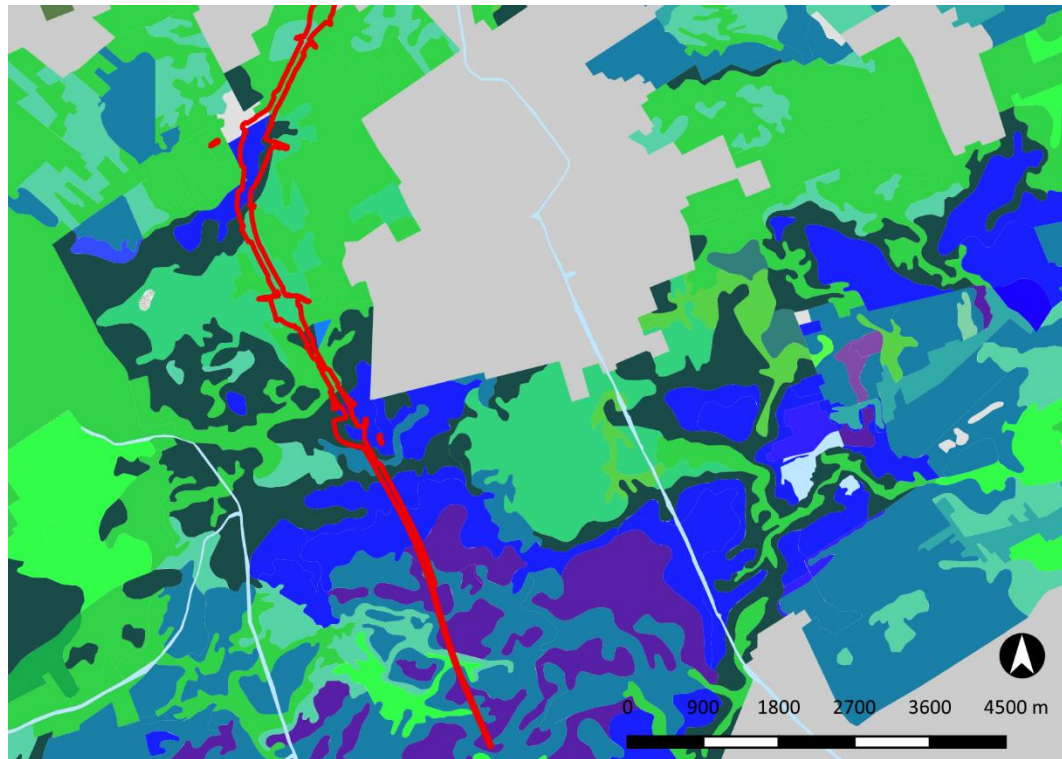
zijn II en III (afbeelding 14 en bijlage 0435465.100-GRONDWATER). Dit betekent dat het grondwater relatief ondiep in de bodem zit.

Legenda

 kalkarme leek-/woudeerdgronden; zavel	 moerige eerdgronden
 kalkrijke leek-/woudeerdgronden; klei	 weideveengronden op zeggeveen, rietzeggeveen of (mesotroof) broekveen
 liedeerdgronden; klei	 bebouwing
 kalkarme leek-/woudeerdgronden/ tochteerdgronden; zavel	 opgehoogd of opgespoten
 kalkarme leek-/woudeerdgronden; zavel	 kalkarme drechtvaaggronden;
 vlakvaaggronden; leemarm en zwak	 waardveengronden op rietveen of zeggerietveen
 lemig fijn zand	
 tuineerdgronden; lichte zavel	

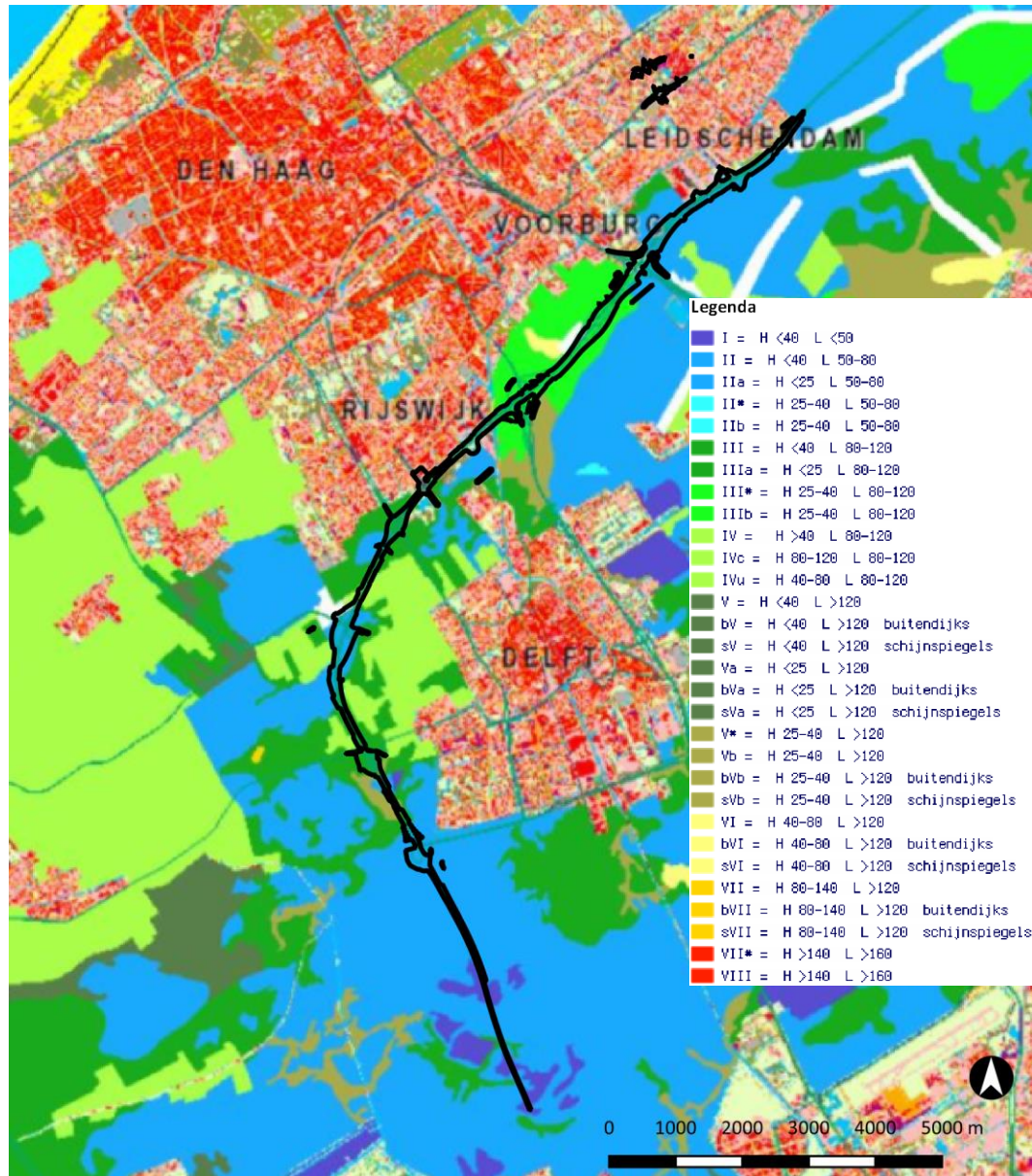
Afbeelding 12. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de bodemkaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).

Legenda

 kalkarme leek-/woudeerdgronden; zavel	 moerige eerdgronden
 kalkrijke leek-/woudeerdgronden; klei	 weideveengronden op zeggeveen, rietzeggeveen of (mesotroof) broekveen
 liedeerdgronden; klei	 bebouwing
 kalkarme leek-/woudeerdgronden/tochteerdgronden; zavel	 opgehoogd of opgespoten
 kalkarme leek-/woudeerdgronden; zavel	 kalkarme drechtvaaggronden;
 vlakvaaggronden; leemarm en zwak lemig fijn zand	 waardveengronden op rietveen of zeggerietveen
 tuineerdgronden; lichte zavel	

Afbeelding 13. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omljnd) op de bodemkaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).

Afbeelding 14. De locatie van het plangebied (zwart omlind) op de grondwatertrappenkaart.

5 Historische situatie

Hieronder wordt de historische situatie beschreven aan de hand van een serie historische kaarten. Deze zijn hieronder weergegeven in de afbeeldingen, maar een grotere versie is ook toegevoegd in de bijlagen 0435465.100-HIST-1712, 0435465.100-HIST-1815, 0435465.100-HIST-1850, 0435465.100-HIST-1943, 0435465.100-HIST-1970 en 0435465.100-HIST-1997.

Op de historische kaarten uit 1712 en 1815 (afbeelding 15, afbeelding 16, afbeelding 17 en afbeelding 18) zijn alle nabijgelegen stads- en dorpskernen aangegeven. Het gebied raakt aan de Tidengerbroek, een plas die is ontstaan door turfwinning. Een eindje zuidelijker kruist het de Vliet tussen Rijswijk en Delft; de A4 loopt hier overheen. Verderop kruist het plangebied nog een paar waterwegen, namelijk de Zweth en de Kikkert, en bovendien een aantal kleinere sloten. Bij Wateringen, net ten noorden van de Zweth, ligt een plas die niet bij naam genoemd is op de kaart. Op latere kaarten is te zien dat deze plas is drooggelegd en staat hij vermeld onder de naam Wateringsche polder. Hiernaast zijn bovendien op de kaart uit 1815 sterretjes aangegeven, waarmee vermoedelijk molens worden aangeduid. Deze zijn ook op de Kruikius-kaart weergegeven. Er liggen enkele molens in de nabijheid van het plangebied, maar deze worden in paragraaf 6.2 in meer detail besproken.

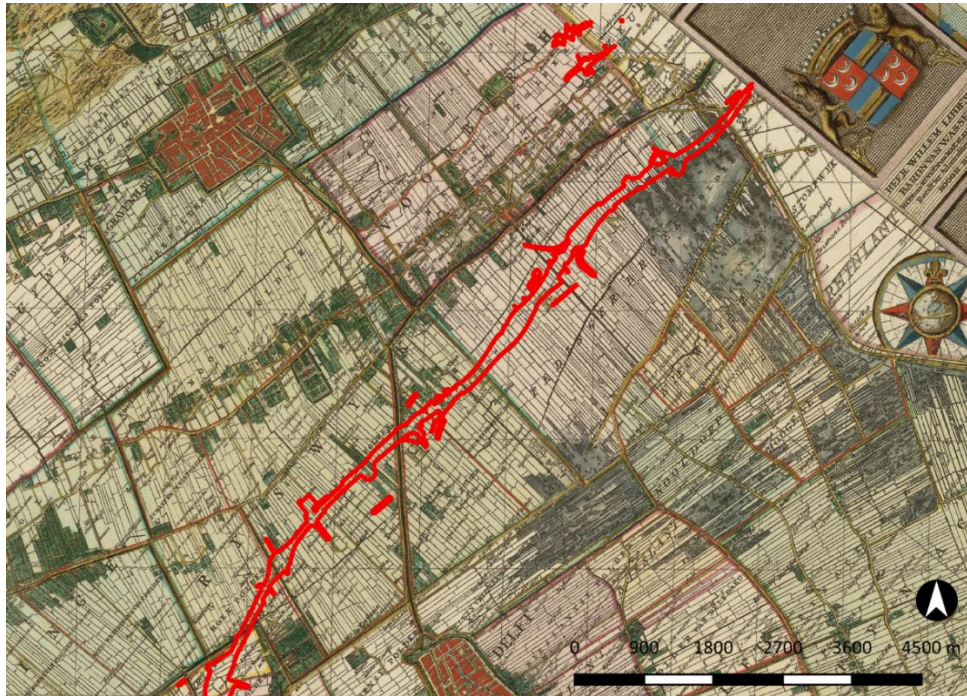
De kaart uit 1850 laat een gedetailleerder beeld zien van de omgeving, maar er is weinig veranderd ten opzichte van de situatie van 1815 (afbeelding 17 en afbeelding 18). Wel is inmiddels de hiervoor genoemde Wateringsche polder drooggelegd. Ook zijn er twee (vermoedelijke) molens aangegeven ter hoogte van de huidige Wippolderlaan. Vanaf omstreeks 1893 is op die locatie een stoomgemaal weergegeven. Dat gemaal is tegenwoordig vervangen door een moderne variant.⁹

Op de kaart van 1920 is te zien dat dan ook de Tidinger Broek drooggelegd is (afbeelding 21 en afbeelding 22). In de bijlage is in plaats van de kaart uit 1920 een kaart van omstreeks 1943 weergegeven. Dit omdat op een grotere schaal niet dezelfde kaarten beschikbaar zijn. De situatie is echter wel vergelijkbaar.

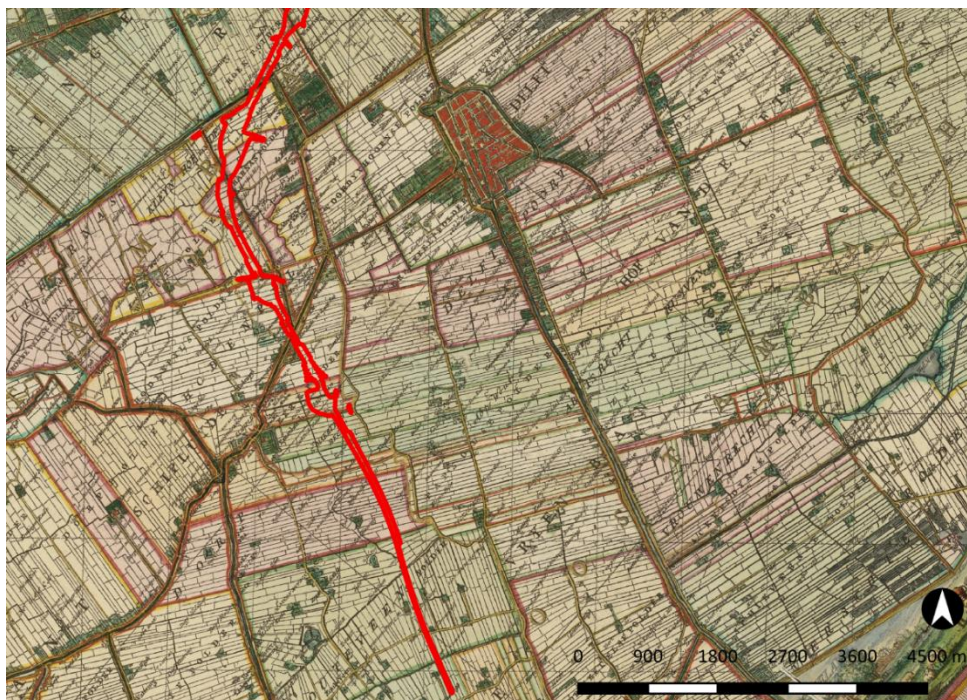
Vanaf circa 1880 heeft een enorme verstedelijking plaatsgevonden in het gebied. De bebouwde kom van Den Haag is aan die van Rijswijk en Voorburg vast gegroeid, en ook die van Delft is in alle richtingen uitgebreid (afbeelding 23 en afbeelding 24). Het plangebied bevindt zich tegen de zuidelijke rand van Rijswijk, Leidschendam en Voorburg. Alleen de zuidelijke helft van het plangebied licht nog in landelijk gebied. De A4 is gedeeltelijk al aangelegd en loopt vanaf het noorden tot aan de aansluiting met de A13 ten noorden van Delft. Vanaf daar naar het westen en zuiden is de geplande locatie van de weg ingetekend op de kaart. De loop ervan is iets anders dan de uiteindelijke locatie, vooral tussen Rijswijk en Delft in. Deze situatie blijft nog jarenlang hetzelfde, zoals ook op de kaart uit 1997 te zien is (afbeelding 25 en afbeelding 26). Omstreeks 1999 verschijnt de A4 op de kaart vanaf het Wilhelminapark in Rijswijk naar het zuiden toe, tot aan de kern van Schipluiden. Het zou nog tot 2015 duren voordat de A4 definitief werd doorgetrokken in de richting van Schiedam, vanwege jarenlange discussie over de aanleg ervan.¹⁰

⁹ delfland.middendelfland.net/woudsepolder.htm.

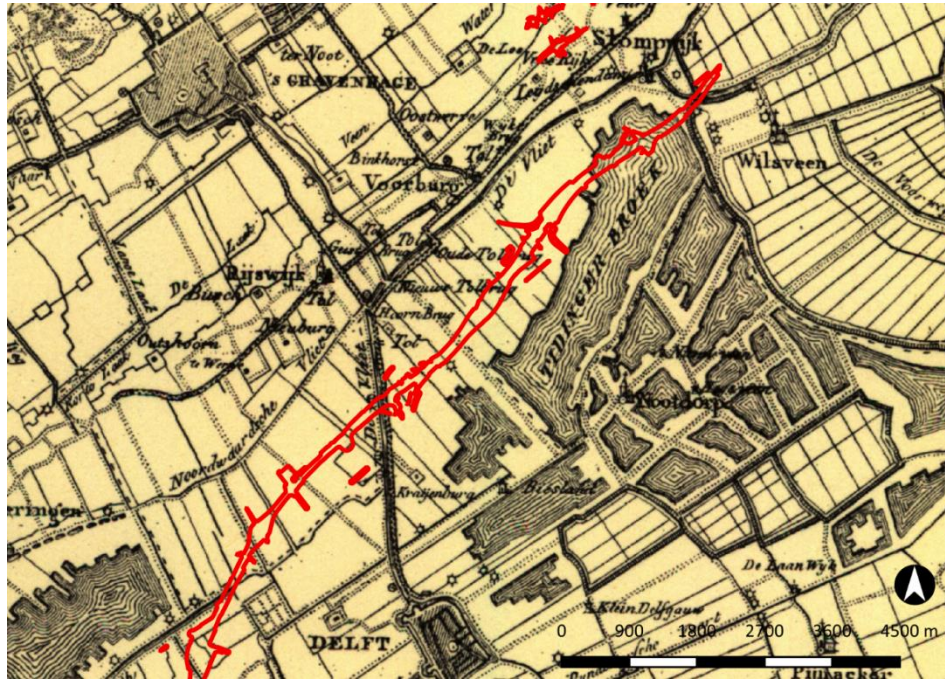
¹⁰ www.topotijdreis.nl.

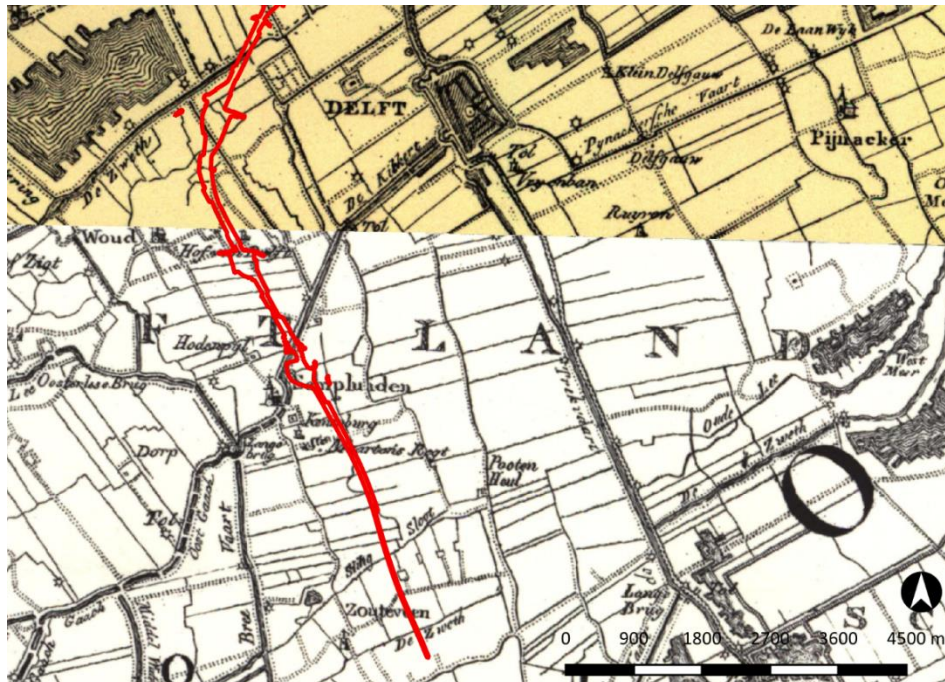
Afbeelding 15. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart van Kruikius uit 1712 (bron: www.tudelft.nl).

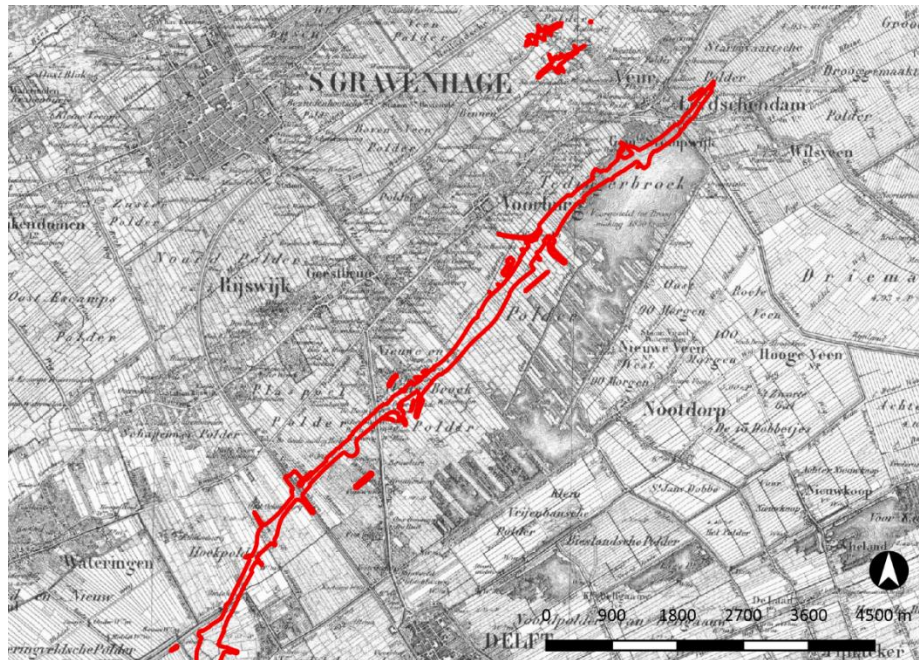
Afbeelding 16. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart van Kruikius uit 1712 (bron: www.tudelft.nl).

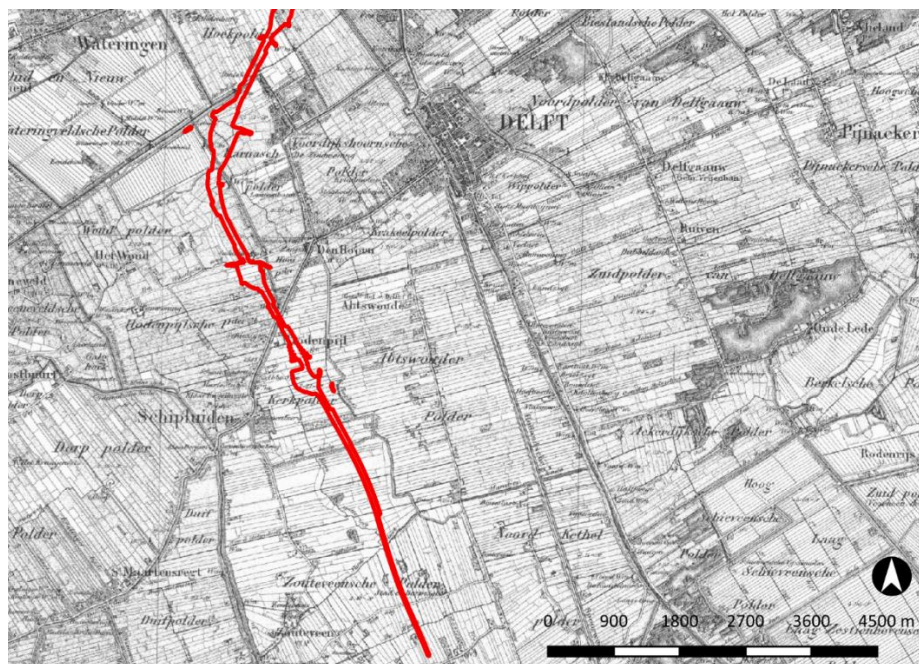
Afbeelding 17. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, globaal, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1815 (bron: www.topotijdreis.nl).

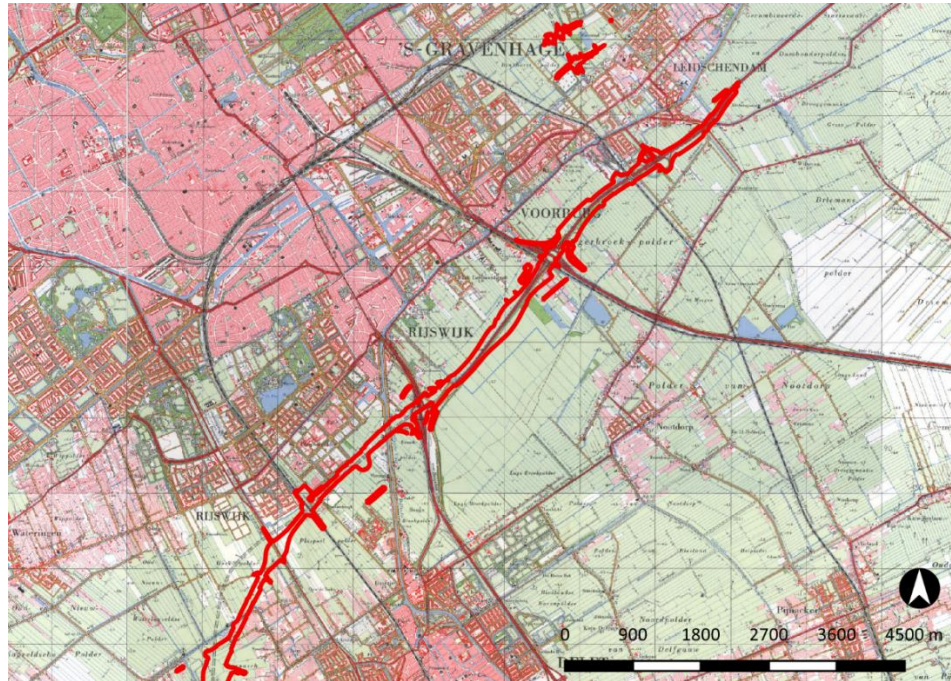
Afbeelding 18. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, globaal, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1815 (bron: www.topotijdreis.nl).

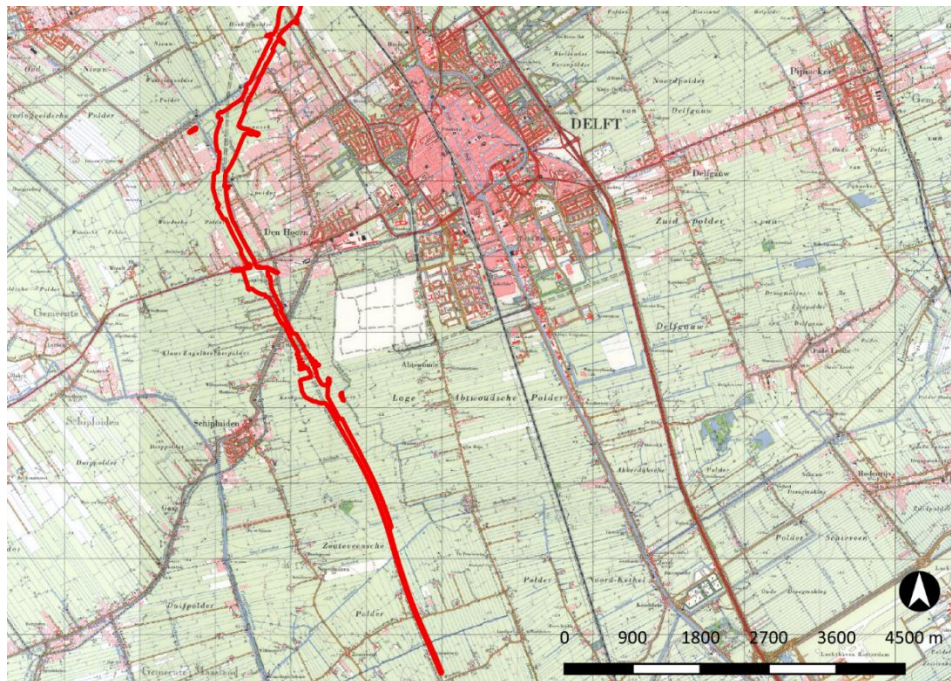
Afbeelding 19. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1850 (bron: www.topotijdreis.nl).

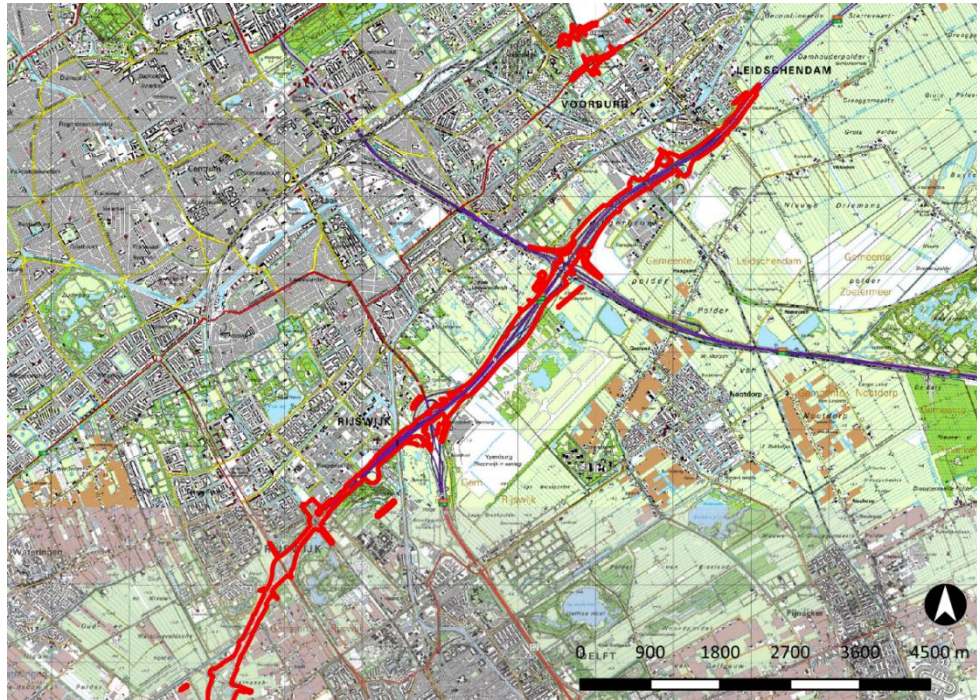
Afbeelding 20. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1850 (bron: www.topotijdreis.nl).

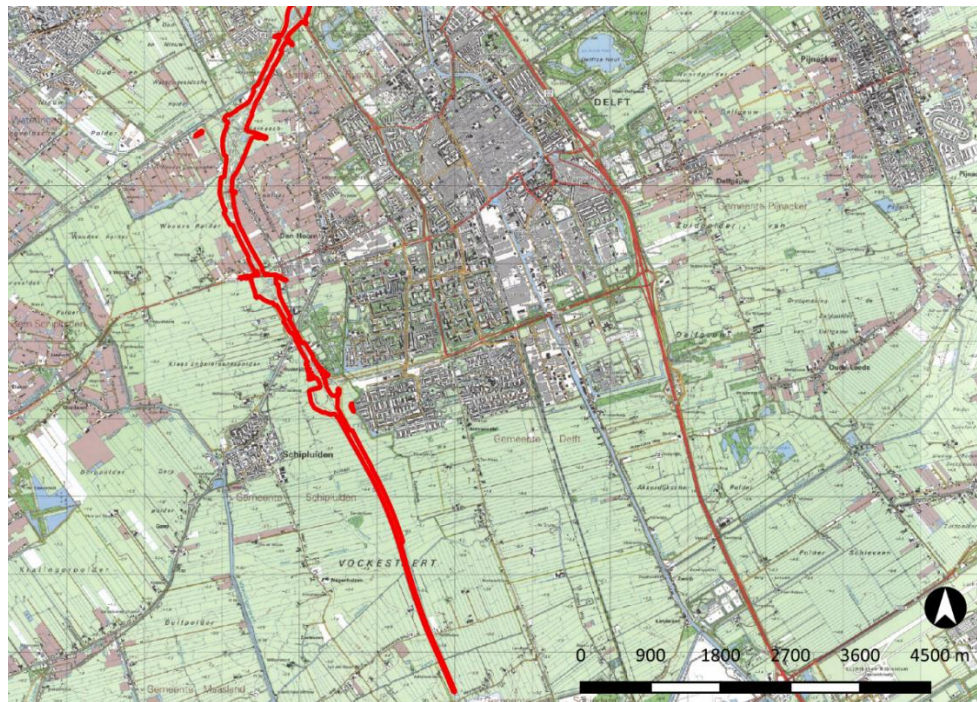
Afbeelding 23. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1970 (bron: www.topotijdreis.nl).

Afbeelding 24. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1970 (bron: www.topotijdreis.nl).

Afbeelding 25. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1997 (bron: www.topotijdreis.nl).

Afbeelding 26. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1997 (bron: www.topotijdreis.nl).

Mogelijke verstoringen uit het verleden

De aanleg van de huidige A4 en de bijbehorende toe- en afritten en verschillende kunstwerken hebben in het verleden al voor verstoring van de bodemopbouw gezorgd. Ook zullen er veel kabels en leidingen aanwezig zijn langs de verschillende wegen die ook voor verstoring hebben gezorgd. Ook onder de huidige middenbermen wordt geen volledig intact bodemprofiel meer verwacht, omdat dit voor de aanleg van de weg in zijn geheel hoogstwaarschijnlijk al ontgraven is. De diepte van deze ontgraving is echter niet bekend.

6 Bekende waarden

6.1 Archeologische waarden

Uit het Archeologische Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed zijn de bekende archeologische waarden in een omtrek van ongeveer 150 m rondom het plangebied opgevraagd. Hiermee kan voldoende inzicht worden gekregen in de te verwachten archeologische waarden binnen het plangebied. Het betreft archeologische monumenten (terreinen van provinciaal archeologisch belang; zie kaart 0435465.100-MONUMENTEN-Noord en 0435465.100-MONUMENTEN-Zuid in de kaartenbijlage), archeologische waarnemingen (zoals vondsten; zie 0435465.100-VONDSTLOC-Noord, 0435465.100-VONDSTLOC-Zuid, 0435465.100-VONDSTMELD-Noord en 0435465.100-VONDSTMELD-Zuid) en meldingen van eerdere archeologische onderzoeken (zie kaart 0435465.100-ONDERZOEK-Noord en 0435465.100-ONDERZOEK-Zuid in de kaartenbijlage). De waarden worden zoveel mogelijk van noord naar zuid beschreven.

Gegevens uit ARCHIS: Terreinen van provinciaal archeologisch belang

Binnen het onderzoeksgebied bevindt zich een aantal terreinen van provinciaal archeologisch belang (terreinen van de Archeologische Monumentenkaart) (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Het gaat hierbij voornamelijk om huisterpen uit de late middeleeuwen, maar ook om bewoningssporen uit de Romeinse tijd. Verder zijn er bewoningssporen uit het neolithicum in de omgeving aangetroffen.

Tabel 6. Terreinen van provinciaal archeologisch belang binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS).

AMK-nr	Toponiem	Waarde	Complex	Begin	Eind	Beschrijving
3076	Oost Duivesteyn	hoge archeologische waarde	Borg/stins/versterkt huis	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen laat	Terrein met resten van de hofstede Duivesteyn en twee boerderijen uit de Late
3076	Oost Duivesteyn	hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De hofstede is bekend in archieven. De hofstede is gelegen aan een wetering, op een strandwal. Het Middeleeuws profiel over achterweg is ter plekke intact. In het oosten ligt nog een onverstoorde boerderij en mogelijk nog resten van de hofstede. In het westelijk deel van het monument heeft AWN-onderzoek plaatsgevonden. Nu loopt daar een tunnel. Dit gedeelte is van de kaart afgevoerd. Dit terrein heeft een hoge waarde door de zeer grote trefkans op archeologische sporen, door de hoge gaafheid van het resterende deel en door de herinneringswaarde. Ook is de landschappelijke context intact.

AMK-nr	Toponiem	Waarde	Complex	Begin	Eind	Beschrijving
4056	Zuidhoorn; Tedingebroekpolder	zeer hoge archeologische waarde	Huisterp	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen laat	Terrein met sporen van bewoning uit de Midden-Romeinse tijd en de Late Middeleeuwen (huisterp).
4056	Zuidhoorn; Tedingebroekpolder	zeer hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd midden	Romeinse tijd midden	De bewoning strekt zich mogelijk uit over een 60 meter brede en 1 kilometer lange kreekrug. Tijdens de opgraving op het golfterrein zijn houten waterputten aangetroffen. Het noordoostelijk deel van Park Leeuwenbergh is in 1990 opgegraven, hier werd een inheems-Romeinse nederzetting gevonden.
16185	Gavi-Kavel	Hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Neolithicum laat	Neolithicum laat	Strandwal met vondstmateriaal uit het Laat-Neolithicum. De locatie is één van de weinige, zo niet de enige zichtbare duintop in de omgeving waarop Neolithische bewoning is aangetoond. Mogelijk is er rook sprake van een IJzertijdvindplaats. Er zijn enige verstoringen binnen het terrein bekend.
10686	Hoge Broekpolder	hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd	Romeinse tijd	Terrein met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd. Het betreft inheems-Romeinse nederzetting. Het terrein is deels opgegraven.
16190/ 16193/ 16452	Hoekpolder	zeer hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Neolithicum	Neolithicum	Terrein met sporen van bewoning uit het Neolithicum en de Romeinse tijd. Conservering van hout is goed voor de Neolithische vindplaats; voor de Romeinse tijd zijn botvondsten bekend. Uit het Neolithicum zijn vondsten van vuursteen, bot, schelp, houtskool en plantaardige resten gedaan. Dit terrein heeft een zeer hoge waarde door de hoge zeldzaamheid van de Neolithische sporen, de redelijke kwaliteit, redelijke gaafheid en hoge mate van conservering van de sporen en door de landschappelijke en archeologische context van het terrein met andere waardevolle terreinen in de omgeving en van de Romeinse nederzetting met het verkavelingspatroon.
16190/ 16193/ 16452	Hoekpolder	zeer hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd	Romeinse tijd	
16190/ 16193/ 16452	Hoekpolder	zeer hoge archeologische waarde	Percelering/verkaveling	Romeinse tijd	Romeinse tijd	

AMK-nr	Toponiem	Waarde	Complex	Begin	Eind	Beschrijving
9405	Woudse Polder	hoge archeologische waarde	Huisterp	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen laat	Terrein met een huisterp uit de Late Middeleeuwen. Dit terrein heeft een hoge waarde door de redelijke gaafheid en conservering (de westkant is nog intact) en door de hoge informatiewaarde van de sporen. Vondsten worden gedateerd in de tweede helft van de 13de eeuw en de eerste helft van de 14de eeuw. In 1978 heeft een illegale opgraving plaatsgevonden, die wel zeer veel en divers scherfmateriaal op heeft geleverd. Terp is beschadigd door gasleiding.
9401	Hodenpijl	hoge archeologische waarde	Akker/tuin	Romeinse tijd	Romeinse tijd	Terrein met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd. De periode van bewoning wordt geplaatst tussen het eind van de 1ste- en het begin van de 2de eeuw na Chr. De sporen betreffen de resten van een huis (wandgreppel en mogelijk nog 3 andere), erf- en perceleringssloten, karrensporen en een lemen veldoven. Bovendien werd een centimeters dikke teellaag aangetroffen. Het betrof een klein akkercomplex van circa 10 meter brede veldjes, gelegen tussen lage walletjes. In het zuidelijke deel van het terrein zijn perceleringssloten en kuilen met dierbegravingen aangetroffen. Er zijn ook vondsten uit de IJzertijd en een bewoningslaag uit de 11de eeuw aangetroffen. De site wordt doorsneden door een diepe sloot.
9401	Hodenpijl	hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd	Romeinse tijd	Terrein met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd. De periode van bewoning wordt geplaatst tussen het eind van de 1ste- en het begin van de 2de eeuw na Chr. De sporen betreffen de resten van een huis (wandgreppel en mogelijk nog 3 andere), erf- en perceleringssloten, karrensporen en een lemen veldoven. Bovendien werd een centimeters dikke teellaag aangetroffen. Het betrof een klein akkercomplex van circa 10 meter brede veldjes, gelegen tussen lage walletjes. In het zuidelijke deel van het terrein zijn perceleringssloten en kuilen met dierbegravingen aangetroffen. Er zijn ook vondsten uit de IJzertijd en een bewoningslaag uit de 11de eeuw aangetroffen. De site wordt doorsneden door een diepe sloot.
9423	Zouteveense Polder; Vockestaert	hoge archeologische waarde	Huisterp	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen laat	Terrein met een huisterp uit de Late Middeleeuwen. Ten westen van terpenconcentratie Abtswoude liggen in het gebied Vockestart ineens veel minder terpen. Er is geen sprake van een terpenlint. Vondsten zijn niet bekend. Hoewel er weinig inhoudelijke redenen zijn om het terrein op de AMK te handhaven, is besloten de status toch ongewijzigd te laten gezien de

AMK-nr	Toponiem	Waarde	Complex	Begin	Eind	Beschrijving
						toekomstige werkzaamheden aan de rijksweg A4.
9424	Zouteveense Polder; Vockestaert	hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Middeleeuwen laat	Nieuwe tijd	Terrein met sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd. Hoewel er weinig inhoudelijke redenen zijn om het terrein op de AMK te handhaven, is besloten het terrein voorlopig te handhaven gezien de toekomstige werkzaamheden aan de rijksweg A4.
9460	Holierhoekse Polder	hoge archeologische waarde	Huisterp	Middeleeuwen laat	Middeleeuwen laat	Terrein met de resten van een huiserf uit de Late Middeleeuwen. Het huiserf is nauwelijks tot niet zichtbaar als een verhoging.

Gegevens uit ARCHIS: archeologische waarnemingen

Binnen het onderzoeksgebied is een groot aantal vondstmeldingen gedaan. Om die reden zijn de meldingen niet weergegeven in een tabel, maar in bijlage 3. In **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** is een overzicht weergegeven van de materiaalcategorieën per periode. Materiaal categorieën waarbij minder dan vier vondsten in totaal waren gedaan zijn omwille van het overzicht niet opgenomen.¹¹ In absolute aantallen bestaan verreweg de meeste vondsten uit aardewerk/keramiek, wat gebruikelijk is in de archeologie. Daarna worden de grootste materiaal categorieën gevormd door dierlijk bot, metaal en vuursteen. Als we de vondsten per periode bekijken, valt het op dat de meeste dateren uit de late middeleeuwen, gevolgd door de Romeinse tijd en het neolithicum. Het meeste aardewerk dateert uit de Romeinse tijd en late middeleeuwen (en in sommige gevallen late middeleeuwen of nieuwe tijd), maar veel van de andere vondst categorieën dateren opvallend vaak uit het neolithicum (waaronder uiteraard vuursteen). Op basis van deze informatie kunnen we stellen dat er binnen het plangebied een hoge verwachting geldt op vondstmateriaal uit het neolithicum, de Romeinse tijd, de (late) middeleeuwen en nieuwe tijd. Hieronder worden enkele representatieve waarnemingen afzonderlijk besproken.

OM-nummer 2480028100 betreft een locatie langs de N14 in Leidschendam-Voorburg. Het gaat om twee neolithische vindplaatsen die zijn vastgesteld op basis van de aangetroffen vondstconcentraties van huttenleem, vuursteen en houtskool.

Net ten westen van Den Hoorn zijn enkele vondsten en sporen aangetroffen die samenhangen met bewoning in de Romeinse tijd, maar waarin vooral de late middeleeuwen goed vertegenwoordigd zijn. In de gemeente Midden-Delfland komen langs het plangebied voornamelijk vindplaatsen uit de Romeinse tijd en late middeleeuwen voor. Landschappelijk gezien hangt dit samen met de geulafzettingen van Duinkerke I, die langs een deel van de A4 liggen.¹²

¹¹ Het gaat hierbij om de volgende vondst categorieën: git, houtskool, huttenleem, kalksteen/mortel, koper, leer, leisteen, lood, natuursteen (gedateerd in de Romeinse tijd), onbekend, organisch, schelp, tefriet, tin, tufsteen, zandsteen/kwartsiet en zilver.

¹² Kerkhof et al., 2010.

Tabel 7. Overzicht van de materiaalcategorieën per periode, behorend bij de vondstmeldingen binnen het onderzoeksgebied. Alleen de belangrijkste materiaalcategorieën zijn opgenomen.

Periode	Materiaal-categorieën															Eindtotaal	
	aardewerk	barnsteen	bot	bouw-aardewerk	dierlijk bot	gewei	glas	hout	hout/houts kool	ijzer	keramiek	menselijk bot	metaal	plantaardig	steen		vuursteen
neolithicum	0%	100%	29%	0%	32%	67%	0%	0%	64%	0%	2%	100%	5%	100%	39%	91%	14%
brons-tijd	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
ijzer-tijd	0%	0%	0%	0%	5%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Romeinse tijd	50%	0%	0%	0%	27%	33%	40%	100%	9%	0%	31%	0%	35%	0%	22%	0%	28%
middel-eeuwen	13%	0%	14%	0%	0%	0%	20%	0%	9%	0%	7%	0%	0%	0%	0%	0%	6%
late middel-eeuwen	38%	0%	29%	50%	32%	0%	0%	0%	0%	67%	50%	0%	40%	0%	11%	0%	41%
nieuwe tijd	0%	0%	0%	50%	5%	0%	40%	0%	0%	33%	8%	0%	15%	0%	6%	0%	8%
onbekend	0%	0%	29%	0%	0%	0%	0%	0%	18%	0%	1%	0%	5%	0%	22%	9%	3%
Eind-totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Gegevens uit ARCHIS: eerdere onderzoeken

Vanwege de grote hoeveelheid onderzoeken langs het tracé, worden hieronder alleen de meest relevante besproken. De volledige lijst met onderzoeksmeldingen is terug te vinden in tabel 8.

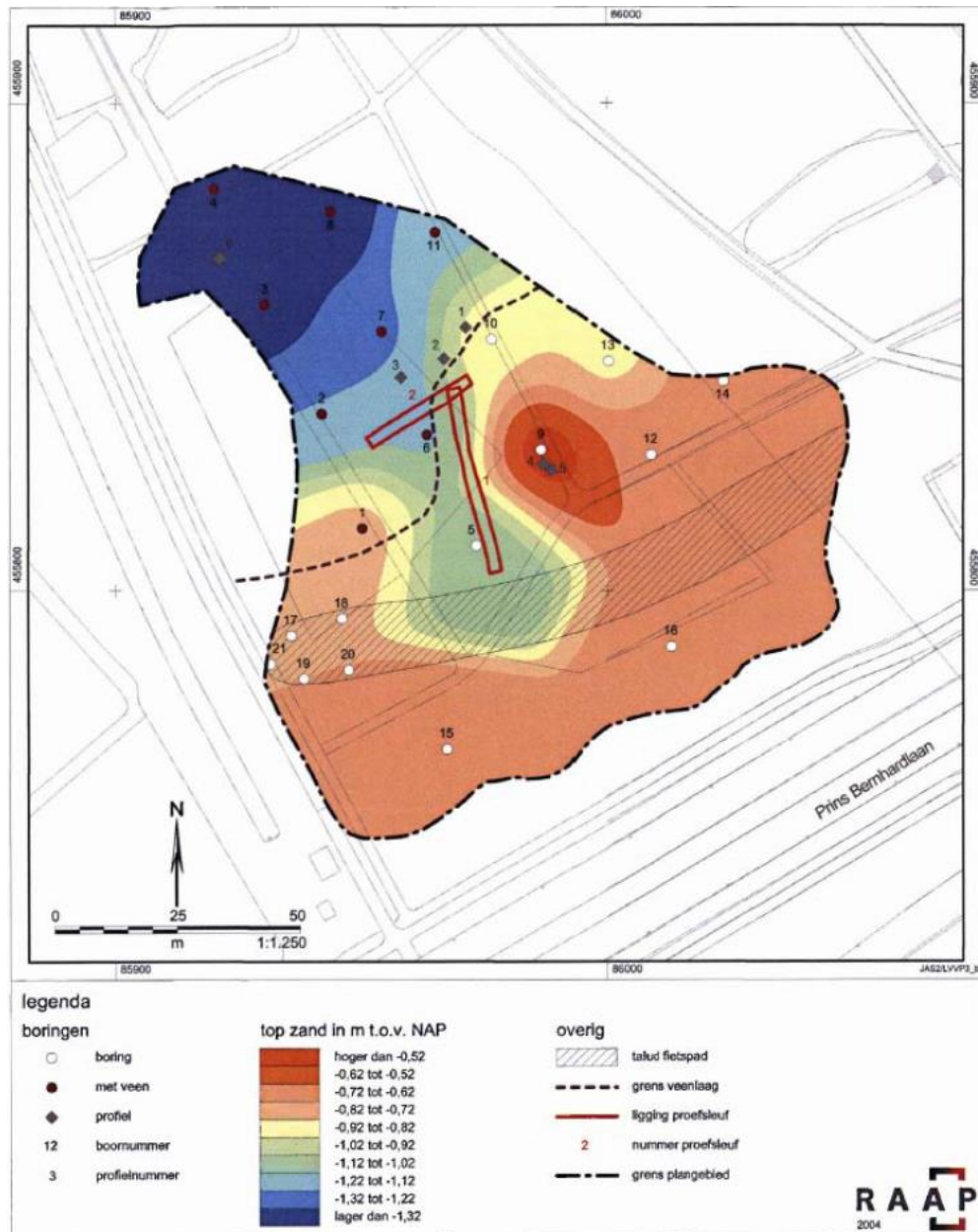
OM-nummer 4671281100 betreft de verkenning van het noordelijk deel van de A4, dat eerder dit jaar door Antea Group is uitgevoerd. OM-nummer 2280411100 betreft een bureauonderzoek over het onbebouwde gebied tussen Leidschenveen en Zoetermeer, waarvan de westelijke hoek onderhavig plangebied raakt. Voor het noordelijke deel geldt een lage verwachting, maar ter plaatse van de kreekruigen geldt een verwachting voor bewoningssporen vanaf de bronstijd (en plaatselijk vanaf het neolithicum).¹³

OM-nummer 2089455100 betreft een onderzoek aan de Via Verdi, aan de Noorsingel in Voorburg. Op de flank van de strandwal is een vindplaats van de Vlaardingen-groep (laat-neolithicum) aangetroffen.¹⁴ Uit later vervolgonderzoek bleek dat het vermoedelijk ging om de westelijke periferie

¹³ Van der Haar en Vossen, 2010.

¹⁴ Leijnse, 2004.

van een op de strandwal gelegen nederzetting.¹⁵ De top van deze strandwal ligt iets ten noorden van onderhavig plangebied (afbeelding 27).

Afbeelding 27. Resultaten booronderzoek op zanddiepte kaart met ligging proefsleuven (RAAP 2004) (Bron: Leijnse 2004).

¹⁵ Halverstad, 2012.

Net ten oosten van bovengenoemd onderzoek bevindt zich OM-nummer 2396518100. Bij dit booronderzoek bleken de strandwallen zich te bevinden op een diepte van 1,47 tot 1,86 m –NAP. Deze twee strandwallen zijn noord-zuid georiënteerd; daartussen ligt een zone met Hollandveen. De bodemopbouw is verstoord tot een diepte van 1,2 à 1,5 m –mv (plaatselijk tot meer dan 3 m –mv). Voor de top van de strandwal geldt derhalve een lage verwachting voor sporen uit het neolithicum, maar voor de flanken en de door veen afgedekte gebieden blijft de middelhoge tot hoge verwachting gehandhaafd.¹⁶ In 2015 is er op het terrein van Leidschenhage een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (OM-nummer 3296590100). Dit proefsleuvenonderzoek werd in 2016 opgevolgd door een archeologische opgraving (OM-nummer 3992089100). De daadwerkelijke rapportages van deze onderzoeken zijn nog niet beschikbaar, maar tijdens het onderzoek zijn resten van een steentijdnederzetting aangetroffen die stammen uit circa 3000 v. Chr., de periode van de Vlaardingencultuur. Uit de sleuven kwamen werktuigen van vuursteen en aardewerk.¹⁷ Ook bij het nabijgelegen onderzoek met OM-nummer 2397214100 is een zeer hoge verwachting opgesteld voor resten vanaf het neolithicum, vanwege de ligging op een strandwal met intacte top. Het archeologisch niveau bevindt zich op circa 1,4 m –mv.¹⁸ Uit het onderzoek met OM-nummer 2480028100 komt grofweg hetzelfde naar voren.

OM-nummer 4569084100 betreft een klein plangebied aan de rand van Leidschendam. Uit dit booronderzoek is gebleken dat de bodem ter plaatse is opgebouwd uit een (recent) opgebracht pakket op een veenrestant op getijdenafzettingen. Er is geadviseerd tot een vervolgonderzoek in de vorm van een archeologische begeleiding, om vast te stellen of de verwachte molenplaats nog onder de bestaande bebouwing aanwezig was.¹⁹ Dit onderzoek is tot op heden niet uitgevoerd, omdat de plannen van de werkzaamheden destijds zijn aangepast tot binnen de vrijstellingsgrenzen uit het bestemmingsplan.

OM-nummer 2412271100 betreft een proefsleuvenonderzoek in de westelijke oksel van de A4 en de A12/spoorlijn. De bodem is daar opgebouwd uit recent verstoorde grond, met daaronder ganteklei, daaronder veen en zandig veen, en tot slot duinzand (op circa 3,5 m –NAP). De verwachte neolithische resten zijn niet aangetroffen; wel zijn er meerdere greppels en paalkuilen gevonden. Eén greppel dateert vermoedelijk uit de Romeinse tijd. In de ophogingslaag is een reliekhouders en een lakenloodje uit de late middeleeuwen/nieuwe tijd aangetroffen. Er is geen behoudenswaardige vindplaats aangetroffen.²⁰

OM-nummer 2026096100 betreft een booronderzoek ten behoeve van de ontwikkeling van de wijk Ypenburg. Het onderzoek heeft zich geconcentreerd op de zones met een hoge verwachting, namelijk daar waar de strandwalafzettingen liggen. Hierbij zijn enkele vindplaatsen aangetroffen, hoewel relatief weinig gegeven de omvang van het onderzoeksgebied. Met name het vliegveld Ypenburg heeft in het verleden al voor omvangrijke bodemverstoringen gezorgd.²¹

¹⁶ Engelse, 2013.

¹⁷ <https://leidsenhagevernieuwt.nl/toekomst/nieuws/start-archeologische-opgraving-leidsenhage/>

¹⁸ Koekkelkoren en Corver, 2013.

¹⁹ Soldaat en Wink, 2018.

²⁰ Stokkel, 2013.

²¹ Oude Rengerink, 1996.

Bij het onderzoek met OM-nummer 4556189100 bleek dat een deel van het gebied nog relatief onverstoord was, in tegenstelling tot de verwachting uit eerder onderzoek. Op basis van dit booronderzoek is daarom een vervolgonderzoek geadviseerd.²² Dit onderzoek is inmiddels aangemeld onder OM-nummer 4651566100.

OM-nummer 3978319100 bevindt zich op het knooppunt Ypenburg. Bij het booronderzoek is veel puin aangetroffen, dat waarschijnlijk samenhangt met de aanleg van het parkeerterrein. Het zand van de Laag van Rijswijk – Laagpakket van Wormer ligt te diep om bewoning in het neolithicum aannemelijk te maken.²³

Uit het booronderzoek met OM-nummer 2356577100, dat vlak naast de A4 heeft plaatsgehad, bleek dat er op 1 m –NAP een mogelijk intact cultuurlandschap ligt met bewoningsmogelijkheid in de Romeinse tijd. Het potentieel neolithisch duinlandschap ligt op circa 4,2 en 4,4 m –NAP, op enkele locaties.²⁴

OM-nummer 2174480100 betreft de opgraving aan de Paulineburch, waar eerder al vooronderzoek gedaan was. Bij de opgraving zijn sporen aangetroffen uit de Romeinse tijd t/m nieuwe tijd. Het gaat voornamelijk om greppels, een kringgreppel (zonder graf) en een omgracht terrein.²⁵

OM-nummer 2039267100 betreft een grootschalig onderzoek waarbij de resten zijn aangetroffen van twee nederzettingen uit de Romeinse tijd, met daartussen een verkavelingsgebied. Bij OM-nummer 2037071100, gelegen bij de afvalwaterzuiveringsinstallatie aan de Noordhoornseweg, is een midden-neolithische nederzetting op een donk aangetroffen. Bij OM-nummer 2117212100, deels op dezelfde locatie gelegen, is een behoudenswaardige vindplaats uit de late middeleeuwen aangetroffen, en bovendien verkavelingssporen uit de Romeinse tijd.²⁶

Bij het onderzoek met OM-nummer 2462524100 zijn één nederzetting en een verkavelingssysteem uit de Romeinse tijd en drie nederzettingen en een verkavelingssysteem uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen, geen van alle behoudenswaardig.²⁷

Bij het onderzoek met OM-nummer 2111429100 is een fragmentje mogelijk Romeins aardwerk aangetroffen in een boring, maar verdere archeologische indicatoren zijn niet gevonden. In een deel van het gebied bleek de bodemopbouw onverstoord, in een ander deel juist sterk verstoord.²⁸

OM-nummer 2165092100 betreft een proefsleuvenonderzoek tussen de A4 en de Tramkade, tussen Delft-Zuid en Schipluiden in. Hierbij zijn voornamelijk sporen van bewoning en landgebruik uit de Romeinse tijd en nieuwe tijd aan het licht gekomen. Op een klein oppervlak bevonden zich hier in totaal vier nederzettingen.

²² Van Zoolingen, 2017.

²³ Rieffe en Stokkel, 2016.

²⁴ Coppens, 2012.

²⁵ Dorenbos et al., 2010.

²⁶ Bakx, 2011.

²⁷ Bakx, 2018.

²⁸ Molenaar en Warning, 2006.

OM-nummers 2398916100, 2114150100 en 2283100100 betreffen allen onderzoeken ten behoeve van de verlenging van de A4 tussen Delft en Schiedam. Na het booronderzoek is er in 2013 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Hieruit bleek dat de bodem is opgebouwd uit een Hollandveen Laagpakket, waardoor verschillende kreeksystemen hebben gestroomd. Bewoning was in het verleden waarschijnlijk nauwelijks mogelijk vanwege de natte omstandigheden, behalve dan op de kreekruggen. De weinige archeologische sporen die zijn aangetroffen, zijn als niet behoudenswaardig beoordeeld.²⁹

Tabel 8. Eerder uitgevoerde onderzoeken binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS).

Zaakid	OM-nr (oud)	Toponiem	type onderzoek	uitvoerder
2338481100	48020	Leidschendam-Voorburg	archeologisch: bureauonderzoek	ADC ArcheoProjecten
4671281100	435466	-	archeologisch: bureauonderzoek	Antea Group Archeologie
2280411100	40103	Nieuwe Driemanspolder	archeologisch: bureauonderzoek	Oranjewoud BV
2080430100	10102	Zijdepark	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2308681100	43969	Zijdepark	archeologisch: proefputten/proefsleuven	ADC ArcheoProjecten
2396518100	55552	Leidschenhage	archeologisch: boring	Archeomedia
3296590100	-	Leidschenhage	Archeologisch: proefsleuven	Transect
3992089100	-	Leidschenhage	Archeologisch: opgraving	Transect
2397214100	55648	Weigelia 48	archeologisch: boring	IDDS
2079687100	10322	-	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2030397100	10323	-	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2021892100	2022	Veurselaar [Sijtweide 3]	verwervingswijze niet te bepalen	particulier
4569084100	-	IKC De Tol	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
4685295100 ³⁰	-	-	archeologisch: begeleiding	Transect
2229990100	33093	Vlietzone/A4	archeologisch: bureauonderzoek	Gemeente Den Haag
2477494100	65937	Corbulo gracht	archeologisch: boring	particulier
2412271100	57604	Uitbreiding golfbaan	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Gemeente Den Haag
2026096100	10157	VINEX-lokatie Ypenburg	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2347001100	49113	TNO Ypenburg	archeologisch: boring	Gemeente Den Haag
2121246100	17621	Trekvliet	archeologisch: bureauonderzoek	Vestigia BV
4556189100	-	Rotterdamsebaan - Trekfietstracé - viaduct	archeologisch: boring	Gemeente Den Haag

²⁹ Bot, 2014.

³⁰ Dit onderzoek is op 1-4-2019 aangemeld in archis en betreft een lopend onderzoek. Resultaten zijn op dit moment nog niet bekend.

Zaakid	OM-nr (oud)	Toponiem	type onderzoek	uitvoerder
4651566100	-	-	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Gemeente Den Haag
2005513100	1711	Hoornwijcklokatie	verwervingswijze niet te bepalen	particulier
2007158100	2217	Hoornwijck-Johanna	archeologisch: opgraving	Gemeente Rijswijk
2198124100	28668	kV 150-leidingtracé te Rijswijk	archeologisch: bureauonderzoek	Synthegra BV
2284698100	40712	Rotterdamsebaan	archeologisch: boring	Gemeente Den Haag
2266407100	38185	Trekvliettracé	archeologisch: bureauonderzoek	Gemeente Den Haag
3978319100	-	-	archeologisch: boring	Gemeente Den Haag
2356577100	50378	EPO te Rijswijk	archeologisch: boring	Gemeente Rijswijk
2390572100	54784	Patentlaan 2, Rijswijk	archeologisch: proefputten/proefsleuven	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2344629100	48807	-	archeologisch: bureauonderzoek	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2122542100	17862	Paulineburch	archeologisch: boring	Gemeente Rijswijk
2132976100	19280	Paulineburch	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Gemeente Rijswijk
2037500100	4343	-	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2174480100	25192	Paulineburch	archeologisch: opgraving	Gemeente Rijswijk
2121740100	17861	Paulineburch	archeologisch: bureauonderzoek	Gemeente Rijswijk
2121254100	17622	Trekvliet	archeologisch: bureauonderzoek	Vestigia BV
2314253100	44756	Prinses Beatrixlaan	archeologisch: bureauonderzoek	Gemeente Rijswijk
4677843100	437129	-	archeologisch: bureauonderzoek	Antea Group Archeologie
2005262100	1624	Groot – Hoekpolder	verwervingswijze niet te bepalen	particulier
2289728100	41450	Rijswijk-Zuid	archeologisch	Gemeente Rijswijk
2038092100	4480	-	archeologisch: begeleiding	Gemeente Den Haag
2039267100	4847	-	archeologisch: opgraving	ADC ArcheoProjecten
2015282100	3823	-	archeologisch: (veld)kartering	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2085291100	5864	-	archeologisch: begeleiding	ADC ArcheoProjecten
2037071100	4257	Harnaschpolder	archeologisch: opgraving	Archeologisch Onderzoek Leiden BV
2076770100	3222	-	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2117212100	17028	Harnaschpolder	archeologisch: boring	Gemeente Delft
2077775100	3690	Harnaschpolder	archeologisch: opgraving	ADC ArcheoProjecten
3987107100	-	-	archeologisch: bureauonderzoek	Archeodienst Gelderland BV
3997110100	-	-	archeologisch: bureauonderzoek	Archeodienst Gelderland BV
2063242100	9447	-	archeologisch: bureauonderzoek	Gemeente Delft
2462524100	64015	Woud-Harnasch	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Gemeente Delft
3975257100	-	-	archeologisch: opgraving	ADC ArcheoProjecten

Zaakid	OM-nr (oud)	Toponiem	type onderzoek	uitvoerder
2111429100	16166	Woudseweg-Lotsweg	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2285086100	40763	-	archeologisch: begeleiding	Gemeente Delft
4591707100	-	-	archeologisch: bureauonderzoek	Arcadis
4714592100	-	-	archeologisch: boring	IDDS Archeologie B.V.
2165092100	23814	Kerkpolder	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Universiteit van Amsterdam
2084124100	5293	-	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
4677843100	-	-	archeologisch: bureauonderzoek	Antea Group Archeologie
2082797100	4673	MD 4.04, 4.05, 4.15, 4.16 en 4.17	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Universiteit van Amsterdam
2130650100	18965	Holierhoekse Polder	archeologisch: begeleiding	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2038976100	4799	-	archeologisch: proefputten/proefsleuven	Universiteit van Amsterdam
2398916100	55873	Trace A4 Delft-Schiedam	archeologisch: proefputten/proefsleuven	ADC ArcheoProjecten
2114150100	16551	toekomstig trace A4 Delft-Schiedam	archeologisch: boring	RAAP Archeologisch Adviesbureau
2283100100	40486	A4 Plangebied Delft-Schiedam	archeologisch: boring	Arcadis

Conclusie

Op basis van de bekende gegevens komt duidelijk naar voren dat er rondom (en mogelijk binnen) het plangebied voornamelijk sprake is van resten uit de Romeinse tijd en de (late) middeleeuwen. Ook zijn er een aantal vondsten bekend uit het Neolithicum, samen met een bekende vindplaats uit deze periode. Wat ook opvalt is dat er geen bewoningsresten uit de metaaltijden bekend zijn in het gebied.

Bewoning hangt voornamelijk samen met aanwezige kreekruggen, strandellen en donken in het gebied. De archeologische verwachting rondom zulke zones is hoog. Er is echter ook sprake van natte omstandigheden die ongunstig waren voor bewoning.

6.2 Ondergrondse bouwhistorische waarden

In de omgeving van het plangebied zijn verschillende oude molens bekend. De meeste zijn aangegeven op de Kruikius-kaart uit 1712 en tevens terug te vinden op www.allemolenskaart.nl. Enkele molens bestaan nog steeds, maar de meeste zijn inmiddels verdwenen. De betreffende verdwenen molens worden hieronder van noord naar zuid benoemd en zijn weergegeven in afbeelding 28. Tussen haakjes staat het bouwjaar.

1. Wycker (1671/1682): aan de Stompwijkseweg
2. Molen van Kans/Nieuwe Broek Molen (1848): aan de Laan van Hoornwijk
3. Hoop: aan het Jaagpad (onbekend)
4. Fortuin/Clarissa Maria: aan het Jaagpad (1761)
5. Stier: aan het Jaagpad (1728)

6. Lam: aan het Jaagpad (1712)
7. Naamloos (1611) Schaapweimolen (1826; niet verdwenen, maar verplaatst in 1988)/naamloos (Schaapweidemolen (1^e) (onbekend): knooppunt Rijswijk. De bovenzijde van de Schaapweimolen is in 1988 verplaatst vanwege de aanleg van de A4. De A4 is hier verdiept aangelegd waarbij alle verdere molenresten verloren zijn gegaan
8. Ryswycker Hoeks Wip Molen (1700): bij de Noordhoornseweg
9. Nieu Wateringer Velt Molen (1446): aan de Wippolderlaan
10. Woudse Vijzelmolen (1846): aan de Lotsweg
11. Harnaschpolder (onbekend): aan de Woudselaan
12. Woudsche Polder (1606): aan de Harnaskade
13. Hodenpijlse Molen/Tovermolen (1514): aan Omedijk/Rijksstraatweg

Het is mogelijk dat er nog resten van deze molens in het plangebied aanwezig, maar waarschijnlijk stonden de meeste molens net buiten het plangebied. Alleen Fortuin/Clarissa Maria, mogelijk Stier, de Schaapweimolen en de Tovermolen bevonden zich binnen het plangebied.

Aan de westzijde van het Rijn-Schiekanaal stond de houtzaagmolen Fortuin of Clarissa Maria, die is gebouwd in 1761³¹, in 1911 onttakeld en in 1979 is het restant gesloopt. Nu ligt er het cunet en de brug van de A4 over het kanaal.³²

Stier is in 1728 gebouwd, in 18414 verbrand en herbouwd en in 1866 verplaatst naar Rotterdam-Kralingen.³³ Deze molen heeft zich net op of buiten de rand van het plangebied bevonden.

De Schaapweimolen heeft meerdere fases gekend. In 1611 stond er al een wipmolen, die in 1825 afbrandde. Het jaar daarop werd deze vervangen door een achtkante grondzeiler, die in 1945 buiten gebruik werd gesteld. Deze molen werd in 1988 verplaatst naar de Hoekpolder, waar hij nu nog steeds staat. Alle verdere resten van deze molen zijn verloren gegaan tijdens de aanleg van de A4³⁴. De Tovermolen of Hodenpijlse Molen is in of voor 1514 gebouwd en in 1879 gesloopt. De functie werd toen overgenomen door een stoomgemaal.³⁵

Aan de westzijde van het Rijn-Schiekanaal stond de houtzaagmolen Clarissa Maria (Het Fortuin). Nu ligt er het cunet en de brug van de A4 over het kanaal.³⁶

Verder zijn er geen op basis van voorliggend archeologisch bureauonderzoek geen reeds geregistreerde ondergrondse bouwhistorische waarden bekend.

³¹ www.molendatabase.org.

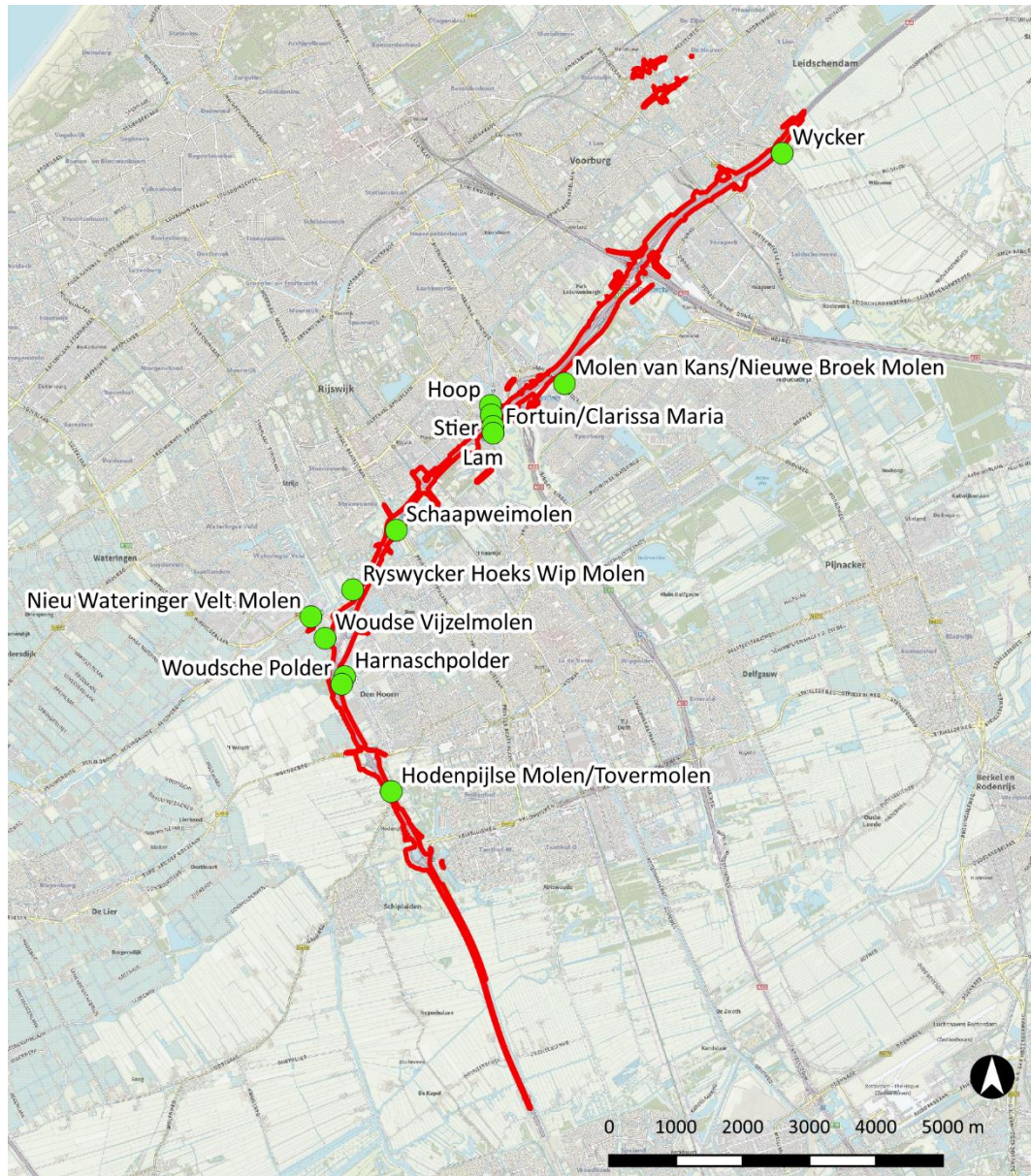
³² Informatie Hans Koot gemeente Rijswijk

³³ www.molendatabase.org.

³⁴ www.molendatabase.org. /Informatie Hans Koot gemeente Rijswijk

³⁵ www.molendatabase.org.

³⁶ Informatie Hans Koot gemeente Rijswijk

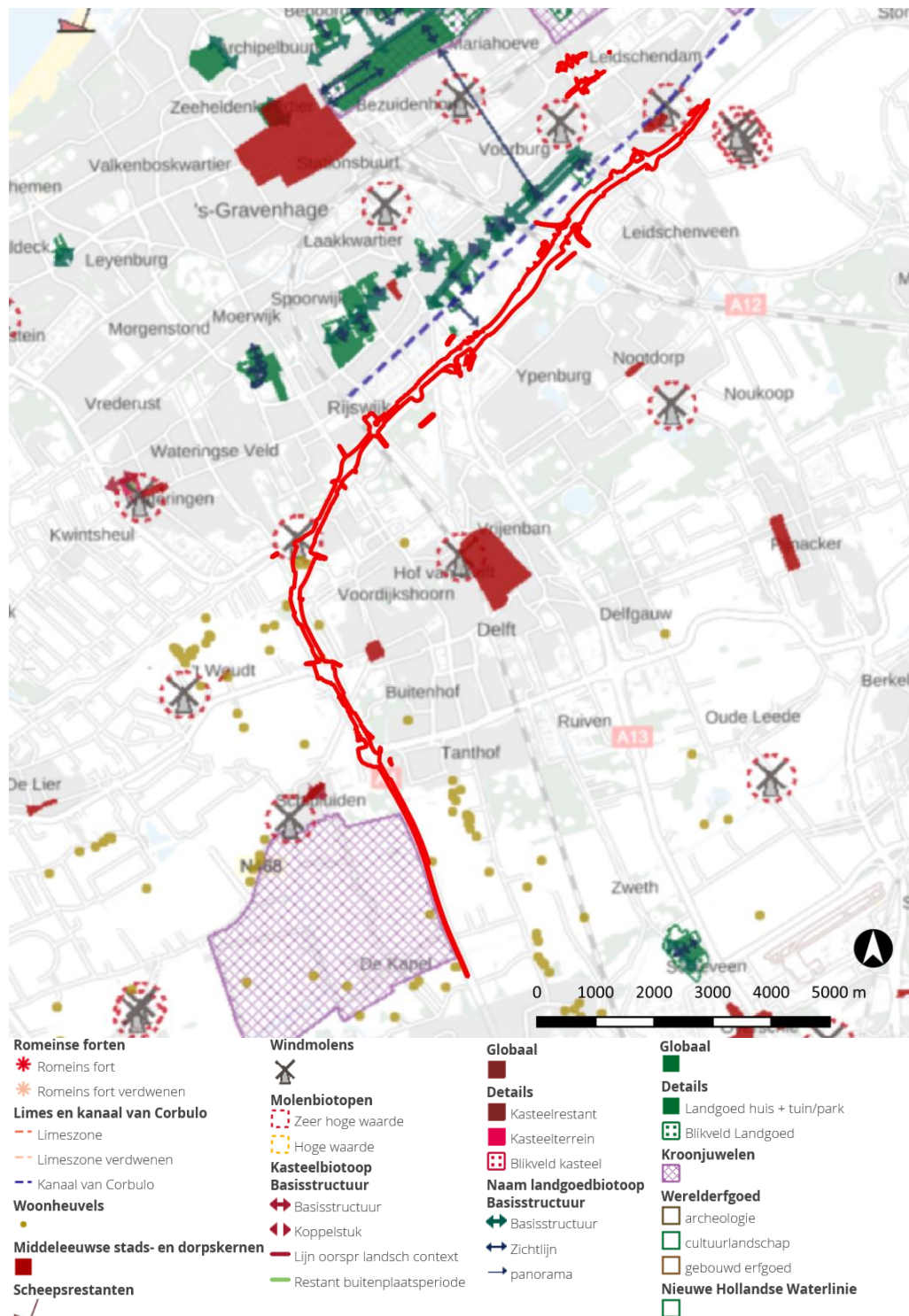
Afbeelding 28. De molens die binnen het onderzoeksgebied liggen (bron: www.allmolenskaart.nl en de *Kruikius-kaart*).

7 Archeologische verwachting

7.1 Bestaande verwachtingskaarten

Provinciale cultuur-historische atlas

In de cultuur-historische atlas van de provincie Zuid-Holland zijn diverse elementen weergegeven met betrekking tot cultuurhistorie en archeologie. De meest relevante zijn weergegeven in afbeelding 29. Bij de noordelijke helft van het plangebied liggen de meeste elementen net buiten het gebied. Wel is de eerdergenoemde molen bij de Wippolderlaan weergegeven, maar deze ligt bij nadere bestudering ook buiten de plangrenzen. Verder zijn, met name langs de zuidelijke helft, verschillende woonheuvels weergegeven. Op een enkeling na zijn deze woonheuvels ook opgenomen als AMK-terrein (zie paragraaf 6.1).

Afbeelding 29. De locatie van het plangebied (rood omlijnd) op de cultuur-historische atlas van de provincie Zuid-Holland (bron: pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas).

Gemeentelijke verwachtingskaarten

De gemeentelijke kaarten zijn in paragraaf 2.1 reeds besproken.

7.2 Gespecificeerde archeologische verwachting

Datering

In delen van het plangebied heersten in het verleden natte omstandigheden, waardoor het gebied niet altijd aantrekkelijk was voor bewoning. Het veen groeide in deze regio al vanaf het laat Neolithicum, wat de afwezigheid van archeologische resten uit de metaaltijden verklaard. Vanaf de Romeinse tijd vestigde men zich vooral op hoger gelegen strandwallen en rivieroeverwallen. De verwachting op het aantreffen van resten uit de Romeinse tijd is in delen van het plangebied dan ook (middel) hoog.

Vanaf de middeleeuwen heeft men op grote schaal de veengebieden ontgonnen. Er zijn in het gebied dan ook behoorlijk wat vindplaatsen en vondsten bekend uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

Hierbij dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat het op dit moment niet altijd duidelijk is in hoeverre de huidige A4 voor verstoring van het bodemprofiel heeft gezorgd.

Complextype

Vanaf het laat neolithicum tot en met de middeleeuwen tijd kunnen resten van grotere huizen/nederzettingen worden verwacht, net als schuren, spiekers en opstallen. Verder kunnen sporen van agrarische activiteit worden aangetroffen, zoals perceleringsgreppels. Daarnaast kunnen ook menselijke begravingen/crematies worden aangetroffen, afhankelijk van de datering variërend van vlakgraven tot crematiegraven.

Omvang

De omvang kan variëren van puntvondsten tot nederzettingen van enkele honderden vierkante meters.

Diepteligging

Omdat het plangebied een groot areaal beslaat is het niet mogelijk om uitspraken te doen over de diepteligging van specifieke archeologische lagen. Dit komt doordat er een groot verschil is in het landschap en de geomorfologie, en dat de archeologie zich niet overal op vaste diepten bevindt. Vanwege de verwachting tot en met de middeleeuwen – nieuwe tijd is het zeer waarschijnlijk dat archeologisch relevante niveaus al vanaf direct onder het maaiveld verwacht kunnen worden.

Locatie

Archeologische resten worden voornamelijk verwacht ter hoogte van bekende archeologische vindplaatsen en waarnemingen en rivieroeverwallen.

Uiterlijke kenmerken

Neolithicum: vuursteenverspreiding, indicatie van de bewerking van vuursteen, halffabricaten, productieafval, productiegereedschap. Indicaties van kortdurende nederzettingen/kampen: haardkuilen, verbrand vuursteen. Indicaties voor jacht/voedselbereiding en – verzameling: werktuigen, spitsen, bijlen, schrabbers, stekers etc.

Laat neolithicum tot en met de late middeleeuwen: resten en structuren die wijzen op een sedentair, agrarisch bestaan. Nederzettingen: paalgaten (van huizen, spiekers, opstallen en schuren), greppels, waterputten en afvalkuilen.

Tussen het laat neolithicum en de bronstijd/ijzertijd: periode specifieke wijze van het begraven/cremeren van de doden.

Middeleeuwen en nieuwe tijd: nederzettings- en ontginningssporen en resten van agrarische landinrichting.

Mogelijke verstoringen uit het verleden

De aanleg van de huidige A4 en de bijbehorende toe- en afritten en verschillende kunstwerken hebben in het verleden al voor verstoring van de bodemopbouw gezorgd. Ook zullen er veel kabels en leidingen aanwezig zijn langs de verschillende wegen die ook voor verstoring hebben gezorgd. Ook onder de huidige middenbermen wordt geen volledig intact bodemprofiel meer verwacht, omdat dit voor de aanleg van de weg in zijn geheel hoogstwaarschijnlijk al ontgraven is. De diepte van deze ontgraving is echter niet bekend.

8 Conclusies en advies

In delen van het plangebied heersten in het verleden natte omstandigheden, waardoor het gebied niet altijd aantrekkelijk was voor bewoning. Het veen groeide in deze regio al vanaf het laat Neolithicum, wat de afwezigheid van archeologische resten uit de metaaltijden verklaard. Vanaf de Romeinse tijd vestigde men zich vooral op hoger gelegen strandwallen en rivieroeverwallen. De verwachting op het aantreffen van resten uit de Romeinse tijd is in delen van het plangebied dan ook (middel) hoog.

Vanaf de middeleeuwen heeft men op grote schaal de veengebieden ontgonnen. Er zijn in het gebied dan ook behoorlijk wat vindplaatsen en vondsten bekend uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Ook zijn er voormalige molenlocaties bekend, waarvan er drie of vier (waarschijnlijk) binnen het plangebied liggen. Afgezien hiervan zijn er geen ondergrondse bouwhistorische waarden bekend.

Hierbij dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat het op dit moment niet altijd duidelijk is in hoeverre de huidige A4 voor verstoring van het bodemprofiel heeft gezorgd.

Op basis van de verschillende archeologische verwachtingskaarten van de gemeenten is gebleken dat er voor grote delen van het plangebied geen onderzoeksplicht geldt. Werkzaamheden die binnen deze contouren vallen zijn vrijgesteld van verder archeologisch onderzoek. Hier kunnen de toekomstige maatregelen worden uitgevoerd zonder aanvullend archeologisch onderzoek.

Voor delen waar wel een archeologische verwachting (lage, middelhoge en hoge) van kracht is gelden conform het bijbehorende beleid bepaalde vrijstellingsgrenzen. Indien de geplande werkzaamheden één van deze grenzen overschrijden, is een aanvullend archeologisch onderzoek vaak noodzakelijk. Vaak zal het vervolgonderzoek bestaan uit een inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen (verkennende fase).

In de kaartbijlage zijn twee kaarten opgenomen met de archeologische verwachtingen binnen het plangebied (zie kaartbijlage 435465.100-GEM-Zuid en 435465.100-GEM-Noord).

Ook liggen er langs en binnen de contouren van het plangebied enkele archeologische monumenten. Het strekt tot de aanbeveling om deze archeologische monumenten te ontzien en om hier eventueel planaanpassingen door te voeren. De ligging van deze monumenten is weergegeven op de kaartbijlagen 435465.100-MONUMENTEN-Zuid en 435465.100-MONUMENTEN-Noord. In het OTB-ontwerp zijn de meeste monumentlocaties ontzien in de planuitwerking.

Specifiek kan voor de verschillende deeltracés het volgende geconcludeerd worden:

Deeltraject aansluiting Leidschendam – aansluiting Plaspoelpolder (zowel de west als de oost kant): uitbreiding parallelstructuur

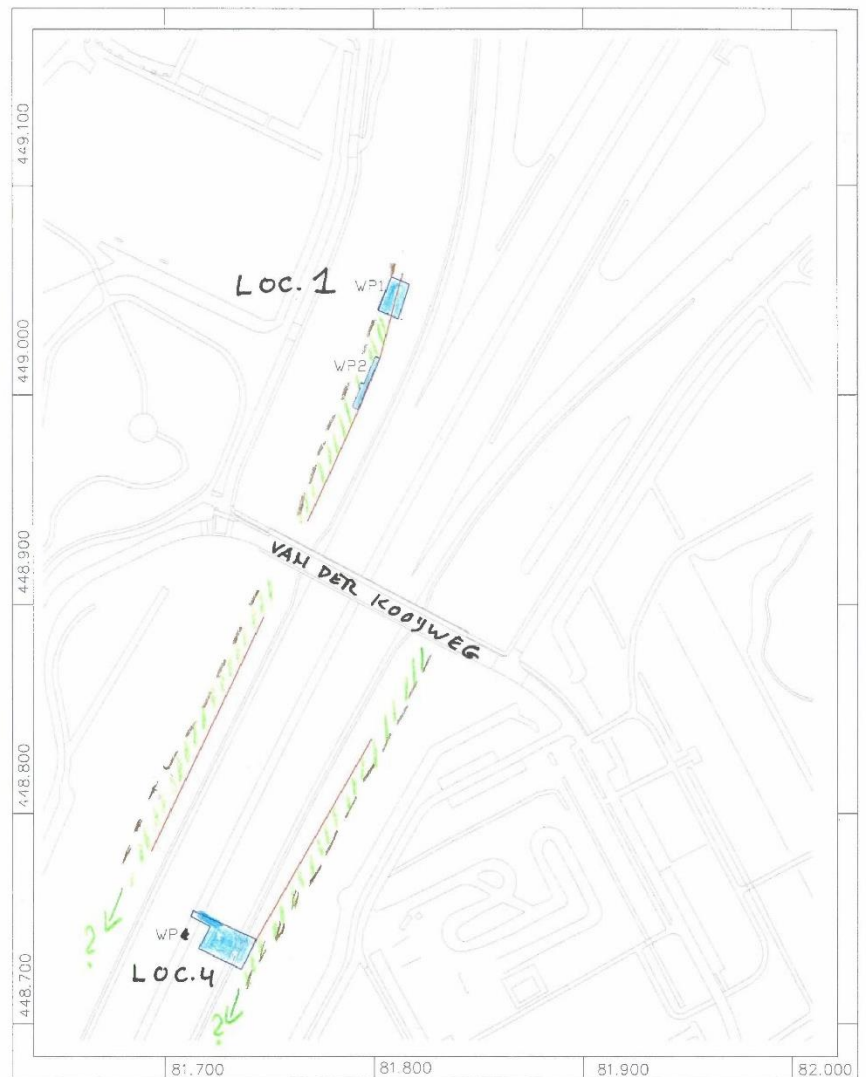
- Voor de zone die valt in de gemeente Leidschendam-Voorburg geldt deels een hoge en deels een lage archeologische verwachting, waarbij archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is. Voor de delen met hoge verwachting geldt een vrijstellingsgrens van 100 m² oppervlakte en 0,3 m – mv. Voor de delen met lage verwachting geldt een vrijstellingsgrens van 2000 m² oppervlakte en 1,0 m –mv. Als deze vrijstellingsgrenzen worden overschreden is een archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk.

- Voor de zone die valt in de gemeente Den Haag geldt voor het grootste gedeelte geen archeologische onderzoeksplicht. Een archeologisch vervolgonderzoek is hier dan ook niet noodzakelijk.

Deeltraject aansluiting Plaspoelpolder – aansluiting Den Haag-Zuid (zowel de west als de oost kant): verbreding in de buitenberm

- In dit deeltraject is nog geen extra asfalt aanwezig in de buitenberm. Hier vinden dan ook nieuwe grondroerende werkzaamheden plaats. In de gemeente Rijswijk is ten zuiden van knooppunt Ypenburg, rondom aansluiting 10 en ten zuiden van aansluiting Rijswijk een hoge archeologische verwachting opgenomen. Tevens loopt het tracé hier door/ langs een archeologisch monument (16452/16190/16193). Een archeologisch vervolgonderzoek zal bij dit deeltraject hoogstwaarschijnlijk noodzakelijk zijn. Het advies van de gemeente Rijswijk is dat bij het monument Hoekpolder een archeologische opgraving plaats dient te vinden van het schuine talud tussen de damwand en het wegdek. Het gaat om een zone van circa 5 m breed en enkele tientallen meters lengte. Er is bij de gemeente Rijswijk informatie opgevraagd omtrent dit advies, waarop de volgende informatie werd aangegeven:

Beide opgravingslocaties uit 1993 (locaties 1 en 4) zijn weergegeven op afbeelding 30. Voor beide locaties geldt dat er indertijd niet tot basis van het duin is gegaan. Het wandprofiel is grotendeels opgenomen (rode lijn) ter hoogte van de destijds van belang zijnde lagen: veenlaag, vegetatielagen, duinzand. De wanden aan de oostzijde van de bouwput zijn niet opgenomen omdat deze samenvielen met de getijdengeul van de Gantel. Het potentiële onderzoeksgebied is weergegeven met een groene arcering op de afbeelding [zie onderstaande afbeelding 30]. De grens aan de binnenzijde wordt bepaald door de overgang van het talud naar de weg, de grens aan de buitenzijde door een stalen damwand. Naar het oosten toe wordt de grens bepaald door de getijdengeul van de Gantel. Deze heeft zich zo diep ingesneden dat alle resten van duinen verdwenen zijn. Naar het westen toe is de grens niet bekend. Locatie 1 op afbeelding 30 is een duin en locatie 4 is een andere duin. Tussen beide duinen lag aan de zuidoostzijde van de Van der Kooijweg (viaduct) een enkele meters brede waterloop. In deze waterloop is een hondenschedel gevonden.

Rijswijk HOEKPOLDER

LOC. 1+4 = ONDERZOEK 1993

= GLOBALE POSITIE DAMWAND

= OPGENOMEN PROFIEL

= OPGRAVING 1993

= ONDERZOEKS-
GEBIED

= " " VERDERE
VOORTZETTING
ONBEKEND

Afbeelding 30. Door gemeente Rijswijk aangeleverde afbeelding met mogelijke onderzoekslocatie binnen het archeologische monument (16452/16190/16193).

In het OTB-ontwerp vinden binnen het monument wijzigingen plaats. Als hier bodemverstorende werkzaamheden plaatsvinden dient hier een archeologisch proefsleuvenonderzoek dan wel

opgraving plaats te vinden. Ook bevindt zich hier een voormalige molenlocatie, de Schapweimolen.

Deeltraject aansluiting Den Haag-Zuid – verdiepte ligging naar de Ketheltunnel (zowel de west als de oost kant): verbreding in de middenberm

- Er mag verwacht worden dat de middenberm met de aanleg van de A4 reeds verstoord is geraakt. Overigens is de diepte hiervan niet bekend. Voor het gedeelte dat wordt aangelegd in de buitenberm (tussen aansluiting 13 Den Hoorn en aansluiting 14 Delft) geldt dat hier reeds extra asfalt aanwezig is. Hier worden dan ook geen nieuwe grondwerkzaamheden uitgevoerd. Ook ligt ten zuiden van de Kruithuisweg tot aan de Ketheltunnel de A4 verdiept. Deze verdiepte ligging heeft de aanwezige archeologische waarden verstoord, waardoor geen vervolgonderzoek uitgevoerd hoeft te worden. Binnen dit deeltraject geldt voor drie locaties een archeologische verwachting waar tevens ook grondwerkzaamheden zijn gepland. In de zone met een hoge verwachting dient conform het vigerende bestemmingsplan archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden bij bodemingrepen dieper dan 0,4 m – mv. In de zones met een middelhoge verwachting is onderzoek verplicht bij bodemingrepen van meer dan 100 m² en dieper dan 0,4 m – mv. In de zones met een lage verwachting is onderzoek verplicht bij bodemingrepen van meer dan 200 m² en dieper dan 0,4 m – mv.

N14

- De N14 heeft op de gemeentelijke verwachtingskaart een hoge archeologische verwachting. Voor de delen met hoge verwachting geldt een vrijstellingsgrens van 2000 m² oppervlakte en 1,0 m –mv. Als de geplande werkzaamheden deze vrijstellingsgrenzen overschrijden, wat met de nieuwe onderdoorgangen het geval is, is een aanvullend archeologisch onderzoek noodzakelijk.

Kruisende verbindingen

- Aansluiting 11 Rijswijk (Prinses Beatrixlaan): het noordwestelijke deel van deze kruising (de Prinses Beatrixlaan zelf) ligt in een gebied met een hoge archeologische verwachting. Archeologisch onderzoek is hier (mede conform het vigerende bestemmingsplan) verplicht bij alle bodemingrepen. De zone meer naar het noordoosten toe – langs de A4 en het Ing. H.A. Haitzmapad – heeft ook een hoge archeologische verwachting, maar hier is conform het vigerende bestemmingsplan verplicht bij bodemingrepen die dieper gaan dan 0,6 m – mv.
- Aansluiting 12 Den Haag-Zuid (N211): de werkzaamheden aan de oostzijde van de A4 ter plaatse van de N211 vinden plaats in een zone met een middelhoge archeologische verwachting. Bij bodemingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 0,4 m – mv dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden. De westzijde van de kruising is vrijgesteld van archeologisch onderzoek.
- Aansluiting 13 Den Hoorn (Woudseweg): op de kruising zelf zit geen archeologische verwachting volgende beleidskaart van de gemeente Midden-Delfland.

9 Leemten in kennis

In deze fase van het project zijn de eventuele leemten in kennis niet relevant voor de besluitvorming of uitvoering van dit project.

Literatuur en geraadpleegde bronnen

- Bakx, J.P.L., 2018. *Woud-Harnasch, Den Hoorn, gemeente Midden-Delfland. Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*. Delftse Archeologische Notitie 160.
- Bakx, J.P.L., 2011. *Proefsleuvenonderzoek in de Harnaschpolder-'t Scharnier Oost, Midden-Delfland: Romeinse verkaveling en een laatmiddeleeuwse woonplaats. Mens en landschap in de Delftse regio. Deel VI*. DAR 105. Erfgoed Delft en Omstreken/Sidestone Press, Leiden.
- Bot, M.C.J., 2014. *Aanleg A4, Delft – Schiedam. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven en een Begemann-boring*. ADC Rapport 3571. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Coppens, C.F.H., 2012. *Plangebied European Patent Office, Rijswijk, gemeente Rijswijk; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)*. RAAP-notitie 4200. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Dorenbos, O., Holthausen, O. en J.M. Koot, 2010. *Definitief Archeologisch Onderzoek De Paulinesymfonie, Klaroenstraat te Rijswijk*. Rijswijkse Archeologische Rapporten 27. Gemeente Rijswijk, Rijswijk.
- Engelse, R.F., 2013. *Archeologisch onderzoek Leidsenhage te Leidschendam (gemeente Leidschendam-Voorburg). Bureauonderzoek met verkennende boringen*. Rapport A12-179-F. ArcheoMedia BV, Capelle aan den IJssel.
- Gehasse, E.F., 2009. *Leidraad Archeologie en Infrastructuur*. Rijkswaterstaat/Vestigia b.v., Arnhem/Amersfoort.
- Haar, L. van der, en I. Vossen, 2010. *Actualisatie archeologisch bureauonderzoek Nieuwe Driemanspolder*. Archeologische Rapporten Oranjewoud 2010/50. Oranjewoud B.V., Heerenveen.
- Halverstad, R.N., 2012. *Gemeente Leidschendam-Voorburg, plangebied Zijdepark te Leidschendam. Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven gevolgd door een archeologische opgraving*. ADC Rapport 2616. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Kerkhof, M., Bult, E.J. en B. Penning, 2010. *Midden-Delfland. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart*. Delftse Archeologische Rapporten 100. Erfgoed Delft e.o./Sidestone Press, Leiden.
- Koekkelkoren, A.M.H.C. en B.A. Corver, 2013. *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase Weigelia, Leidschendam. Gemeente Leidschendam-Voorburg*. IDDS Archeologie rapport 1509. IDDS Archeologie, Noordwijk.
- Koot, J.M., 2019. *Verbreding Rijksweg A4 segment Rijswijk (Z-H). Een archeologisch bureauonderzoek*. Gemeente Rijswijk, Rijswijk.
- Leijnse, K., 2004. *Plangebied Zijdepark, gemeente Leidschendam-Voorburg; een inventariserend archeologisch onderzoek*. RAAP-notitie 746. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Molenaar, S. en S. Warning, 2006. *Onderzoeksgebied Woudseweg-Lotsweg te Schipluiden, gemeente Midden-Delfland; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek*. RAAP-notitie 1581 (herziene eindversie). RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.. Amsterdam.

Oude Rengerink, J.A.M., 1996. *VINEX-lokatie Ypenburg. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI)*. RAAP-rapport 176. Stichting RAAP, Amsterdam.

Rieffe, E.C. en P.J.A. Stokkel, 2016. *Rotterdamsebaan - P&R-terrein, gemeente Den Haag. Inventariserend veldonderzoek-boringen*. Haagse Archeologische Rapportage nummer 1601. Gemeente Den Haag, Den Haag.

Rijkswaterstaat en Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, 2007. *Convenant RWS en RACM Samenwerkingsovereenkomst tussen Rijkswaterstaat en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten betreffende archeologisch onderzoek en vondsten bij de uitvoering van werken*. Rijkswaterstaat, Arnhem.

Soldaat, M. en K. Wink, 2018. *Plangebied IKC De Tol 251/251a in Leidschendam, gemeente Leidschendam-Voorburg; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)*. RAAP-notitie 6121. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Stokkel, P., 2013. *Uitbreiding golfbaan Vlietzone, gemeente Den Haag Onderzoek naar archeologische waarden uit de Romeinse tijd en het neolithicum*. Haagse Archeologische Rapportage nummer 1312. Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer gemeente Den Haag, Den Haag.

Visie ruimte en mobiliteit. Verordening ruimte 2014, 30 mei 2018. Geconsolideerde versie.

Zoolingen, R.J. van, 2017. *Rotterdamsebaan (Trekfiets-viaduct), gemeente Den Haag. Inventariserend Veldonderzoek-overig*. Afdeling Archeologie en Natuur- en Milieueducatie Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag, Den Haag.

Kaarten

- Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, STIBOKA/Alterra, Wageningen
- Grote Historische Atlas (1830-1855), Wolters Noordhoff, Groningen
- Geomorfologische kaart 1:50.000, Alterra, Wageningen
- Kadastrale kaarten 1811-1832 (<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>)
- Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>)

Internet

- ahn.maps.arcgis.com
- beeldbank.cultureelerfgoed.nl
- www.aardeopdekaart.nl
- www.archis.cultureelerfgoed.nl
- www.atlasleefomgeving.nl
- www.pdok.nl
- www.ruimtelijkeplannen.nl
- www.topotijdreis.nl
- www.tudelft.nl/library/collecties/kaartenkamer/kaartencollectie/historische-kaarten/kruikiuskaart-1712/

- delfland.middendelfland.net/woudsepolder.htm
- pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas
- www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&tbnummer=01543
- www.allemolenskaart.nl
- <https://leidsenhagevernieuwt.nl/toekomst/nieuws/start-archeologische-opgraving-leidsenhage/>

Lijst met afbeeldingen

Afbeelding 1. Deel van het plangebied (blauw omlijnd) dat binnen de gemeente Leidschendam-Voorburg valt (bron: Beleidskaart archeologie herijking 2013).	14
Afbeelding 2. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Den Haag valt.	16
Afbeelding 3. Uitsnede van het plangebied (rood omlijnd) in de gemeente Den Haag, op de locatie waar wel een verwachting geldt.	16
Afbeelding 4. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Rijswijk valt (perioden neolithicum, bronstijd en ijzertijd).	18
Afbeelding 5. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Rijswijk valt (perioden Romeinse tijd t/m nieuwe tijd).	19
Afbeelding 6. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Midden-Delfland valt.	21
Afbeelding 7. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Delft valt.	22
Afbeelding 8. Deel van het plangebied (rood omlijnd) dat binnen de gemeente Schiedam valt.	23
Afbeelding 9. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de geomorfologische kaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).	27
Afbeelding 10. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de geomorfologische kaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).	28
Afbeelding 11. De locatie van het plangebied (rood omlijnd) op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) (bron: ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer). Het bereik loopt van circa 6 m –NAP (blauw) tot 20 m +NAP (dieprood).	29
Afbeelding 12. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de bodemkaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).	30
Afbeelding 13. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de bodemkaart (bron: archis.cultureelerfgoed.nl).	31
Afbeelding 14. De locatie van het plangebied (zwart omlijnd) op de grondwatertrappenkaart.	32
Afbeelding 15. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart van Kruikius uit 1712 (bron: www.tudelft.nl).	34
Afbeelding 15. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart van Kruikius uit 1712 (bron: www.tudelft.nl).	34
Afbeelding 17. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, globaal, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1815 (bron: www.topotijdreis.nl).	35
Afbeelding 18. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, globaal, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1815 (bron: www.topotijdreis.nl).	35
Afbeelding 19. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1850 (bron: www.topotijdreis.nl).	36
Afbeelding 19. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1850 (bron: www.topotijdreis.nl).	36
Afbeelding 20. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1920 (bron: www.topotijdreis.nl).	37
Afbeelding 22. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1920 (bron: www.topotijdreis.nl).	37
Afbeelding 23. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1970 (bron: www.topotijdreis.nl).	38

Afbeelding 23. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1970 (bron: www.topotijdreis.nl).	38
Afbeelding 25. De locatie van het plangebied (noordelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1997 (bron: www.topotijdreis.nl).	39
Afbeelding 26. De locatie van het plangebied (zuidelijke deel, rood omlijnd) op de historische kaart uit 1997 (bron: www.topotijdreis.nl).	39
Afbeelding 27. Resultaten booronderzoek op zanddieptekaart met ligging proefsleuven (RAAP 2004) (Bron: Leijnse 2004).	46
Afbeelding 28. De molens die binnen het onderzoeksgebied liggen (bron: www.allemolenskaart.nl en de Kruikius-kaart).	53
Afbeelding 29. De locatie van het plangebied (rood omlijnd) op de cultuur-historische atlas van de provincie Zuid-Holland (bron: pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas).	55
Afbeelding 30. Door gemeente Rijswijk aangeleverde afbeelding met mogelijke onderzoekslocatie binnen het archeologische monument (16452/16190/16193).	60

Bijlagen

- Bijlage 1: Archeologische perioden
- Bijlage 2: Archeologische Monumentenzorg (AMZ)
- Bijlage 3: Archeologische waarnemingen
- Bijlage 4: Opgesteld gespecificeerd bureauonderzoek gemeente Rijswijk

Kaartbijlagen

- 0435465.100-GEM-Noord
- 0435465.100-GEM-Zuid
- 0435465.100-GEOMORF-Noord
- 0435464.100-GEOMORF-Zuid
- 0435465.100-AHN-Noord
- 0435465.100-AHN-Zuid
- 0435465.100-BODEM-Noord
- 0435465.100-BODEM-Zuid
- 0435465.100-GRONDWATER
- 0435465.100-HIST-1712
- 0435465.100-HIST-1815-Noord
- 0435465.100-HIST-1815-Zuid
- 0435465.100-HIST-1850-Noord
- 0435465.100-HIST-1850-Zuid
- 0435465.100-HIST-1943-Noord
- 0435465.100-HIST-1943-Zuid
- 0435465.100-HIST-1970-Noord
- 0435465.100-HIST-1970-Zuid
- 0435465.100-HIST-1997-Noord
- 0435465.100-HIST-1997-Zuid
- 0435465.100-MONUMENTEN-Noord
- 0435465.100-MONUMENTEN-Zuid
- 0435465.100-ONDERZOEK-Noord
- 0435465.100-ONDERZOEK-Zuid
- 0435465.100-VONDSTLOC-Noord
- 0435465.100-VONDSTLOC-Zuid
- 0435465.100-VONDSTMELD-Noord
- 0435465.100-VONDSTMELD-Zuid

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 1: Archeologische perioden

Als bijlage op de resultaten en verzamelde gegevens wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewoners-geschiedenis in Nederland geschetst.

Gedurende het **paleolithicum** (300.000-8800 voor Chr.) hebben moderne mensen (*homo sapiens*) onze streken tijdens de warmere perioden wel bezocht, doch sporen uit deze periode zijn zeldzaam en vaak door latere omstandigheden verstoord. De mensen trokken als jager-verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. De verschillende groepen jager-verzamelaars exploiteerden kleine territoria, maar verbleven, afhankelijk van het seizoen, steeds op andere locaties.

In het **mesolithicum** (8800-4900 voor Chr.) zette aan het begin van het Holoceen een langdurige klimaatsverbetering in. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor geleidelijk een bosvegetatie tot ontwikkeling kwam en de variatie in flora en fauna toenam. Ook in deze periode trokken de mensen als jager-verzamelaars rond. Voorwerpen uit deze periode bestaan voornamelijk uit voor de jacht ontworpen vuurstenen spitsjes.

De hierop volgende periode, het **neolithicum** (5300-2000 voor Chr.), wordt gekenmerkt door een overschakeling van jager-verzamelaars naar sedentaire bewoners, met een volledig agrarische levenswijze. Deze omwenteling ging gepaard met een aantal technische en sociale vernieuwingen, zoals huizen, geslepen bijlen en het gebruik van aardewerk. Door de productie van overschot kon de bevolking gaan groeien en die bevolkingsgroei had tot gevolg dat de samenleving steeds complexer werd. Uit het neolithicum zijn verschillende grafmonumenten bekend, zoals hunebedden en grafheuvels.

Het begin van de **bronstijd** (2000-800 voor Chr.) valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen, zoals bijlen. Het gebruik van vuursteen was hiermee niet direct afgelopen. Vuursteenmateriaal uit de bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Het aardewerk is over het algemeen zeldzaam. De grafheuveltraditie die tijdens het neolithicum haar intrede deed werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, eventueel omgeven door een greppel.

In de **ijzertijd** (800-12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. Ten opzichte van de bronstijd traden er in de aardewerktraditie en in het gebruik van vuursteen geen radicale veranderingen op. De mensen woonden in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen van enkele huizen. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (*celtic fields*). In deze periode werden de kleigebieden ook in gebruik genomen door mensen afkomstig van de zandgebieden. Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand. Er zijn zogenaamde vorstengraven bekend in Zuid-Nederland, maar de meeste begravingen vonden plaats in urnenvelden.

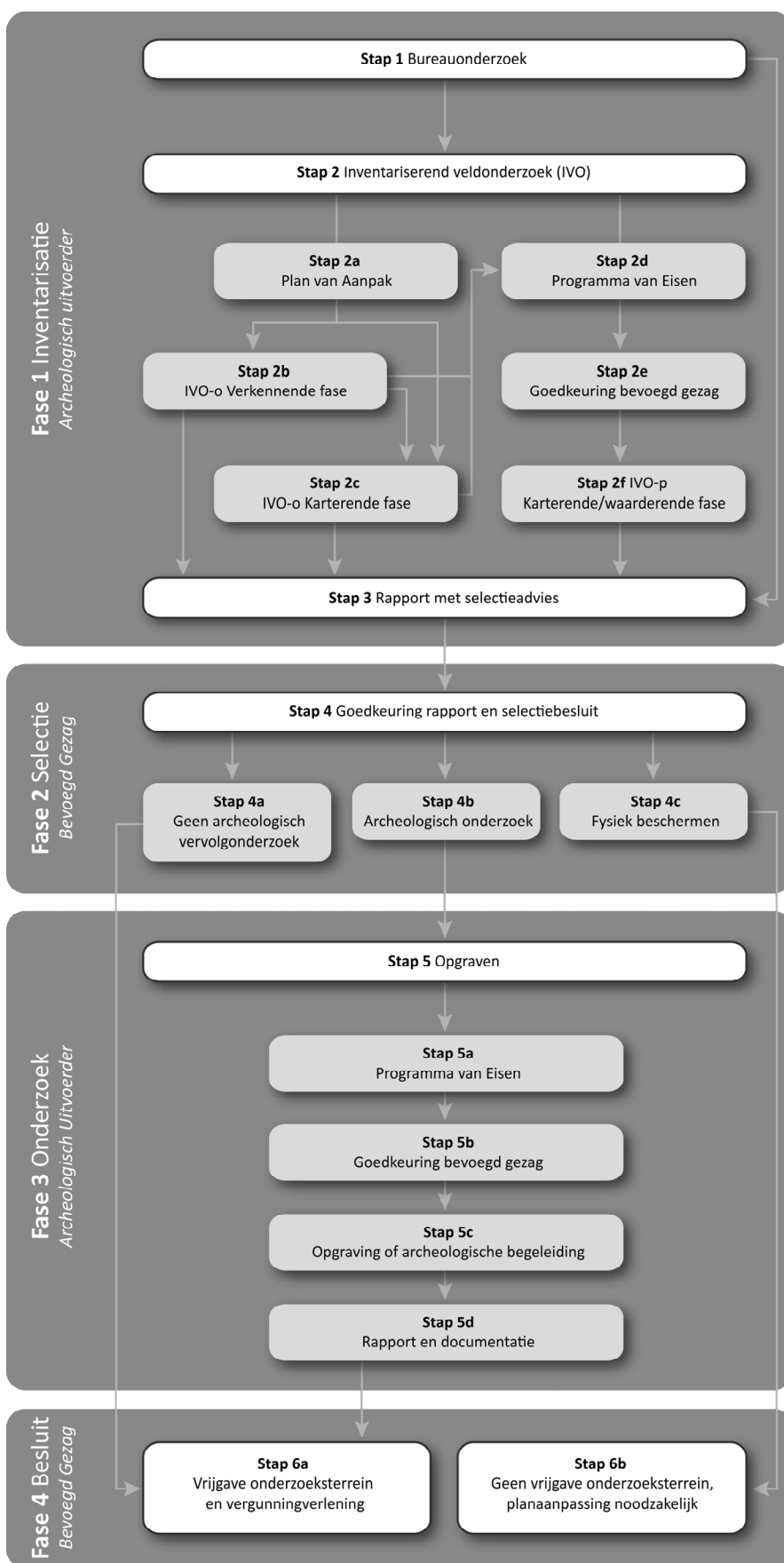
Met de **Romeinse tijd** (12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als rijksgrens van het Romeinse Rijk ingesteld. Ter controle van deze zogenaamde *limes* werden langs de Rijn *castella* (militaire forten) gebouwd. De inheems leefwijze handhaafde zich wel, ook al werd de invloed van de Romeinen steeds duidelijker in soorten aardewerk (o.a. gedraaid) en een betere infrastructuur. Onder meer ten gevolge van invallen van Germaanse stammen ontstond er instabiliteit wat uiteindelijk leidde tot het instorten van de grensverdediging langs de Rijn.

Over de **middeleeuwen** (450-1500 na Chr.), en met name de vroege middeleeuwen (450-1000 na Chr.), zijn nog veel zaken onbekend. Archeologische overblijfselen zijn betrekkelijk schaars. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinen in handen gekomen van regionale en lokale hoofdlieden. Vanaf de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is een toenemende feodalisering zichtbaar. Door bevolkingsgroei en gunstige klimatologische omstandigheden werd in deze periode een begin gemaakt met het ontginnen van bos, heide en veen. Veel van onze huidige steden en dorpen dateren uit deze periode.

De hierop volgende periode 1500 – heden wordt aangeduid als **nieuwe tijd**.

Bijlage 2: Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Schema Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Verklarende woordenlijst Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Archeologische begeleiding (STAP 5c)

Een archeologische begeleiding wordt uitgevoerd wanneer proefsleuven of en opgraving niet mogelijk zijn door bijvoorbeeld civieltechnische beperkingen.

Archeologische indicatoren

Hiermee worden aanwijzingen in de bodem bedoeld die duiden op menselijke activiteiten in het verleden, zoals aardewerkscherven, houtskool, botmateriaal, vondstlagen, etc.

Archis

Archeologisch informatiesysteem voor Nederland. Een digitale databank met gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen.

Bureauonderzoek (STAP 1)

Het bureauonderzoek is een rapportage waarin een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel wordt opgesteld aan de hand van geomorfologische en bodemkaarten, de Archeologische Monumentenkaart (AMK), het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS), historische kaarten en archeologische publicaties.

Fysiek beschermen (STAP 4c)

De archeologische resten blijven in de bodem behouden door bijvoorbeeld planaanpassingen.

Geofysisch onderzoek

Meetapparatuur brengt archeologische verschijnselen in de bodem driedimensionaal in kaart zonder te boren of te graven. Dit kan bijvoorbeeld door radar-, weerstandsonderzoek of elektromagnetische metingen.

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Dit model geeft op detailniveau voor het plangebied aan wat aan archeologische vindplaatsen aanwezig kan zijn. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt bepaald of een inventariserend veldonderzoek nodig is en wat de juiste methode is om eventueel aanwezige archeologische resten aan te tonen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) (STAP 2)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek worden archeologische waarden in het veld geïnventariseerd en gedocumenteerd. Waar is wat in de bodem aanwezig? De inventarisatie kan bestaan uit een inventariserend veldonderzoek-overig (door middel van een booronderzoek, veldkartering en/of geofysisch onderzoek) en/of een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. Wat de beste methode is, hangt sterk af van de omstandigheden en de aard van de vindplaats.

Inventariserend veldonderzoek - overig (IVO-o) (STAP 2b of 2c)

Bij een inventariserend veldonderzoek - overig door middel van boringen (IVO-o) worden boringen gezet door middel van een handboor of guts.

Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven (IVO-p) (STAP 2f)

Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar aanwijzingen zijn voor het aantreffen van archeologische vindplaatsen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Verkennende fase (STAP 2b)

Wanneer bij het bureauonderzoek onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om een gespecificeerd verwachtingsmodel op te stellen, wordt een inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd. In deze fase wordt onderzocht of de bodem nog intact is, wat de bodemopbouw is en hoe deze invloed heeft gehad op de locatiekeuze van de mens in het verleden. Het onderzoek is bedoeld om kansarme zones om archeologische resten aan te treffen uit te sluiten en kansrijke zones te selecteren voor vervolgonderzoek. Een verkennend onderzoek kent een relatief lage onderzoeksintensiteit en wordt meestal uitgevoerd door middel van boringen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Karterende fase (STAP 2c of 2f)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek - karterende fase wordt het plangebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische sporen en/of vondsten. De intensiteit van onderzoek is groter dan in de verkennende fase, bijvoorbeeld door een groter aantal boringen per hectare of door het aanleggen van proefsleuven.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Waarderende fase (STAP 2f)

Tijdens de waarderende fase wordt aangegeven of de aangetroffen archeologische vindplaatsen behoudenswaardig zijn. Dat betekent dat de aard, omvang, datering, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats(en) wordt vastgesteld. Wanneer de waardering van de archeologische resten laag is, hoeft geen verder archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Het plangebied wordt 'vrijgegeven'. Wanneer de resten behoudenswaardig zijn, wordt in eerste instantie behoud in situ (ter plekke in de bodem) nagestreefd. Wanneer dit door de voorgenomen ontwikkelingen niet mogelijk is, wordt vervolgonderzoek uitgevoerd in de vorm van een opgraving of archeologische begeleiding. Vaak wordt deze fase gecombineerd uitgevoerd met het inventariserend veldonderzoek karterende fase.

Opgraving (STAP 5c)

Wanneer door de toekomstige ontwikkelingen aanwezige archeologische resten in de bodem niet behouden kunnen worden, wordt een opgraving uitgevoerd. Tijdens de opgraving worden archeologische resten gedocumenteerd, gefotografeerd en bestudeerd. Hierdoor wordt informatie over het verleden zo goed mogelijk vastgelegd en behouden.

Plan van Aanpak (PvA) (STAP 2a)

Voor een booronderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) noodzakelijk. Het PvA beschrijft hoe het veldwerk wordt uitgevoerd en uitgewerkt.

Programma van Eisen (PvE) (STAP 2d of 5a)

Voor het uitvoeren van een inventariserend veldonderzoek - proefsleuven, archeologische begeleiding of opgraving is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk. Het PvE beschrijft het doel, vraagstelling en uitvoeringsmethode van het archeologisch onderzoek. Dit document wordt beschouwd als basisdocument voor archeologisch veldonderzoek waarmee de inhoudelijke kwaliteit gewaarborgd wordt. Het PvE wordt goedgekeurd door het bevoegd gezag (gemeente, provincie of het rijk).

Quickscan

In een quickscan wordt geïnventariseerd of en waar archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd.

Selectieadvies (STAP 3)

In het selectieadvies wordt op archeologisch inhoudelijke argumenten het advies gegeven welke delen van het plangebied vrijgegeven kunnen worden voor verdere ontwikkeling en welke delen behouden of opgegraven moeten worden.

Selectiebesluit (STAP 4)

De bevoegde overheid (gemeente, provincie of soms het rijk) geeft op basis van het selectieadvies aan welke maatregelen genomen worden. De bevoegde overheid kan van het selectieadvies afwijken indien zij dat nodig acht.

Veldkartering

Bij een veldkartering wordt het plangebied systematisch belopen om archeologische oppervlaktevondsten te verzamelen.

Bijlage 3: Archeologische waarnemingen

zaakid	object_nr	plaats	toponiem	archis2 waarnemingsnu mmer	verwerfingswijze	toelichting	x_coord
3199122100	1080647	Voorburg	Essestejin, mgr. van Steelaan, voormalig AMK	402888	verwerfingswijze niet te be	CAA: - SAI: 30G-A2 Deze waarneming bevat alle administratieve gegevens van voormalig monument 10569 Dit terrein is in het kader van de Update AMK Zuid-Holland 2005-2006 afgevoerd op 19-12-2005. Motivatie afvoer: er waren onvoldoende archeologische gegevens voorhanden om dit terrein te behouden of de archeologische resten zijn inmiddels niet meer aanwezig ten gevolge van opgravingen of verstoringen.	85710
2396518100	1132690	Leidschendam	Leidsenhage	null	archeologisch: boring	Uit het booronderzoek is gebleken dat: - de aangetroffen bodemopbouw overeenstemt met de verwachtingen uit het bureauonderzoek; - langs de noord(west)zijde (B022-B025 en B011) en de zuidzijde (B008, 009, 033 en 044) van het plangebied de verwachte strandwallen aangetroffen zijn op een diepte van 1,47 à 1,86 m–NAP; - tussen de twee ca. noord–zuid georiënteerde strandwallen in, volgens verwachting, een zone werd aangetroffen waar zich bovenop het Laagpakket van Schoorl/Zandvoort een pakket Hollandveen bevindt; - de top van de strandwal en het grootste deel van de top van het Hollandveen niet meer intact is waardoor er alleen nog restanten van diepe sporen (kuilen, paalkuilen, waterputten) aangetroffen kunnen worden; - de top van de strandvlakte en de flank van de strandwal die onder het Hollandveen aangetroffen werd op een paar plaatsen na intact is; - de bodem over het gehele plangebied tot een diepte van 1,2- 1,5 m –mv en plaatselijk dieper (tot > 3 m –mv) verstoord is; - de middelhoge tot hoge verwachting op sporen uit het Neolithicum op de strandwal naar beneden bijgesteld kan worden (behalve voor diepe sporen) maar op de flank van de strandwal en op de strandvlakte onder het Hollandveen gehandhaafd kan blijven; - de verwachting op sporen uit de periode laat-Neolithicum-vroege middeleeuwen in de top van het niet meer intacte Hollandveen naar beneden bijgesteld kan worden (behalve diepe sporen). Op plaatsen waar de top nog wel intact is, blijft de verwachting gehandhaafd; - de lage verwachting op bebouwing voor de late middeleeuwen tot de Nieuwe tijd en de middelhoge tot hoge verwachting op bebouwing in het oostelijke deel van de onderzoekslocatie gehandhaafd blijft. De hoge verwachting op akkerlagen en perceelsgreppels/-sloten blijft ook gehandhaafd;	86053
2480028100	1162068	Leidschendam	Leidsenhage	null	archeologisch: boring	Op basis van het vooronderzoek zijn de volgende conclusies te trekken: 1. In de onderzochte gebieden liggen flanken van strandwallen begraven, waarvan de top hoofdzakelijk uit duinzand bestaat. Dit ligt in lijn met de resultaten van de eerder uitgevoerde onderzoeken van Engelse (2013) en Nales (2014). 2. De top van de duinafzettingen is in delen van de onderzochte gebieden nog volledig intact. Er zijn nog sporen van voormalige bodemvorming herkend en ook is nog sprake van oorspronkelijk veen, dat de flanken van de strandwal heeft afgedekt. 3. Andere delen, met name de hogere delen van de strandwal en de delen in en nabij dicht bebouwde gebiedsdelen, zijn vergraven of geëgaliseerd. Dit is vermoedelijk het gevolg van de inrichting van de openbare ruimte rondom het huidige winkelcentrum Leidsenhage. 4. Tijdens het veldonderzoek zijn op twee plekken in de top van het duinzand vondstconcentraties aangetroffen die hoogstwaarschijnlijk wijzen op een begraven vindplaats, te weten in deelgebied P9/P10 en in deelgebied P4/P5. De vondsten bestaan uit prehistorisch huttenleem en aardewerk, vuursteenafslagen en houtskool. In deelgebied P4/P5 is tevens sprake van een fosfaathoudende cultuurlaag. Vermoedelijk dateren beide in het Neolithicum. De ligging van beide vindplaatsen is weergegeven in bijlage 5. 5. Op basis van de aanwezigheid van archeologische resten krijgen de aangewezen vindplaatsen een zeer hoge archeologische verwachting. De zones, waar de top van het duinzand (grotendeels) intact is, hebben een hoge archeologische verwachting. Een lage archeologische verwachting is toegekend aan de zones die landschappelijk gezien te nat zijn voor bewoning of die als gevolg van graafwerkzaamheden archeologisch gezien als verstoord zijn te beschouwen.	86172

2308681100	1093925	Leidschendam	Zijdepark	432089	archeologisch: proefputten	<p>Het onderzoek is een vervolg op eerder uitgevoerd onderzoek in de vorm van een bureauonderzoek, booronderzoek en proefsleuvenonderzoek (RAAP 2004). Uit het vooronderzoek is gebleken dat zich in het plangebied een prehistorische vindplaats bevond. Deze vindplaats bestond uit een grijze vondstlaag die geïnterpreteerd werd als een vondstlaag of een akkerlaag. Op basis van het hierin aangetroffen vondstmateriaal dateert de laag uit het Midden Neolithicum, Laat Neolithicum of de Vroege Bronstijd.</p> <p>Het onderzoek diende om voldoende betrouwbare gegevens te verzamelen ten aanzien van de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) teneinde tot een waardestelling te kunnen komen van de, ten gevolge van de aanleg van de waterpartijen, bedreigde vindplaats. Bij het aantreffen van behoudenswaardige archeologische resten zouden deze door middel van een definitieve opgraving worden veiliggesteld.</p> <p>In het zuidoostelijk deel van het plangebied is de eerder aangetroffen grijze laag aangetroffen op de flank van de strandwal. Deze laag bevatte houtskoolspikkels, vuurstenen afslagen en natuurstenen fragmenten waarvan het merendeel bewerkt was. De aangetroffen vondstlaag met archeologische indicatoren werd behoudenswaardig geacht waarna een opgraving volgde.</p> <p>De noordwestelijke begrenzing van de grijze laag kon worden vastgesteld. De laag werd dikker richting het oosten (de strandwal op) en was hier tot 0,10 cm intact bewaard gebleven onder een dunne laag veen die qua dikte toenam richting het noordwesten. Onder de laag zijn enkele sporen aangetroffen bestaande uit een greppeltje of langwerpige kuil en twee mogelijke paalsporen. Vanwege het ontbreken van dateerbaar materiaal kunnen de sporen niet worden gedateerd.</p> <p>Specialistisch onderzoek heeft uitgewezen dat een interpretatie als akkerlaag niet aannemelijk is. De antropogene beïnvloeding op de flank van de strandwal lijkt beperkt te zijn gebleven tot de aanrijking van de top van het duinzand met verkoolde plantenresten en de (incidentele) betreding hiervan. De vondstlaag is geïnterpreteerd als de westelijke periferie van een op de strandwal gelegen nederzetting.</p>	85997
2049902100	1076899	Leidschendam	Zijdepark	57691	archeologisch: proefputten	Proefsleuvenonderzoek met een aantal sporen (periferie nederzetting). Aardewerk is afgerond en zacht. Mogelijk Vl.aardingen- of Vroege Bronstijdaardewerk.	85975
2089455100	1077248	Leidschendam	Zijdepark	56006	archeologisch: boring	<p>In overeenstemming met wat verwacht werd op basis van het bureauonderzoek is in het plangebied tijdens het inventariserend archeologisch onderzoek een vindplaats uit het Laat Neolithicum (Vlaardingen-groep) aangetroffen.</p> <p>De archeologische indicatoren zijn aangetroffen op de flank van een strandwal in de top van het strandwal zand, in een laag grijs zand. De laag bleek alleen in de profielen herkenbaar. Het strandwalzand is afgedekt door een veepakket dat in NW richting steeds dikker wordt. In het ZO richting wigt het veepakket tegen de strandwal uit. Daar waar het veen ontbreekt, lijkt de top van de strandwal verstoord of verdwenen. De vindplaats betreft mogelijke de noordwestelijke periferie van een nederzetting die op de strandwal lag. De top van de strandwal is verstoord, waardoor een eventuele archeologische vondstlaag hier verdwenen is. Het kan echter niet worden uitgesloten dat hier nog dieper ingegraven grondsporen aanwezig zijn. Doordat de aanwezige cultuurlaag niet in de boringen te herkennen was, is de omvang van de vindplaats niet nauwkeurig vastgesteld.</p>	85975
3035380100	1073485	Leidschendam	Zijdepark	48390	niet-archeologisch: graafw	<p>Bij de aanleg van waterpartijen heeft iemand van de Archeologische Werkgroep Leidschendam-Voorburg prehistorische resten aangetroffen.</p> <p>Plaatselijk bevond zich onder een veenlaagje een donkergrijze zandlaag. In deze zandlaag zijn stukjes houtskool, vuursteenfragmentjes en een aardewerkscherf uit de Vlaardingencultuur aangetroffen.</p> <p>NB: Bron: zie scans in Livelink.</p>	85964
4544719100	1161651	Leidschendam	Rioolgemaal Ruysdaellaan	null	archeologisch: begeleiding	Tijdens het onderzoek zijn op geen van de locaties archeologische grondsporen gedocumenteerd, met uitzondering van een recente verstoring in WP4 (figuur 3.3). Het archeologisch onderzoek heeft drie vondsten opgeleverd (V1). Het betreft drie fragmenten roodbakkerend geglaazuurd aardewerk die allen afkomstig zijn uit een ophogingslaag (S3012) in WP3. Twee daarvan betreffen randfragmenten met een oor, die aan elkaar passen. Deze kunnen worden toegeschreven aan een terrine, die tussen 1750 en 1825 kan worden gedateerd (bijv. Gawronski [ed.], 2012: nr. 977). Het derde fragmenten betreft de voet van een bodem. Deze kan niet nader worden gedetermineerd of gedateerd.	86111
3055088100	1077240	Leidschendam	Oost-Duivesteyn	57111	archeologisch: boring	Het plangebied lag aan de Veurselaan 107 te Voorburg (Gemeente Leidschendam-Voorburg). Er zijn op een klein oppervlak 6 boringen gezet waarbij 1 vondst is aangetroffen (boring 3). Dit fragment is afkomstig uit een boven het Hollandveen gelegen zandlaag die waarschijnlijk verstoord is. Mogelijk gaat het om een zandlaag die vanaf een hoger gelegen deel van de strandwal is afgeschoven. er zijn geen andere archeologische indicatoren, sporen of lagen aangetroffen.	86200
2831528100	1105127	Leidschendam	Oost Duivesteijn	24175	verwervingswijze niet te be	Oost-Duivesteijn (Duivenstein ?) lijkt nog te bestaan. Onduidelijk is op de kaart (Top. kaart idem 1850, Kuyper) of hier een naamsverwisseling heeft plaatsgevonden met West-Duivesteijn. De hoeve Duivesteijn is hooggelegen, op eigen polderdij. De boerderij is in gebruik bij de Voorburgse Mixed Hockey Club Cartouche.	86200
2869956100	1047675	Leidschendam	Voorburgseweg	30376	archeologisch: opgraving	Totaal opgegraven circa 725 m ² AWN afdeling Leidschendam	86530

2412271100	1099793	Den Haag	Uitbreiding golfbaan Vlietzone - Leeuwenbergh null		archeologisch: proefputten	De afdeling archeologie van de Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag heeft door middel van een inventariserend veldonderzoek proefsleuven de archeologische waarde van het toekomstige terrein van golfbaan Leeuwenbergh aan de Waterpas onderzocht. Bij het onderzoek is een verkavelingssysteem uit de Romeinse tijd en de late middeleeuwen/nieuwe tijd gevonden. Bij het onderzoek is een beperkte hoeveelheid sporen aangetroffen. De sporen betreffen voornamelijk greppels. Ze zijn zeer slecht geconserveerd. Het Romeinse verkavelingspatroon van de nederzetting Leeuwenbergh continueert zich in het plangebied. Ook de latere verkavelingen in de late middeleeuwen en nieuwe tijd blijven dit patroon volgen en zijn nog terug te zien in de bodem. Aan de zuidzijde van het plangebied is een 3 m diepe sleuf gegraven om de top van een duintje te onderzoeken. Deze bleek geen archeologische resten te bevatten. Bij het onderzoek is een zeer geringe hoeveelheid vondstmateriaal aangetroffen. Afgezien van twee brokjes baksteen uit een greppeltje, zijn alle vondsten afkomstig uit een ophogingslaag die vermoedelijk in de 17de of 18de eeuw op het terrein is opgebracht. Deze is vervolgens door het originele maaiveld geploegd waardoor de bovenkant van alle sporen én reeds aanwezige vondsten in deze laag zijn opgenomen. Twee noemenswaardige vondsten uit dit pakket zijn een reliekhouder en een lakenloodje. De oudste vondst was een Romeinse scherf die vermoedelijk is opgespit uit een Romeinse greppel. De aangetroffen sporen en het vondstmateriaal gaf geen aanleiding voor verder onderzoek. Neolithische bewoning op duin die werd verwacht is niet aangetroffen. Op basis van de resultaten van dit onderzoek is aanbevolen geen verder archeologisch onderzoek uit te laten voeren.	85093
2815717100	1054760	Den Haag	Tedingerbroekpolder	21694	archeologisch: (veld)karteri null		84700
2815725100	1054724	Den Haag	Tedingerbroekpolder	21695	archeologisch: (veld)karteri null		84770
2815733100	1054705	Den Haag	Tedingerbroekpolder	21696	archeologisch: (veld)karteri null		84670
2815855100	1052981	Den Haag	Tedingerbroekpolder	21721	archeologisch: (veld)karteri	VONDSTNUMMER L118/3.RCC: DOCUMENTATIERCC: VELDKARTERING	84720
3150295100	1065012	Ypenburg	Vliegveld Ypenburg	44702	archeologisch: boring	In 1996 heeft RAAP op de VINEX-locatie Ypenburg een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI) uitgevoerd, bestaande uit veldkartering en boringen. In een boring zijn op een meter diepte, in een geulvulling, botfragmenten van een rund aangetroffen. Deze behoren tot een skelet (of een deeldaarvan) van een rund. Op basis van de stratigrafische positie en degrootte van het rund zoals dat uit de botresten is af te leiden, zou het kunnen gaan om materiaal uit de Late IJzertijd of de Romeinse tijd. Onbekend is of de vondst wijst op een antropogene vindplaats. (RAAP cat. nr. 3).	85107
2815911100	1053079	Den Haag	Tedingerbroekpolder	21727	archeologisch: (veld)karteri	VONDSTNUMMER L130/2.RCC: DOCUMENTATIERCC: VELDKARTERING	84450
4556189100	1146102	Gravenhage, 's-	Rotterdamsebaan - Trekfietstracé - viaduct	null	archeologisch: boring	In 2009 is een bureauonderzoek uitgevoerd naar de archeologische waarden in het plangebied Vlietzone. Het huidige plangebied maakte daar deel van uit. In dit bureauonderzoek werd uitgesproken dat de aanleg van golfterrein Leeuwenbergh en de snelweg A4 waarschijnlijk voor een grondige verstoring hebben gezorgd. Nu de ontwikkeling van het terrein in voorbereiding is, zijn er op grond van succesvolle onderzoeken op de naastliggende terreinen van de Rotterdamsebaan, twijfels ontstaan over de mate van verstoring van het plangebied, op grond waarvan de lage archeologische verwachting is gebaseerd. Op initiatief van de afdeling Archeologie en Natuur- en Milieueducatie is daarom een verkennend booronderzoek uitgevoerd, waarbij is komen vast te staan in welke mate de bodemopbouw in het plangebied is aangetast. Er zijn elf boringen uitgevoerd, waarvan er tien inderdaad een verstoorde bodemopbouw hebben aangetoond. Deze verstoring heeft in het genoemde bureauonderzoek geleid tot een lage archeologische verwachting. Echter, het is ook gebleken dat de verstoringsdiepte niet overal zo groot is dat eventuele archeologische waarden zouden zijn aangetast. Als referentie is het gemiddelde archeologische vlak op naastgelegen onderzochte terreinen aangehouden. Hiervoor kan worden gesteld dat grondsporen gemiddeld rond de 1,8 m -NAP worden aangetroffen. De verstoringsdiepte in het plangebied ligt tussen de 1,2 en 2,4 m -NAP.	84449
2815977100	1054987	Den Haag	Rbp 020	21737	archeologisch: (veld)karteri	AD 111, 112 084,325 EN 451,822.AD 127 DEPOT ARCH WERKGR RIJSWIJK.	84320
3101687100	1054985	Den Haag	Rbp 018	21735	archeologisch: (veld)karteri	AD 111, 112 084,326 EN 451,825.AD 122 OP KREEKRUG, CA 90045.AD 126 DEPOT ARCH WERKGR RIJSWIJK.AD 127 1300 - 1500.	84330
2815969100	1054986	Den Haag	Rbp 019	21736	archeologisch: (veld)karteri	AD 111, 112 084,275 EN 451,800.AD 126 DEPOT ARCH WERKGR RIJSWIJK.	84270
2815652100	1058478	Den Haag	Boerderij Johanna	21682	archeologisch: opgraving	AD 111, 112 084,200 EN 451,700.AD 118 ONDERZOEK BIJ SLOOP BOERDERIJ.AD 124 BOERDERIJ.RCC: DOCUMENTATIERCC: AW RIJSWIJK KOOT, JM	84200
						In het kader van het project Update waarnemingen met materiaalcategorie onbekend 2006/2007 is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondsttype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologische correlaten (bijvoorbeeld grondsporen, bouw materiaal, een hoeveelheid scherven, vuurstenen artefacten etc.).	
2822318100	1042240	Rijswijk	Boerderij Iepenburg	22773	niet-archeologisch: graafwerk	Gevonden bij grondwerkzaamheden op de plek van voormalige boerderij Iepen-burg i.v.m. de aanleg van een verbinding tussen de Ronde en de Zaanse weg. De fundamente zijn naar schatting 50 cm. breed. Er is kans dat de zaak binnen een week (na de melding) al verstoord zal zijn. Epko Bult zal ter plaatse de zaak inspecteren. Tel. van vinder (Vaandrager) 070-985492.	83900
3101710100	1054556	Den Haag	Rbp 013	21745	archeologisch: opgraving	AD 111, 112 083,650 EN 451,225.AD 126 DEPOT ARCH WERKGR RIJSWIJK.AD 127 1400 - 1800 AD.RCC: DOCUMENTATIERCC: RAPPORT IN VOORBEREIDING	83650
2390572100	1098768	Rijswijk	Patentlaan 2	437584	archeologisch: proefputten	Tijdens het onderzoek zijn aanwijzingen voor een archeologische vindplaats uit de Nieuwe tijd aangetroffen, bestaande uit kleiwinningsputten en een greppel die geïnterpreteerd is als ontwa-teringsgreppel. De vindplaats kan in verband gebracht worden met de ten noorden van het plan-gebied gelegen steenbakkerij De Steenplaats uit de 15e t/m de 19e eeuw. De vindplaats is ge-waardeerd met behulp van de waarderingstabel in de KNA 3.2. Op basis van de scores is de vindplaats als niet behoudenswaardig aangemerkt. Hieraan ligt de middelmatige score op de inhoudelijke kwaliteit en uniformiteit van kleiwinningsputten ten grondslag.	83056

2979402100	1061213	Rijswijk	Jaagpad	120811	archeologisch: opgraving	Cat.nr. 29	83400
3181820100	1054993	Rijswijk	Rbp 01	21746	archeologisch: (veld)karteri	AD 111, 112 083,525 EN 450,675.AD 122 NAP SCHATTING MBV TOP KRT.AD 126 DEPOT ARCH WERKGR RIJSWIJK.	83520
3038897100	1076326	Rijswijk	Clavecimbellaan	49571	niet-archeologisch: bagger	Bij baggerwerkzaamheden zijn een aantal scherven gevonden waaronder inheems romeins aardewerk en wat laat middeleeuws. De bagger was afkomstig uit een vijver/sloot tussen de Clavecimbellaan en de Tubasingel in het verlengde van de Paukensingel.	82066
2832881100	1029360	Rijswijk	Plaspoelpolder (De Bult)	24398	archeologisch: inspectie	Vindplaats van Romeins materiaal in Plaspoelpolder. Duidelijk is te zien dat het oppervlak ongelijk is en hoger gelegen dan de omgeving. Dit terrein is tijdens de bodemkarteringen van Van Liere in de jaren 40 reeds opgemerkt en aangegeven als vindplaats uit de Romeinse tijd. Het terrein is verkend door J.E. Bogaers.	82300
3105948100	1028690	Rijswijk	Plaspoelpolder (De Bult)	24399	niet-archeologisch: graafw	De heer P. Postma heeft, op een i.v.m. de aanleg van een waterpartij open-gelegd terrein een aantal archeologica aangetroffen. De vindplaats is zeer dicht gelegen bij de op de overzichtskaart van Van Liere aangeduide vindplaats, nabij de spoorbaan Den Haag- Delft, ongeveer 700 m ten zuiden van de spoorovergang Kleiweg, op de noordelijke oeverwal van de voormalige Gantel. Het betreft hier een vindplaats van vrijwel uitsluitend Romeins materiaal. Slechts enkele inheems-Romeinse aardewerkfragmenten kwamen tevoorschijn. De met de vondsten corresponderende woonlaag heeft hoogstwaarschijnlijk vlak onder het oppervlak gelegen en is tijdens het afvlakken van het terrein grotendeels verdwenen. Het terrein maakt een onregelmatige indruk; Er komen verschillende ophogingen in voor. Tenslotte bestaat volgens rijksarchivaris H. Hardenberg de mogelijkheid, dat men in de nabijheid het oudste kasteel van de heren van Rijswijk zou kunnen aantreffen (zie: Die Haghe 1953: De hofstede van Rijswijk). Renaud acht dit laatste echter (nog) erg onzeker.	82300
3105956100	1030853	Rijswijk	De Bult	24400	archeologisch: opgraving	Beknpte samenvatting van de resultaten van het oudheidkundig onderzoek "De Bult", Rijswijk (Z.H.). Gedurende de jaren 1967 tot en met 1969 kon de hier gelegen inheems-Romeinse nederzetting volledig worden opgegraven. In het totaal werd een oppervlakte van 3,5 ha onderzocht. De bewoning is begonnen met een inheemse nederzetting, vermoedelijk in de eerste eeuw na Chr.. Gedurende de tijd van de bewoning heeft zich een verhoging gevormd, waarop de huizen zijn gebouwd. De nederzetting is gevestigd op een west-oost lopende rug. Vrijwel alle huizen hebben zich nagenoeg in diezelfde richting uitgestrekt. De Romeinse bewoning kent drie of vier perioden, van ca. 30 na Chr. tot 270 na Chr.. In de loop van tijd groeit de nederzetting van 1 huis, in de 1ste eeuw, tot 3 huizen, tempel en graanopslag in de 2de en 3de eeuw. Het gehele terrein is dan omgeven door sloten en er is een uitgebreid kavelsysteem in het omringende landbouwgebied aangebracht. De Romeinse invloed wordt gedurende de 2de en 3de eeuw steeds sterker. Dit weerspiegelt zich met name in het groeiende aandeel van import aardewerk en in de huizenbouw; de oudste boerderij wordt in de 3de eeuw vervangen door een villa-achtig huis met een vertrek met muurschilderingen en verwarming. De nederzetting begint nu het karakter van een "villa rustica" aan te nemen.	82300
3183521100	1057732	Rijswijk	Plaspoelpolder	17258	niet-archeologisch: graafw	null	82200
2732319100	1045466	Rijswijk	Beatrixlaan	7981	niet-archeologisch: graafw	null	82050
2735770100	1046621	Rijswijk	Hoekpolderweg	8531	archeologisch: (veld)karteri	null	81870
3079559100	1046620	Rijswijk	Hoekpolderweg	8530	archeologisch: (veld)karteri	null	81970
3187345100	1046619	Rijswijk	Hoekpolder	8529	niet-archeologisch	null	81750
2883344100	1054689	Rijswijk	Beatrixlaan	32505	archeologisch: opgraving	Betreft een laat-middeleeuwse boerderij (erf en greppels). Absolute datering: 1100 - 1300. De Romeinse vondsten komen uit de middeleeuwse greppels. Betreft een opgraving tussen februari 1986 en december 1986. Verslag in voorbereiding (1987). (jdale: als vondstdatum wordt op formulier opgegeven 16-06-1984, meldings-datum: Juni 1984; in vrije tekst wordt echter gesteld dat de opgraving plaatsvond van Februari tot December 1986).	82025
3038118100	1061453	Rijswijk	Beatrixlaan	120813	archeologisch: opgraving	Cat.nr. 41	82025
2760597100	1041581	Rijswijk	Hoekpolder	12603	niet-archeologisch	null	81780
2001739100	1102491	Rijswijk	Hoekpolder/RHP 3	21911	archeologisch: opgraving	Opgraving door de ROB in 1989 naar aanleiding van een eerder uitgevoerd proefsleuvenonderzoek door de AWN Rijswijk en de ROB in 1988 (zie WNG 17260). Bij deze opgraving zijn een huisplaats uit de Romeinse Tijd en enkele greppels aangetroffen. Daarnaast zijn er resten uit de Middeleeuwen gevonden. De vindplaats wordt beschreven (met nadruk op de Middeleeuwse sporen) in de scriptie van J.M. Koot (1993, 35ff).	81650
2288529100	1092857	Rijswijk	Oude Zwethpad, Hoekpolder - Sion	430071	archeologisch: boring	Binnen de grenzen van het plangebied is de oostflank van het duin aangeboord en deze loopt in westelijke richting door tot onder de rijksweg A4. Het hele duin is in principe een potentieel archeologisch niveau, waarbij de intacte delen de hoogste archeologische verwachting hebben voor het voorkomen van archeologische resten. De begrenzing van de vindplaats is gedefinieerd op basis van het voorkomen van intacte podzolbodems.	81735
2077775100	1071338	Den Hoorn	null	413278	archeologisch: opgraving	Deze vindplaats is ontdekt in 2003. Uit historische kaartgegevens blijkt dat hier een boerderij heeft gestaan. Tijdens het onderzoek is een deel van een sloot met beschoeiing aangetroffen. Er zijn in totaal 75 vondsten verzameld. Het betreft voornamelijk aardewerk, keramisch bouw materiaal en dierlijk bot. Daarnaast zijn er ook een tinnen lepel en 2 vingerhoeden gevonden.	81695
2037071100	1071618	Schipluiden	Harnaschpolder	404492	archeologisch: opgraving	De opgraving in Schipluiden heeft een midden-Neolithische nederzetting gelegen op een donk blootgelegd. Voor een uitgebreide beschrijving van het archeologisch onderzoek en de resultaten, zie de Analecta Praehistorica Leidensia 37/38.	81620

2076770100	1070153	Den Hoorn	Harnaschpolder	45225	archeologisch: boring	In een door RAAP Archeologisch Adviesbureau uitgevoerde AAI in 2000 ten behoeve van de aanleg van een afvalwaterzuiveringsinstallatie (AWZI) in de Harnaschpolder, gem. Schipluiden, is een strandwal op ca. 2,7 m. -Mv (ca-3,5 m. NAP) aangetroffen. Aanvullend booronderzoek leverde veel archeologische indicatoren op: aardewerk, vuursteen, bot- en visresten, houtskool en verkerende zaden waaronder Triticum dicocum (emmertraw). De archeologische resten zijn ingebed in (de top van) het strandwalzand. De strandwal zelf is op het moment van onderzoek waarschijnlijk een van de oudst bewaarde geologische fenomenen van het Zuidhollands kustgebied. Een datering van de archeologische resten in het Midden Neolithicum ligt voor de hand. In sept. en okt. 2001 heeft een vervolgonderzoek in de vorm van een AAO plaatsgevonden, dat tot doel had beter inzicht te krijgen in de aard, omvang en kwaliteit van de vindplaats. Daarbij zijn in de top van het strandwalzand ook grondsporen aangetroffen, die op de aanwezigheid van woonstructuren wijzen.	81620
2077775100	1082863	Schipluiden	Harnaschpolder (AHR 02)	407266	archeologisch: opgraving	<p>Ondanks het grote oppervlak van deze nederzetting dat is blootgelegd, is deze toch niet compleet. Sporen van (bij)gebouwen en aanverwante structuren, zoals waterputten, ontbreken. De afmetingen van de vindplaats en de samenstelling van de vondsten tonen echter overeenkomsten met die van vindplaats AHR-01. De archeologische resten van vindplaats AHR-02 lijken daarom op een permanent en intensief bewoonde nederzetting te wijzen. Het is aannemelijk dat de gebouw- en aanverwante structuren die doorgaans in een dergelijke nederzetting zijn te verwachten, buiten het plangebied liggen.</p> <p>De grote omvang van het onderzochte nederzettingengebied, de bijzondere aard van de bewoningssporen, zoals depositiekuilen, en tenslotte de rijkdom aan goed geconserveerd vondstmateriaal maken vindplaats AHR-02 uitermate geschikt voor analyse. De geïntegreerde studie van sporen en structuren en van de diverse vondstcategorieën hebben geleid tot goede inzichten in de exacte omvang, aard, samenstelling en chronologische ontwikkeling van de nederzetting in de Romeinse tijd. De studie van ruimtelijke relaties van sporen en structuren op grond van oriëntaties en oversnijdingen van nederzettingssloten en kuilen maken zelfs een nauwgezette fasering binnen deze chronologie mogelijk. In de verdere analyse van de vindplaats AHR-02 zal worden gesproken over de noordelijke nederzetting.</p>	81590
3184250100	1074996	Schipluiden	Harnaschpolder (AHR 02)	57224	archeologisch: opgraving	Tijdens een AAO in de Harnaschpolder zijn resten aangetroffen van een huisplaats uit de Romeinse tijd. Restanten van diezelfde huisplaats zijn eerder onderzocht door Hans Koot (ge. Rijswijk) aan het einde van de vorige eeuw. De aangetroffen sporen betreffen een samenstel van greppels en een enkele kuil die lijken te behoren tot een erf. In de begraven bodemlaag (cultuurlaag) is Romeins vondstmateriaal ingebed.	81590
2039267100	1071946	Den Hoorn	Schipluiden	407268	archeologisch: opgraving	<p>De versnipperde informatie van de vindplaatsen uit de periode Late Middeleeuwen staat in schril contrast met de verzamelde gegevens uit de drie vindplaatsen uit de Romeinse tijd, AHR-01, -02 en -36. De verschillende veldcampagnes hebben een waardevolle verzameling sporen en structuren opgeleverd van twee nederzettingen, in het zuiden en het noorden van het onderzoeksgebied, met een verkavelingsgebied daartussen. De bewoningskernen en het verkavelingsgebied zijn grootschalig onderzocht. Ze blijken grotendeels goed geconserveerd, met uitzondering van de zone in werkput 150 in het oosten van vindplaats AHR-01. De vondsten uit de sporen zijn goed geconserveerd en organisch materiaal is vanaf een diepte van circa 1,9 m z NAP aanwezig. Het aantal vondsten uit de nederzettingen is bovendien groot.</p> <p>De vondstrijke sporen en structuren vormen een goede basis voor een uitvoerige analyse die inzicht kan geven in de aard en ontwikkeling van de bewoning per vindplaats. De nederzettingen en het tussenliggende verkavelingsgebied lijken bovendien deel uit te maken van een groter geheel. Ruimtelijke relaties in sporen en structuren wijzen op een deels gelijktijdig gebruik. De studie van de sporen en structuren en hun vondsten geeft inzicht in de exacte aard en ontwikkeling van de relaties tussen de nederzettingen enerzijds en van de relaties tussen de nederzettingen en het verkavelingsgebied anderzijds.</p>	81399
2008754100	1056944	Wateringen	Harnaschpolder	21908	archeologisch: opgraving		81200
2834752100	1057472	Den Hoorn	Harnaschpolder Terp A	24704	archeologisch: opgraving	<p>27-03-2012 (Jos Kleijne): Vondsten zijn toegevoegd op basis van de literatuur.</p> <p>Opgraving van middeleeuwse huisterp, op veenondergrond, op enige afstand van kreekkrug. Deze opgraving werd direct gevolgd door een tweede opgraving van een verge-lijkbare huisterp, terp B, op enige afstand op de kreekkrug gelegen (zie waarn. 31574, obj.nr. 37EN-63). Beide opgravingen hebben echter ook gezamenlijk een objectnummer gekregen, 37EN-70, en zijn ook als een geheel in ARCHIS ingevoerd onder nr. 21908. Het gaat hier echter om twee gescheiden opgravingen van twee gescheiden complexen, hetgeen ook blijkt uit de afzonderlijke objectnummers die aanvankelijk werden gegeven.</p>	81120
4027388100	1189234	Wateringen	Tennet Hollandse Kust	null	null	Op basis van het archeologisch vooronderzoek op het Wateringen-tracé is vastgesteld dat in bijna alle deelgebieden sprake is van een middelhoge tot hoge archeologische verwachting. Deze verwachting is doorgaans gebaseerd op de hoge mate van intactheid van de relevante archeologische lagen in de betreffende deelgebieden, zoals deze zijn vastgesteld in het bureauonderzoek van Koeman (2016). De middelhoge tot hoge archeologische verwachting uit het bureauonderzoek wordt hiermee bevestigd. Alleen in deelgebied 4 is op grond van de aangetroffen bodemkenmerken geconstateerd dat dit gebied voorheen waarschijnlijk te nat voor bewoning zou zijn geweest. Ook is het bodemprofiel hier vergraven, vermoedelijk ten behoeve van de aanleg van de parkeerplaats van de Lithof	81497
2765335100	1042544	Den Hoorn	Harnaschpolder	13370	archeologisch: (veld)karteri	null	81180

2877537100	1057498	Den Hoorn	Harnaschpolder Terp B	31574	archeologisch: opgraving	27-03-2012 (Jos Kleijne): Vondsten zijn toegevoegd op basis van de literatuur. Opgraving van middeleeuwse huisterp, op klei-ondergrond, op kreekrug. Deze opgraving werd direct voorafgegaan door een tweede opgraving van een vergelijkbare huisterp, terp A, op enige afstand gelegen. (zie waarn.24704,obj.nr.37en-42). Beide opgravingen hebben echter ook gezamenlijk een object-nummer gekregen, 37en-70, en zijn ook als een geheel in ARCHIS ingevoerd onder nr.21908. Het gaat hier echter om twee gescheiden opgravingen van tweegescheiden complexen, hetgeen ook blijkt uit de afzonderlijke objectnummers die aanvankelijk werden gegeven.	81300
3087650100	1042543	Den Hoorn	Harnaspolder	13287	archeologisch: (veld)karteri	null	81180
3237305100	1090628	Den Hoorn	null	413256	archeologisch: (veld)karteri	Deze vindplaats betreft een nederzetting uit de Late Middeleeuwen die in de jaren 80 van de vorige eeuw is ontdekt bij een veldkartering. Verder heeft er geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Er is geen informatie bekend over (eventueel) aangetroffen vondsten.	81354
2821776100	1061720	Den Hoorn	Woudsche Polder	22682	niet-archeologisch: graafwerk	Vondsten gedaan in de uitgegraven grond van gegraven sloot door "Terp C", die in 1991-1992 al eens was doorgraven t.b.v. een buisleiding. De scherven kunnen gedateerd worden van XIII-B tot XIV-A.	80950
2832840100	1057679	Den Hoorn	Woudse Polder	24391	archeologisch: opgraving	27-03-2012 (Jos Kleijne): Volgens mij gaat het hier om de vindplaats van een derde huisterp, waar in de kroniek van bericht wordt (zie literatuur). nederzetting/ huisterp "terp C" uit de late middeleeuwen. Is dit een opgraving geweest? Documentatie is onbekend.	80980
2760564100	1041574	Den Hoorn	Woudse Polder	12596	archeologisch: (veld)karteri	null	80970
2856193100	1058349	Den Hoorn	01.01 Woudse Polder	28228	archeologisch: inspectie	Door graafwerk van grenssloot is de oost. deel van de terpvoet opgegraven. Vondsten afkomstig uit de stort van dit niet arch.graafwerk.	80970
2856200100	1105708	Den Hoorn	01.01 Woudse Polder	28229	archeologisch: inspectie	Een rapportje plus schets van vondstomstandigheden door vinder bevindt zich in dossier Van den Broeke: MD 01.01, datum 30.5.93.	80970
2856225100	1062579	Den Hoorn	01.01 Woudse Polder	28232	archeologisch: inspectie	Volgens aantekeningen vondstomstandigheden van vinder, gaat het om stortvondsten gedaan bij aanleg van de Rijksweg langs de terp. z. Docum.	80970
3114752100	1058507	Den Hoorn	01.01 Woudse Polder	28207	archeologisch: inspectie	Bezoek van bewuste huisterp tijdens het onderzoek van de ROB. Zie ook Arch. Kroniek, p.363 "Schipluiden: Woudsepolder". De gevonden sporen 01-2 worden vermeld in het dagrapport MD 01-01 van Vd Broeke (dd.25.7.1990).	80970
3105907100	1024692	Den Hoorn	Woudse Polder	24390	niet-archeologisch: karteri	Een van een aantal terpjes in de Woudse en Groeneveldse polder. bodemkundige ligging: op veengrond. datering: 13de eeuw. De woongrond is vastgesteld bij de bodemkartering van Van Liere in de jaren 40. De terp is gedeeltelijk afgegraven. Enkele scherven zijn geraapt.	80960
2462524100	1156678	Hoorn, Den	Harnaschpolder	null	archeologisch: proefputten	Van vindplaats MD22-05 is de zuidelijke erfsloot aangetroffen. Deze is maar liefst 7 meter breed. Mogelijk bestaat de sloot uit meerder naast elkaar gelegen losse sloten. Van deze laatmiddeleeuwse vindplaats is bekend dat in de vorige eeuw het terplichaam is geëgaliseerd. Na afloop zijn hier destijds meerdere vondsten gedaan die een datering gaven in de 13e en 14e eeuw. Op basis van het nu in de sloot aangetroffen aardewerk wordt een datering vanaf halverwege de 12e tot het einde van de 14e eeuw aangehouden. De conservering van materialen en sporen is goed.	81381
2462524100	1156668	Hoorn, Den	Woud Harnasch	null	archeologisch: proefputten	MD01-43 is een deel van een nederzettingsterrein dat direct ten westen van de Woutsemolen heeft gelegen. De vindplaats ligt op de overgang van klei naar veen dat direct ten noorden ervan begint. Op basis van het zeer weinige aardewerk kan een datering in de 14e eeuw worden gegeven. In een kuil is een goed geconserveerd dierenskelet aangetroffen. Vermoedelijk loopt de vindplaats naar het noorden en oosten door. Het deel dat binnen de contour van het ontwikkelgebied Woud-Harnasch valt, is maar een deel van de totale nederzetting, waarvan ook al een deel zal zijn vergraven met de aanleg bestaande sloten.	81199
2888107100	1111264	t Woudt	Woudse Polder-Site 1.17 En 1.23	33410	archeologisch: opgraving	In 1993 en 1994 zijn in het wegtracé van de toekomstige verlengde rijksweg 4 aan de Woudse weg bij Schipluiden door het IPP opgravingen verricht. Na een aanvankelijke laagwaardering werd dankzij de oplettendheid van amateurarcheologen een perceel van ca. 1000 x 100 m onderzocht, waarin zich 2 nederzettingen met off-site structuren uit de Romeinse tijd en bewonings-sporen uit de late middeleeuwen en Nieuwe Tijd bevonden. Vindplaats 1.17 bestond in de 1e fase (midden 1e eeuw na Chr.) uit een drieschepige woon-stalboerderij (6 x 20 m) met bijbehorende erfstructuren (verwijzing naar heggen en hekjes). Aan de overzijde van de restgeul, die nog als afwatering fungeerde, liep een weg, een brede compacte vertrapte en hunebaan waar kleine paadjes met hoefafdrukken van afweken. Van de 2e gebruiksfase (laat 2e, vroeg 3e eeuw na Chr.) werden zogenaamde off-site structuren teruggevonden. De functie van de grote kringgreppels (diameter ca. 15 m), die een lage ophoging omsloten, is onduidelijk. Ze bevatten geen inhumatie- of crematieresten. Aanwijzingen voor veestalling of oogstopslag ontbreken eveneens. De weinige parallellen in het Maasmondgebied hebben betrekking op grafvelden. Het volgen van de perceleringssloten van site 1.17 leidt naar nederzetting 1.23. Het tussenliggende gebied was ingericht met sloten en greppels. Van de 1e gebruiksfase (midden 2e eeuw na Chr.) werd alleen een deel van het erf aangetroffen. De huisplaats zelf viel buiten het onderzoeksterrein. De 2e bewoningsfase betreft een eenschepige boerderij met een zeer omvangrijk erf. In tegenstelling tot site 1.17 lijkt dit bedrijf zich (getuige o.a. een ploegschoen als bouwoffer) meer op de akkerbouw te hebben toegelegd. Verder werden sporen van een moestuin, opslag en een ruimte met rituele kuilen opgegraven. Half overlappend met de Romeinse nederzetting 1.23 kwamen over een gebied van 300 x 100 m middeleeuwse sporen voor. De 1e fase (14e eeuw) betreft eensloot vol nederzettingen afval van een gemeenschap van welgestelde lieden (begraven hofstad?). De 2e fase betreft een cluster van dierbegravingen, sommige met opvallende bijgaven. De volgende fase betreft de resten van een boeren nederzetting uit de 15e en 16e eeuw. De laatste bewoningsfase (17e-18e eeuw) omvat sloten en kuilen die hoorden bij een voorganger van de in 1993 gesloopte boerderij. (naar Van Londen 1994)	81130
3087918100	1042983	t Woudt	Woudse Polder	13485	archeologisch: (veld)karteri	LIGGING VAN EEN NEDERZETTING OP KREEKRUG. DIEPTE 70 CM ONDER MAAIVELD. VUILE HUMEUZE KLEI VAN WAARSCHIJNLIJK EEN WOONLAAG.	81130

2462524100	1156708	Hoorn, Den	Woud Harnasch	null	archeologisch: proefputten	In de eerste helft van de 2e eeuw vinden er in de Delftse regio ingrijpende veranderingen plaats. Het landschap rondom de al aanwezige nederzettingen uit het einde van de 1e eeuw wordt door middel van een grootschalig verkavelingssysteem in cultuur gebracht. De uitleg bestaat uit een systematische stroken- en blokverkaveling van greppels met als hoofddoel de afvoer van overtollig water. Reeds aanwezige nederzettingen worden daarbij opgenomen in het systeem en met elkaar verbonden. Uit de verschillende archeologische onderzoeken die de afgelopen jaren in de omgeving van het plangebied hebben plaatsgevonden, is gebleken dat dit systeem ook hier is uitgelegd. Ook bij dit proefsleuvenonderzoek is wederom aangetoond dat er systematisch een verkavelingspatroon is aangelegd. In totaal zijn er acht parallel aan elkaar gelegen sloten gedocumenteerd.	81343
2766129100	1042982	t Woudt	Woudse Polder	13484	archeologisch: (veld)karteri	LIGGING OP KREEKRUG.	81080
2856355100	1059998	t Woudt	01.18 Woudse Polder	28251	archeologisch: inspectie	Verwezen wordt naar een verslag van E.J.Bult in de Arch.Kroniek Hollandover 1984 (Schipluiden, p.354).De vondsten zijn afkomstig van grond uit een gegraven bassin, die over eenaanliggend weideperceel is gestrooid. Aselect verzamelen op het gebied met de grootste vondstdichtheid (opp. ca 20x10m) leverde V.nr.101 op. Over een groter oppervlak is daarna nog het "opvallende" materiaal (V.nr.102) verzameld. T.b.v. invoer in Archis zijn deze aantallen vondsten samengetrokken.De dakpannen waren eerder door eigenaar van het perceel gevonden en bij dekartering meegenomen.Over het Romeinse aardewerk, gedetermineerd door M.Brouwer, wordt opgemerkt dat het dateert uit de gehele 2e eeuw.	81080
2882997100	1042949	t Woudt	Woudse Polder	32451	archeologisch: (veld)karteri	Ligging van nederzetting op kreekkrug.Vondstlaag betreft een vuile humeuze klei van wvslk. woonlaag.	81080
2462524100	1156692	Hoorn, Den	Harnaschpolder	null	archeologisch: proefputten	In 2007 is in de Harnaschpolder een groot deel van twee vindplaatsen (vindplaatsen MD22-17 en MD22-18) uit respectievelijk de Romeinse tijd en Late Middeleeuwen opgegraven. Verwacht wordt dat deze vindplaatsen nog verder naar het westen, richting de Lotswetering doorlopen. Tijdens het sleuvenonderzoek kon in verband met de nog aanwezige bebouwing langs de kade, alleen het noordelijke kavel van het gebied met een archeologische medebestemming worden onderzocht. In de proefsleuven werden twee greppels uit beide perioden aangetroffen, echter het aantal vondsten lag zeer laag. Er kan dan ook voor beide perioden niet meer gesproken worden van een nederzettingsterrein.	81567
2462524100	1156654	Hoorn, Den	Woud Harnasch	null	archeologisch: proefputten	Deze Laat Middeleeuwse vindplaats was tot op heden onbekend en bevindt zich op het oostelijke deel van het perceel waar ook sprake is van de Romeinse vindplaats MD01-23 (zie afbeelding 11). Het betreft een nederzetting waarvan de begrenzen sloten vermoedelijk nog op de kaart van Kruikius & Kruikius uit 1712 staan afgebeeld. De nederzetting (boerderijplaats) zelf is dan al verdwenen. Aan de hand van de gevonden sporen, maar ook het kaartbeeld van Kruikius & Kruikius kunnen we aannemen dat ook van deze vindplaats nog verder naar het oosten sporen aanwezig zullen zijn op het naastgelegen perceel. In het westelijke deel van het perceel en het perceel ernaast is een groot spoor waargenomen waarvan de interpretatie nog onduidelijk is. De jongste en bovenste vulling bestaat uit natuurlijke afzettingen van de Laag van Poeldijk. Op basis van twee kleine kijkgaten is gebleken dat een deel van dit spoor circa 30-40 cm diep is en opgevuld met de Laag van Poeldijk. Een ander deel bestaat uit een dieper uitgegraven laatmiddeleeuwse sloot. In het spoor zijn nauwelijks vondsten gedaan. Alleen ter hoogte van de laatmiddeleeuwse nederzetting neemt het aantal vondsten toe. De huisplaats werd in ieder geval bewoond vanaf het begin van de 14e eeuw tot in het tweede kwart van de 14e eeuw.	81502
3975257100	1178501	Midden-Delfland	Den Hoorn: Harnasch- en Woudsepolder	null	null	ADC ArcheoProjecten heeft een archeologische Opraving uitgevoerd voor het plangebied Harnasch- en Woudsepolder, in het kader van het aldaar te ontwikkelen bedrijventerrein. In het plangebied zullen bedrijfsgebouwen worden gebouwd. Vooronderzoek (zie §1.2) heeft aangetoond dat zich op deze locatie een achttal vindplaatsen bevindt. Deze vindplaatsen bestaan uit nederzettingen uit de Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd (zie voor periodisering Tabel 1). Vanwege de voorgenomen bouwplannen zal er in de bodem gegraven worden en zullen deze vindplaatsen afgegraven worden, om die reden was archeologisch onderzoek noodzakelijk.	81442
3222790100	1042536	t Woudt	Voormalig AMK-terrein M9409 / CMA37E-023 13286		archeologisch: (veld)karteri	Tussen 2004 en 2006 is, op initiatief van en gefinancierd door de Provincie Zuid-Holland, de AMK geheel herzien door middel van een bureauonderzoek. De projectleiding was in handen van Hazenberg Archeologie Leiden. Tijdens het onderzoek werden bestaande terreinen hergewaardeerd en nieuwe terreinen geselecteerd. Status terrein voor de actualisering: Hoge Archeologische Waarde. Beslissing commissie: dit terrein dient afgevoerd te worden. Op het terrein zijn vondsten uit de Romeinse tijd aangetroffen. Het betreft oppervlaktevondsten. Sporen zijn niet bekend. Er is geen onderzoek op het terrein uitgevoerd.	81470

3223187100	1084708	Den Hoorn	Voormalig AMK-terrein M10662 / CMA37E-05 408629		archeologisch: (veld)karteri	<p>Toelichting omschrijving:</p> <p>Terrein met sporen van bewoning en verkaveling uit de Romeinse tijd. Actualisering Archeologische Monumentenkaart Zuid-Holland 2004-2006</p> <p>De AMK van Zuid-Holland, vervaardigd in 1994, is opgenomen in de (digitale) Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS). De gehele CHS, en daarmee ook de AMK, was aan herziening toe.</p> <p>Tussen 2004 en 2006 is, op initiatief van en gefinancierd door de Provincie Zuid-Holland, de AMK geheel herzien door middel van een bureauonderzoek. De projectleiding was in handen van Hazenberg Archeologie Leiden. Tijdens het onderzoek werden bestaande terreinen hergewaardeerd en nieuwe terreinen geselecteerd.</p> <p>Voor elk terrein is een advies gegeven voor wat betreft de waardering en/of begrenzing. Dit advies is telkens voorgelegd aan een selectiecommissie, waarin vertegenwoordigers van de provincie, de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, de Universiteit van Amsterdam en gemeentelijke archeologen zitting hadden.</p> <p>Status terrein voor de actualisering: Hoge Archeologische Waarde.</p> <p>Beslissing commissie: dit terrein dient afgevoerd te worden.</p> <p>Datum wijziging Archis: 06-06-2007</p> <p>Resultaat bureauonderzoek:</p> <p>Het terrein bevat sporen van huizen en erfstructuren uit de Romeinse tijd. Langs de A4 is het grootste deel vergraven. Een strook is geëgaliseerd. Er heeft een opgraving plaatsgevonden (geen rapportage bekend). Gezien de grote vergravingen is het terrein nu niet meer behoudenswaardig.</p> <p>Oude omschrijving Archis/CMA:</p> <p>CAA: - MD: 01.23 Terrein gedeeltelijk ge-egaliseerd 2e-3e eeuw. Zeer grote nederzetting met huizen en erfstructuren. Veldkartering; 1981; Opgraving; 1993; IPP</p> <p>De administratieve gegevens van dit monument zijn ondergebracht onder waarneming 408629</p>	81361
2462524100	1156637	Hoorn, Den	Woud Harnasch	null	archeologisch: proefputten	<p>De vindplaats bevindt zich in het zuidelijke deel van het ontwikkelgebied Woud-Harnasch. Dit is de zone die geografisch ligt ingeklemd tussen de Rijksweg A4 en de Lotswetering in het oostelijke deel van de Woudse Polder. De vindplaats strekt zich over meerdere percelen, over de volle breedte uit. De vindplaats was al bekend op basis van onderzoek bij de aanleg van de Rijksweg A4 in de jaren negentig en de aanleg van een waterbassin. Het was echter onduidelijk tot hoe ver de vindplaats zich uitstrekte binnen het plangebied. Behalve een nederzettingsterrein uit de Romeinse tijd is ook sprake van een nederzetting uit de Late Middeleeuwen (zie MD01-42)</p> <p>Uit het sleuvenonderzoek is gebleken dat de vindplaats zich op de oeverwal van een geultak van het Gantelsysteem (Gantel Laag) bevindt die enigszins diagonaal het plangebied oversteekt. Het vondstmateriaal dateert de vindplaats vanaf het laatste kwart 1e eeuw tot in de eerste helft van de 3e eeuw. Typische gidsfossielen uit voorgaande en latere perioden ontbreken. Er wordt geadviseerd de vindplaats op te graven indien deze niet behouden kan blijven.</p>	81464
3223195100	1043071	t Woudt	Voormalig AMK-terrein M10663 / CMA37E-05 13490		archeologisch: (veld)karteri	<p>Toelichting omschrijving:</p> <p>Terrein met sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen.</p> <p>Tussen 2004 en 2006 is, op initiatief van en gefinancierd door de Provincie Zuid-Holland, de AMK geheel herzien door middel van een bureauonderzoek. Voor elk terrein is een advies gegeven voor wat betreft de waardering en/of begrenzing.</p> <p>Status terrein voor de actualisering: Hoge Archeologische Waarde.</p> <p>Beslissing commissie: dit terrein dient afgevoerd te worden.</p> <p>Resultaat bureauonderzoek:</p> <p>Naast de LME bewoningssporen zijn ook sporen uit de Romeinse tijd waargenomen en zijn er aanwijzingen voor een huisterp. Langs de A4 is het grootste deel vergraven. Een strook is geëgaliseerd. Er heeft een opgraving plaatsgevonden (geen rapportage bekend). Gezien de grote vergravingen is het terrein nu niet meer behoudenswaardig.</p> <p>Terrein gedeeltelijk ge-egaliseerd. Ligging op een kreekkrug. Veldkartering; 1981; Opgraving; 1993.</p>	81420
2111429100	1083819	Schipluiden	Woudseweg/Lotsweg	425090	archeologisch: boring	<p>Tijdens het veldonderzoek is in plangebied C een fragmentje aardewerk aangetroffen. Hoewel het fragmentje te klein is om goed te kunnen worden gedetermineerd, dateert het waarschijnlijk uit de Romeinse tijd. De diepteligging van het fragmentje ten opzichte van NAP komt in elk geval overeen met een vindplaats uit de Romeinse tijd die in de directe omgeving van het plangebied is aangetroffen. In plangebied C is echter geen duidelijk archeologisch niveau of archeologische vondstlaag herkend. Het herkennen van een archeologische vondstlaag werd echter sterk bemoeilijkt door het feit dat de bovengrond in het plangebied lijkt te zijn verstoord door bodembewerking. De precieze aard, ouderdom en omvang van deze bodemverstoring kon niet goed worden vastgesteld. Het zou kunnen gaan om relatief recente verstoring als gevolg van de aanleg en het gebruik van de kassen, maar het is ook mogelijk dat de bodemverstoring dateert uit de Late Middeleeuwen.</p>	81134
3237346100	1090635	Schipluiden	null	413264	niet-archeologisch: graafw	<p>Deze vindplaats betreft een stenen huis uit de 14e en 15e eeuw dat vermoedelijk hoort bij de eerste fase van de vindplaats ten oosten van deze waarneming. Het huis was opgebouwd uit (hergebruikte) kloostermoppen. Onder de vondsten bevonden zich twee kinderschoenen van een goede kwaliteit leer. Gezien de vondst van het wapentuig bij de oostelijk gelegen vindplaats, het stenen huis en de kinderschoenen wordt ervan uitgegaan dat het om een welgestelde boerderij ging. Behalve de kinderschoenen worden er in de rapportage geen vondsten genoemd.</p>	81269

3114971100	1063225	Den Hoorn	02.18 Klaas Engelbrechtspolder	28312	archeologisch: (veld)karteri	Inspectie van in aanleg zijnde trace A4 bij Woudseweg, na vondstmelding. De vondsten werden in situ op twee plaatsen het profiel gedaan. De afstand tussen beide onderzochte locaties, waarvan een profielkolom werd getekend, bedraagt 37 m. ad 02: (uit tweede profiellocatie) ". enkele van de objecten [met] ... ongeveer een bolvorm ". Verder merkte men op dat ze ". een witte buitenzijde toonden en ongeveer even groot en breekbaar waren als kippe eieren". Determinatie nog niet gebeurd en gedateerd; mogelijk dit materiaal ook Romeins, o.g.v. overeenkomstige stratigrafische positie van het inheems-Romeinse aardewerk 01. Geomorf. informatie: o.b.v. kaart E.Bult (1:10000): "in marge ... geulrug". Aanvulling stratigrafie: 1.d. grijze humeuze bovenlaag met bouwvoor en zavel/klei; dikte 50/60 cm Vondsten onderin dit pakket, op of net boven de vage grens met 2.2. grijze zavel, geconstateerd tot onderkant put (1,95 - maaiveld). Op overgang beide lagen bevonden zich geen grondsporen; een nederzettinger plekke wordt niet vermoed.	81640
2764866100	1042537	Schipluiden	Klaas Engelbrechtspolder	13288	niet-archeologisch	VOORWERPEN WERDEN RECHTOP STAANDE NAAST ELKAARA ANGETROFFEN GEVULD MET KLEI. WAARSCHIJNLIJK UIT ONGEROERDE GROND.	81750
2760580100	1041578	Schipluiden	Klaas Engelbrechtspolder	12600	niet-archeologisch: graafw	null	81780
2764874100	1042539	Hodenpijl	Kerkpolder	13290	archeologisch: (veld)karteri	null	82090
2765343100	1042540	Hodenpijl	Kerkpolder	13371	archeologisch: (veld)karteri	null	82090
2890278100	1111396	Schipluiden	Tramkade-Site 3.01	33758	archeologisch: opgraving	In het najaar van 1990 werd door het IPP een onderzoek verricht naar de inheems-Romeinse vindplaats 3.01. Het doel was d.m.v. het graven van proefsleuven een beeld te krijgen van de kwaliteit en de aard van de nederzetting. Het werd duidelijk dat bij vervolgonderzoek ondermeeraandacht moet worden besteed aan de huisplaats zelf, het percelings-systeem en de interrelatie van bewoning en landschap. Het vervolgonderzoekstond gepland voor 1993. (naar Van Londen en Van Leusen 1991). In 1996 is het onderzoek voortgezet, zie waarnummers 37032.	82040
3132256100	1111766	Schipluiden	Kerkpolder-Golfterrein-Site 3.01	37032	archeologisch: opgraving	In 1996 werd in de Kerkpolder door het IPP een grootschalig gravendonderzoek verricht naar de resten van een, door de aanleg van een golfterrein bedreigde, inheems Romeinse nederzetting (MD 3.01). Ten zuiden van het opgravingsgebied heeft in datzelfde jaar prospectieonderzoekplaats gevonden door middel van proefsleuven. In totaal is ca 50 ha onderzocht. Tijdens de opgravingscampagne van 1996 werd slechts de zuidelijke rand van de nederzetting en de overgang naar het landelijke gebied onderzocht. De gehele periode van bewoning wordt geplaatst tussen het eind van de 1e en het begin van de 2e eeuw nChr. De sporen betreffen de resten van een huis (wandgreppel en mogelijk nog 3 andere), erf- en percelingssloten, karrensporen en een lemen veldoven. Bovendien werd een centimeter dikke teellaag aangetroffen. Het betrof een klein akkercomplex van ca 10m brede veldjes, gelegen tussen lage walletjes. De prospectie van het zuidelijke deel heeft percelingssloten en kuilen met dierbegravingen, horend bij het buitengebied van nederzetting 3.01 of een buurnederzetting uit de Romeinse tijd, opgeleverd. Eveneens werden clusters vondsten uit de ijzertijd aangetroffen, die contextloos op het veraarde veen lagen. De middeleeuwse sporen betreffen een bewoningslaag met vondstmateriaal uit de 11e eeuw, welke ter hoogte van de Kenenburg gevonden werd, en een vroegere bewoningsfase in relatie met de ontwikkeling van de hofstad doen vermoeden. (naar Van Londen 1997)	82040
2114150100	1081417	Schipluiden	Tanthofkade	404935	archeologisch: boring	In boring 78 en 79 zijn puinspikkels en 1 fragment aardewerk aangetroffen in en direct onder de zeer organogene bouwvoor (figuur 2). Tevens zijn aan het oppervlak 10 scherven verzameld uit molshopen. Het betreft 3 scherven Andenne aardewerk, 5 scherven grijsbakkend aardewerk, 1 scherf kogelpot en 1 scherf Protosteengoed (1050-1500 na Chr.). De locatie ligt circa 180 m ten noorden van vindplaats 1. De mogelijke huisplaats ligt ten noorden van de Slinksloot, waar de verkaveling oost-west is georiënteerd. De eventuele huisplaats ligt evenals vindplaats 1 halverwege het kavel (dat zich aan weerszijden van het talud van de A4 uitstrekt), niet in de nabijheid van een bewoningslint. De locatie van de vindplaats is niet of nauwelijks zichtbaar als verhoging in het landschap. In het profiel van de vindplaats (boringen 78 en 79) is zichtbaar dat onder de zwaar organische bouwvoor af en toe nog een dunne kleilaag is aangetroffen (Gantel/Oer-Zwet Laag). Vervolgens is rietveen aangetroffen met een dikte van circa 0,7 m. Onder het veen is lichtgrijze, zwak tot matig siltige klei met siltlagen en/of rietresten aangetroffen (Laagcomplex van Delftland). Onder de klei is in de meeste boringen een dunne veenlaag aangetroffen. Vervolgens is een afwisseling van zand- en kleipakketten aangetroffen (Laagcomplex van Delftland).	83285

2114150100	1081418	Schipluiden	Tanthofkade	404937	archeologisch: boring	<p>In een aantal boringen binnen CMA-terrein 37E-037 (monumentnummer 9423; ARCHIS-waarnemingsnummer 4567) zijn in en direct onder de bouwvoor puinfragmenten en een klein aantal scherven aangetroffen (figuur 2, boringen 63, 71 en 72). De bouwvoor is zeer organogeen en bestaat uit zwak kleilig veen. Het vondstmateriaal betreft 2 scherven roodbakkerend keramiek en 1 scherf Andenne aardewerk (1050-1500 na Chr.; bijlage 5). Het aardewerk is zowel in boringen aan de oost- als westgrens van het CMA-terrein aangetroffen. Mogelijk is sprake van een grotere huisplaats (of meerdere huisplaatsen): in boring 64, net buiten de grens van het terrein, is direct onder de bouwvoor een vuilige laag aangetroffen, die mogelijk duidt op antropogene invloeden.</p> <p>Deze mogelijke huisplaats ligt ten noorden van de Slinksloot, waar de verkaveling oost-west is georiënteerd. De eventuele huisplaats ligt halverwege het kavel (dat zich aan weerszijden van het talud van de A4 uitstrekt), niet in de nabijheid van een bewoningslint. De locatie van de vindplaats is niet of nauwelijks zichtbaar als verhoging in het landschap.</p> <p>In het profiel van de vindplaats (boringen 59 t/m 65 en 69 t/m 72) is zichtbaar dat onder de zwaar organische bouwvoor (vermoedelijk Hoekpolderveen Laag) een kleipakket is aangetroffen en vervolgens weer veen. Het kleipakket (zwak tot uiterst siltige klei, veelal met zandlagen) varieert in dikte van 3,0 m in het westen tot 0,1 m in het oosten. Het betreft geul- en oeverafzettingen die tot de Gantel/Oer-Zwet Laag worden gerekend. De geul heeft zich ingesneden in het onderliggende rietveen (Hollandveen lagen). In boring 64 en 65 is binnen 1,3 m \pm Mv nog klei en zand aangeboord onder het veen. Dit gelaagde pakket kreekafzettingen wordt toegeschreven aan het Laagcomplex van Delftland. In de overige boringen bevinden deze sedimenten zich op grotere diepte ten opzichte van het maaiveld.</p> <p>Op de AHN is direct ten zuidoosten van het CMA-terrein een smalle hoger gelegen geul (met restgeul) zichtbaar. Dit is vermoedelijk de aangetroffen kreek behorend tot het Laagcomplex van Delftland. Dit deels uit zand bestaande pakket is door reliëfinversie hoger komen te liggen dan de omgeving</p>	83370
2711023100	1046197	Schipluiden	Zouteveense Polder 10	4567	archeologisch: (veld)karteri null		83390
2114150100	1081416	Schipluiden	Oostveenscheweg	404933	archeologisch: boring	<p>In een aantal boringen binnen CMA-terrein 37E-038 (monumentnummer 9424) zijn puinspikkels en fragmenten aardewerk aangetroffen in en direct onder de zeer organogene bouwvoor (figuur 5; boringen 53 t/m 58). Tevens zijn aan het oppervlak bot- en metaalfragmenten en 31 scherven verzameld uit molshopen en recent ontgraven grond ten behoeve van de aanleg van een weg. Het aardewerk betreft fragmenten van roodbakkerend, fayence, kogelpot, porselein, pingsdorf, witbakkerend, grijsbakkerend. Aangezien Pingsdorf en kogelpot aardewerk is aangetroffen, wordt aangenomen dat de huisplaats dateert uit de 12e eeuw. De opgehoogde huisplaats ligt ten zuiden van de Slinksloot, waar de verkaveling noordwest-zuidoost is georiënteerd. De huisplaats ligt halverwege het kavel, niet in de nabijheid van een bewoningslint. De locatie van de vindplaats is zowel op de AHN als in het landschap als duidelijke verhoging zichtbaar.</p> <p>In het profiel van de vindplaats (boringen 53 t/m 58) is zichtbaar dat onder een zwaar organisch en recent verstoord pakket (bijmenging van zandkorrels) rietveen aanwezig is. Het pakket heeft een gemiddelde dikte van circa 1,5 m. Op circa 2 m \pm Mv (circa 4,4 m \pm NAP) is de top van een kleipakket aangetroffen met een dikte van circa 1,5 m. Het betreft lichtblauwgrijze, zwak tot matig siltige klei met siltlagen en schelpresten van slijkgapers en hydrobia (Laagcomplex van Delftland). Onder deze klei is gytja aangetroffen.</p>	83625
3237151100	1090615	Schipluiden	null	413238	niet-archeologisch: graafw	Bij het aanleggen van een gasleiding is op het Hollandveen IJzertijd aardewerk aangetroffen.	83720
2856760100	1058357	Negenhuizen	09.14 Zouteveense Polder	28322	archeologisch: (veld)karteri	Volgens journaal P.vd Broeke werden deze vondsten eerder door L.Kaal op de aangegeven locatie gedaan: "een nog niet geregistreerde huisterp, uit NAM-leidingsleuf". Datering van het aardewerk door E.J.Bult: 'vnl.15-16[e eeuw], ook wat 13e'.	83370
3237402100	1090638	Schipluiden	null	413274	verweringswijze niet te be	Deze vindplaats betreft een huisterp uit de Late Middeleeuwen. Nadere informatie ontbreekt.	83610
2832557100	1034321	Schipluiden	Zouteveense Polder	24343	verweringswijze niet te be	De vondsten zijn gedaan 'bij de aanleg van een sloot ivm. aanleg Rijksweg19'. Het volgende profiel is aangetroffen. 0-20 cm 'bouwvoor'; 20-40 cm 'zwarte band met scherven'; 40-zwarte band met scherven'; van 40 cm tot onbekende diepte 'grijze klei' en ten slotte daaronder een laag 'bruinveen', waarvan geen dikte is gegeven. Als datum waarop de vondst gemeld is, wordt op het officiële ROB-fiche 19711019 gegeven. Op het andere fiche staat daarentegen geen datum.	83700

2114150100	1081562	Schiedam	Woudweg	404931	archeologisch: boring	<p>Ten noorden van de locatie van ARCHIS-melding 4582 zijn in vijf boringen in en direct onder de bouwvoor archeologische indicatoren aangetroffen (boringen 30 t/m 34). Het betreft botfragmenten, roodleem- en houtskoolspikkels en aardewerk. Het aardewerk betreft 4 fragmenten kogelpot, 5 fragmenten pingsdorf, 4 fragmenten paffrath, 1 fragment protosteengoed en 6 fragmenten grijsbakkend. Op basis van het aardewerk wordt de vindplaats gedateerd in de 12e eeuw. In de boringen 30 t/m 34 zijn ophogingslagen aangetroffen. In boring 33 is sprake van een zeer vlekkerig pakket bestaand uit licht bruinrijze klei en veen met kleibrokken (30-60 cm \pm Mv).</p> <p>De huisplaats ligt ten zuiden van de Slinksloot, waar de verkaveling noordwest-zuidoost is georiënteerd. De huisplaats ligt halverwege het kavel, niet in de nabijheid van een bewoningslint.</p> <p>Onder een zwaar organische bouwvoor is in de meeste boringen een veenpakket aangetroffen met een dikte van circa 1,2 m (boringen 30 t/m 34). In de boringen 31, 32 en 34 is vervolgens een lichtblauwgrijze klei met rietresten aangetroffen (Laagcomplex van Delftland). In boring 33 is direct onder de bouwvoor eerst een kleilig pakket aangetroffen en vervolgens het veen. Vermoedelijk als gevolg van menselijk handelen zijn de kleilaag en het veen vermengd geraakt, waarbij mogelijk extra klei en/of veen is opgebracht. Direct naast de duidelijk zichtbare verhoging is een geul aangetroffen (boringen 35 t/m 37). Deze kleilig opgevulde geul (Gantel/Oer-Zwet Laag) heeft zich ingesneden tot in het veen. In de boringen 36 en 36 wordt de geul nog afgedekt door een veenrestant.</p> <p>De locatie van de vindplaats is goed zichtbaar als verhoging in het landschap. De geul is minder duidelijk zichtbaar. Op de AHN zijn de vindplaats en de geul zichtbaar als lichte verhogingen in het landschap.</p>	83995
2130650100	1083217	Vlaardingen	Holyweg	410820	archeologisch: begeleiding	<p>Vindplaats 15</p> <p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassing van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>op vindplaats 15 is een fragment aardewerk aangetroffen in de bouwvoor.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk \pm leesbaar \pm vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.</p> <p>VLAK code: VLAK 04.090</p>	83650

3221518100	1084466	Schiedam	Voormalig AMK-terrein M10646 / CMA37E-05 4581		archeologisch: (veld)karteri	<p>Toelichting omschrijving: Terrein met mogelijk een huisplaats uit de Late Middeleeuwen.</p> <p>Actualisering Archeologische Monumentenkaart Zuid-Holland 2004-2006 De AMK van Zuid-Holland, vervaardigd in 1994, is opgenomen in de (digitale) Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS). De gehele CHS, en daarmee ook de AMK, was aan herziening toe. Tussen 2004 en 2006 is, op initiatief van en gefinancierd door de Provincie Zuid-Holland, de AMK geheel herzien door middel van een bureauonderzoek. De projectleiding was in handen van Hazenberg Archeologie Leiden. Tijdens het onderzoek werden bestaande terreinen hergewaardeerd en nieuwe terreinen geselecteerd. Voor elk terrein is een advies gegeven voor wat betreft de waardering en/of begrenzing. Dit advies is telkens voorgelegd aan een selectiecommissie, waarin vertegenwoordigers van de provincie, de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, de Universiteit van Amsterdam en gemeentelijke archeologen zitting hadden.</p> <p>Status terrein voor de actualisering: Hoge Archeologische Waarde. Beslissing commissie: dit terrein dient afgevoerd te worden. Datum wijziging Archis: 24-04-2007</p> <p>Resultaat bureauonderzoek: De eventuele huisplaats is niet zichtbaar aan het maaiveld. Er zijn geen vondsten gedaan of sporen aangetroffen. Het terrein is nu overbouwd.</p> <p>De administratieve gegevens van dit monument zijn ondergebracht onder waarneming 4581</p> <p>Oude omschrijving waarneming: AD 116 OPDRACHT KARTERING STIBOKA RAPPORT 818 EN 1600.AD 126 ATLASNR BOOR04-176.RCC: DOCUMENTATIERCC: VELDKARTERING MIDDEN DELFLAND</p> <p>In het kader van het project 'Update waarnemingen met materiaalcategorie 'xxx' 2006' is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondsttype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologische correlaten (bijvoorbeeld grondsporen, bouw materiaal, een hoeveelheid scherven, vuurstenen artefacten etc.).</p>	83820
2856785100	1060426	t Woudt	10.01 Holierhoekse Polder	28327	archeologisch: inspectie	<p>Inspectie van een terrein waar door de AWN-afd. Helinium in 1977 en '78 proefputten zijn gegraven. Deze locatie, MD 10.01, is voorzien van de coördinatenwaarden X 83.995 bij Y 440.55. Melder constateerde dat deze waarden, die een punt onder de rijksweg aangeven, niet in overeenstemming zijn met zowel de huidige vindplaats als die waar het vermelde proefonderzoek heeft plaatsgevonden. Een verslag hierover, alsmede kopie van een tekening van het aardewerk is in het dossier Van de Broeke ad MD 10.01 toegevoegd. Aardewerkdeterminatie door E.J.Bult.</p>	84080
2130650100	1083216	Vlaardingen	Holyweg	410818	archeologisch: begeleiding vindplaats 14	<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassing van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Bij vindplaats 14 is een bewerkte geweitak aangetroffen in de bouwvoor.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk 'leesbaar' vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.</p> <p>VLAK code: VLAK 04.089</p>	83105
2736126100	1109416	Vlaardingen	Rijksweg 19	8585	niet-archeologisch	null	84100

2130650100	1083215	Vlaardingen	Holyweg	410816	archeologisch: begeleiding vindplaats 13	82746
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassingen van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>De vondsten bij vindplaats 13 betroffen: 3 fragmenten aardewerk; paffrath, proto steengoed, grijsbakkend gedraaid, andenne, pingsdorf, roodbakkend geglazuurd, gladwandig gedraaid.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen. VLAK code: VLAK 04.088</p>						
2130650100	1083210	Vlaardingen	Holyweg	410802	archeologisch: begeleiding Vindplaats 8	82412
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassingen van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Op vindplaats 8 zijn 6 fragmenten aardewerk aangetroffen: roodbakkend en witbakkend geglazuurd, uit de veraarde veenlaag onder de bouwvoor (30-60 cm-Mv).</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen. VLAK-code : VLAK 04.083</p>						

2130650100	1083211	Vlaardingen	Holyweg	410804	archeologisch: begeleiding Vindplaats 9	82598
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassing van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Op vindplaats 9 zijn 14 fragmenten aardewerk aangetroffen: gladwandig gedraaid, paffrath, pingsdorf, kogelpot, witbakkend en roodbakkend geglazuurd, uit de bouwvoor.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen. VLAK-code: VLAK 04.084</p>						
2130650100	1083214	Vlaardingen	Holyweg	410814	archeologisch: begeleiding Vindplaats 12	82890
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassing van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Op vindplaats 12 zijn aangetroffen: 68 fragmenten aardewerk; roodbakkend en witbakkend geglazuurd, porselein, majolica, fayence, baardmankruik en vuurslag. De vondsten kwamen uit de bouwvoor en uit de veraarde veenlaag onder de bouwvoor.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen. VLAK code: VLAK 04.087</p>						

2130650100	1087573	Vlaardingen	Holyweg	410800	archeologisch: begeleiding Vindplaats 7	82318
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassingen van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Op vindplaats 7 zijn in totaal 38 fragmenten aardewerk aangetroffen: pingsdorp, grijsbakkend gedraaid, roodbakkend geglaazuurd, kogelpot, andenne, paffrath, protosteengoed en witbakkend geglaazuurd. een deel komt uit de bouwvoor en een deel uit de veraarde veenlaag onder de bouwvoor (30-60cm-Mv).</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekkruggen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekkruggen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.</p> <p>VLAK-code VLAK 04.082</p>						
2130650100	1083213	Vlaardingen	Holierhoeksepolder	410812	archeologisch: begeleiding Vindplaats 11	82776
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassing van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Op vindplaats 11 zijn 94 fragmenten aardewerk aangetroffen: kogelpot, paffrath, pingsdorp, grijsbakkend gedraaid, majolica, steengoed, witbakkend en roodbakkend geglaazuurd, fayence, pijpekop, spinklos, slijpsteen, kogelpot, paffrath, andenne. De vondsten komen uit de bouwvoor.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekkruggen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekkruggen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.</p> <p>VLAK code: VLAK 04.086</p>						

2130650100	1083209	Vlaardingen	Holyweg	410798	archeologisch: begeleiding Vindplaats 6	82240
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassing van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Op vindplaats 6 is een fragment steengoed aangetroffen uit de veraarde veenlaag onder de bouwvoor, 30 cm- Mv.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruggen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruggen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.</p> <p>Vlak code: VLAK 04.081</p>						
2130650100	1083208	Vlaardingen	Holyweg	410796	archeologisch: begeleiding Vindplaats 5	82200
<p>In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.</p> <p>De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassingen van de bodemingrepen noodzakelijk was.</p> <p>Wel zijn op een aantal locaties vondsten gedaan, al dan niet in de nabijheid van de reeds bekende vindplaatsen.</p> <p>Op vindplaats 5 zijn 24 fragmenten aardewerk gevonden; protosteengoed, paffrath, grijsbakkend gedraaid, pingsdorf, kogelpot eb roodbakkend geglazuurd.</p> <p>Doel van de archeologische begeleiding was om de archeologische resten die tijdens de ontgravingswerkzaamheden aan het licht zouden komen te documenteren en om meer inzicht krijgen in de aan- of afwezigheid van archeologische waarden om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming over het verleden.</p> <p>Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een veraarde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruggen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Teven hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruggen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.</p>						

In de periode september 2006 t/m februari 2008 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio West verscheidene onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Midden Delfland Zuidrand. De Zuidrand ligt in de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Delft en bestaat uit een aantal deelgebieden: Poldervaart, Akkerdijk-Zuid, Woudhoek en Holierhoekse Polder. Met de inrichting van de deelgebieden wordt het agrarische gebied omgevormd tot een multifunctioneel gebied, waarin natuur en recreatie de hoofdrol spelen. Het gebied krijgt een natuurlijk karakter door de aanleg van (natuur)bos, moeras (rietruigte en rietmoeras), open water en grasland. Het toekomstige recreatiegebied is circa 330 ha groot.

De archeologische begeleiding vormde in principe de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aangetroffen, waarvoor aanpassingen van de bodemingrepen noodzakelijk was.

Op vindplaats 10 werden 18 fragmenten aardewerk aangetroffen: roodbakend geglazuurd, steengoed, witbakend geglazuurd, kogelpot, pijpekop, majolica, fayence, delfts blauw, westerwalds steengoed. De diepteligging van de vondstlaag is onbekend, aangezien het materiaal is aangetroffen bij het uitgraven van de singel.

Tijdens de archeologische begeleiding zijn archeologische waarden aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De scherven zijn aangetroffen in een verlaagde veenlaag direct boven de kreekafzettingen. Na een selectie van het vondstmateriaal (aangetroffen op 34 locaties) zijn 15 vondstlocaties overgebleven. Samen vormen deze 11 mogelijke vindplaatsen. Het betreft 4 vindplaatsen in de nabijheid van reeds bekende vindplaatsen (vindplaatsen MD 10.03, MD 10.04, MD 10.09 en AMK-terrein 37E-67) en 7 nieuwe vindplaatsen. Tijdens het onderzoek zijn geen grondsporen waargenomen. Vanwege het ontbreken van duidelijke bewoningssporen, de relatief recente datering van het overgrote deel van het vondstmateriaal en daarmee samenhangend de geringe informatiewaarde zijn de aangetroffen archeologische waarden niet als behoudenswaardig aan te merken. Dit geldt enkel voor de ontgraven zones die tijdens dit onderzoek begeleid zijn. Over de archeologische verwachting voor bewoningssporen op de kreekruigen kan na de uitvoering van dit onderzoek weinig gezegd worden. De ontgravingen werden meestal in een bepaalde hoek aangelegd waardoor op de meeste plaatsen geen duidelijk leesbaar vlak of profiel kon worden waargenomen. Tevens hadden de ontgravingen vaak een geringe diepte. Voor zowel het veengebied als de kreekruigen geldt dus nog steeds een hoge tot zeer hoge archeologische verwachting voor de IJzertijd, de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen.

VLAK-code: VLAK 04.085

Bijlage 4: Opgesteld gespecificeerd bureauonderzoek gemeente Rijswijk

Verbreiding Rijksweg A4 segment Rijswijk (Z-H)

Een archeologisch bureauonderzoek

J.M. Koot

Domein Ruimtelijke Ontwikkelingen

Team Vergunningen, Monumentenzorg en Archeologie

Verbreding Rijksweg A4 segment Rijswijk (Z-H)

Een archeologisch bureauonderzoek.

J.M. Koot

Gemeente Rijswijk
Domein Ruimtelijke Ontwikkelingen
Team Vergunningen, Monumentenzorg en Archeologie

Inhoud

1.	Samenvatting	5
2.	Inleiding	7
3.	Administratieve gegevens	9
4.	Het plangebied	10
5.	Geologie en historie	15
5.1	Prehistorie	15
5.2	Romeinse Tijd	17
5.3	Middeleeuwen en Nieuwe Tijd	19
6.	Archeologische vindplaatsen	21
6.1	Prehistorie, Midden-Neolithicum	21
6.2	De conservering van de Prehistorische vindplaatsen	24
6.3	Romeinse Tijd	25
6.4	Late Middeleeuwen	25
6.5	Nieuwe Tijd	26
6.6	Overzicht vindplaatsen	26
7.	Archeologisch verwachtingsmodel	31
7.1	Dieper niveau: Prehistorie	31
7.2	Maatregel	31
7.3	Hogere niveau: Romeinse Tijd / Late Middeleeuwen / Nieuwe Tijd	32
8.	Conclusies en aanbevelingen	34
9.	Lijst afbeeldingen en tabellen	36
10.	Literatuur	37
Bijlage 1	Verklaring lithostratigrafische laageenheden	39
Bijlage 2	Tijdbalk	40

Afbeelding 1.
Kaart van Nederland. Rijswijk ligt
bij de ster.

Afbeelding 2.
Topografische kaart van Rijswijk.
De locatie Rijksweg A4 ligt binnen
de rode lijnen.

1. Samenvatting

Om de doorstroming van het verkeer te verbeteren zal op termijn Rijksweg A4 tussen Vlaardingen en Leidschendam worden aangepast. Een van de maatregelen is het plaatselijk verbreden van de rijweg door van het talud enkele meters af te nemen. De verbreding vindt plaats op initiatief van Rijkswaterstaat. Uitgangsdokument voor dit archeologisch bureauonderzoek is 'Inpassingsvisie A4 Haaglanden-N14' door Maxwan architects + urbanists, februari 2018 (concept). In het segment 'Rijswijk' gaat Rijksweg A4 door archeologisch waardevol gebied. Bij de verlenging van Rijksweg A4 vanaf het verkeersknooppunt Ypenburg (ca. 1978) vond geen archeologisch onderzoek plaats met uitzondering van de opgraving 'Rijswijk-De Bult' die al in 1967-1969 plaatsvond. Bij latere verlengingen van Rijksweg A4 naar Midden-Delfland vond wel archeologisch onderzoek plaats in het segment 'Rijswijk', maar niet overal. Op enkele plekken zijn archeologische resten in het talud van het huidige tracé aanwezig.

De oudste resten dateren van het Midden-Neolithicum en dateren van ca. 3800-3400 voor Chr. Het zijn de oudste bewoningssporen in het Holocene kustgebied van West-Nederland en vanwege haar zeldzaamheid en wetenschappelijke waarde zijn ze van groot belang. Deze resten bevinden zich op een diepte van ongeveer 3,3 m - NAP tot maximaal ca. 5 m - NAP. De maat 3,3 m - NAP is het hoogste doch geërodeerde niveau van het duin Rijksweg 4; locatie 4 (tabel 1, catalogusnummer 6, RZO93- locatie 4). Dat betekent, dat voor de oorspronkelijke top van het duin een niveau van minder dan 3,3 m - NAP moet worden aangehouden. Jongere resten zijn een nederzettingsterrein en verkavelingssysteem uit de Romeinse Tijd (eerste-derde eeuw na Chr.) en de Late Middeleeuwen (twaalfde-zeestiende eeuw). Deze bevinden zich direct onder de bouwvoor in de top van het natuurlijke klei- en zandpakket.

Er zijn veel projecten in Rijswijk waarbij grondverzet plaatsvindt, het taakveld Archeologie van de gemeente Rijswijk voert daarbij onderzoek uit. Op basis van dit onderzoek en de eerder verzamelde gegevens bij de aanleg van Rijksweg A4 in de Plaspoelpolder en de Hoekpolder te Rijswijk kan een verwachting worden gegeven over het aantreffen van archeologische resten binnen het te verbreden deel van het tracé. De gemeente Rijswijk heeft als beleid dat zorgvuldig met de archeologische resten dient te worden omgegaan en behoud *in situ* de voorkeur heeft. Mocht dat niet mogelijk zijn, dan dient veiligstelling van de archeologische informatie *ex situ* door middel van archeologisch veldonderzoek plaats te vinden. Het projectteam 'verbreding A4' van de gemeente Rijswijk heeft daarom het taakveld Archeologie opdracht gegeven een bureauonderzoek op te stellen voor het A4-segment 'Rijswijk'.

Uit het bureauonderzoek blijken twee niveaus van belang:

- Het niveau van enkele decimeters (zie hierboven) boven ongeveer 3,3 m - NAP tot maximaal ca. 5 m - NAP vanwege de kans op resten van het Midden-Neolithicum. Deze zijn op minstens twee locaties in het segment Hoekpolder aanwezig en elders in het plangebied te verwachten. Op de plekken waar de getijdengeul en de zijtakken van het Gantelsysteem zich dieper dan 5 m - NAP in de ondergrond hebben uitgeslepen zijn geen resten meer te verwachten. Het opsporen van vindplaatsen kan het beste plaatsvinden door het combineren van grondboringen (vooral op de plekken waar de archeologische lagen nog zijn afgedekt met een meters dik pakket grond en voor het opsporen van duinen), proefsleuven en het afsteken van de wanden van het talud. Behoud *in situ* is geen optie vanwege de permanente bemaling van het plangebied.

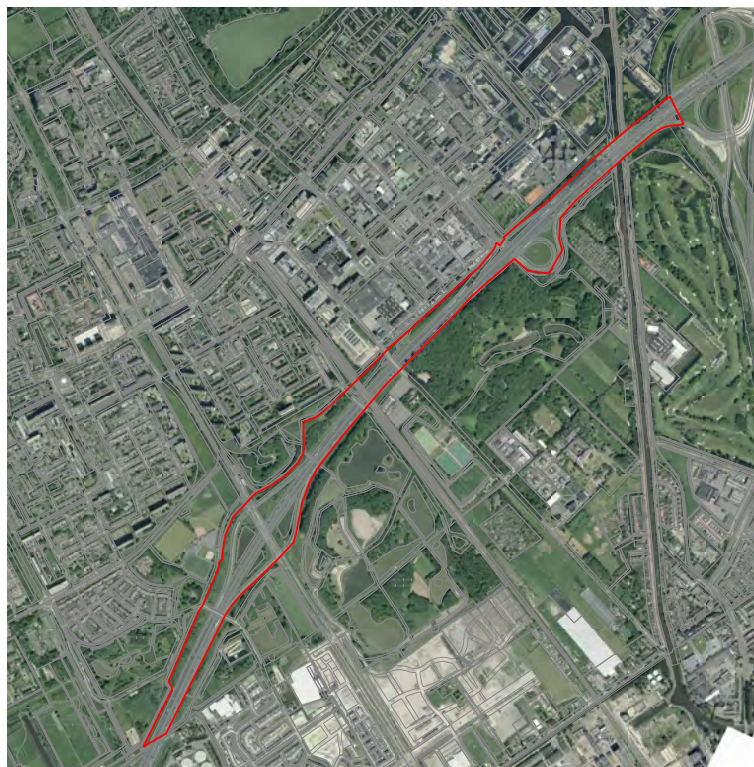
Door verdroging verslechtert de conserveringstoestand van de archeologische resten steeds verder en een deel, zoals organische resten, zal geheel ver- gaan. Door inklinking zal ook de context (bodemplagen, grondsporen) dusdanig vervormen dat informatieverlies optreedt.

- Het niveau direct onder de bouwvoor en de top van de natuurlijke afzettingen waarin overblijfselen zijn te verwachten uit de Romeinse Tijd (eerste-derde eeuw na Chr.) en de Late Middeleeuwen/jonger (vanaf elfde-twaalfde eeuw). Op meerdere plekken zijn resten uit deze perioden te verwachten (nederzettingsterreinen, resten van verkaveling). De kans op resten uit de Nieuwe Tijd is geringer aangezien er in een groot deel van het plangebied geen bebouwing was na de Late Middeleeuwen.
Het opsporen van vindplaatsen kan het beste plaatsvinden door het combi- neren van proefsleuven en het afsteken van de wanden van het talud. Behoud in situ is geen optie vanwege de permanente bemaling van het plangebied. Door verdroging verslechtert de conserveringstoestand van de archeologische resten steeds verder en een deel, zoals organische resten, zal geheel ver- gaan. Door inklinking zal ook de context (bodemplagen, grondsporen) dusdanig vervormen dat informatieverlies optreedt.

2. Inleiding

Om de doorstroming van het verkeer te verbeteren zal op termijn Rijksweg A4 tussen Vlaardingen en Leidschendam worden aangepast. De aanpassingen vinden plaats in opdracht van Rijkswaterstaat. Uitgangsdokument voor dit archeologisch bureauonderzoek is 'Inpassingsvisie A4 Haaglanden-N14' door Maxwan architects + urbanists, februari 2018 (concept). Eén van de voorgenomen ingrepen bestaat uit het plaatselijk verbreden van het tracé met enkele meters ten koste van het talud. In het segment 'Rijswijk' gaat Rijksweg A4 door archeologisch waardevol gebied. Aanvankelijk liep Rijksweg A4 van Amsterdam tot aan het verkeersknooppunt Ypenburg. In latere jaren is de weg in fasen doorgetrokken naar Schiedam. De plannen voor het doortrekken van Rijksweg A4 dateren van ca. 1950. De uitvoering vond soms pas vele jaren later plaats. Amateurarcheologen deden belangwekkende vondsten binnen het voorgenomen wegtracé in de Plaspoelpolder te Rijswijk. Als gevolg daarvan verrichtte de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek er een grote opgraving. Deze vond plaats in 1967-1969. Tijdens het onderzoek werd een nederzetting bestaande uit enkele boerderijen, opgetrokken uit hout en leem, uit de Romeinse Tijd (eerste-derde eeuw na Chr.) blootgelegd. Een zeer spectaculaire vondst was een uit steen opgetrokken gebouw (zie hierna). Stenen gebouwen uit de Romeinse Tijd zijn in Zuid-Holland nog steeds uitermate zeldzaam. Bij het doortrekken van Rijksweg A4 van het verkeersknooppunt Ypenburg tot aan de Prinses Beatrixlaan vond geen verder archeologisch onderzoek plaats. Dat was wel het geval bij het doortrekken van de weg door de Hoekpolder naar Midden-Delfland. Bij archeologisch onderzoek werden naast nieuwe vondsten uit de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen opnieuw zeer bijzondere ontdekkingen gedaan. Ditmaal werden op enkele plaatsen bewoningssporen gevonden uit de Nieuwe Steentijd. Het was voor de eerste maal dat dergelijke oude resten (3800-3400 voor Chr.) werden aangetroffen in het kustgebied van West-Nederland. Binnen het plangebied 'verbreding Rijksweg A4' zijn nog meer archeologische resten te verwachten. De voorgenomen plannen vormen een noodzaak opnieuw archeologisch onderzoek binnen het tracé uit te voeren. Immers, grondwerkzaamheden vormen een directe bedreiging voor

*Afbeelding 3.
Het plangebied (rood
omkaderd) op een luchtfoto
uit 2017.
Bron: gemeente Rijswijk.*

de archeologische resten. Deze zijn uniek en onvervangbaar. Daarnaast vormt de permanente bemaling van het verdiepte deel van Rijksweg A4 een directe bedreiging voor de archeologische resten. Uitdroging zal op termijn alle organische resten zoals hout, botanie en bot doen verdwijnen terwijl door bodemdaling (inklinking) ook de grondsporen als bodemlagen, (water)kuilen etc. zullen vervormen waardoor verlies van informatie optreedt.

Het onderzoek heeft een relatie met onderzoeken naar het kustgebied tijdens het Midden-Neolithicum en de bewoning en/of economische exploitatie van het landschap in de Romeinse Tijd en vanaf de Late Middeleeuwen (twaalfde eeuw en jonger).

In algemene zin kan er een relatie bestaan tussen reeds uitgevoerde onderzoeken in het omliggende gebied. Zo is het mogelijk dat een eventueel aanwezig verkavelingssysteem uit de Romeinse Tijd aansluit op reeds bekende systemen en/of 'individuele greppels' elders binnen de gemeente of in aangrenzende gebieden/gemeenten (o.a. Harnaspolder). Vooral over dit verkavelingssysteem zijn door archeologisch onderzoek in de afgelopen jaren veel nieuwe gegevens naar boven gekomen. Ook het plangebied zijn verkavelingsresten te verwachten.

Ook bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen, in dit geval vanaf de elfde-twaalfde eeuw, zijn in het plangebied niet ondenkbeeldig. Het plangebied maakte toen deel uit van het Hollandse platteland. Resten van Middeleeuwse nederzettingsterreinen en verkavelingssystemen zijn niet uit te sluiten.

Ook in het plangebied zijn waardevolle archeologische resten aanwezig of is er een kans om deze aan te treffen. Het wijzigen van profilering van de taluds, de bouw van kunstwerken als duikers, het graven van waterpartijen en de aanleg van dieprijolen brengen grondwerkzaamheden met zich mee. Omdat die een nadelig effect kunnen hebben op de archeologische waarden van een te ontwikkelen gebied, vindt er archeologisch onderzoek plaats. Door een bureauonderzoek worden bekende of verwachte archeologische waarden binnen een plangebied beschreven en een gespecificeerd verwachtingsmodel opgesteld. Hierbij wordt de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van archeologische waarden onderzocht. Voor behoudenswaardige archeologische resten geldt dat gestreefd dient te worden naar behoud *in situ* (in de bodem). Alleen als behoud niet mogelijk is, zal een definitief onderzoek in de vorm van een opgraving plaatsvinden. Het op tijd beschikken over de archeologische informatie is zowel van belang voor de planprocedure als voor de inpassing van archeologische waarden in de plannen.

Het archeologisch onderzoek vindt in fasen plaats. Elke fase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Wanneer blijkt dat onvoldoende informatie voorhanden is, kan het selectiebesluit luiden dat vervolgonderzoek noodzakelijk is. Wanneer het volledige proces wordt doorlopen, zijn de fasen achtereenvolgens: een bureauonderzoek, een inventariserend veldonderzoek, een definitief onderzoek en - op een langere termijn - opname van de resultaten in een nieuw bestemmingsplan en/of aanwijzing tot monument.

3. Administratieve gegevens

Datum administratieve gegevens	: juli 2019
Opdrachtgever	: Gemeente Rijswijk Projectteam Verbreding A4 Postbus 5305 2280 HH Rijswijk
Uitvoerder	: Gemeente Rijswijk Domein Ruimtelijke Ontwikkelingen Team Vergunningen, Monumentenzorg en Archeologie
Bevoegd gezag	: Gemeente Rijswijk
Naam deskundige	: dhr. drs. J.M. Koot
Beheer en plaats van documentatie	: Gemeente Rijswijk Domein Ruimtelijke Ontwikkelingen Team Vergunningen, Monumentenzorg en Archeologie Bogaardplein 15 2284 DP Rijswijk
Archis onderzoeksmeldingsnummer	: 4728792100

Locatie

Toponiem	: Rijksweg A4, segment Rijswijk
Plaats	: Rijswijk
Gemeente	: Rijswijk
RD-coördinaten	: oost: x = 83.405 y = 450.790 west: x = 81.532 y = 448.366

Kadastrale gegevens

Sectie	: G
Kadastrale nummers	: 2481
Sectie	: H
Kadastrale nummers	: 891
Sectie	: I
Kadastrale nummers	: 2099
Projectcode	: RA4 19-1
Gemeentelijk of Rijksmonument	: n.v.t.

4. Het plangebied

Het plangebied is het tracé van Rijksweg A4 binnen de gemeente Rijswijk. Het tracé loopt van het verkeersknooppunt Ypenburg in westelijke richting, om in de Hoekpolder af te buigen naar Midden-Delfland.

Het tracé ligt deels boven en deels beneden maaiveldniveau. Vanaf het verkeersknooppunt Ypenburg ligt het op een enkele meters hoog talud, het kruist vervolgens het Rijn-Schiekanaal en daalt (ter hoogte van het Elsenburgerbos) vervolgens af tot enkele meters beneden het maaiveld. Op dat niveau kruist het achtereenvolgens de spoorlijn Den Haag-Rotterdam en de Prinses Beatrixlaan. Vervolgens komt het tracé omhoog om op enkele meters hoogte het water de Dulder te kruisen (de gemeentegrens van Rijswijk en Midden-Delfland).

Het verdiepte deel van het tracé Rijksweg A4 is enkele tientallen meters breed en bestaat uit geasfalteerde rijstroken met daarlangs stroken gras en een schuin talud. Het schuine talud ligt tegen een stalen damwand. Deze damwand is aan beide zijden van de bak aangebracht om deze te kunnen bemalen. De omvang van het plangebied bedraagt circa 34 hectare (afb. 7).

Aan weerszijden van het tracé Rijksweg A4 ligt een geluidswal met een hoogte van ongeveer drie meter. Ten noorden van het tracé ligt aan de westzijde, tussen de gemeentegrens en de Prins Beatrixlaan (Hoekpolder) een waterberging, een park en een sportpark. Verder naar het noorden en buiten het onderzoeksgebied liggen woonwijken en een begraafplaats. Aan de oostzijde van de Prinses Beatrixlaan Den Haag - Rotterdam ligt de woonwijk Muziekbuurten. Aan de andere zijde van de spoorlijn tot aan het Rijn-Schiekanaal ligt het bedrijven- en kantorenterrein Plaspoelpolder. Tussen de Muziekbuurten en de Plaspoelpolder scheidt een geluidswal Rijksweg A4 af van de omgeving. Het resterende deel van de rijksweg, tussen het Rijn-Schiekanaal en het verkeersknooppunt Ypenburg loopt langs het bedrijven- en kantorenterrein Broekpolder.

Ten zuiden van het tracé Rijksweg A4 bevindt zich vanaf het westen eerst een klein groengebied: Dit scheidt de rijksweg van de nieuwe Rijswijkse woonwijk RijswijkBuiten; deelgebied Sion. De scheiding tussen dit kleine groengebied en de wijk is de Oude Zweth (afb. 4). Tussen de Prinses Beatrixlaan en de spoorbaan ligt het Wilhelminapark. Dit park is vanaf ongeveer 1970 ontstaan als recreatief

*Afbeelding 4.
Het Oude Zwethpad, in de
groenzone tussen de A4
en de wijk RijswijkBuiten.
Rechts de geluidswal,
nauwelijks te zien door
intensieve begroeiing.*

Afbeelding 5.

Het Elsenburgerbos op een foto uit ca 1980. Foto van Theo B.W. van der Kooij. Bron: RHI, TKO092.

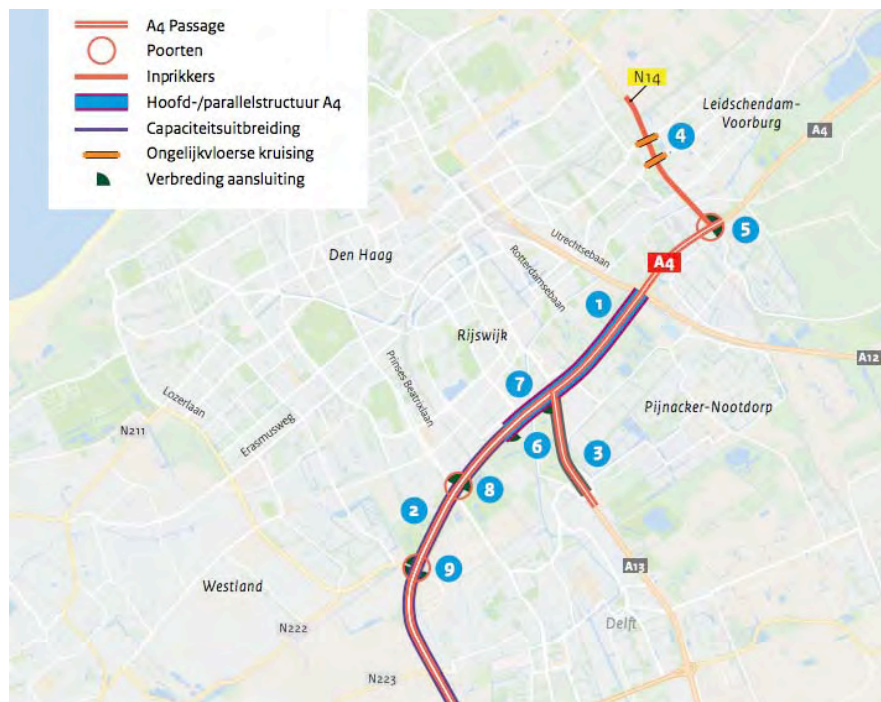

groengebied voor de nieuwe woonwijken in de omgeving. Het park bestaat uit waterpartijen, heuvels (voormalige huisvuilstortplaats) en percelen voormalig weiland die nu begroeid zijn met struiken en bomen.

Tussen de spoorbaan en het Rijn-Schiekanaal bevindt zich het Elsenburgerbos (afb. 5). Rond 1970 was dit eerst een ontgroning voor de winning van klei en zand. Daarna werd de vele meters diepe ontgroning opgevuld met puin. Uiteindelijk ontstonden er hoge puinheuvels die afgedekt werden met gronden vervolgens werden beplant. Aan de overzijde van het Rijn-Schiekanaal ligt de Rijswijkse Golfbaan. Deze is rond 1988 aangelegd door het omzetten van weilanden in een heuvelachtig landschap.

Het plangebied kent grote hoogteverschillen door de wijze waarop Rijksweg A4 is aangelegd. Van west naar oost gezien, kruist Rijksweg A4 de gemeentegrens met de gemeente Midden-Delfland met een viaduct over het water de Dulder bovengronds (wegdek op 3,70 m + NAP) om daarna in de Hoekpolder te dalen tot een diepte van 4,0 m - NAP (Hoekpolder) om dan het laagste punt te bereiken: ongeveer 5,82 m - NAP. Van daar gaat het wegdek in het westen ter hoogte van het Elsenburgerbos weer stijgen om er het Rijn-Schiekanaal bovengronds te kruisen. Het wegdek ligt er op een hoogte van 8,67 + NAP. Op vrijwel hetzelfde niveau (7,23 m + NAP) vervolgt de rijksweg haar route naar het verkeersknooppunt Ypenburg. Ten noorden van Rijksweg A4 ligt het maaiveld in de Hoekpolder (park, sportvelden en enkele percelen weiland) op een hoogte van ongeveer 0,50 tot 0,61 m - NAP voor zover er geen heuvels liggen (park). Het oostelijk deel van de Hoekpolder, nu waterberging, heeft een klei-op-veenbodem en een maaiveldhoogte van ongeveer 2,0 m - NAP. Het straatniveau van de bebouwde kom (Muziekbuurt: Tubasingel) heeft een hoogte van 0,31 + NAP, het bedrijventerrein Plaspoelpolder (Polakweg) 0,38 + NAP. Langs de noordzijde van Rijksweg A4 ligt over een groot deel een geluidswal waarvan de bovenzijde een hoogte bereikt van ongeveer 3,70 tot 5,80 m + NAP. Aan de zuidzijde is het hoogteverschil nog sterker gevarieerd dan aan de noordzijde. Dit is veroorzaakt door de aanleg van parken. Op enkele plaatsen heeft het gebied nog min of meer de 'oude' maaiveldhoogte: Oude Zwethpad 0,73 m - NAP. Voor het overige deel worden de hoogtes van het maaiveld sterk bepaald door de recente inrichting van het gebied. Zo bereiken de hoogste (puin)heuvels van het Elsenburgerbos een hoogte van ruim 22 m + NAP (<http://www.ahn.nl/viewer>).

Afbeelding 6.
 Kaart van de A4 met de
 verwachte veranderingen.
 Bron: Notitie reikwijdte
 en detailniveau m.e.r. A4
 Haaglanden N14

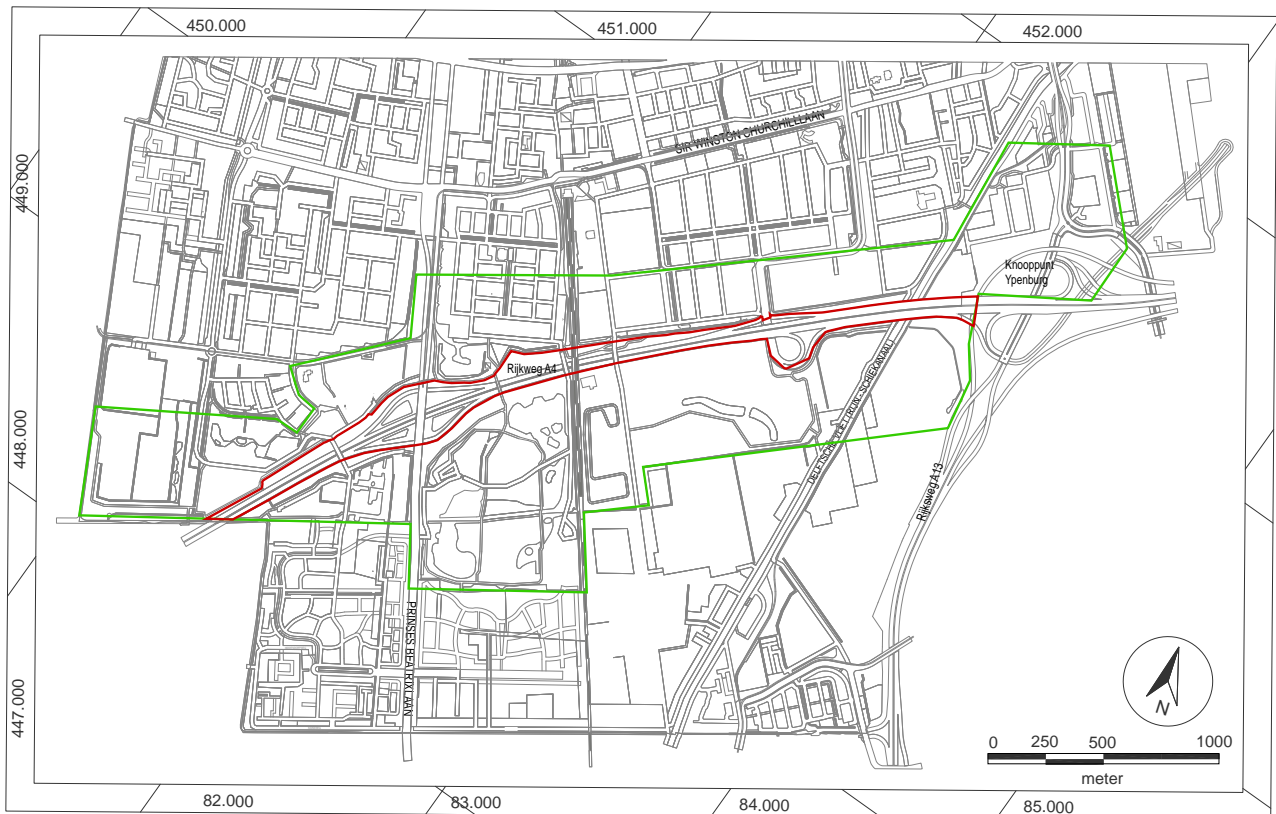
De grondwaterstand bevindt zich in Rijswijk over het algemeen op een diepte van ongeveer 1 meter beneden maaiveld (bebouwde kom) en enkele decimeters minder in de rest van het poldergebied. Als willekeurige steekproef is voor het stedelijk gebied gebruik gemaakt van het meetpunt Clavecimbellaan 1-63. Hier fluctueert de grondwaterstand tussen 0,71 m - NAP en 1.15 m - NAP (Clavecimbellaan 1-63, 2287 Rijswijk, portal wareco-water2, object id 280, <https://opendata.munisense.net/portal/wareco-water2/group/5/Rijswijk-KF21H>).

Aan de zuidzijde van Rijksweg A4 is als indicatie gebruikgemaakt van een meetpunt bij Hazepad 5. Dit ligt in het Wilhelminapark nabij de Tubasingel. Hier fluctueert de grondwaterstand tussen de 1,10 m - NAP en 1.38 m - NAP (Hazepad 5, 2287 DE Rijswijk, portal wareco-water2, object id 283, <https://opendata.munisense.net/portal/wareco-water2/group/5/Rijswijk-KF21H>).

De waterstanden binnen het cunet van Rijksweg A4 zijn niet nagegaan voor dit rapport. Er is een kunstmatige bemaling en daardoor blijft de grondwaterstand ruim beneden het niveau van de rijksweg. Op het diepste niveau ligt de rijksweg op zo'n 5,8 m - NAP. De grondwaterstand ligt daar nog onder en dat is zeer ruim beneden de archeologische niveaus die reiken tot maximaal 5 m - NAP (dieper zijn geen archeologische resten te verwachten in de Holocene afzettingen).

Lokaal zal het tracé Rijksweg A4 worden verbreed (afb. 6). De toe te voegen stroken zijn ongeveer drie tot veertien meter breed. Op verschillende plaatsen zullen andere verbeteringen plaatsvinden, die al dan niet gepaard gaan met grondverzet. Het totale oppervlak te bewerken gebied is daarmee uiteraard aanzienlijk geringer dan het hiervoor genoemd oppervlak van het plangebied.

Als onderzoeksgebied is een ruimer gebied genomen. Daardoor kan relevante archeologische informatie uit de omgeving worden gebruikt om een archeologische verwachting voor het plangebied op te stellen. Als onderzoeksgebied is aan weerszijde van het plangebied een willekeurige zone van 100 tot 500 meter genomen. Daardoor kunnen vindplaatsen die buiten het tracé van Rijksweg A4 zijn gevonden en mogelijk doorlopen tot in het tracé van Rijksweg A4 worden benut voor extrapolatie (afb. 7).

Afbeelding 7.

Het plangebied (rood omkaderd) en het onderzoeksgebied (groen omljnd) op de topografische kaart van Rijswijk.

Het plangebied ligt in een zone die op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS) staat aangeduid als een terrein met een redelijk tot grote kans op archeologische sporen.

In de Nota Cultureel Erfgoed van de Gemeente Rijswijk, vastgesteld in 2013, staat de zone aangeduid als een terrein met een middelhoge verwachting voor sporen uit het Neolithicum en de Romeinse Tijd. Voor sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd geldt een hoge verwachting. Voor het verdiepte deel van de Rijksweg A4 geldt geen verwachting aangezien, met uitzondering van de taluds, de archeologische resten verloren zijn gegaan.

De (mogelijk) aanwezige archeologische resten bevinden zich vooral in de taluds langs de zijanten van het tracé. Ter plaatse van verdiepte deel (dieper dan 5 m - NAP) van Rijksweg A4 zijn alle archeologische resten op een eerder moment verloren gegaan.

Er zijn geen gemeentelijke, provinciale, rijks-, of archeologische monumenten binnen het gebied.

Het plangebied valt binnen verschillende bestemmingsplannen. Om de archeologische resten optimaal te kunnen beschermen zijn verschillende delen van de bestemmingsplangebieden voorzien van de dubbelbestemming 'Waarde Archeologie'. Aan de waarde zijn voorwaarden maar ook vrijstellingen verbonden om (potentiële) archeologisch waardevolle gebieden zo goed mogelijk te kunnen beheren. Voor het plangebied 'Rijksweg A4' geldt in de vigerende bestemmingsplannen Steenvoorde (NL.IMRO.0603.bpsteenvoorde-OH01), Sion - 't Haantje, tweede herziening (NL.IMRO.0603.bpsionhaantjeherz2-VA02), en Muziekbuur (NL.IMRO.0603.bpmuziekbuur-OH01) geen aanduiding 'Waarde Archeologie'. De bestemmingsplannen Plaspoelpolder (NL.IMRO.0603.epplaspoelpolder-VA01), Elsenburgerbos-TNOPasgeld (NL.IMRO.0603.bvElsenbTNOPasgeld-OH01), Kraayenburg (NL.IMRO.0603.bvkraayenburg-VA01) als ook Hoornwijck - Broekpolder (NL.IMRO.0603.bphoornwijckbroekp-VA01) en Hoornwijck - Broekpolder, 1e herziening (NL.IMRO.0603.bpherzhoornwbroekp-ON01) bevatten het wel de

‘Waarde Archeologie’. De ‘Waarde Archeologie’ is in de loop van de jaren bij het opstellen van bestemmingsplannen inconsequent toegepast; bij het ene bestemmingsplan geldt voor het hele tracé van Rijksweg A4 binnen het bestemmingsplangebied wel een ‘Waarde Archeologie’ en bij het andere niet. De intentie is vooral dat rekening wordt gehouden met archeologische resten waar dit nodig is. Uiteraard is binnen delen van het plangebied geen kans meer op archeologische resten en daarmee is de ‘Waarde Archeologie’ een formaliteit.

Afbeelding 8.

Tijdens de aanleg van de A4 in 1984 was in beperkte mate archeologisch onderzoek mogelijk.

Op de achtergrond de bouwput van de A4, segment Plaspoelpolder.

De Beatrixlaan ligt op de voorgrond met daarlangs het uiteinde van werkput 1 (ca 1986).

Foto: J.M. Koot.

5. Geologie en historie

5.1 Prehistorie

De bovenste meters van de bodem van Rijswijk zijn tot stand gekomen in het Holoceen. Het begin van het Holoceen, ca. 10.000 jaar geleden, kenmerkt zich door een stijging van de temperatuur. Hierdoor smolten de poolkappen en kwam er veel water vrij. Door de stijging van de zeespiegel kwam een laaggelegen gebied onder water te staan en ontstond de Noordzee. De kustlijn van Nederland verschoof steeds verder in¹ oostelijke richting. Hierbij werden telkens lagen zand en klei afgezet (het Laagpakket van Wormer). De top van het 'oude landschap' - de Pleistocene zandgronden - ligt in de Plaspoelpolder op een diepte van zo'n 15 tot 16,5 m - NAP (Gutjahr 2002). In dat landschap kunnen Prehistorische bewoningssporen aanwezig zijn, maar deze zullen door hun diepe ligging niet bedreigd worden door bouwactiviteiten (Koot 2008).

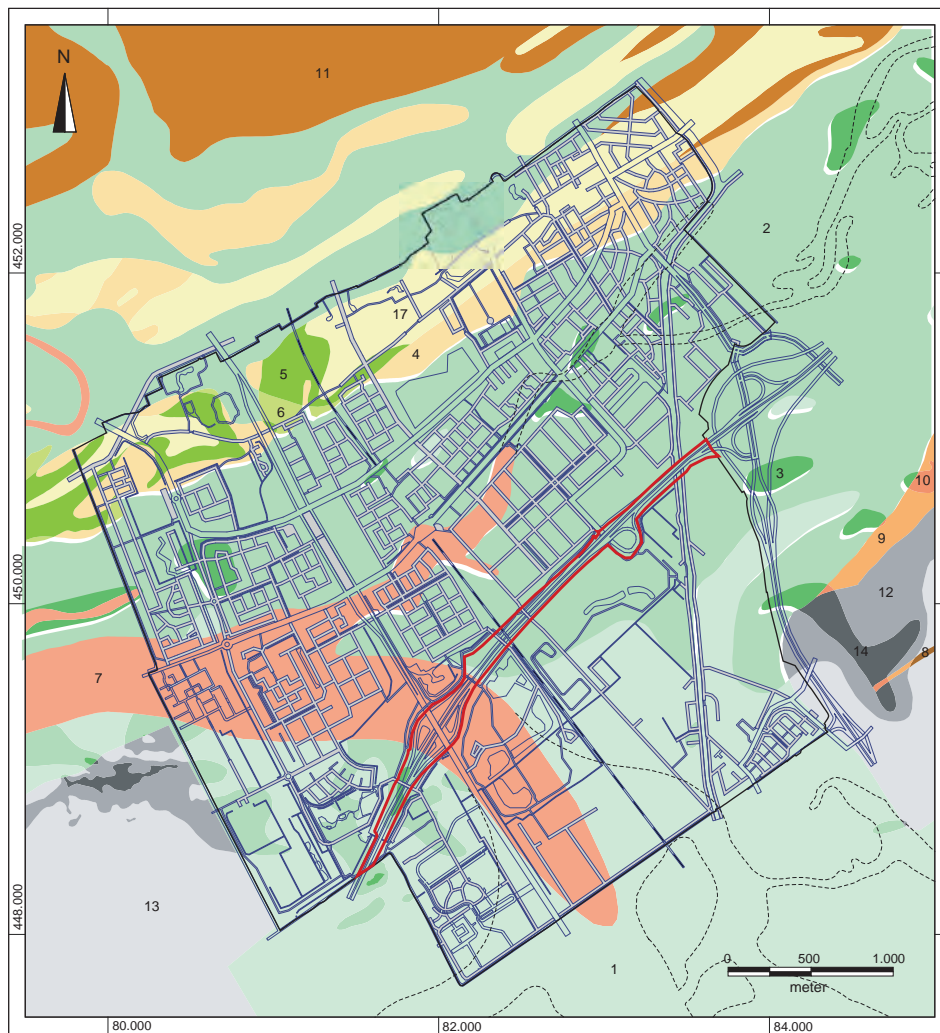
Omstreeks 4100 voor Chr. trad hierin verandering op. De kustlijn stabiliseerde zich enige tijd en verplaatste zich vervolgens weer terug in westelijke richting. Van de oudste kustlijn is door latere ontwikkelingen slechts een klein deel bewaard gebleven. De restanten hiervan bevinden zich in een zone die zich uitstrekt van de gemeente Westland, door het zuiden van Rijswijk tot in Leidschendam.

De oudste sporen van menselijke activiteiten in het kustgebied van West-Nederland worden in deze zone aangetroffen. Een vondst in 1985, gedaan door geologen, was de eerste aanwijzing voor zulke oude bewoning. De vondst werd gedaan in de diepe bouwput van Rijksweg A4 vlakbij het viaduct van het Pieter Postmapad. Meer duidelijkheid over de context van de oude vondsten volgde in 1993. In dat jaar werd de verdiepte Rijksweg A4 vanuit de Plaspoelpolder doorgetrokken richting Midden-Delfland. In de toenmalige bouwput in de Hoekpolder zijn twee woonplaatsen uit het midden van het Neolithicum gevonden en deels opgegraven. In latere jaren zijn in de directe omgeving nog enkele vindplaatsen aangetroffen, onder andere op Ypenburg (Koot, Bruning en Houkes 2008) en in de Harnaschpolder (Louwe Kooijmans en Jongste 2005/2006). De bewoning dateert uit de periode 3800-3400 voor Chr. De mensen leefden op lage duinen en hielden zich bezig met landbouw, jacht en het verzamelen van vruchten en knollen. Op de duinen bouwden zij huizen en lieten zij afval achter zoals potscherven, slachtafval en schilfers van vuurstenen werktuigen. Op Ypenburg werd een grafveld gevonden waarin de resten van 42 individuen zijn aangetroffen.

Met het verschuiven van de kustlijn in westelijke richting ontstond langs de kust een strandwallengordel met duinen. De meest oostelijke strandwal van deze gordel loopt van Voorschoten tot in Rijswijk. De Van Vredenburgweg markeert ruwweg de lengteas ervan. Tussen de meest oostelijke kustlijn en deze strandwal lag een strandvlakte met duinen.

Mede door de stijging van de grondwaterspiegel werd het gebied achter en tussen de strandwallen steeds vochtiger, waarbij veenvorming optrad tot een metersdik pakket. Aan de veengroei kwam een einde toen omstreeks 500 voor Chr. de zee het achterland binnendrong. Vanuit de Maasmond liep een grote getijdengeul, later de Gantel genaamd, door Naaldwijk en Wateringen om in Rijswijk af te buigen richting Delft. Deze getijdengeul vormde de kern van een uitgestrekt netwerk van kleinere kreken.

¹ Zie voor een uitleg van de geologische lagen bijlage 2.

Legenda Geologie Plangebied

Laagpakket van Walcheren aan maaiveld of onder stadsophogingsdek (hoofdzakelijk zand)

- 1 Laagpakket van Walcheren op Hollandveen op Laagpakket van Wormer en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk dieper liggen dan 5m -NAP
- 2 Laagpakket van Walcheren op Hollandveen op Laagpakket van Wormer en/of Laag van Rijswijk en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk ondieper liggen dan 5m -NAP
- 3 Laagpakket van Walcheren op Hollandveen, op Laag van Ypenburg, op Laag van Rijswijk of Laagpakket van Wormer
- 4 Laagpakket van Walcheren op Hollandveen, op Laag van Voorburg, op Laagpakket van Rijswijk
- 5 Laagpakket van Walcheren, op Laag van Voorburg
- 6 Laagpakket van Walcheren, op Laag van Rijswijk en/of Laagpakket van Wormer
- 7 Laagpakket van Walcheren, waar de Gantel Laag (geulafzettingen) zich diep ingesneden heeft in de onderliggende afzettingen
- Laagpakket van Walcheren (Gantel Laag), met een beperkte insnijding in de onderliggende afzettingen (restant Hollandveen is nog aanwezig)

Formatie van Nieuwkoop aan maaiveld of onder stadsophogingsdek (hoofdzakelijk zand)

- 8 Hollandveen op Laagpakket van Wormer en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk dieper liggen dan 5m -NAP
- 9 Hollandveen op Laagpakket van Wormer en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk ondieper liggen dan 5m -NAP
- 10 Hollandveen, op Laag van Ypenburg
- 11 Hollandveen, op Laag van Voorburg

Laagpakket van Wormer aan maaiveld

- 12 Afzettingen van Wormer aan maaiveld en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer of de Laag van Rijswijk ondieper liggen dan 5m -NAP
- 13 Afzettingen van Wormer aan maaiveld en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer of de Laag van Rijswijk dieper liggen dan 5m -NAP
- 14 Laag van Ypenburg, eventueel bedekt met een dunne laag van het Laagpakket van Wormer

Laagpakket van Schoorl aan maaiveld of onder stadsophogingsdek (hoofdzakelijk zand)

- 17 Laag van Voorburg, met eventueel een deklaag van de Laag van Den Haag, dunner dan 2m

Abbeelding 9.

Het plangebied (rood omkaderd) op de geologische kaart van Rijswijk.

Naar Vos, Rieffe en Bulten 2007

Volgens de 'Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk' (Vos, Rieffe en Bulten 2007, afb, 9) heeft het onderzoeksgebied een bodem vooral bestaande uit zandige en kleiige afzettingen die behoren tot het Laagpakket van Walcheren. Het onderzoeksgebied heeft als bodemopbouw: Laagpakket van Walcheren op Hollandveen op Laagpakket van Wormer, en waar de top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk dieper liggen dan 5 m - NAP (kaartenheid 1). Het Laagpakket van Walcheren (Gantel Laag) heeft een beperkte insnijding door de getijdenkreeken in de onderliggende afzettingen. Hierdoor is de hoofdlaag nog onder de geulbasis aanwezig, evenals het restant van het Hollandveen. De bewoningssporen van de Romeinse Tijd en jonger bevinden zich in de toplaag van het Laagpakket van Walcheren. De oudere Prehistorische resten bevinden zich in de top van het Laagpakket van Wormer; Laag van Ypenburg.

Na de Romeinse Tijd ontwikkelde zich opnieuw een veenlaag (de Hoekpolderveenlaag). Van dit veen is in het plangebied niets meer terug te vinden door latere, Middeleeuwse ontginningen, afgravingen (veenwinning) en grondbewerking. In de twaalfde eeuw vond plaatselijk in de regio nog enige sedimentatie plaats (deze afzettingen worden gerekend tot de zogenaamde Laag van Poeldijk); waar deze laag (nog) aanwezig is kenmerkt deze zich door een ietwat afwijkende kleur en worden de pre-Romeinse Gantelafzettingen van de Laag van Poel gescheiden door een vegetatiehorizont of laklaag. Archeologisch onderzoek elders binnen de gemeente, in het westelijk deel van Rijswijk, heeft aangetoond dat de Laag van Poeldijk plaatselijk nog is waar te nemen.

5.2 Romeinse Tijd

Nog voor het begin van onze jaartelling was een groot deel van het geulenstelsel van de Gantel verland. Door omkering van het reliëf kwamen de oude kreekbeddingen als ruggen in het landschap (de zogeheten kreekruggen) te liggen. Ook de oeverwallen langs de getijdengeul werden hoge delen in het landschap. Dergelijke hoge delen waren aantrekkelijk voor bewoning. Op de kreekruggen en de oeverwallen van het Gantelsysteem worden nederzettingen aangetroffen, daterend vanaf de Romeinse Tijd (eerste - derde eeuw na Chr.). In de zone waarin het plangebied gelegen is, komen tal van kreekruggen en oeverwallen voor. In de directe omgeving van het plangebied zijn ook diverse nederzettingsterreinen uit de Romeinse Tijd gevonden zoals in Rijswijk 'Rijswijk-De Bult' (Bloemers 1978) en in het aangrenzende Delft en in de Harnaschpolder. Diverse van deze nederzettingsterreinen zijn gevonden bij eerder archeologisch onderzoek voor de aanleg van Rijksweg A4. De nederzetting 'Rijswijk-De Bult' was hiervan de eerste. Deze werd opgegraven in de jaren 1967-1969 in de Plaspoelpolder te Rijswijk. Nu liggen er de A4 en het Wilhelminapark. De nederzetting ontstond rond het begin van onze jaartelling als een kleine houten boerderij. In de loop van de eerste en tweede eeuw groeide de nederzetting uit tot drie huisplaatsen en diverse bijgebouwen. De gebouwen werden van tijd tot tijd vervangen door nieuwe en grotere gebouwen. Een bijzondere vondst was een (deels?) in steen opgetrokken gebouw. Dit gebouw was aan de binnenzijde voorzien van beschilderd pleisterwerk en een zogeheten 'hypocaustumsysteem', een centrale verwarming. Het wordt daardoor ook wel de 'Villa van Rijswijk' genoemd (afb. 10). Eind derde eeuw eindigt de bewoning van deze nederzetting.

Een andere bijzondere vondst in Rijswijk was een mijlpaal uit de Romeinse Tijd, in 1963 gevonden op een braakliggend terrein aan de Henriëtte Roland Holstlaan. De paal was kort daarvoor door grondverzet op dat terrein terechtgekomen. De

Afbeelding 10.

In het archeologisch themapark Archeon in Alphen aan den Rijn is een reconstructie van de villa van Rijswijk gebouwd.

Bron: <http://www.archeologiehuiszuidholland.nl/zien-en-doen/villa-rijswijk2>.

vondst van een fragment van een andere mijlpaal in 2005 gaf meer duidelijkheid over de oorspronkelijke locatie van de in 1963 gevonden mijlpaal. Het fragment van de mijlpaal van 2005 werd gevonden op de hoek van de Huis te Landelaan en de Sir Winston Churchilllaan bij beschoeiingswerkzaamheden (afb. 11). Uit een kleine opgraving (onderzoeksmeldingsnummer 17478) kon worden opgemaakt dat op deze plek in de Romeinse Tijd een hoofdweg lag (Dorenbos, Holthausen en Koot 2009). De aanwezigheid van zo'n belangrijke weg was al in 1996 bevestigd door de vondst van maar liefst vier mijlpalen op de bouwlocatie Wateringse Veld (Waasdorp 2003). De Romeinse hoofdweg maakte deel uit van de hoofdinfrastructuur die de belangrijkste plaatsen en forten met elkaar verbond. De wegen in dit gebied liepen naar de vlakbij gelegen stad Forum Hadriani, ter plaatse van het huidige park Arentsburgh in Voorburg.

Afbeelding 11.

Het in 2005 gevonden fragment van een mijlpaal uit de tijd van Caracella.

Aan de zuidzijde van de nederzetting 'Rijswijk-De Bult' werd over een oppervlak van zo'n 13 hectare een verkavelingssysteem in kaart gebracht (Bloemers 1978). Latere opgravingen in en rondom het plangebied Rijksweg A4 leverden meer resten van het verkavelingssysteem op zoals in RijswijkBuiten. Dit grootschalige systeem geeft aan dat het land tussen de woonplaatsen verkaveld was. Het uit archeologisch onderzoek verkregen beeld is dat van een volledig door mensen ingericht landschap. Het systeem strekt zich uit tot diep in Midden-Delfland. Ook ten noorden van Rijksweg A4 zijn aanwijzingen voor dit nederzettingssysteem gevonden.

5.3 Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

Aan het einde van de Romeinse Tijd raakte de streek grotendeels ontvolkt. Er zijn dan ook tot op heden nauwelijks sporen van bewoning aangetroffen uit het einde van de Romeinse Tijd en het begin van de Vroege Middeleeuwen. Aantoonbare Vroegmiddeleeuwse bewoning is wel aangetroffen op onder meer de Hoogwerf in Naaldwijk, op de locatie Forum Hadriani in Voorburg en in het duingebied van Monster en Den Haag.

Het klei- en veengebied raakte opnieuw overgroeid met veen. Aan de veengroei kwam in de twaalfde eeuw een einde toen de zee opnieuw inbrak (Laag van Poeldijk). Resten van het Vroegmiddeleeuwse veen zijn in het plangebied door verschillende oorzaken nauwelijks of niet meer te vinden.

In de loop van de Middeleeuwen nam de bevolking sterk in omvang toe, en daarmee ook de behoefte aan landbouwgrond. Vanuit de bestaande woongebieden (vooral op de zandgronden langs de kust) werd de ontginning van het klei- en veengebied ter hand genomen.

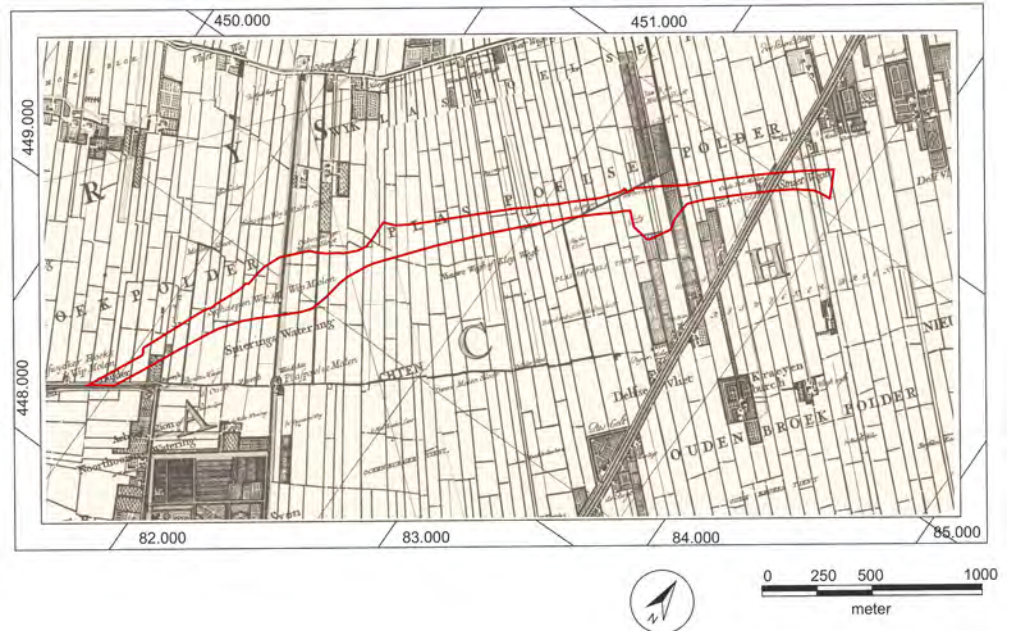
In Rijswijk gebeurde dat in de twaalfde eeuw. Het gebied werd ontgonnen vanaf de strandwal die zich ongeveer vierhonderd meter ten noorden van het plangebied bevindt. De Van Vredenburgweg ligt min of meer op de lengteas van deze zandrug. De strokenverkaveling van Rijswijk die tot ca. 1950 nog grotendeels aanwezig was, dateert in aanleg uit deze ontginningsperiode. Het plangebied ligt in de Hoekpolder, de Plaspoelpolder en de Hoge Broekpolder. In het zuidelijk deel van de polders was de strokenverkaveling tot ca. 1985 nog aanwezig. In de daarop volgende decennia is vrijwel de gehele strokenverkaveling verdwenen. Op de kaart van het Hoogheemraadschap van Delfland van Jacob en Nicolaas Kruikius uit 1712 is de perceelstructuur gedetailleerd afgebeeld. Het is de oudste beschikbare kaart van het gebied waarop dergelijke gedetailleerde informatie is te zien (afb. 12). Het onderzoeksgebied is dan grotendeels in gebruik als landbouwgrond. Het gedeelte van Rijksweg A4 in de Broekpolder valt deels samen met de tuinen van diverse buitenplaatsen en boerderijen.

Omstreeks 1900 werd begonnen met de uitbreiding van de bebouwde kom en er verrezen nieuwe wijken rondom het oude dorp. Na de Tweede Wereldoorlog begon men met de bouw van grote woonwijken en bedrijventerreinen als de Plaspoelpolder (noordzijde Rijksweg A4). Aan de zuidzijde van de woonwijken legde de gemeente grote parken aan zoals het Wilhelminapark en het Elsenburgerbos. Ook de infrastructuur werd aangepast om de toename van het autoverkeer op te vangen. Een van de maatregelen was de aanleg van Rijksweg A4. Deze weg is vanaf ongeveer 1978 vanaf het verkeersknooppunt Ypenburg (Rijswijk) in verschillende fasen verlengd richting Schiedam.

Afbeelding 12.

Het plangebied (rood omkaderd) op de kaart van Kruikius uit 1712.

Bron: Hoogheemraadschap van Delfland, Delft, Oud Archief Delfland, 1e afdeling, kaartblad 2, 9, 13 en 14.

Afbeelding 13.

Het plangebied (rood omkaderd) op de topografisch-militaire kaart uit 1876.

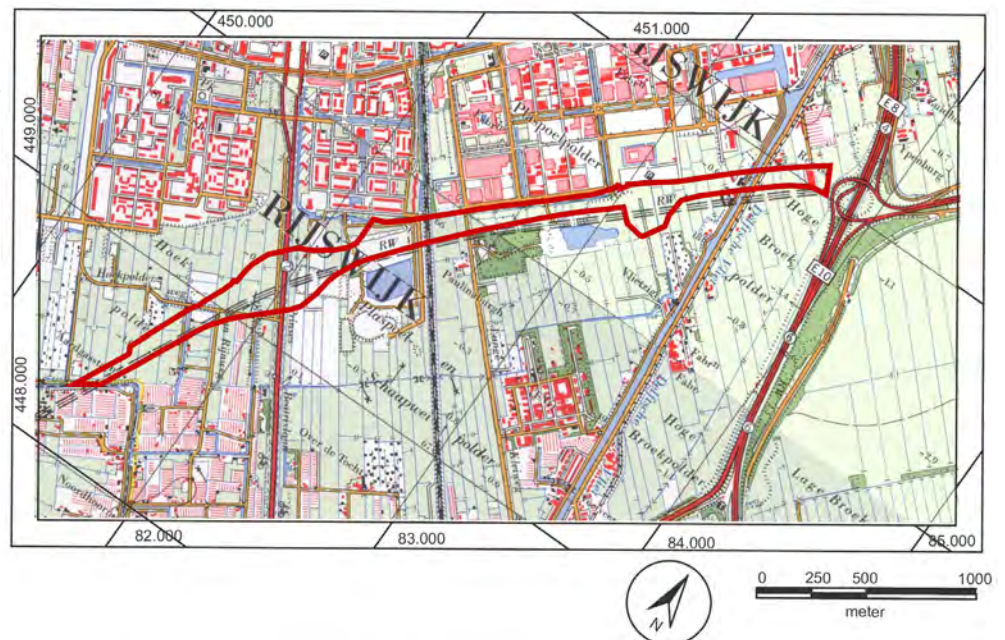
Bron: Kadaster.

Afbeelding 14.

Het plangebied (rood omkaderd) op de topografisch-militaire kaart uit 1970.

Bron: "Kadaster.

6. Archeologische vindplaatsen

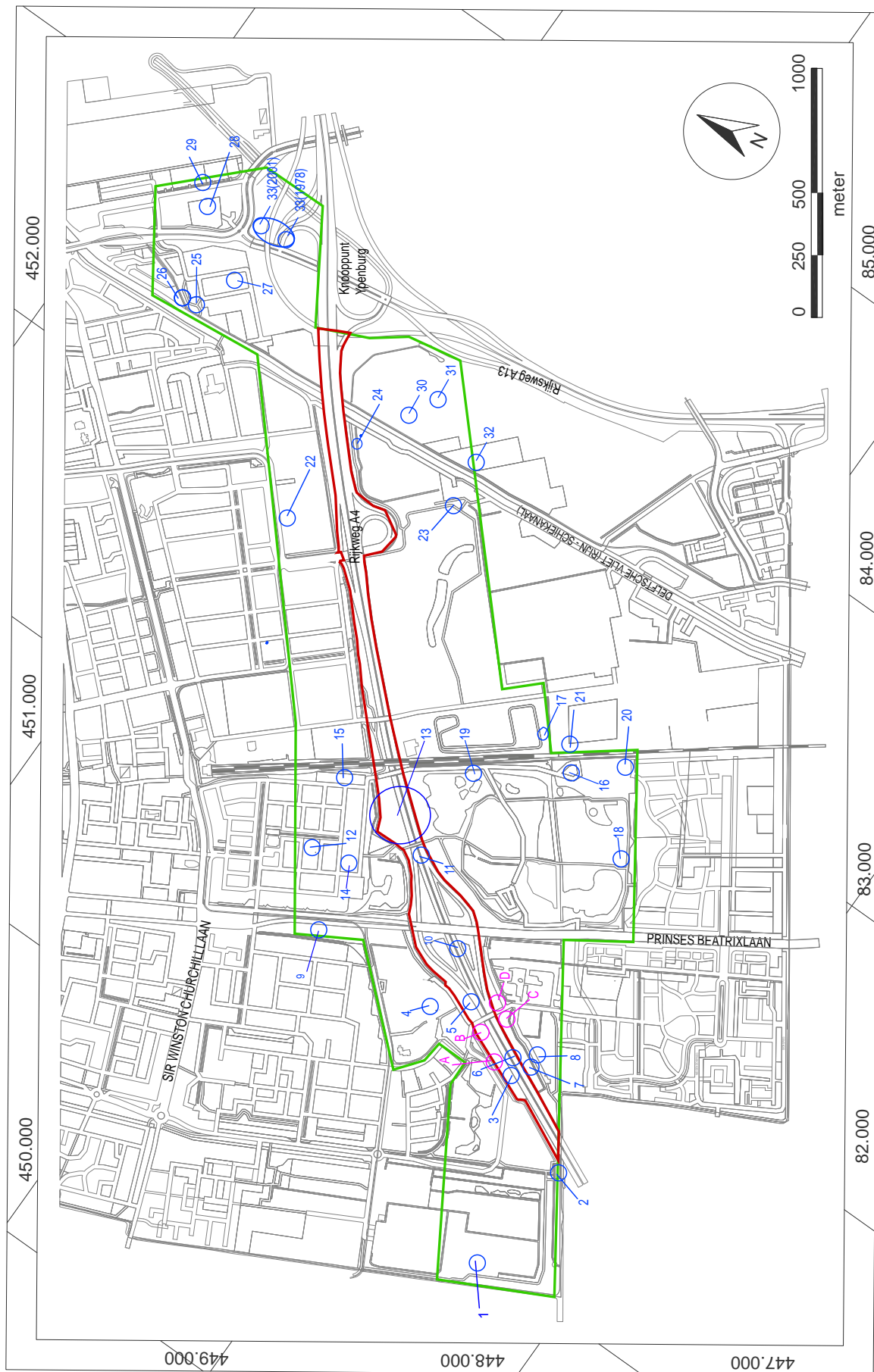
De voorgenomen aanleg van Rijksweg A4 leidde al in de jaren 1967-1969 tot een grote opgraving van een nederzetting uit de Romeinse Tijd in de Plaspoelpolder te Rijswijk. Dit onderzoek zou de boeken ingaan als de locatie 'Rijswijk-De Bult'. De nederzetting begon omstreeks het begin van onze jaartelling als één huisplaats (boerderij) en zou uitgroeien tot een kleine nederzetting van drie huizen en bijgebouwen (tabel 1, catalogusnummer 13, afb. 16). Heel bijzonder was de vondst van een deels in steen opgetrokken gebouw, de zogeheten Villa van Rijswijk (zie hoofdstuk Geologie en historie). De nederzetting lag op de plek van het A4-segment tussen de spoorbaan en de Prinses Beatrixlaan.

6.1 Prehistorie, Midden-Neolithicum

De nederzetting uit de Romeinse Tijd was echter niet het oudste spoor van menselijke activiteiten in het plangebied. In 1985 vond de geoloog Bert van der Valk in de bouwput van Rijksweg A4 -toen deze werd verlengd van het verkeersknooppunt Ypenburg naar de Prinses Beatrixlaan te Rijswijk- een vuurstenen schrabber in verspoelde context. Vlakbij trof hij ook in context een kleine hoeveelheid dierlijk bot aan die alleen door menselijk handelen bijeen gebracht kon zijn (tabel 1, catalogusnummer 13). Op basis van de gevonden diepte en context moesten deze vondsten dateren van de Nieuwe Steentijd en ze zouden daarmee dateren van een periode waarin het gebied nog te nat was voor menselijke bewoning (Louwe Kooijmans 1985, 64). Toen in 1993 Rijksweg A4 opnieuw werd verlengd, vond opnieuw geologisch onderzoek plaats maar werd er ook gezocht naar meer sporen van menselijke activiteiten (afb. 18). Dat bleef niet zonder resultaat. In mei 1993 werd op een diepte van ongeveer 4,5 m - NAP een duin aangetroffen met een vegetatielaag waarin bewoningssporen zaten. Een kleine opgraving duidde op een bewoningsplaats. Er werden waterkuilen gevonden alsook potscherven, dierlijk bot en natuursteen, veelal vuurstenen afslagen die bij het vervaardigen van werktuigen als afval waren achtergebleven (tabel 1, catalo-

*Afbeelding 15.
Geologisch onderzoek tijdens
de aanleg van de A4 in 1982.
Foto: J.M. Koot.*

Afbeelding 16.

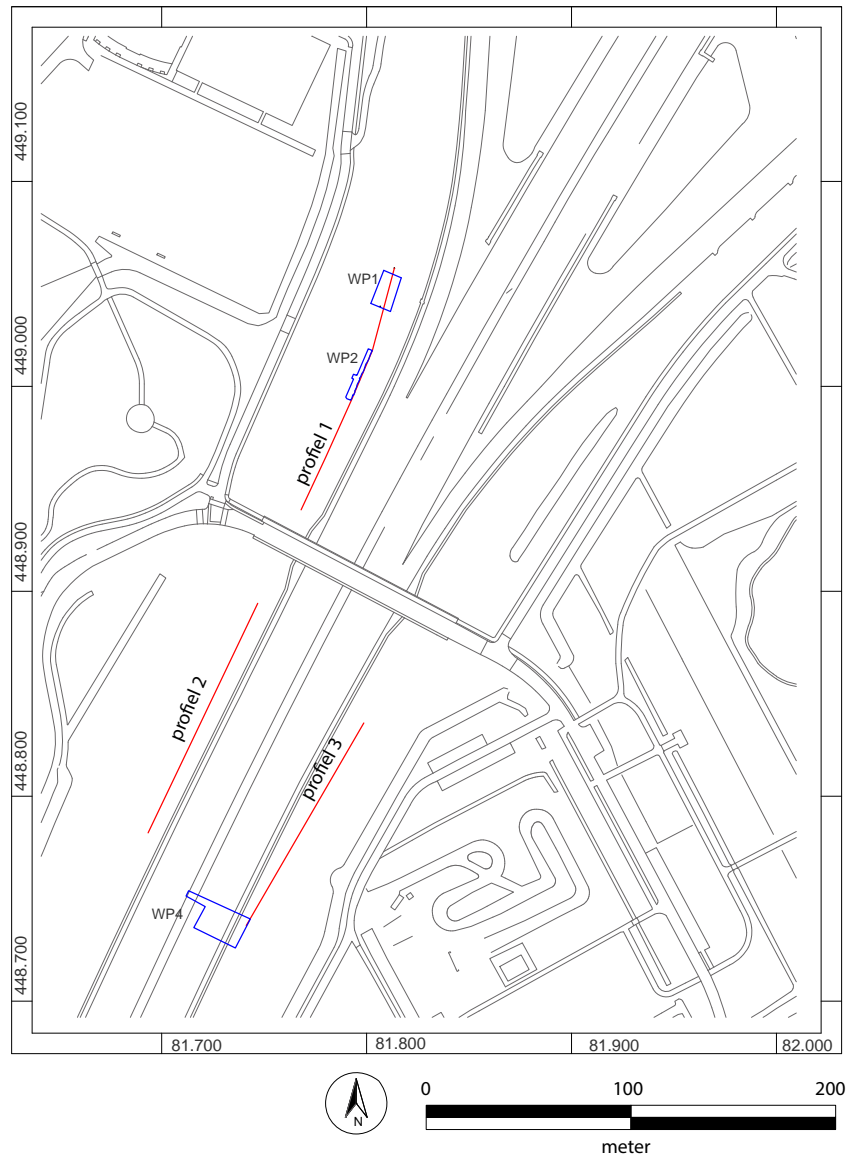
Alle in tabel 1 genoemde onderzoekslocaties (blauw) op de topografische kaart van Rijswijk. Het plangebied is rood omkaderd, het onderzoekgebied groen.

Afbeelding 17.
 Potscherven, gevonden ter
 hoogte van De Bult tijdens de
 aanleg van de A4 in ca 1981-
 1982.

gusnummer 5, RZO93- locatie 1, afb, 17). Aan de overzijde van de bouwput werd ook een duin waargenomen. In het wandprofiel van de bouwput was het te bestuderen duin relatief klein en er werden geen bewoningssporen gevonden (tabel 1, catalogusnummer D, RZO93- locatie 6). Door de diepte van de bouwput was de ondergrond zo diep uitgegraven dat een niveau ver beneden de basis van de duinen (ca. 5 m - NAP) was bereikt. Hierdoor kon niet meer met zekerheid worden vastgesteld dat beide locaties tot een en hetzelfde duin behoorden. Aan de oost-

Afbeelding 18.
 Positie werkputten en
 profielwanden onderzoek
 1993.

zijde waren beide duinen geërodeerd door de getijdengeul van het Gantelsysteem.

Op ongeveer 300 meter ten westen van de duinen locaties 1 en 6 werd ook een duin aangetroffen. In de zuidwand van de bouwput werd een duin zichtbaar waarvan de top was geërodeerd door het Gantelsysteem (tabel 1, catalogusnummer 6, RZO93- locatie 4). In het naastgelegen deel van de bouwput werden weer waterkuilen gevonden en kon een deel van de westelijke flank worden onderzocht. In de noordelijke wand van de bouwput was het duin eveneens waarneembaar (tabel 1, catalogusnummer A, RZO93- locatie 3). Dit deel van het duin was bewaard gebleven omdat de bodem van de bouwput er oploopt om de Dulder bovengronds te kunnen kruisen. Omdat de bodem van de bouwput hoger ligt dan de basis van het duin, was hier wel vast te stellen dat de locaties 3 en 4 tot een en hetzelfde duin behoren.

Tussen de locaties 1 - 6 en de locaties 3 - 4 lag een enkele meters brede waterloop die zowel in de noordelijke wand (tabel 1, catalogusnummer B, RZO93- locatie 2) als in de zuidelijke wand (tabel 1, catalogusnummer C, RZO93- locatie 5) is waargenomen. Ook in de bodem van de bouwput was de waterloop waarneembaar als een langgerekte baan. De waterloop dateert van de Prehistorie. Opvallend was de vondst van een schedel met een wervel (atlas) van een hond (tabel 1, catalogusnummer B, RZO93- locatie 3). De combinatie van de schedel met wervel doet vermoeden dat het bot afkomstig is van een van de bewoningsplaatsen.

6.2 De conservering van de Prehistorische vindplaatsen

Tijdens het onderzoek van 1993 in de Hoekpolder kon onderzoek in het cunet plaatsvinden voor zover dit civieltechnisch mogelijk was en/of het strookte met de planning van Rijkswaterstaat. Aan weerszijden van de bouwput werd een stalen damwand geslagen om binnen de bak een lager grondwaterpeil te kunnen hebben dan buiten de bak. In 1993 zijn delen van de putwand, zowel aan de zuidzijde als aan de noordzijde, gedocumenteerd. In beperkte mate was het mogelijk een opgraving in de wand van het cunet uit te voeren: van locatie 1 kon een deel van het duin worden opgegraven tot de stalen damwand werd bereikt. Een deel van de top van het duin kon toen ten dele worden opgegraven en die is met de westelijke duinflank nog in het cunet aanwezig. Van locatie 4 werden nederzettingsresten opgegraven ter plaatse van het wegdek (locatie 4). Alle resten in de zijwand van het cunet zijn nog aanwezig. Tijdens de opname van de zuidelijke wand van de bouwput werden ter hoogte van locatie 4 ook Laatmiddeleeuwse vondsten gedaan en sporen waargenomen. Hieruit blijkt afdoende te zijn aangetoond dat in de taluds nog archeologische resten uit alle genoemde bewoningsperioden aanwezig zijn.

Om de resten van de duinen die buiten het cunet van Rijksweg A4 liggen te beschermen zijn in de Hoekpolder aan weerszijden gebieden aangewezen als monument (monumentnummers 16190 en 16193). Aan de zuidzijde van Rijksweg A4 is inmiddels wel meer bekend over de omvang van de duinen. Naast locatie 4 vond in 2004 een opgraving plaats waarbij opnieuw een strook met bewoningsresten werd vrijgelegd (Rieffe, Kooistra, Bulten en Van Dijk 2006). Uit booronderzoek in het kader van het zogeheten Zwethzone-project werd in 2010 vastgesteld dat het duin zich uitstrekt tot zeker 75 meter ten zuiden van Rijksweg A4 en de grens van monumentnummer 16193 niet overschrijdt.

Hetzelfde kan worden geconcludeerd voor locatie 6. Door de geluidswal en de dichte begroeiing waren ten zuiden van Rijksweg A4 ter hoogte van locatie 6 minder mogelijkheden voor het verrichten van grondboringen. Voor zover wel boringen konden worden gedaan, leverden deze niet of nauwelijks aanwijzingen op dat het duin (locatie 6) zich veel verder naar het zuiden uitstrekt (Coppens en Koot 2010).

In hoeverre de duinen locatie 1 en locatie 3 zich in noordelijke richting uitstrekken is onbekend. Het gebied ten noorden van Rijksweg A4 is eveneens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaart onder nummer 16190. Op basis van de geologie zal ook buiten het tracé van Rijksweg A4 duin locatie 1 deels zijn geërodeerd door de getijdengeul van de Gantel.

6.3 Romeinse Tijd

In het plangebied ontbreken archeologische vindplaatsen die dateren tussen ongeveer 3400 voor Chr. en het begin van onze jaartelling. Dit hangt samen met een inbraak door de zee via de Maasmonding (zie hoofdstuk Geologie en historie). De hoofdgeul met zijtakken drong tot diep in het achterland door waarbij het water het oude landschap opruimde. Vanuit het geulen- en krekensysteem werd een metersdik pakket zand en klei afgezet. Omstreeks het begin van de jaartelling had het water zich teruggetrokken en was het landschap zo sterk ingedroogd dat er opnieuw bewoning plaatsvond. De oudste sporen van bewoning in het plangebied dateren dan ook van omstreeks de jaartelling (tabel 1, catalogusnummer 13; 'Rijswijk-De Bult'). Enige tijd later groeide de nederzetting uit tot drie huisplaatsen. Aan de zuidzijde van de nederzetting brachten de archeologen een verkavelingssysteem in kaart, zodat een beeld werd verkregen van de tot de nederzetting behorende landbouwgronden. Dit onderzoek was voor die tijd zeer innovatief. Het onderzoek 'Rijswijk-De Bult' werd vanaf ongeveer 1984 opgepakt toen de uitbreiding van het Wilhelminapark leidde tot nieuwe ontdekkingen (tabel 1, o.a. catalogusnummer 16 en 20). Uit deze nieuw ontdekte nederzettingen bleek de nederzetting 'Rijswijk-De Bult' niet een op zichzelf staande nederzetting te zijn, maar te liggen in een ingericht landschap met verspreid gelegen nederzettingen binnen een met greppels verkaveld landschap. Het doortrekken van Rijksweg A4 vanaf de Plaspoelpolder naar Midden-Delfland leverde in 1988-1989 in de naastgelegen Hoekpolder eveneens nieuwe nederzettingsterreinen op (tabel 1, catalogusnummer 3; Hoekpolder 03). De vanwege de aanleg van Rijksweg A4 opgegraven nederzettingen zijn niet alle volledig onderzocht. Terreinen die zich buiten het tracé voortzetten zijn (deels) blijven liggen. Ook in en vooral rondom het tracé van Rijksweg A4 in de andere delen van Rijswijk (ter hoogte van het bedrijventerrein Plaspoelpolder en verkeersknooppunt Ypenburg) zijn vondsten geregistreerd: Wilhelminapark-keerlus (tabel 1, catalogusnummer 16) (Bloemers 1985), Wilhelminapark-vijver (tabel 1, catalogusnummer 19) Wilhelminapark-zuidrand (tabel 1, catalogusnummer 20) en Lange Kleiweg-spoorbaan (tabel 1, catalogusnummer 21). Dat het aantal vondsten rondom het baanvak Rijksweg A4 tussen de spoorlijn en het verkeersknooppunt Ypenburg minder groot is, hangt vooral samen met het gegeven dat destijds (ca. 1978) bij de aanleg geen archeologisch onderzoek plaatsvond.

De verschillende nederzettingsterreinen duiden erop, dat het Romeinse platteland dichtbewoond was. De nederzettingen lagen in een verkaveld landschap wat blijkt uit de diverse gevonden sloten.

6.4 Late Middeleeuwen

Na de ineenstorting van het Romeinse Rijk en de forse bevolkingsafname in dit gebied, duurde het tot in de elfde eeuw alvorens het klei- en veengebied opnieuw in cultuur werd gebracht. Het gebied werd ontgonnen door het graven van kanalen en sloten om het water af te voeren (zie Geologie en historie). De boerderijen stonden destijds diep in het land, ver van de land- en waterwegen. In en vlak buiten het tracé zijn verschillende woonplaatsen zoals 'Rijswijk-De Bult' (tabel 1, catalogusnummer 13) en Hoekpolder 03 (tabel 1, catalogusnummer 3). De

vondst van omgrachte woonplaatsen duidt erop dat er ook adellijke woningen in de directe omgeving aanwezig waren: Paulineburch (tabel 1, catalogusnummer 15), Citerstraat (tabel 1, catalogusnummer 12). Na de vijftiende eeuw lijken de woonplaatsen te zijn verplaatst naar de land- en waterwegen waardoor in het plangebied geen bebouwing wordt verwacht met uitzondering van de beide zijden van het Rijn-Schiekanaal en verder ten oosten daarvan. Voorbeelden van de laatste zijn vindplaatsen als Broekpolder 013, boerderij (tabel 1, catalogusnummer 27), Zuidhoorn, boerderij en later buitenplaats (tabel 1, catalogusnummer 28) en Rotterdamseweg, boerderij (tabel 1, catalogusnummer 29).

6.5 Nieuwe Tijd

Het plangebied maakte tot omstreeks 1950 deel uit van het agrarisch gebied. De inrichting bestond vooral uit landbouwgrond. Voor zover dit uit de schaarse historische bronnen valt op te maken, stond er geen bebouwing in het plangebied met uitzondering van het oostelijk deel (Rijn-Schiekanaal en ten oosten ervan). Een uitzondering was de Schaapweimolen op de grens van de Hoekpolder en de Plaspoelpolder. Deze molen werd vanwege de aanleg van Rijksweg A4 verplaatst naar de Dulder. De funderingen van deze molen en voorganger(s) gingen verloren bij het graven van de bouwput van de rijksweg. De bebouwing langs het Rijn-Schiekanaal bestond uit onder meer boerderijen, buitenplaatsen en industriemolens. Een van deze molens stond in het geplande tracé van Rijksweg A4 en werd in 1978 gesloopt.

Aan de oostzijde van het Rijn-Schiekanaal stonden verschillende boerderijen en/of buitenplaatsen zoals Ypenburg, Delfvliet en Zuidhoorn. Doorgaans bestond een complex uit zowel een boerderij als een buitenplaats. Eind achttiende eeuw of in de negentiende eeuw waren de meeste buitenplaatsen gesloopt, maar was de boerderij gehandhaafd. Voor de aanleg van het verkeersknooppunt Ypenburg vond graafwerk plaats waarbij resten van onder meer de buitenplaats Delfvliet (een Middeleeuwse voorganger?) werden gevonden. Van deze vondst uit 1978 zijn slechts enkele foto's bekend. Een melding van 1980 duidt vrijwel zeker op dezelfde vondst ofschoon er sprake is van buitenplaats Ypenburg (tabel 1, catalogusnummer 33). Dat lijkt een vergissing te zijn want de locatie van buitenplaats Ypenburg moet toen al onder het asfalt van Rijksweg A13 hebben gelegen. De buitenplaatsen lagen er dicht op elkaar zodat deze verwarring niet vreemd is. In 2001 werd bij de aanleg van een tramlijn opnieuw muurwerk aangetroffen. Dit is gedocumenteerd voor zover de grondwerkzaamheden dat toelieten.

Een apart fenomeen dat bedrijfsmatige activiteiten uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd weerspiegelt, zijn resten van kleiwinningsactiviteiten. Aan het Jaagpad stond van de late vijftiende eeuw tot begin negentiende eeuw een steenbakkerij. Een deel van de klei werd door de eigenaren betrokken uit de kleipolders in de omgeving van de steenbakkerij. Duidelijk zichtbare sporen werden aangetroffen bij een proefsleuvenonderzoek aan de Veraartlaan te Rijswijk (tabel 1, catalogusnummer 22) (Briels 2013).

6.6 Overzicht vindplaatsen

Het landelijk informatiesysteem Archis registreert archeologische vindplaatsen. Voor dit bureauonderzoek zijn in het onderstaand overzicht de relevante onderzoeken vermeld, met daarbij het Archis-registratienummer. Kleine (bureau) onderzoeken en meldingen, waaraan verder geen gegevens zijn te ontleen voor dit bureauonderzoek voor de verbreding van Rijksweg A4 zijn buiten beschouwing gelaten.

In het voorgaande deel van het rapport zijn de relevante vindplaatsen en onder-

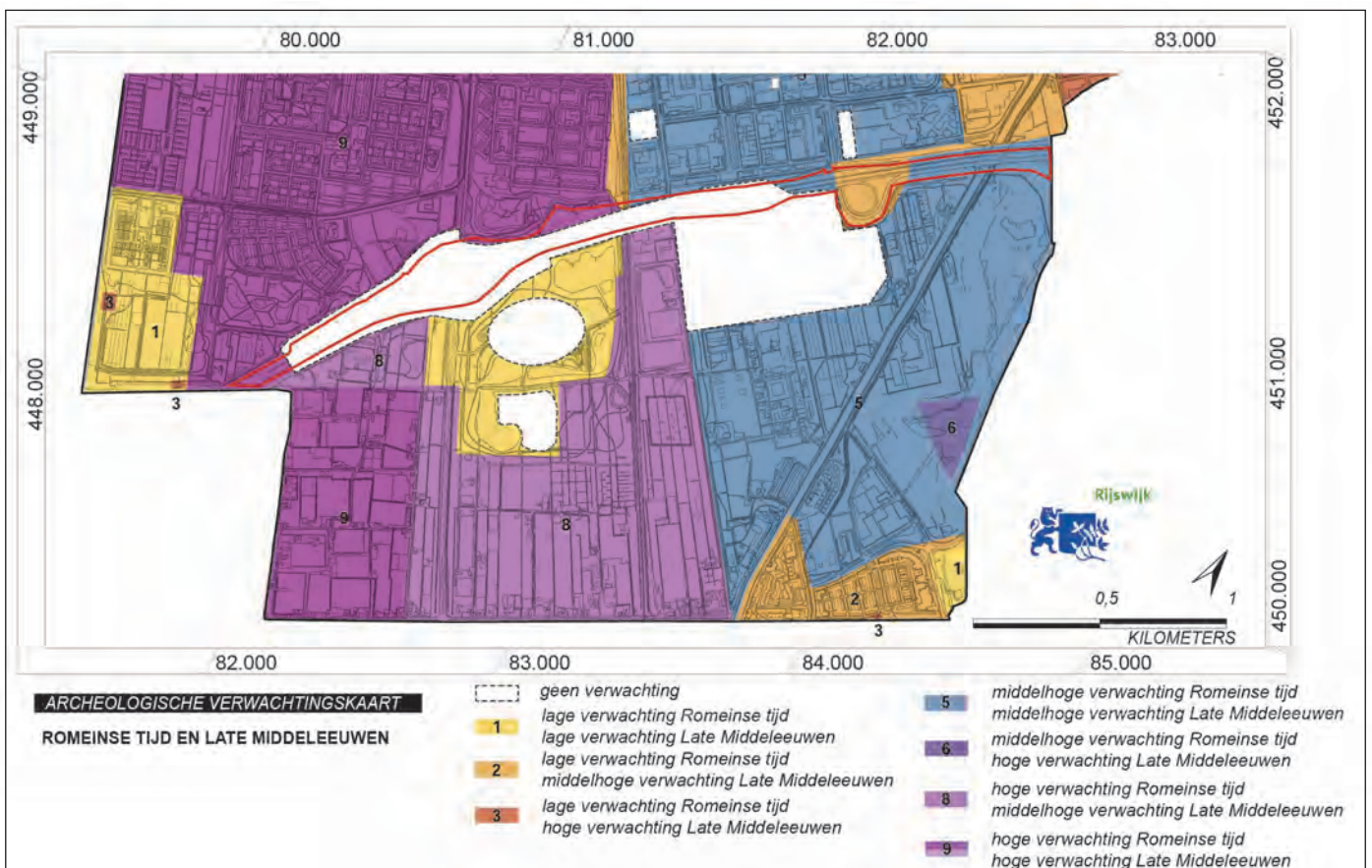
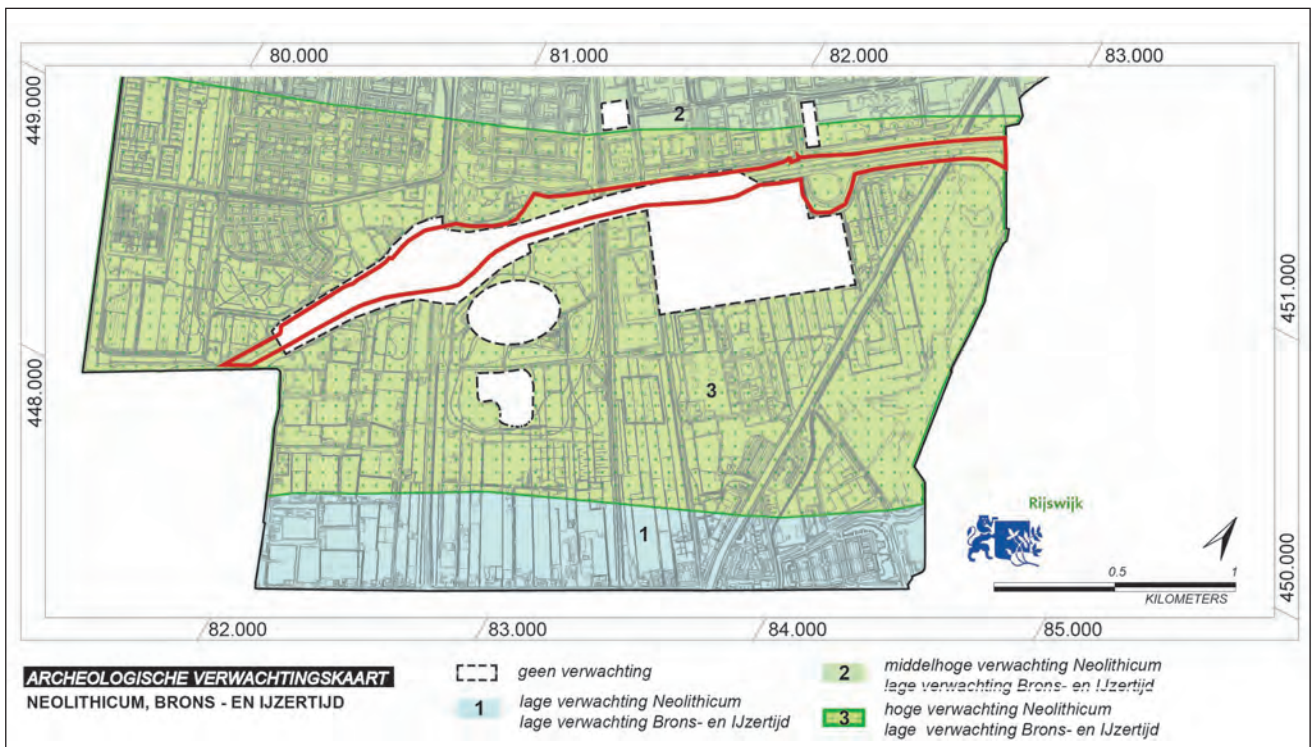
zoeken met vermelding van de Archis-registratienummers genoemd. In tabel 1 is een overzicht van alle Archis-registratienummers binnen het onderzoeksgebied opgenomen. Als onderzoeksgebied is een zone van ongeveer 500 meter genomen, gerekend vanuit het hart van het plangebied. Dit onderzoeksgebied wordt begrensd door ruwweg de bebouwde kom van Rijswijk aan de noordzijde van Rijksweg A4 en de Oude Zweth, en de zuidrand van het Wilhelminapark en het Elsenburgerbos aan de zuidzijde van Rijksweg A4.

Tabel1. Archeologische vindplaatsen in het onderzoeksgebied.

Nummer op de kaart	Archisregistratienummer(s)	Locatie	Coördinaten x / y	Aard onderzoek	Resultaat
1	2090094100	Hoekpolder waterberging	80930 / 448390	Proefsleuven-onderzoek, 2005	Terp, Late Middeleeuwen, monumentnummer 16189
2	2286244100	Hoekpolder windas	81437 / 448310	Opgraving, 2010	Windas Nieuwe Tijd, kade Late Middeleeuwen / Nieuwe Tijd
3	2009086100 (1988) 2001739100 (1989)	Hoekpolder 03	81650 / 448700	Opgraving, 1988 en 1989	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen
4	2005262100	Hoekpolder-fietspad / sportpark Hoekpolder; 1978 (waarneming, losse vondst), proefsleuven 1996	81698 / 449117	Waarneming 1978, Proefsleuven en opgraving, 1996	Greppels Romeinse Tijd, Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen, Muntschat Late Middeleeuwen / Nieuwe Tijd (sluitdatum 1572)
5	2007369100	Rijksweg A4; locatie 1	81806 / 449038	Opgraving, 1993	Nederzettingsterrein Midden-Neolithicum. Grenst aan monumentnummer 16190
6	Is onderdeel van 2007369100	Rijksweg A4, locatie 4	81741 / 488736	Opgraving, 1993	Nederzettingsterrein Midden-Neolithicum. Grenst aan monumentnummer 16193
7	2062579100	Oude Zwethpad	81772 / 448665	Opgraving 2004, AHR project, AHR 41 en 42	Nederzettingsterrein Midden-Neolithicum, Greppels Romeinse Tijd (?), greppels Late Middeleeuwen
8	2735779100	Zwethzonde Sion Noord	Booronderzoek RAAP, 2010: 82000 / 448717 Opgraving: 83000 / 448717	Booronderzoek 2010, opgraving 2010	Nederzetting Late Middeleeuwen

Nummer op de kaart	Archisregistratie-nummer(s)	Locatie	Coördinaten x / y	Aard onderzoek	Resultaat
9	2735779100	Beatrixlaan (RB)	81640 / 449877:	Proefsleuf 1984	Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen
10	2020352100	Beatrixlaan – molen (RM)	81970 / 449150	Opgraving, 1984 t/m 1985	Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen
11	3183521100	Rijksweg A4	82200 / 449500	Geologisch onderzoek, in secundaire context	Bot, schrabber Midden-Neolithicum
12	2301714100	Citerstraat	81920 / 449860	Opgraving, 2011	Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen
13	3105956100	Tubasingel / Wilhelminapark / Rijksweg A4; 'Rijswijk- De Bult'	82300 / 449650	Opgraving 1967-1969	nederzettingsterrein Romeinse Tijd, Late Middeleeuwen en jonger
14	3038897100	Clavecimbellaan	82066 / 449772	Losse vondsten bij baggerwerk, 2003	Enkele scherven Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen
15	2174480100	Klaroenstraat; Paulineburch	82236 / 44942	Opgraving, 2007-2008	Greppels Romeinse Tijd, nederzettingsterrein Late Middeleeuwen en jonger
16	3093944100	Wilhelminapark - keerlus	82800 / 449180	Opgraving 1984	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd, Late Middeleeuwen
17	2979419100	Lange Kleiweg, Hockey terrein	82800 / 449450	Oppervlaktevondst, 1985	Romeins aardewerk; enkele scherven
18	Geen	Wilhelminapark-Pieter Postmapad	82.585 / 448.845	Bodemkartering rond 1945 door Van Liere c.s. (Van Liere 1948, kaart 1).	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd
19	2288545100	RAAP booronderzoek: 82580/449507	Booronderzoek 2010, opgraving 2011	Wilheminapark – vijver	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd
20	4613852100; IVO-O 4613009100; DO	Wilhelminapark-zuidrand	92837 / 449002	Waarneming 1985, opgraving 2018	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd
21	2017989100	Lange Kleiweg; spoorbaan	82850 / 449250	Opgraving, 1992	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd
22	2390572100	Veraartlaan, Patentlaan 2, EPO	83048 / 450766	Proefsleuven, 2012	Kleiwinningssporen Nieuwe Tijd
23	2275625100	Jaagpad – Heuvelring	83371 / 450146	Booronderzoek, 2010	Duin prehistorie
24	2979402100	Jaagpad – molen Het Fortuin	83400 / 450720	Waarneming, losse vondst, 1978	Randfragment Romeins aardewerk, ruwwandig
25	2816016100	Broekpolder 014	83450 / 451520	Oppervlaktevondst	1 wandfragment terra nigra Romeinse Tijd

<i>Nummer op de kaart</i>	<i>Archisregistratie-nummer(s)</i>	<i>Locatie</i>	<i>Coördinaten x / y</i>	<i>Aard onderzoek</i>	<i>Resultaat</i>
26	2816016100	Delftweg / Braillelaan; plantsoen	83428 / 451515	Losse vondsten, 2012	Aardewerkscherven, Romeinse Tijd
27	3101710100	Broekpolder 013	83600 / 451350	Opgraving, 1987	Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd
28	2249924100	Zuidhoorn	83834 / 451668	Proefsleuven, 2009	Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd (buitenplaats)
29	2005505100 (= 1997) 2026160100 (=1997)	Rotterdamseweg	83875 / 451705	Opgraving, 1997 t/m 2000	Nederzettingsterrein Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd
30	2816024100	Delftweg, Broekpolder 06	83550 / 450550	Opgraving, 1988	Nederzettingsterrein Romeinse Tijd
31	3101719100	Delftweg, Broekpolder 07	83670 / 450470	Veldkartering, 1988	Potscherf, Romeinse tijd
32	2979410100	Delftweg, Broekpolder 031	83550 / 450300	Veldkartering, 1988	Aardewerkscherven, Romeinse tijd
33	2822318100 (1980),	Delfvliet	83900 / 451380 (1980) 84271 / 451886 (2001)	Waarneming 1978 en 1980. (funderingen), opname 2001	Buitenplaats, (water)putten, funderingen, ceramiek Nieuwe Tijd
A	Is onderdeel van 2007369100	Rijksweg A4; locatie 3	81693 / 448782	Opname profiel bouwput, 1993	Duin, geen vondsten. Grenst aan monumentnummer 16190
B	Is onderdeel van 2007369100	Rijksweg A4; locatie 2	81746 / 458894	Opname profiel bouwput, 1993	Kreek, schedel hond. Grenst aan monumentnummer 16190
C	Is onderdeel van 2007369100	Rijksweg A4; locatie 5	82811 / 448857	Opname profiel bouwput, 1993	Kreek, geen vondsten. Grenst aan monumentnummer 16193
D	Is onderdeel van 2007369100	Rijksweg A4; locatie 6	81870 / 448946	Opname profiel bouwput, 1993	Duin, geen vondsten. Grenst aan monumentnummer 16193

Afbeelding 19.
Het onderzoeksgebied (rood omkaderd) op resp. boven de Archeologische waarden- en beleidskaart, blad Neolithicum, Brons- en IJzertijd en onder op de Archeologische waarden- en beleidskaart, blad Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen.

7. Archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de huidige kennis van het plangebied (bodemgesteldheid, geregistreerde archeologische vindplaatsen en historische gegevens) is het mogelijk een verwachting uit te spreken op het doen van archeologische vondsten. Het aantal geregistreerde vindplaatsen zegt op zichzelf niet zo veel. De meeste vindplaatsen staan geregistreerd in het westelijk deel van het plangebied. Meer naar het oosten, ter hoogte van het verkeersknooppunt Ypenburg zijn geen archeologische vondsten uit het tracé bekend en nauwelijks in de directe omgeving. Dat hangt vooral samen met een gebrek aan onderzoek bij grondwerkzaamheden in de decennia voorafgaand aan ca. 1990. Een andere factor die een rol zal hebben gespeeld is de kleiwinning tot aan de achttiende eeuw voor de Steenplaats. De kleiwinning zal verschillende archeologische vindplaatsen (grotendeels?) hebben vernietigd

7.1 Dieper niveau: Prehistorie

Tot 1993 was het gegeven dat zich in de ondergrond bewoningssporen uit het midden van de Nieuwe Steentijd bevonden. Op dergelijke oude bewoningssporen en dan nog wel op een diepte van zo'n twee tot drie meter beneden maaiveld had men niet gerekend. Bij de aanleg van het verdiepte deel van de bouwput van Rijksweg A4 tussen het Rijn-Schiekanaal en de Prinses Beatrixlaan is daardoor niet gelet op dergelijke oude bewoningssporen. Pas door de vondsten in 1985 in het laatst aangelegde deel van de bouwput kwamen de eerste vondsten tevoorschijn. In dat deel bevond de bouwput zich in de erosieve zone van de getijdengeul van de Gantel waardoor het grootste deel van het prehistorisch landschap al was opgeruimd. Een aanwijzing voor eventuele bewoningssporen in het tracé van Rijksweg A4 tussen de Prinses Beatrixlaan en het knooppunt Ypenburg bestaat uit andere vondsten: locatie Harnaschpolder aan de westzijde van het tracédeel en Ypenburg aan de oostzijde van het tracédeel. Dichterbij is tijdens een booronderzoek aan de zuidoost hoek van het Elsenburgerbos eveneens een duin met een vegetatielaag gevonden (Leuvering 2010) (tabel 1, catalogusnummer 23). Het booronderzoek bestond aldaar uit twee boringen zodat nader onderzoek nodig is om na te gaan of bewoning aanwezig is.

In het westelijk deel van het plangebied is in 1993 een waterloop gevonden. Een daarin gevonden schedel met halswervel (atlas) van een hond is een indicatie dat de waterloop open lag ten tijde van de bewoning. De waterloop kan zijn gebruikt voor o.a. visvangst en vervoer (kano) en er kan bewoningsafval in zijn beland. Bij eventuele grondwerkzaamheden op de plek van de waterloop is onderzoek gewenst (tabel 1, catalogusnummers B en C).

7.2 Maatregel

Over de volledige lengte van Rijksweg A4, baanvak Rijswijk, dient rekening te worden gehouden met archeologische resten uit de Prehistorie. De resten dateren van het midden van de Nieuwe Steentijd en dateren van 3800-3400 voor Chr. Deze bewoningssporen behoren tot de oudste in het kustgebied van West-Nederland, zijn zeldzaam en van hoge wetenschappelijke waarde. Op enkele plaatsen is bekend waar duinen met bewoningssporen liggen. Op die zones is het nodig de informatie van een vindplaats veilig te stellen door een archeologische opgraving. Behoud in situ is geen optie aangezien door bemaling van de zone waarin Rijksweg A4 ligt, de organische resten (hout, botanische resten, bot) op termijn zullen zijn vergaan en door bodemdaling (klink, oxidatie van veen) ook de grondsporen als bodemlagen, paalsporen en waterkuilen worden aangetast. Slechts het

aardewerk (potscherven) en natuursteen zijn bestand tegen deze bedreigingen, maar ook voor deze materiaalgroepen zal de context door de bodemdaling verloren gaan. De resten bevinden zich op een diepte van maximaal 5 m - NAP. De hoogste delen, voor zover bekend, bevinden zich op een niveau van ongeveer enkele decimeters boven 3,3 m - NAP. De maat 3,3 m - NAP is het hoogste doch geërodeerde niveau van het duin Rijksweg 4; locatie 4 (tabel 1, catalogusnummer 6, RZO93- locatie 4). Dat betekent, dat voor de oorspronkelijke top van het duin iets hoger dan 3,3 m - NAP was.

Ter plaatse van de getijdengeul zijn geen resten meer te verwachten (of anders in verspoelde context); hier heeft de geul zich tot grote diepte in de ondergrond ingesleten en daarbij de oudere bodemlagen opgeruimd. Lokaal kunnen diepere kreken eveneens duinen hebben aangetast of opgeruimd.

Binnen het tracé van Rijksweg A4 zijn archeologische resten eveneens aanwezig. Ofschoon de aanleg van de bouwput in 1993 en de bemaling vanaf dat moment de conserveringstoestand van de archeologische resten niet ten goede zal zijn gekomen, is nader onderzoek nodig om te voorkomen dat de overige archeologische informatie verloren gaat. Daardoor wordt het mogelijk opgravingsplattengronden van de verschillende opgravingen aaneen te voegen tot vrijwel aaneengesloten vlakken. Daarnaast kunnen archeologische resten worden geborgen voordat deze volledig zijn vergaan.

Onderzoeksmethode:

- Boren vanwege diepte (wanneer buiten de bouwput of in het cunet tegen de stalen damwand waar de sporen zijn bedekt met een pakket sedimenten, doel: opsporen duinen)
- Afsteken profiel van de wand van de bouwput
- Opgraven

7.3 Hogere niveau: Romeinse Tijd / Late Middeleeuwen / Nieuwe Tijd

Direct onder de bouwvoor zijn in het hele plangebied resten te verwachten uit de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen en jonger. De sporen zijn gelegen in de top van de natuurlijke afzettingen (Laagpakket van Walcheren). Bewoningslagen zijn doorgaans niet meer aanwezig. Deze zijn in de loop van de tijd door grondbewerking in de bouwvoor opgenomen. In de bodem zijn grondsporen te verwachten zoals greppels, paalsporen en paalkuilen, waterputten, waterkuilen, mestkuilen etc. en mobiele anorganische vondsten als potscherven, glas, natuursteen, baksteen en metaal. Daarnaast organische resten zoals zaden/pitten, hout, leer, pollen etc.

Het onderzoek van de resten uit de Romeinse Tijd en jonger is van belang voor de bestudering van de nederzettingsspatronen en wijzigingen die daarbij optraden, de landschapsinrichting en de datering van de bewoning.

Voor de studie naar de landschapsinrichting in de Romeinse Tijd zijn de taluds van Rijksweg A4 van groot belang, zeker in het baanvak tussen de spoorbaan en het Rijn-Schiekanaal. Door de aanleg van het bedrijventerrein Plaspoelpolder aan de noordzijde van de A4 en de grote ontgrondingen (nu Elsenburgerbos) aan de zuidzijde van de A4 zijn vrijwel alle sporen van het verkavelingssysteem uit de Romeinse Tijd zonder onderzoek grotendeels (Plaspoelpolder) of geheel (Elsenburgerbos) verloren gegaan. De onderzoekswaarde van de stroken (taluds) aan weerszijden van Rijksweg A4 is daarom hoog.

De trefkans op bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd (boerderijen, buitenplaatsen, bruggen, duikers) zijn in een groot deel van het plangebied laag, omdat uit histo-

risch en eerder archeologisch onderzoek blijkt dat deze zich niet in het plangebied bevonden. Dat is echter wel het geval aan weerszijden van het Rijn- Schiekanaal en het tracédeel ten oosten van dat kanaal.

Evenals de Prehistorische resten, worden ook de jongere archeologische resten binnen het tracé nu al bedreigd door de voortdurende bemaling van de bak waarin Rijksweg A4 ligt. Op de plekken waar de weg bovengronds gaat, is de zetting door het gewicht van het wegcunet eveneens een bedreiging.

Door alsnog de archeologische delen binnen de bak te onderzoeken, wordt het mogelijk opgravingsplattegronden van de verschillende opgravingen aaneen te voegen tot vrijwel aaneengesloten vlakken. Daarnaast kunnen archeologische resten worden geborgen voor dat deze volledig zijn vergaan.

Onderzoeksmethode:

- Afsteken profiel wand bouwput
- Opgraven

8. Conclusies en aanbevelingen

Het plangebied 'verbreding Rijksweg A4', segment 'Rijswijk' ligt in een archeologisch waardevol gebied. Zo bevinden zich in deze zone de oudste archeologische vindplaatsen uit het kustgebied van West-Nederland. Deze vindplaatsen dateren van ongeveer 3800-3400 voor Chr., ze zijn zeer zeldzaam en van hoge wetenschappelijke waarde. De prehistorische vindplaatsen maakten deel uit van een vlak en dynamisch landschap toen de kustlijn veel meer naar het oosten lag dan nu het geval is. De mensen leefden op lage duinen. Zij hielden zich bezig met landbouw, de jacht en het verzamelen van wat het landschap ze bood. Deze Prehistorische vindplaatsen bevinden zich beneden een niveau van enkele decimeters boven 3,3 m - NAP. Vanaf ca. 3800 voor Chr. trekt de kustlijn zich in westelijke richting terug. Het landschap werd steeds vochtiger en raakte overgroeid met veen. Een grote inbraak vanuit zee omstreeks 500 voor Chr. maakte een einde aan de veengroei. Vanuit het Maasmondgebied drong een grote getijdengeul door tot in Rijswijk om af te buigen in de richting van Delft. Vanuit deze geul en de zijtakken werd een meters dik pakket zand en klei afgezet. Op enkele plaatsen heeft dit geulensysteem zich zo diep uitgesleten in de ondergrond dat daarbij de oudere bodemlagen met alle zich daarin bevindende Prehistorische resten verloren zijn gegaan. Hierdoor zijn niet meer in het hele plangebied Prehistorische vindplaatsen te verwachten.

Omstreeks het begin van de jaartelling was het landschap weer zo droog dat opnieuw bewoning plaatsvond. In deze periode, de Romeinse Tijd (eerste-derde eeuw na Chr.) werd het gebied zeer intensief bewoond. Verspreid over het gebied stonden boerderijen. Het landschap was (geheel?) verkaveld in percelen landbouwgrond.

Door de ineenstorting van het Romeinse Rijk raakte het kleigebied waarin nu Rijksweg A4 ligt ontvolkt. Pas in de elfde en twaalfde eeuw werd het gebied opnieuw ontgonnen. De strokenverkaveling die tot omstreeks 1950 het zuidelijke deel van Rijswijk domineerde, dateerde in aanleg nog van deze ontginningsperiode. De boerderijen stonden diep in het land. In de loop van de Middeleeuwen verplaatsten de bewoners hun boerderijen naar de land- en waterwegen. Tot diep in de twintigste eeuw bleef het gebied in gebruik voor landbouwdoeleinden. In het oostelijk deel van het plangebied (ten oosten van het Rijn-Schiekanaal) stonden na de Middeleeuwen wel boerderijen wat verder van de hoofdwegen af. Een aantal boerderijen maakte vanaf de zeventiende eeuw deel uit van buitenplaatsen. De overblijfselen uit de Romeinse Tijd, de Late Middeleeuwen en jonger bevinden zich direct onder de bouwvoor in de top van het natuurlijke klei- en zandpakket.

Het Overheidsbeleid is erop gericht de archeologische vindplaatsen te behouden en behoud in situ heeft de voorkeur. Alleen als er geen andere mogelijkheden zijn, wordt overgegaan tot opgravingen om de archeologische informatie veilig te stellen. Archeologische resten zijn immers uniek en onvervangbaar.

Uit het bureauonderzoek blijken twee niveaus van belang:

- Het niveau van enkele decimeters boven 3,3 m - NAP tot maximaal ca. 5 m - NAP vanwege de kans op resten van het Midden-Neolithicum. Deze zijn op minstens twee locaties in het segment Hoekpolder aanwezig en elders in het plangebied te verwachten. Op de plekken waar de getijdengeul en de zijtakken van het Gantelsysteem zich dieper dan 5 m - NAP in de ondergrond hebben uitgeslepen zijn geen resten meer te verwachten. Het opsporen van vindplaatsen kan het beste plaatsvinden door het combineren van grondboringen (vooral op de plekken waar de archeologische lagen

nog zijn afgedekt met een metersdik pakket grond en voor het opsporen van duinen), proefsleuven en het afsteken van de wanden van het talud. Behoud in situ is geen optie vanwege de permanente bemaling van het plangebied. Door verdroging verslechtert de conserveringstoestand van de archeologische resten steeds verder en een deel, zoals organische resten, zal geheel vergaan. Door inklinking zal ook de context (bodemplagen, grondsporen) dusdanig vervormen dat informatieverlies optreedt.

- Het niveau direct onder de bouwvoor en de top van de natuurlijke afzettingen waarin overblijfselen zijn te verwachten uit de Romeinse Tijd (eerste-derde eeuw na Chr.) en de Late Middeleeuwen/jonger (vanaf elfde-twaalfde eeuw). Op meerdere plekken zijn resten uit deze perioden te verwachten (nederzettingsterreinen, resten van verkaveling). De kans op resten uit de Nieuwe Tijd is geringer aangezien in een groot deel van het plangebied geen bebouwing was na de Late Middeleeuwen.
Het opsporen van vindplaatsen kan het beste plaatvinden door het combineren van proefsleuven en het afsteken van de wanden van het talud. Behoud in situ is geen optie vanwege de permanente bemaling van het plangebied. Door verdroging verslechtert de conserveringstoestand van de archeologische resten steeds verder en een deel, zoals organische resten, zal geheel vergaan. Door inklinking zal ook de context (bodemplagen, grondsporen) dusdanig vervormen dat informatieverlies optreedt.

9. Lijst afbeeldingen en tabellen

Afbeelding 1	Kaart van Nederland met positie Rijswijk
Afbeelding 2	Topografische kaart van Nederland met positie plangebied
Afbeelding 3	Het plangebied op een luchtfoto uit 2017
Afbeelding 4	Het Oude Zwethpad
Afbeelding 5	Het Elsenburgerbos op een foto uit ca. 1980
Afbeelding 6	Kaart van de A4 met de verwachte veranderingen
Afbeelding 7	Het plangebied en het onderzoeksgebied
Afbeelding 8	De bouwput van de A4, segment Plaspoelpolder met werkput 1
Afbeelding 9	Het onderzoeksgebied op de geologische kaart van Rijswijk
Afbeelding 10	De reconstructie van de Romeinse villa van Rijswijk
Afbeelding 11	Het in 2005 gevonden fragment van een mijlpaal uit de tijd van Caracella
Afbeelding 12	Het plangebied op de kaart van Kruikius 1712
Afbeelding 13	Het plangebied op de topografisch militaire kaart uit 1876
Afbeelding 14	Het plangebied op de topografisch militaire kaart uit 1970
Afbeelding 15	Geologisch onderzoek tijdens de aanleg van de A4 in 1982
Afbeelding 16	Alle in tabel 1 genoemde onderzoekslocatie op de topografische kaart van Rijswijk
Afbeelding 17	Potscherven, gevonden ter hoogte van De Bult tijdens de aanleg van de A4 in ca 1981-1982
Afbeelding 18	Positie werkputten en profielwanden onderzoek 1993
Afbeelding 19	Het onderzoeksgebied op de Archeologische waarden- en beleidskaart, blad Neolithicum, Brons- en IJzertijd en op de Archeologische waarden- en beleidskaart, blad Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen.
Tabel 1	Archeologische vindplaatsen in het onderzoeksgebied

10. Literatuur

Bloemers 1978

Bloemers, J.H.F., Rijswijk (Z.H.), 'de Bult'. Eine Siedlung der Cananefaten, *Nederlandse Oudheden*, 8, 1978, Amersfoort.

Bloemers 1985

Bloemers, J.H.F., Rijswijk, in: D.P. Hallewas, *archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1984*, *Holland*, 6, 1985, 352-353.

Briels 2013

I.R.P.M. Briels, Plangebied European Patent Office in Rijswijk Gemeente Rijswijk. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (proef-sleuven). *Raap-rapport 2679*, 2013

Coppens en Koot 2010

C.F.H. Coppens en J.M. Koot. Plangebied Zwethzone, gemeente Rijswijk; Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (karterende fase), *Raap-rapport 2188*. 2010.

Dorenbos, Holthausen en Koot 2009

O. Dorenbos, O. Holthausen en J.M. Koot, Langs de Sir Winston Churchillaan. Archeologisch onderzoek naar aanleiding van de toevallige vondst van een Romeinse mijlpaal, *Rijswijkse Archeologische Rapporten*, nummer 22, december 2009.

Gutjahr 2002

C.C.M. Gutjahr, *Het verdrongen land, geërodeerd en opgevuld Laat Pleistoceen landschap van Zuid-Holland*, Archeologische Werkgroep Rijswijk, 2002.

Koot 2008

H. Koot, Opgegraven! Archeologisch onderzoek in Rijswijk, *Rijswijkse Serie*, 13, 2008.

Koot, Bruning en Houkes 2008

J.M. Koot, L. Bruning en R.A. Houkes, *Ypenburg-locatie 4, Een nederzetting met grafveld uit het Midden-Neolithicum in het West-Nederlandse kustgebied*, 2008.

Leuving 2010

J.H.F. Leuving, *150 kV tracé te Rijswijk, gemeente Rijswijk*, Synthegra, 2010.

Louwe Kooijmans 1985

L.P. Louwe Kooijmans, *Sporen in het land. De Nederlandse delta in de prehistorie*, 1985.

Louwe Kooijmans en Jongste 2005/2006

L.P. Louwe Kooijmans en P.F.B. Jongste, Schipluiden. A neolithic settlement on the Dutch North Sea Coast c. 3500 cal BC, *Analecta Praehistorica Leidensia*, 37/38, 2005/2006.

Rieffe, Kooistra, Bulten en Van Dijk 2006
E.C. Rieffe, L.I. Kooistra, E.E.B. Bulten en J. van Dijk met bijdragen van
D.G. van Smeerdijk, L. van Beurden, D.C. Nieweg en Y.M. Boonstra. 10.6 Vind-
plaatsen AHR41 en AHR42, in: E.E.B. Bulten en Y.M. Boonstra (redactie), *Archeo-
logisch onderzoek In- en effluentleidingen Afvalwaterzuivering Haagse Regio*,
rapport 0619, juli 2006, 216 t/m 259.

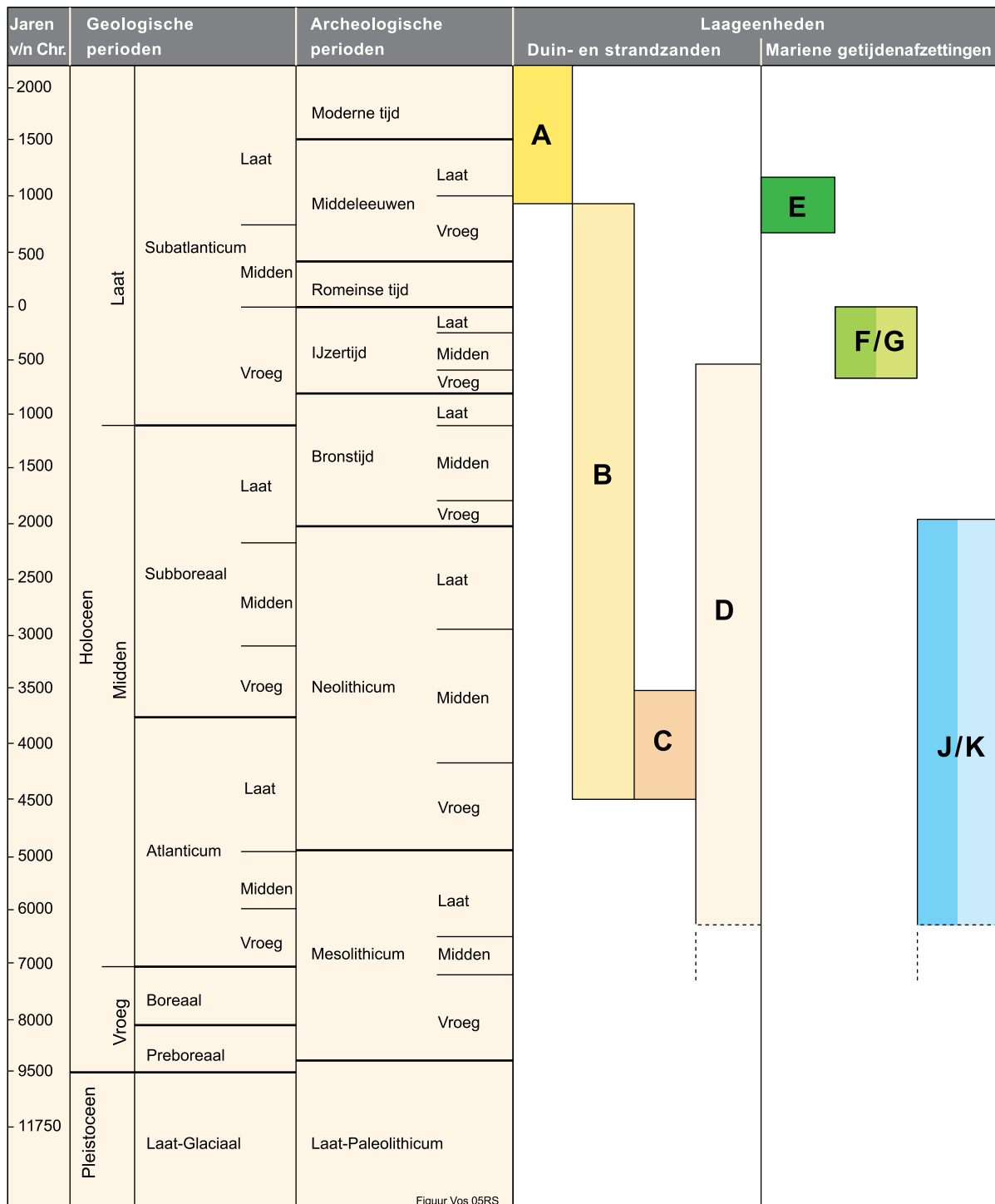
Vos, Rieffe en Bulten 2007
Vos, P.C., E.C. Rieffe & E.E.B. Bulten, *Nieuwe geologische kaart van Den Haag
en Rijswijk*, Den Haag, 2007.

Waasdorp 2003
J.A. Waasdorp. III M.O. naar M.A.C. Romeinse mijlpalen en wegen (red. V.L.C.
Kersing), *Haagse Oudheidkundige Publicaties*, 8, 2003.

Bijlage 1 Verklaring lithostratigrafische laageenheden

Afbeelding 20. Nieuwe terminologie		Afbeelding 21. Oude terminologie	Afbeelding 22. Beschrijving
Formatie van Naaldwijk		Westland Formatie	
	Laagpakket van Schoorl	Duinzanden	
	Laag van Den Haag	Jonge Duinen	Duinzanden aan de kust, met vaak grillig en relatief groot reliëf
	Laag van Voorburg	Oude Duinen	Duinzanden in de vorm van doorlopende strandwallen, met een relatief klein reliëf
	Laag van Ypenburg	Oude duinen	Kleine zandduinen, die geïsoleerd voorkomen op de Laag van Rijswijk/Laagpakket van Wormer
	Laagpakket van Zandvoort	Strandzanden; strandoverslag zanden/washovers	
	Laag van Rijswijk	Strandzanden	Relatief grove, vaak schelphoudende mariene zanden, die voorkomen op (en zeewaarts van) het Laagpakket van Wormer
	Laagpakket van Walcheren	Afzetting van Duinkerke	
	Laag van Poeldijk	Afzetting van Duinkerke II/III	De aan het maaiveld voorkomende Middeleeuwse en post-Middeleeuwse kleilaag; vaak een zware kalkloze klei (de 'deklaag').
	Gantel Laag	Afzetting van Duinkerke I	Mariene afzettingen (zanden en kleien) op de hoofd Hollandveenlaag, en behorende bij het Gantel getijdegeulsysteem
	Laagpakket van Wormer	Afzetting van Calais	
	Wormer afzettingen, ongedifferentieerd	Afzettingen van Calais, ongedifferentieerd	Alle mariene getijde afzettingen, zand en klei (veelal grijs) onder de hoofd Hollandveenlaag
Formatie van Nieuwkoop			
	Hollandveenpakket	Hollandveen	Hollandveenlagen, ongedifferentieerd; alle voorkomende Holocene veenlagen

Bijlage 2 Tijdbalk

Figuur Vos 05RS

- A: Laag van Den Haag (voorheen Jonge Duinen)
- B: Laag van Voorburg (voorheen Oude Duinen)
- C: Laag van Ypenburg (voorheen Oude duinen)
- D: Laag van Rijswijk (voorheen Strandzanden)
- E: Laag van Poeldijk (voorheen Duinkerke II /III Afzettingen)
- F: Gantel Laag, kleiige afzettingen (voorheen Duinkerke I Afzettingen)
- G: Gantel Laag, zandige afzettingen (voorheen Duinkerke I Afzettingen)
- J: Laagpakket van Wormer, kleiige afzettingen (voorheen Afzettingen van Calais)
- K: Laagpakket van Wormer, zandige afzettingen (voorheen Afzettingen van Calais)

Colofon

Correspondentieadres:

Gemeente Rijswijk
Domein Ruimtelijke Ontwikkelingen
Team Vergunningen, Monumentenzorg en Archeologie
Postbus 5305
2280 HH Rijswijk

Tel: (070) 326 1973
E-mail: archeologie@rijswijk.nl

Bezoekadres:
Stadhuis Rijswijk
Bogaardplein 15
2285 DP Rijswijk

Rijswijkse Archeologische Rapporten, nummer 69, augustus 2019

Titel: Verbreding Rijksweg A4, segment Rijswijk (Z-H)

Auteur: J.M. Koot

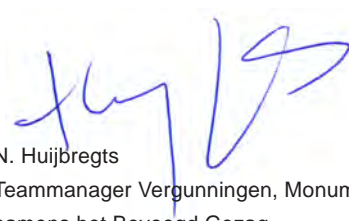
Afbeeldingen, tenzij anders vermeld: A. Bleeker

ISBN/EAN: 978-90-8681-067-3

Authorisatie:

J. Lanzing
senior-archeoloog

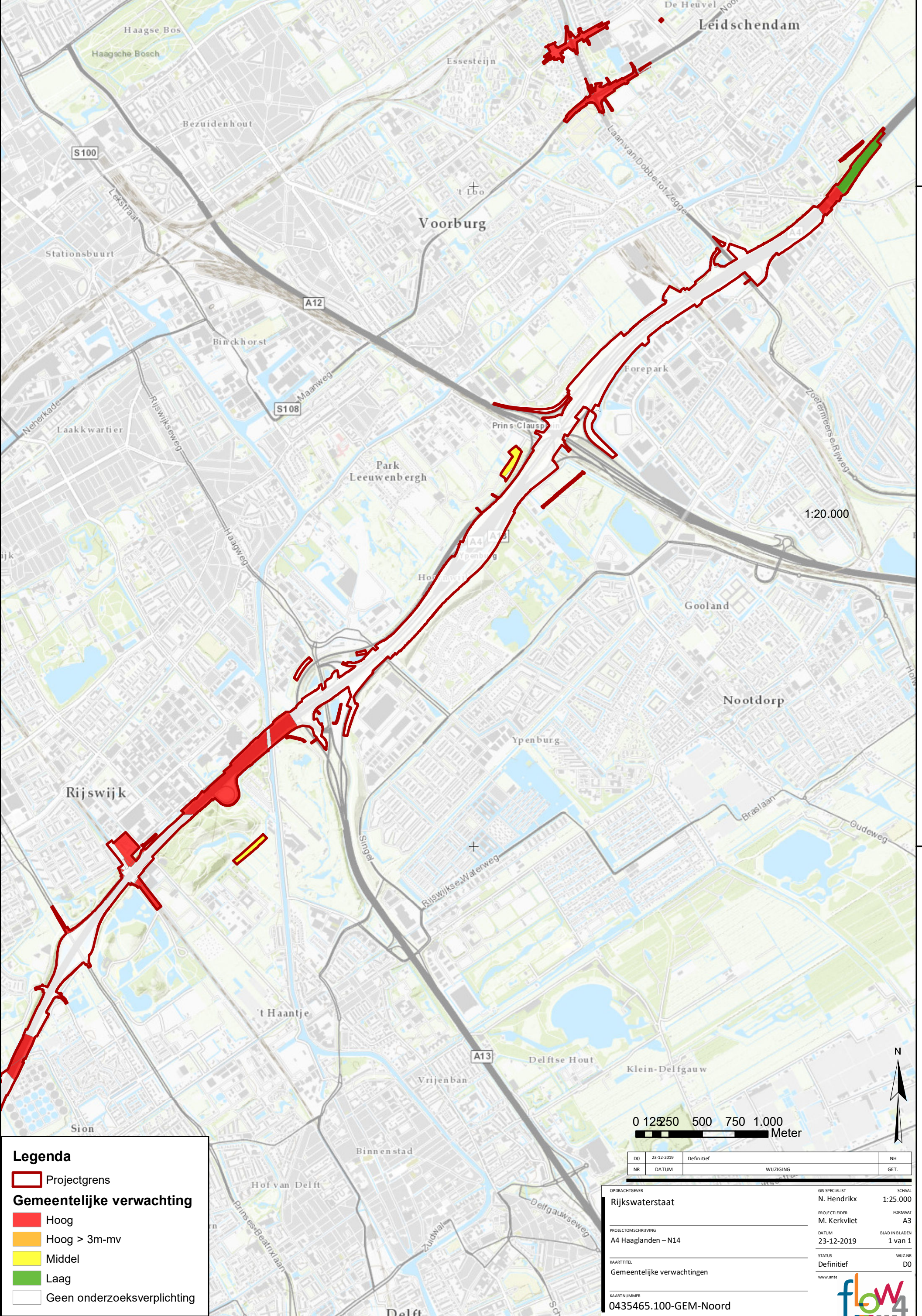

N. Huijbregts
Teammanager Vergunningen, Monumentenzorg en Archeologie
namens het Bevoegd Gezag

© Copyright Gemeente Rijswijk

De gemeente Rijswijk aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Kaartbijlagen

1:20.000

0 1250 500 750 1.000
Meter

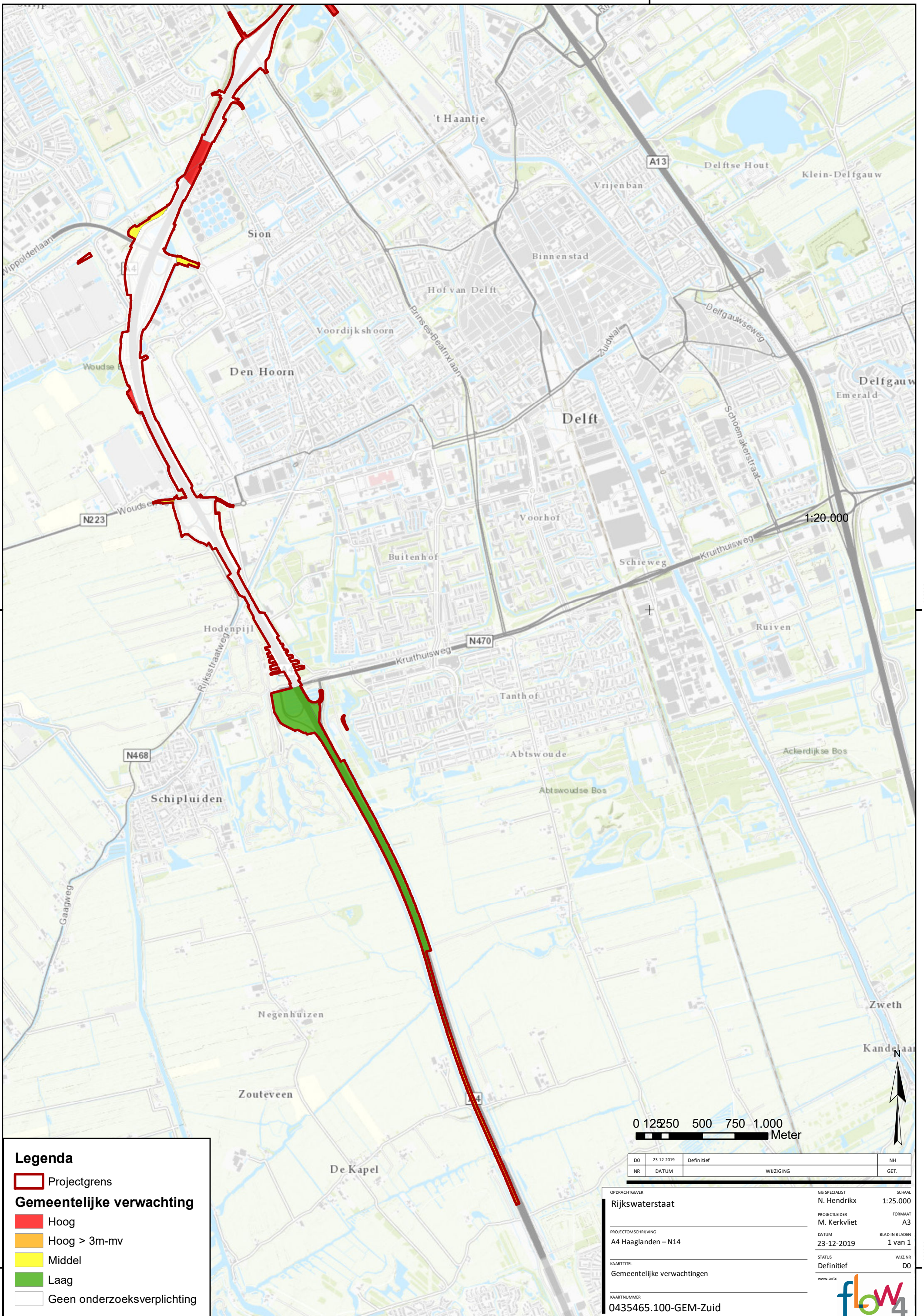
Legenda

- Projectgrens
- Gemeentelijke verwachting**
- Hoog
- Hoog > 3m-mv
- Middel
- Laag
- Geen onderzoeksverplichting

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Gemeentelijke verwachtingen	STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-GEM-Noord	www.arte			

Legenda

- Projectgrens
- Gemeentelijke verwachting**
- Hoog
- Hoog > 3m-mv
- Middel
- Laag
- Geen onderzoeksverplichting

0 1250 500 750 1.000
Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WIJZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden - N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Gemeentelijke verwachtingen	STATUS	Definitief	WIJZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-GEM-Zuid	www.ante			

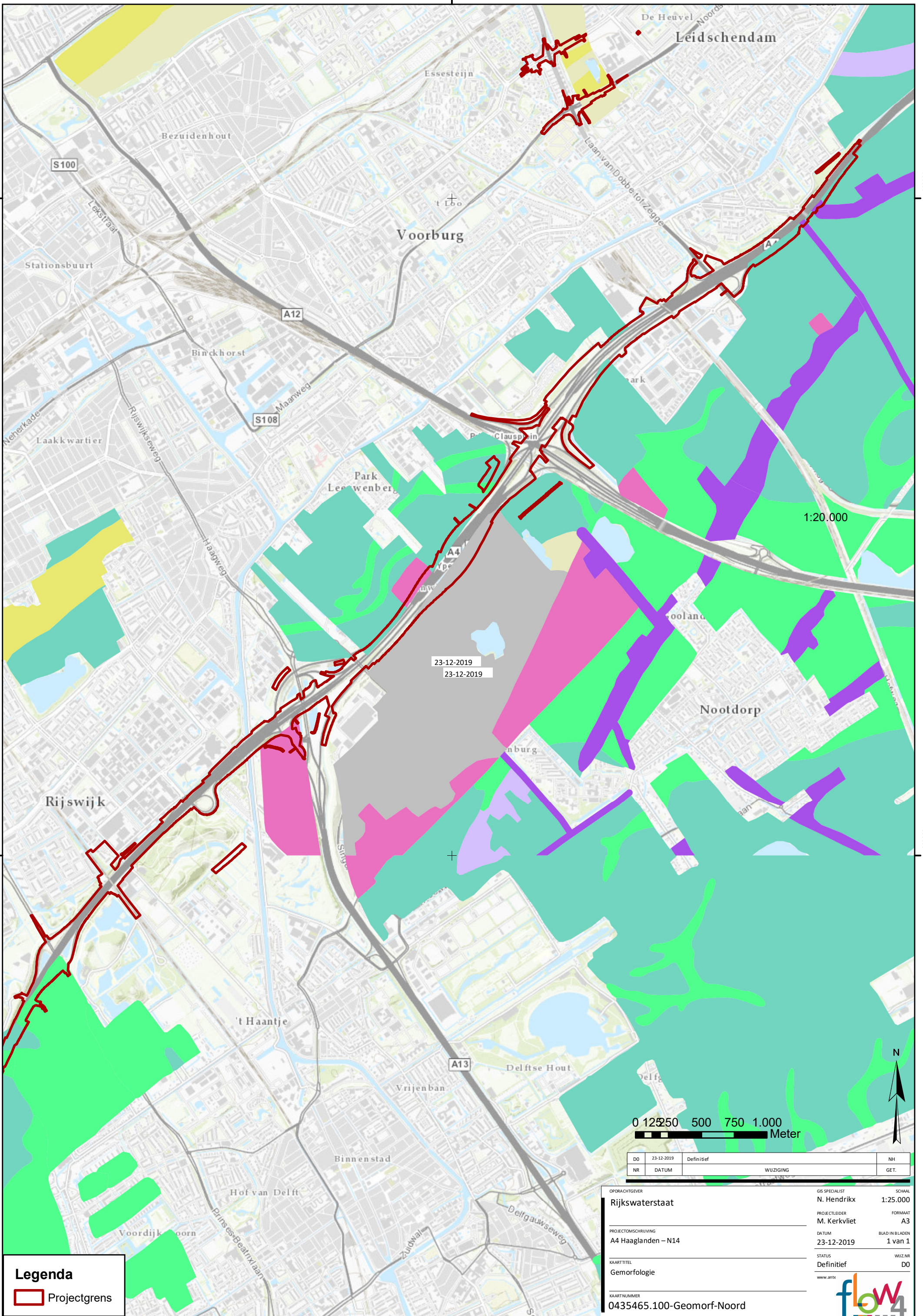

445000 000000

445000 000000

440000 000000

440000 000000

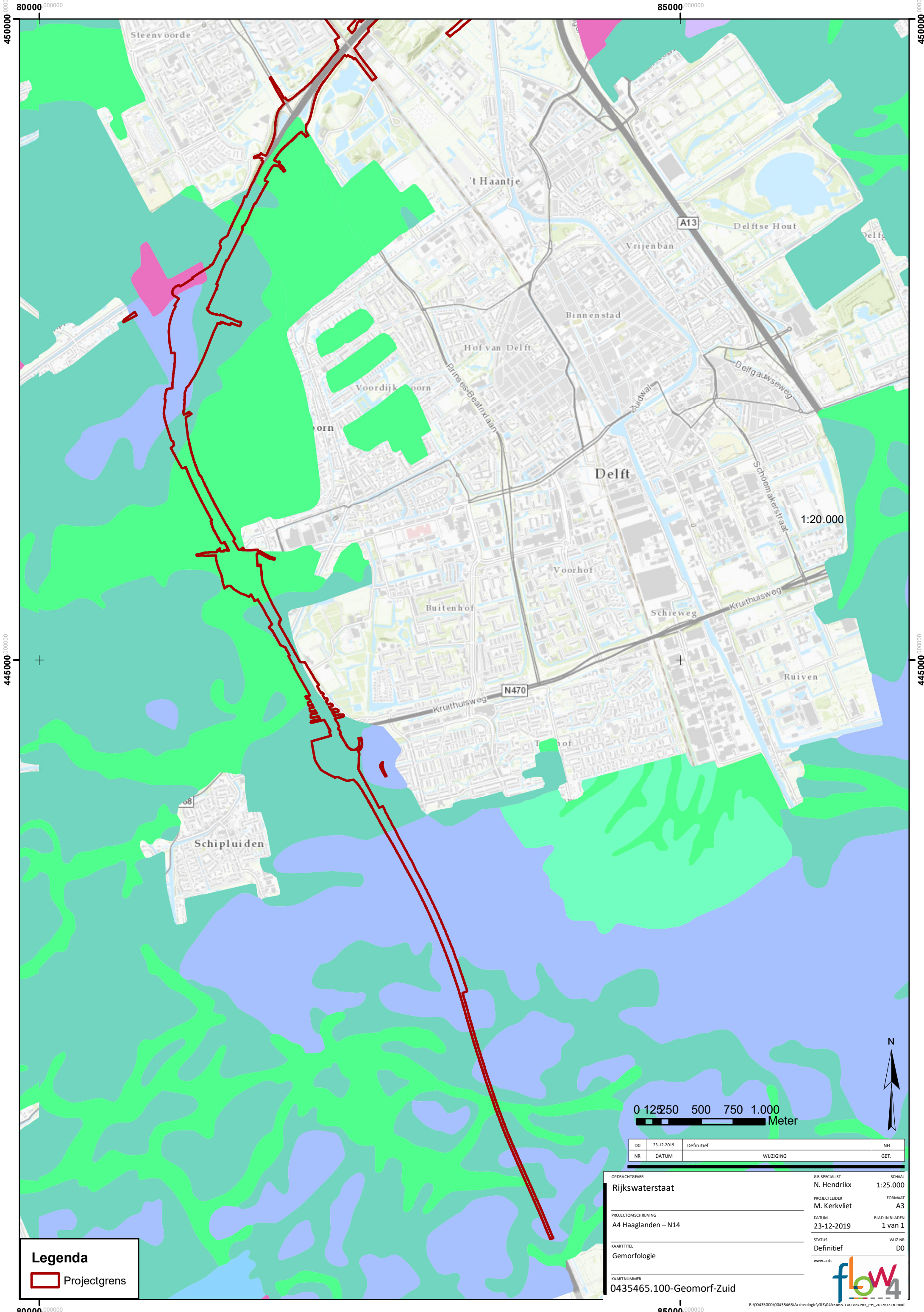
Legenda
 Projectgrens

0 125 250 500 750 1.000
 Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Geomorfologie	STATUS	Definitief	WUZ.NR	D0
KAARTNUMMER	0435465.100-Geomorf-Noord	www.arte			

45000

80000

85000

45000

445000

445000

1:20.000

0 1250 500 750 1.000
Meter

Legenda

Projectgrens

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Geomorfologie	STATUS	Definitief	WUZ.NR	D0

www.ante
flow4
 KAARTNUMMER
 0435465.100-Geomorf-Zuid

80000

85000

R:\00435000\00435465\Archeologie\GIS\0435465_100-AWLHIS_pt_011917_zr.mxd

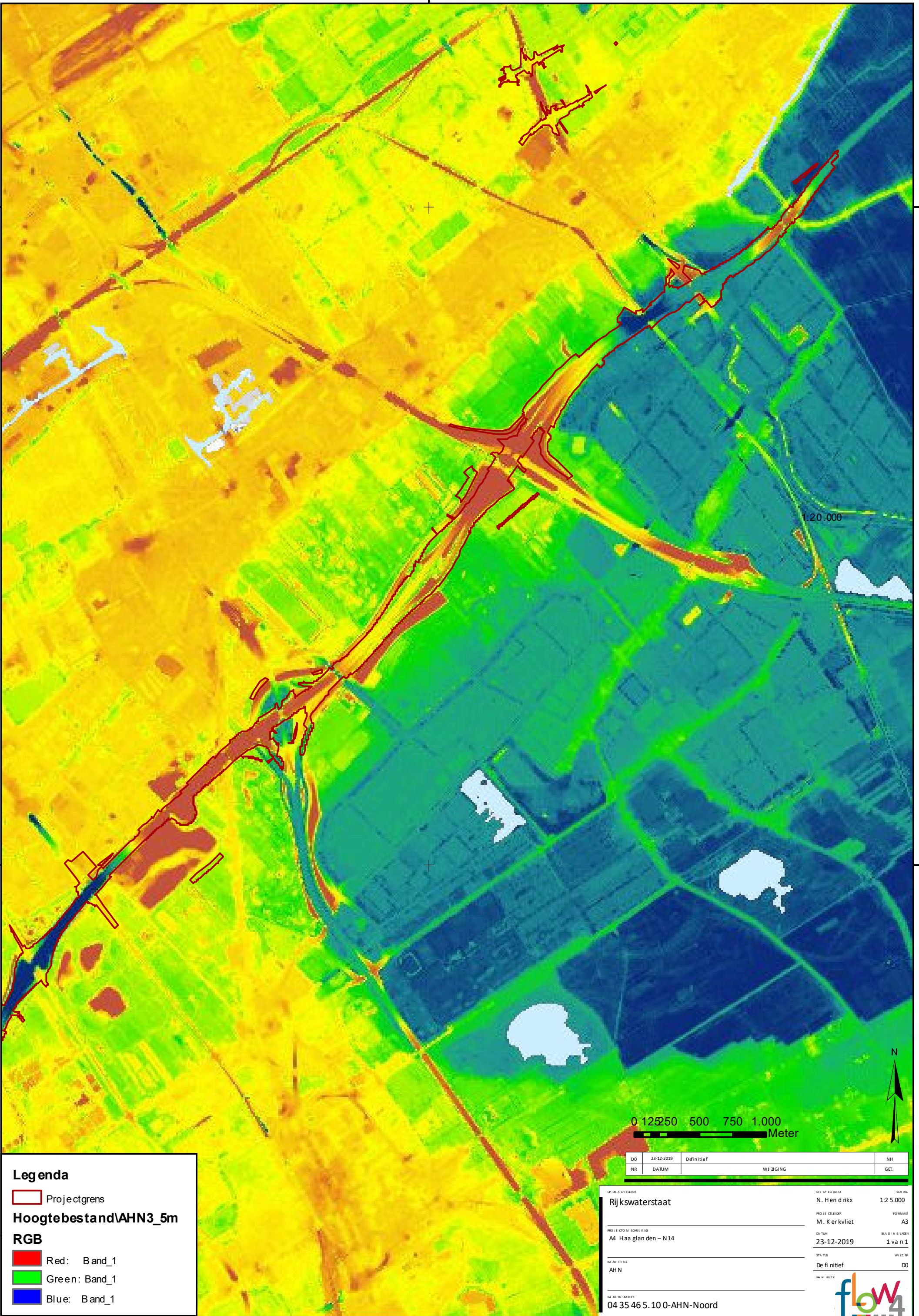
85000 000000

455000 000000

455000 000000

450000 000000

450000 000000

1:20.000

0 125 250 500 750 1.000
Meter

Legenda

- Projectgrens
- Hoogtebestand\AHN3_5m**
- RGB**
- Red: Band_1
- Green: Band_1
- Blue: Band_1

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DA/TUM	WJ ZGING	GET

OP DR A CH TIGER	OP DR A CH TIGER	OP DR A CH TIGER
Rijkswaterstaat	N. Hendriks	1:25.000
PRO JE CTLEIDER	M. Kerkvliet	A3
PRO JE CTD IEN SCHR IJVING	A4 Haaglanden - N14	23-12-2019
DR TUM	23-12-2019	1 van 1
STA TUS	De definitief	DO
SA AR TITEL	AHN	
SA AR TNUMMER	0435465.100-AHN-Noord	

85000 000000

R:\100 455 00 010 043 54 65\Arch eo 8 g\15\0435465.100-AHN_5_m_20200726.mxd

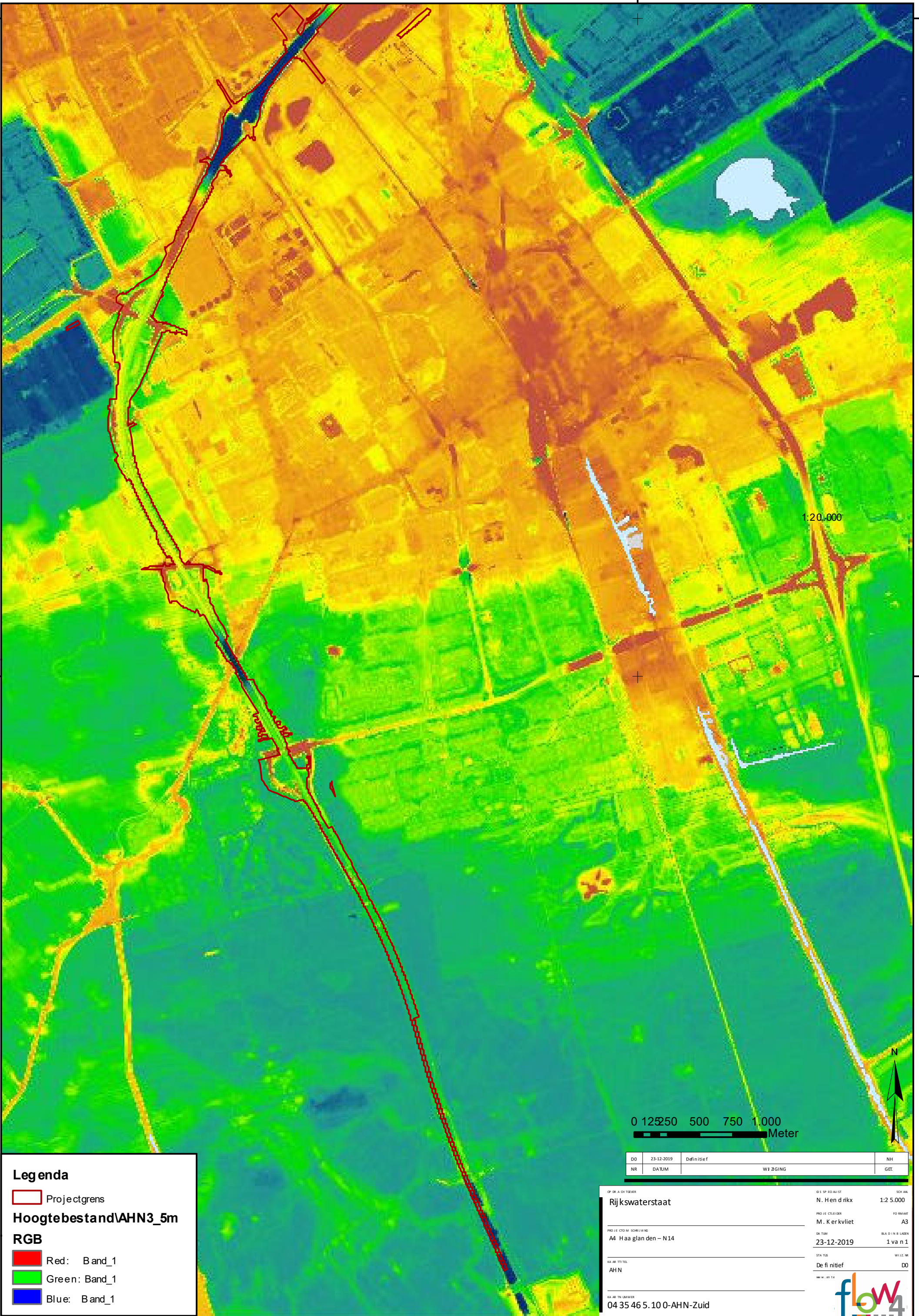
450000

85000

450000

445000

445000

1:20.000

0 125 250 500 750 1,000
Meter

Legenda

Projectgrens

Hoogtebestand\AHN3_5m

RGB

Red: Band_1

Green: Band_1

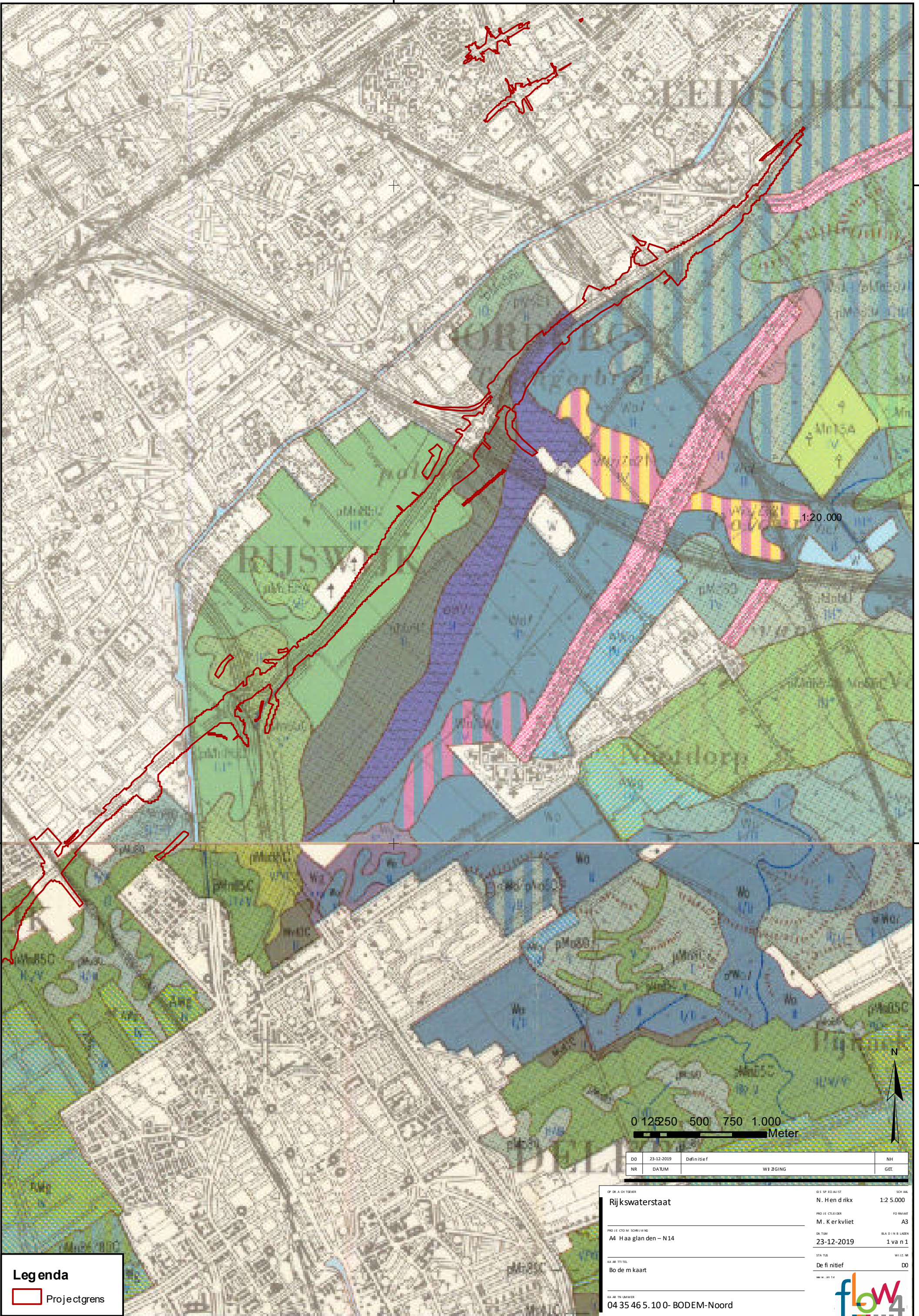
Blue: Band_1

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DA/TUM	WJ ZGING	GET

OP DR A CH TIGER	Rijkswaterstaat	OP DR A CH TIGER	N. Hendriks	SCH AAL	1:25.000
PRO JE CTLEIDER	M. Kerkvliet	PRO JE CTLEIDER	M. Kerkvliet	FO RMAT	A3
PRO JE CTM SCHRIJVING	A4 Haaglanden - N14	PRO JE CTM SCHRIJVING	A4 Haaglanden - N14	BLA D I N B LADEN	1 van 1
DA/TUM	23-12-2019	DA/TUM	23-12-2019	STA TUS	WJ Z. NR
KA RTI TIEL	AHN	KA RTI TIEL	AHN	De definitief	DO
KA RTI TIEL	AHN	KA RTI TIEL	AHN	www.ahn.nl	
KA RTI TIEL	AHN	KA RTI TIEL	AHN		
KA RTI TIEL	AHN	KA RTI TIEL	AHN	04 35 46 5.10 0-AHN-Zuid	

85000

R:\00 455 00 010 043 54 65\Arch eo 8 g\415 11\0455465 100 ARCH 5_P1_20200726.mxd

1:20.000

0 125 250 500 750 1.000
Meter

DO	23-12-2019	Definitief		NH
NR	DAJUM		WJ ZGING	GET

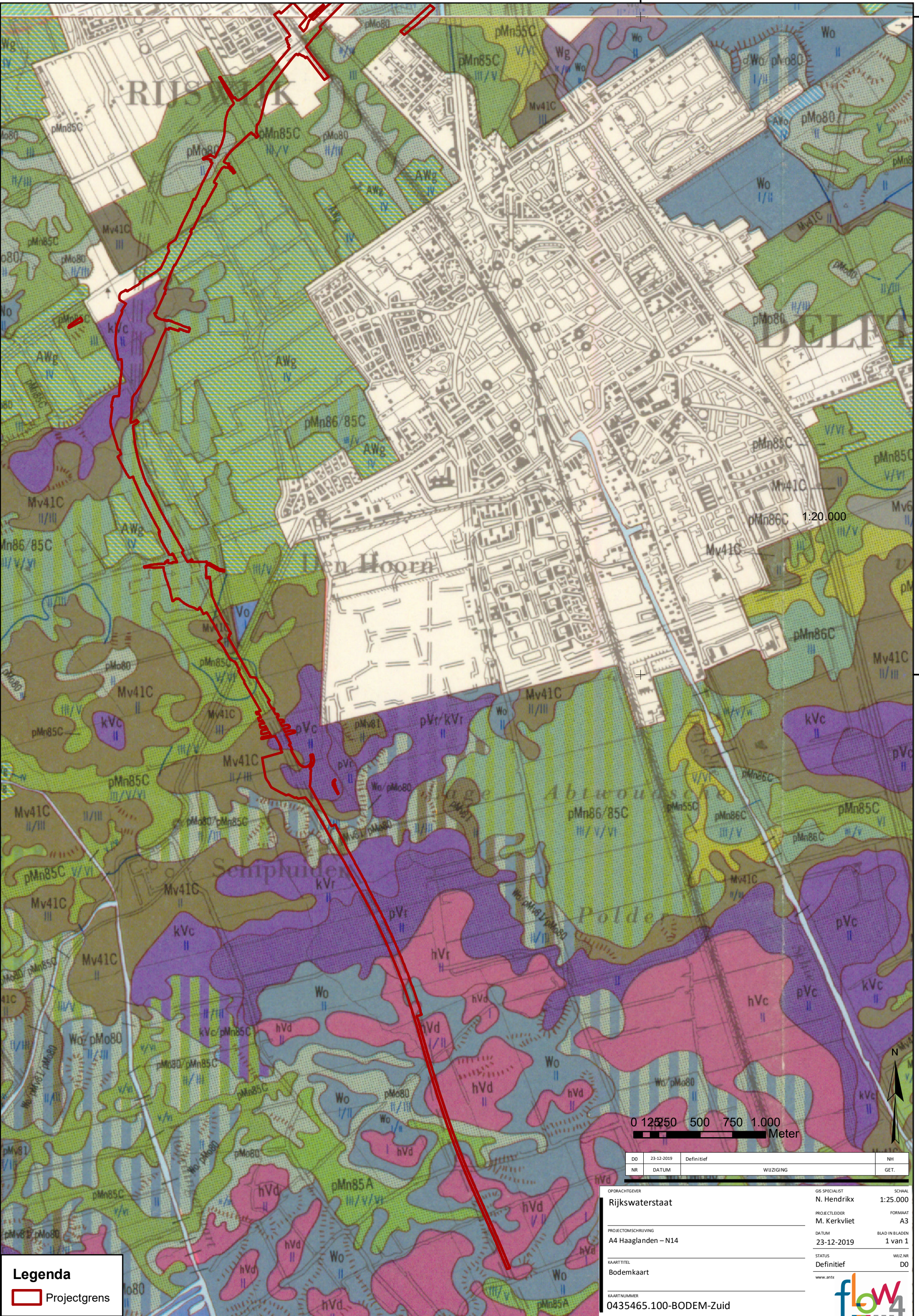
OP DR A CH TIGER		SOH AAL
Rijkswaterstaat	N. Hendriks	1:25.000
PRO JE CTLEIDER	M. Kerkvliet	FO RMAT
		A3
PRO JE CTM SCHRIJVING		BLA D I N B LAKEN
A4 Haaglanden - N14	23-12-2019	1 va n 1
SA AN TIJTEL		WJZ. NR
Bo de m kaart	De fi nitief	DO
SA AN TIJLIMMER		WWW. JBL

Legenda

 Projectgrens

04 35 46 5.100- BODEM-Noord

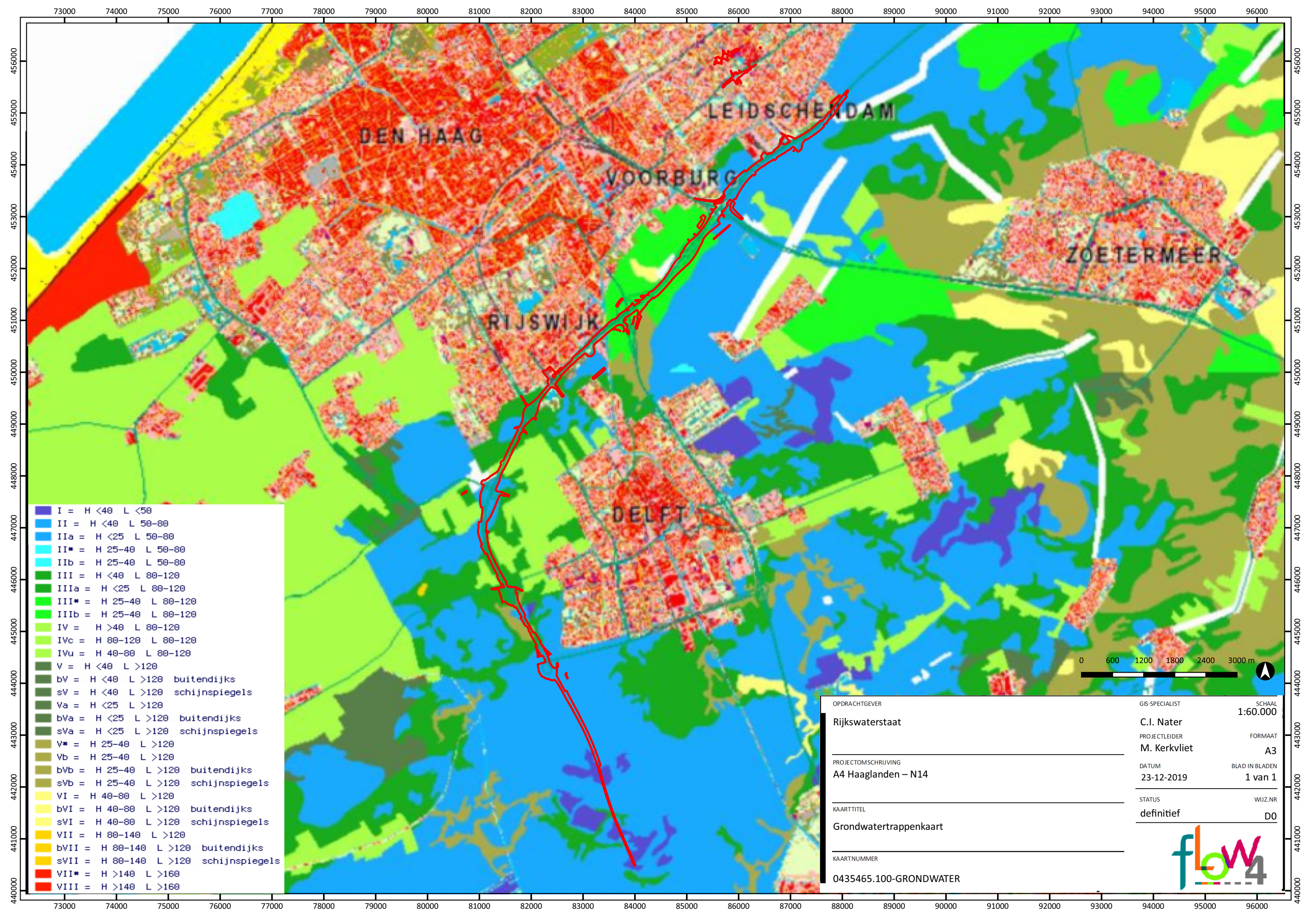
Legenda
 Projectgrens

0 125 500 750 1000
 Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	FORMAAT	A3
DATUM	23-12-2019	KAARTTITEL	Bodemkaart	BLAD IN BLADEN	1 van 1
STATUS	Definitief	KAARTNUMMER	0435465.100-BODEM-Zuid	WUZZ.NR	DO

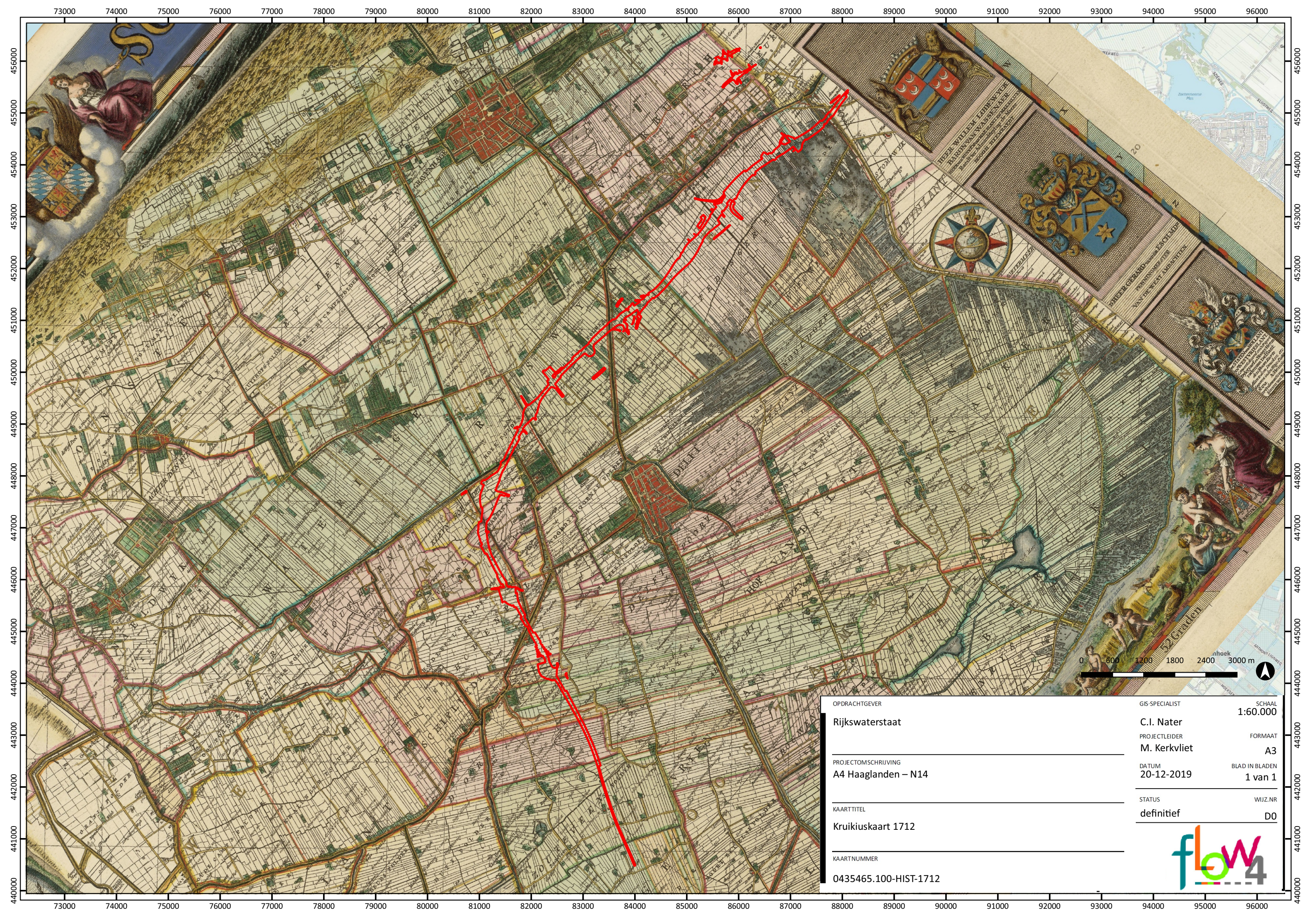

I = H <40 L <50
II = H <40 L 50-80
IIa = H <25 L 50-80
II* = H 25-40 L 50-80
IIb = H 25-40 L 50-80
III = H <40 L 80-120
IIIa = H <25 L 80-120
III* = H 25-40 L 80-120
IIIb = H 25-40 L 80-120
IV = H >40 L 80-120
IVc = H 80-120 L 80-120
IVu = H 40-80 L 80-120
V = H <40 L >120
bV = H <40 L >120 buitendijks
sV = H <40 L >120 schijnspiegels
Va = H <25 L >120
bVa = H <25 L >120 buitendijks
sVa = H <25 L >120 schijnspiegels
V* = H 25-40 L >120
Vb = H 25-40 L >120
bVb = H 25-40 L >120 buitendijks
sVb = H 25-40 L >120 schijnspiegels
VI = H 40-80 L >120
bVI = H 40-80 L >120 buitendijks
sVI = H 40-80 L >120 schijnspiegels
VII = H 80-140 L >120
bVII = H 80-140 L >120 buitendijks
sVII = H 80-140 L >120 schijnspiegels
VII* = H >140 L >160
VIII = H >140 L >160

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14
KAARTTITEL	Grondwatertrappenkaart
KAARTNUMMER	0435465.100-GRONDWATER

GIS-SPECIALIST	C.I. Nater	SCHAAL	1:60.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3
DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
STATUS	definitief	WIJZ.NR	D0

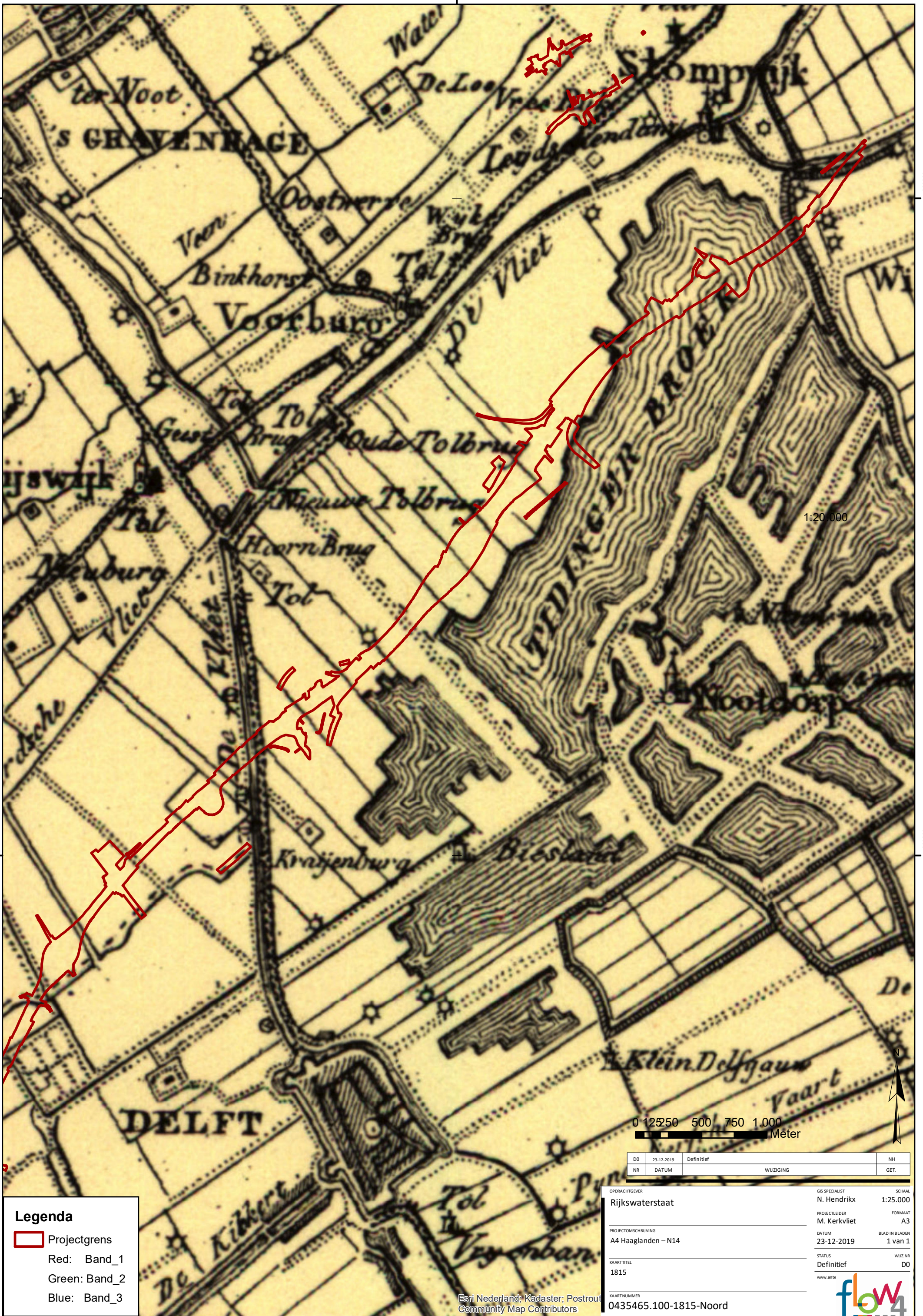

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14
KAARTTITEL	Kruikiuskaart 1712
KAARTNUMMER	0435465.100-HIST-1712

GIS-SPECIALIST	C.I. Nater	SCHAAL	1:60.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3
DATUM	20-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
STATUS	definitief	WIJZ.NR	D0

1:20,000

0 125 250 500 750 1,000
Méter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

Legenda

- Projectgrens
- Red: Band_1
- Green: Band_2
- Blue: Band_3

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	1815	STATUS	Definitief	WUZ.NR	D0
KAARTNUMMER	0435465.100-1815-Noord	www.arte			

450000

80000

85000

450000

445000

1:20.000

0 1250 500 750 1.000
Meter

Legenda

- Projectgrens
- Red: Band_1
- Green: Band_2
- Blue: Band_3

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden - N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	1815	STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-1815-Zuid	www.ante			

Esri Nederland; Kadaster; Postroute
Community Map Contributors

80000

85000

445000

R:\00435000\00435465\Archeologie\GIS\0435465.100-AHL\HD_prj_cu1907.zo.mxd

Legenda
 Projectgrens

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAART TITEL	1850	STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-1850-Noord	www.arte			

450000

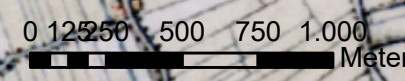
80000 000000

85000 000000

450000

1:20.000

Legenda

 Projectgrens

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	PROJECTSCHRIJVING	A4 Haaglanden - N14	FORMAAT	A3
DATUM	23-12-2019	STATUS	Definitief	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTTITEL	1850	WUZ.NR	DO		

www.ante

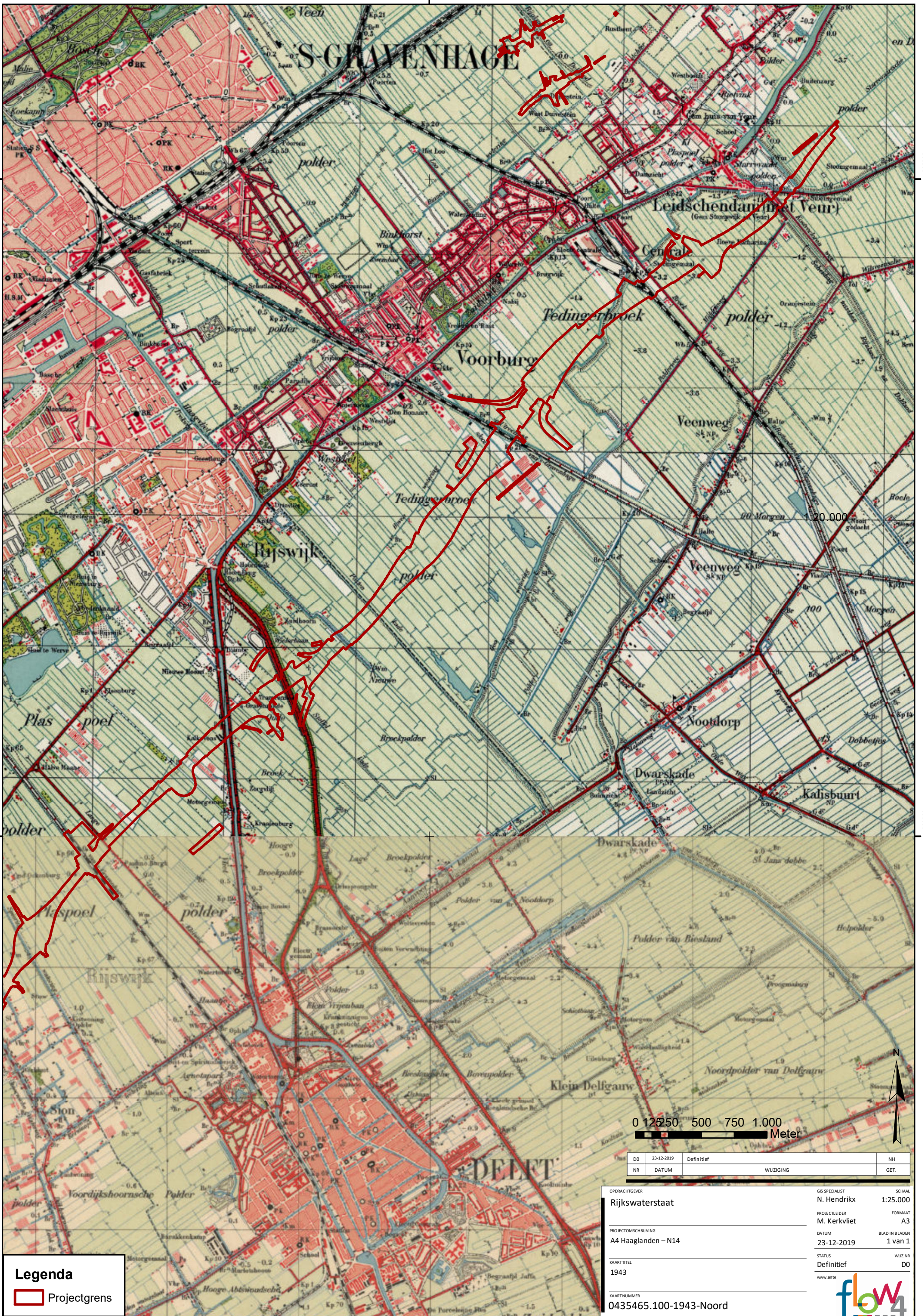
0435465.100-1850-Zuid

80000 000000

85000 000000

445000

R:\00435000\00435465\Archeologie\GIS\0435465_100-1850-Zuid_1 van 1.zw.mxd

Legenda

 Projectgrens

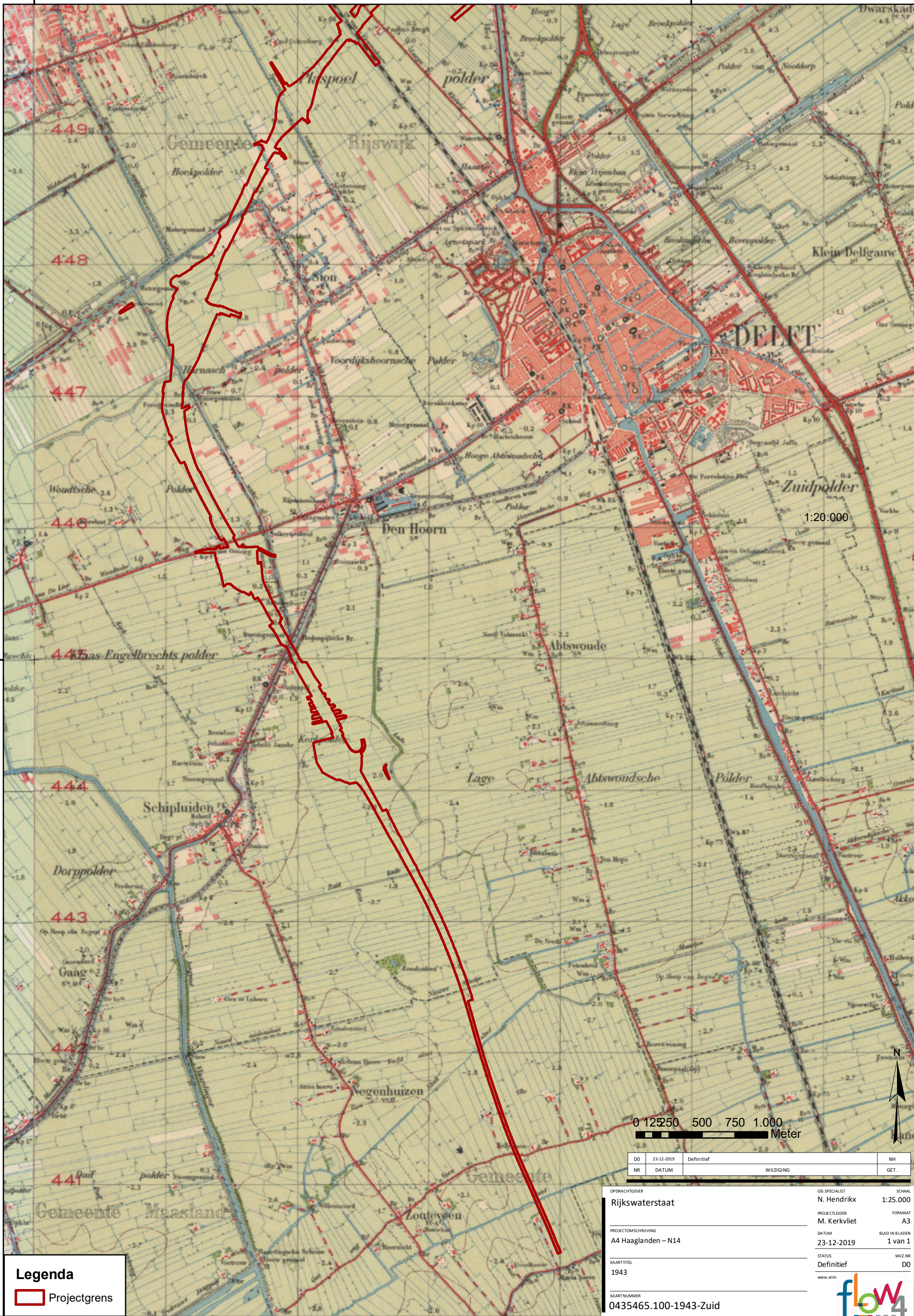
0 1250 500 750 1.000
Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kervkviet	FORMAAT	A3
DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO
www.arte			

KAARTNUMMER
0435465.100-1943-Noord

445000.000000

445000.000000

440000.000000

440000.000000

Legenda

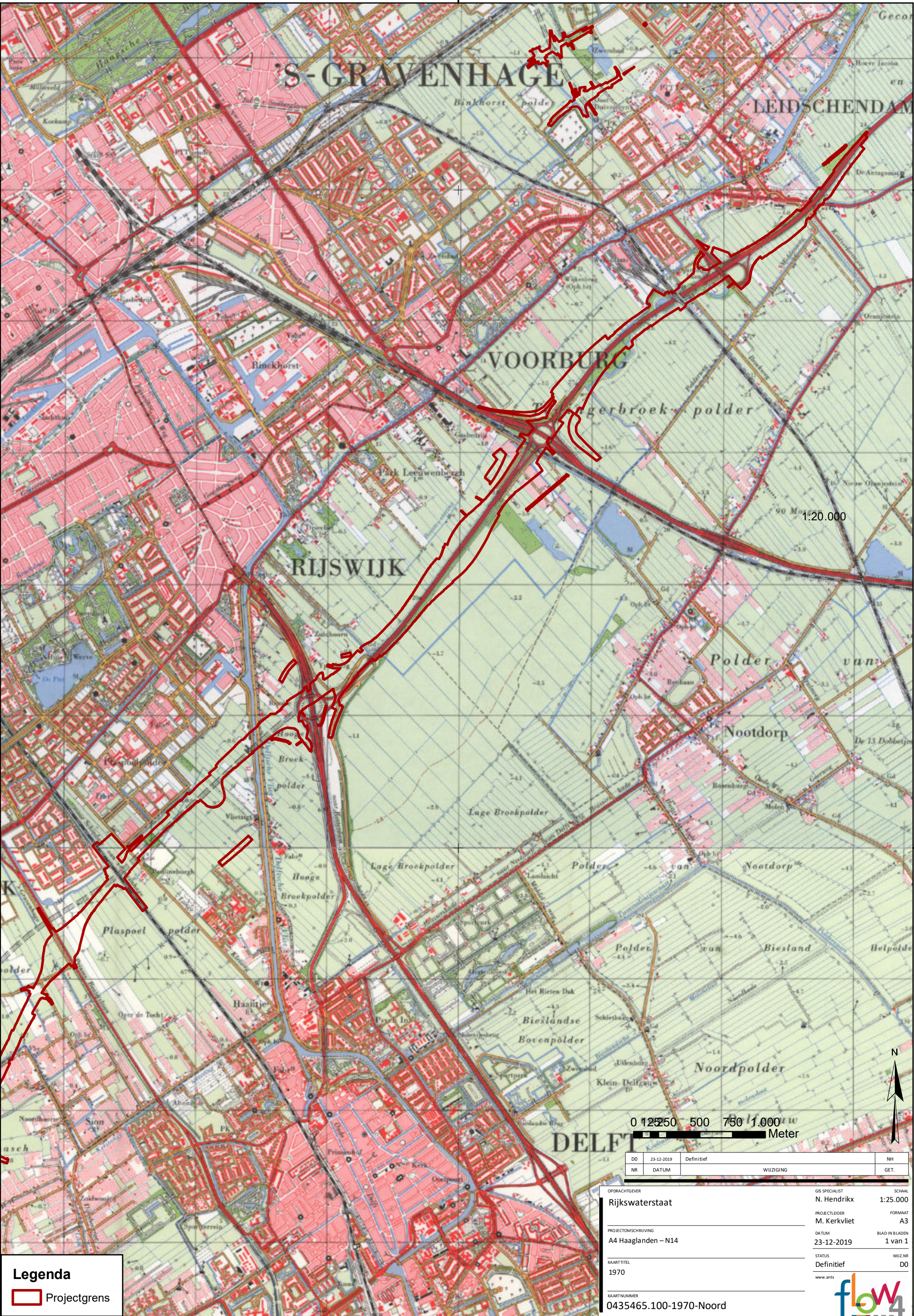
 Projectgrens

0 125 250 500 750 1.000
Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3	BLAD IN BLADEN	1 van 1
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	WUZN	DO
KAARTITEL	1943	STATUS	Definitief	www.arte	
KAARTNUMMER	0435465.100-1943-Zuid				

S-GRAVENHAGE

LEIDSCHENDAM

VOORBURG

RIJSWIJK

0 1250 500 750 1.000 Meter

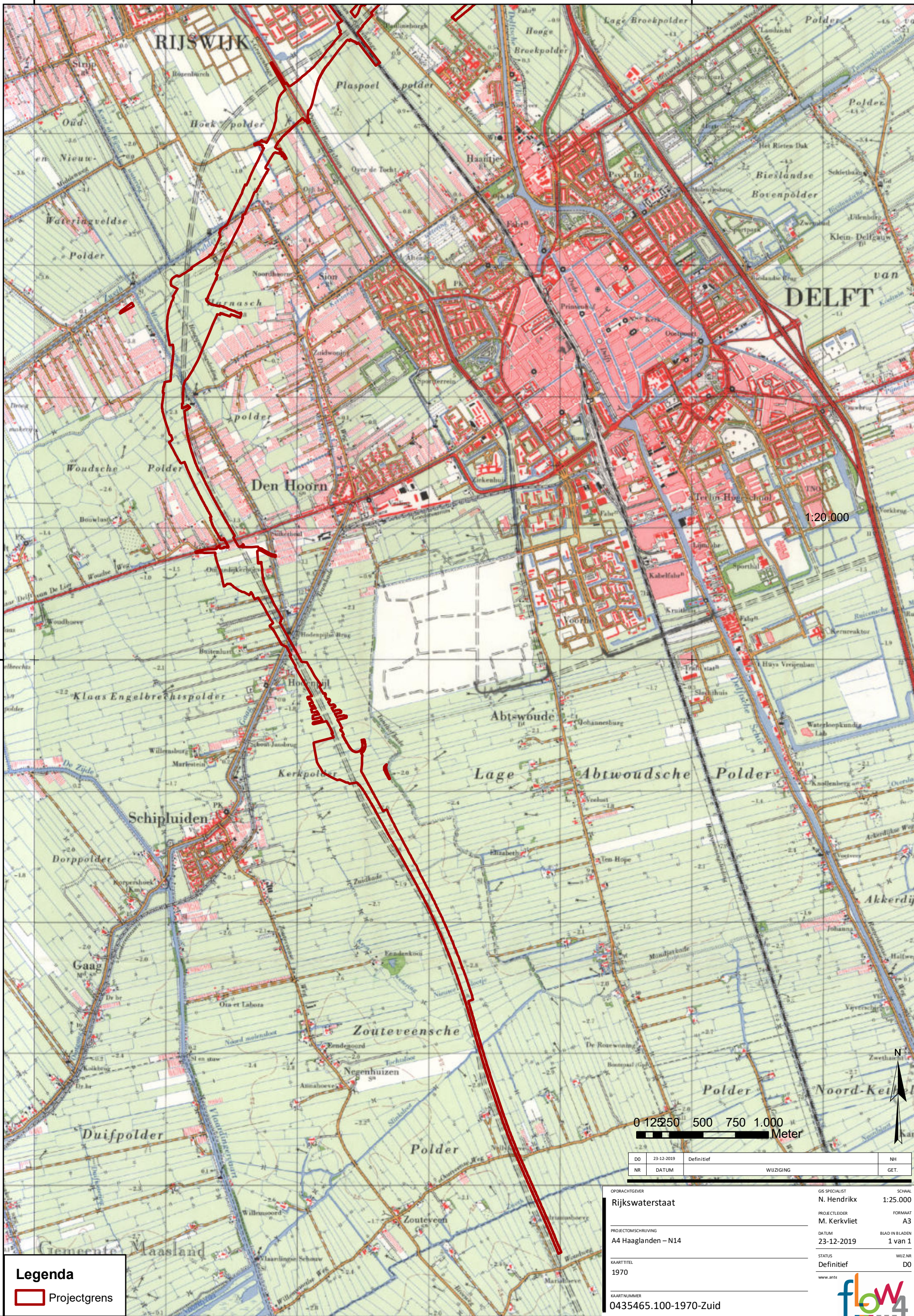
Legenda

Projectgrens

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3
KAARTITEL	1970	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTNUMMER	0435465.100-1970-Noord	STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO

445000,000000

445000,000000

440000,000000

440000,000000

Legenda

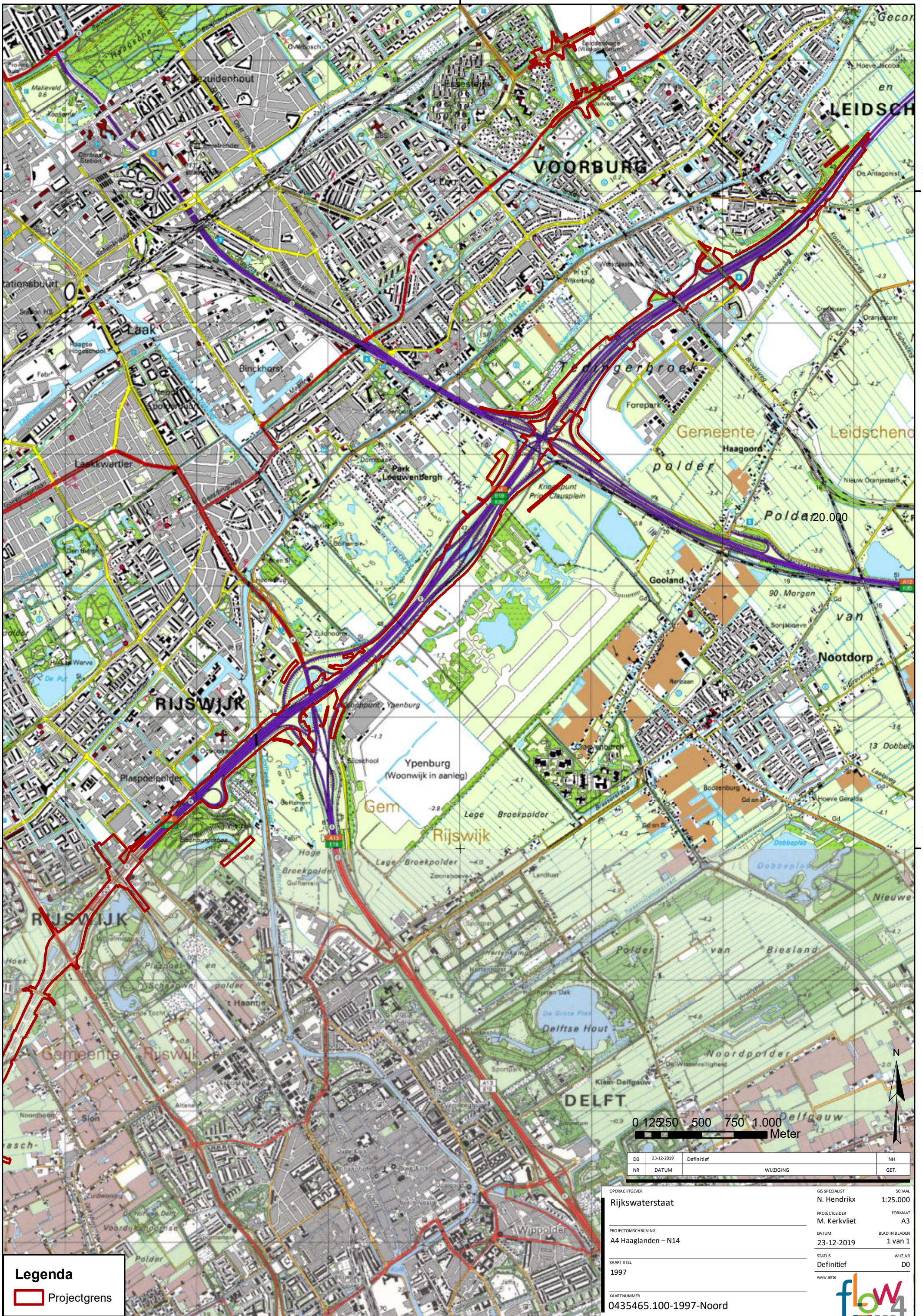
 Projectgrens

0 125 250 500 750 1.000
Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	1970	STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-1970-Zuid	www.arte			

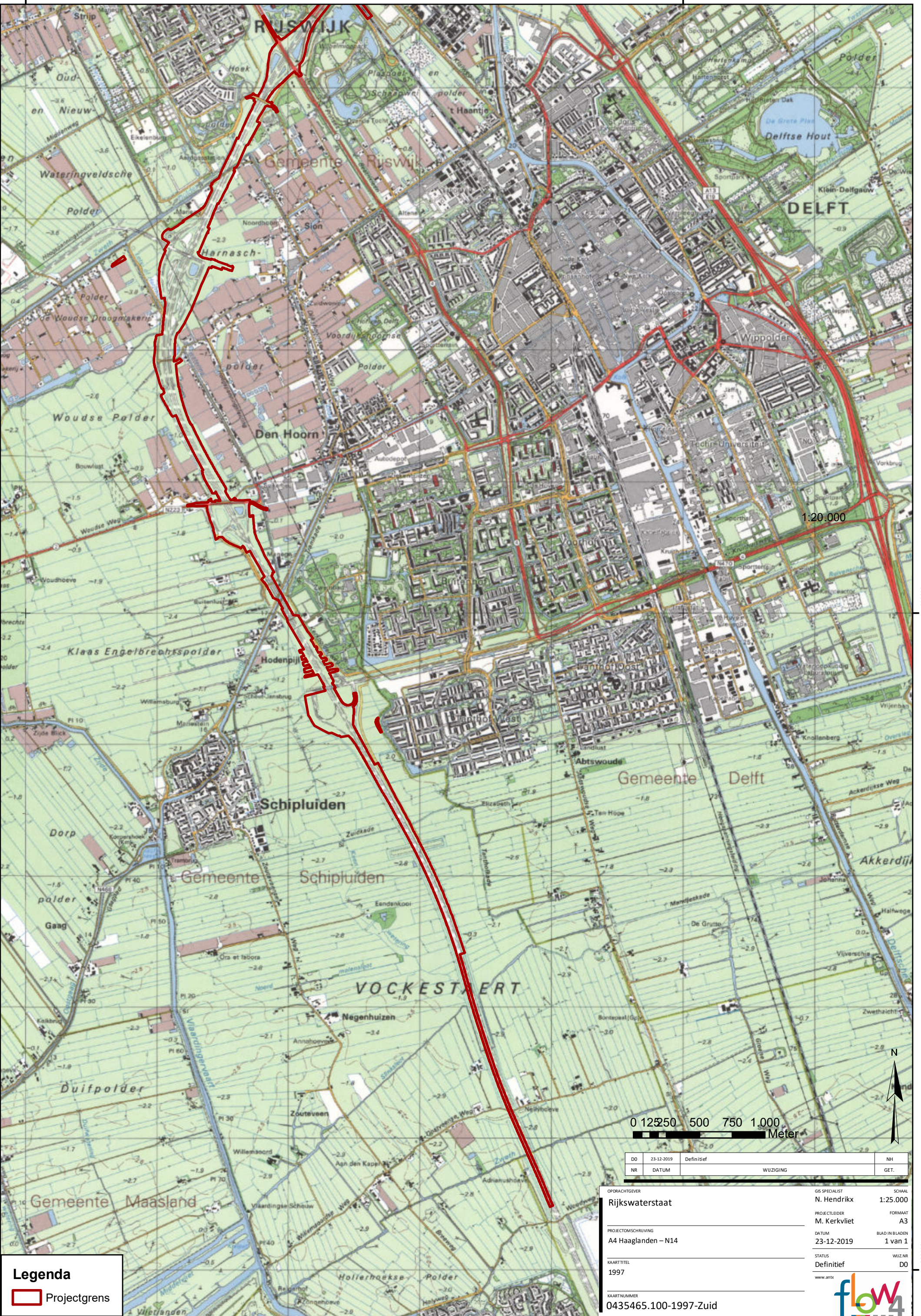
Legenda
 Projectgrens

0 1250 500 750 1.000
 Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3
DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
STATUS	Definitief	WUZ.NR	DO
www.arte			
KAARTNUMMER	0435465.100-1997-Noord		

445000 000000

445000 000000

44000 000000

44000 000000

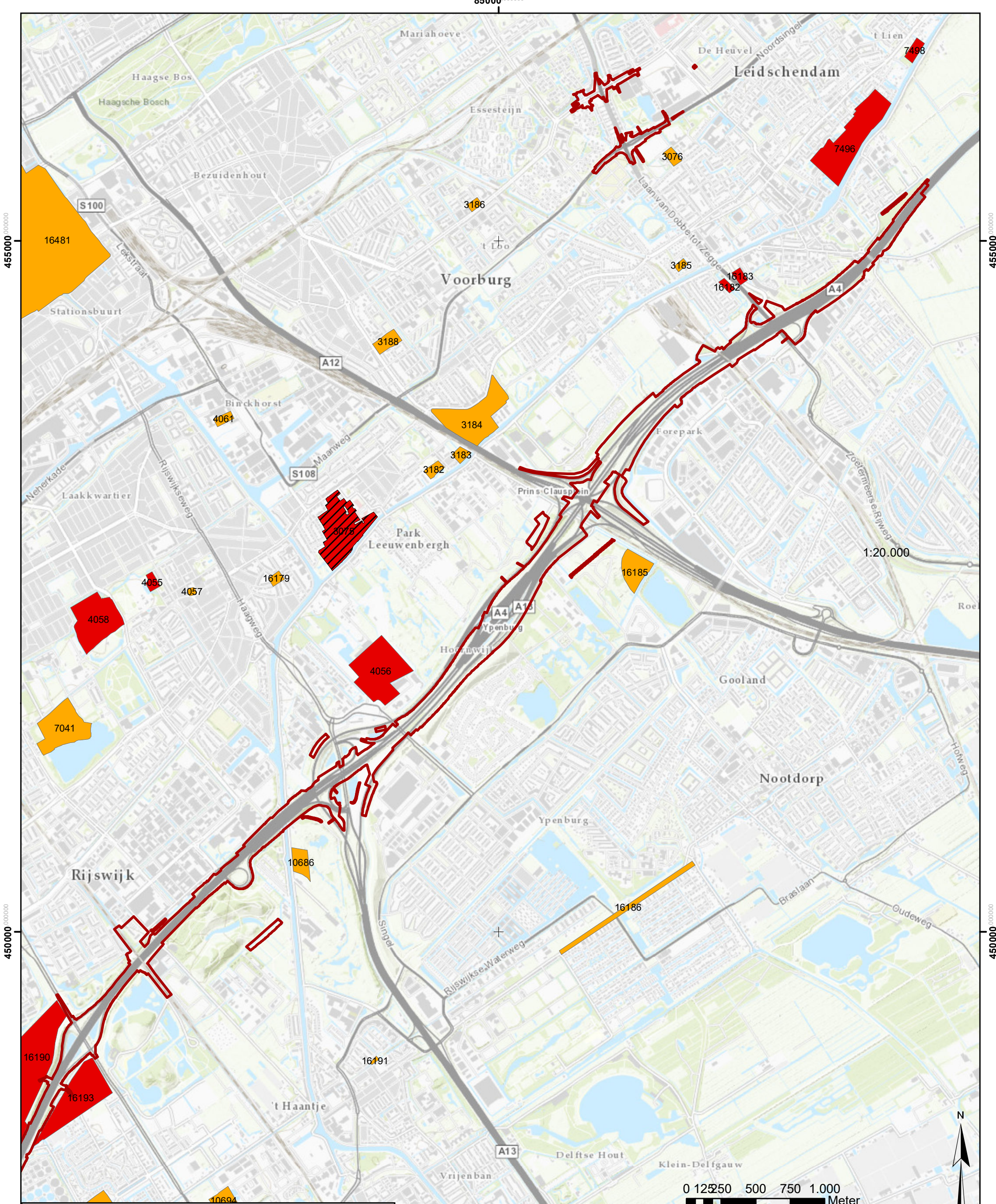
Legenda
 Projectgrens

0 125 500 750 1.000
 Meter

DD	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	PROJECTSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	FORMAAT	A3
DATUM	23-12-2019	KAARTITEL	1997	BLAD IN BLADEN	1 van 1
STATUS	Definitief	KAARTNUMMER	0435465.100-1997-Zuid	WUZ.NR	DO
www.arte					

455000 000000

455000 000000

450000 000000

450000 000000

Legenda

Projectgrens

Monumenten

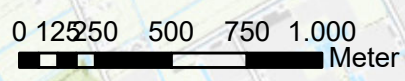
WAARDE

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

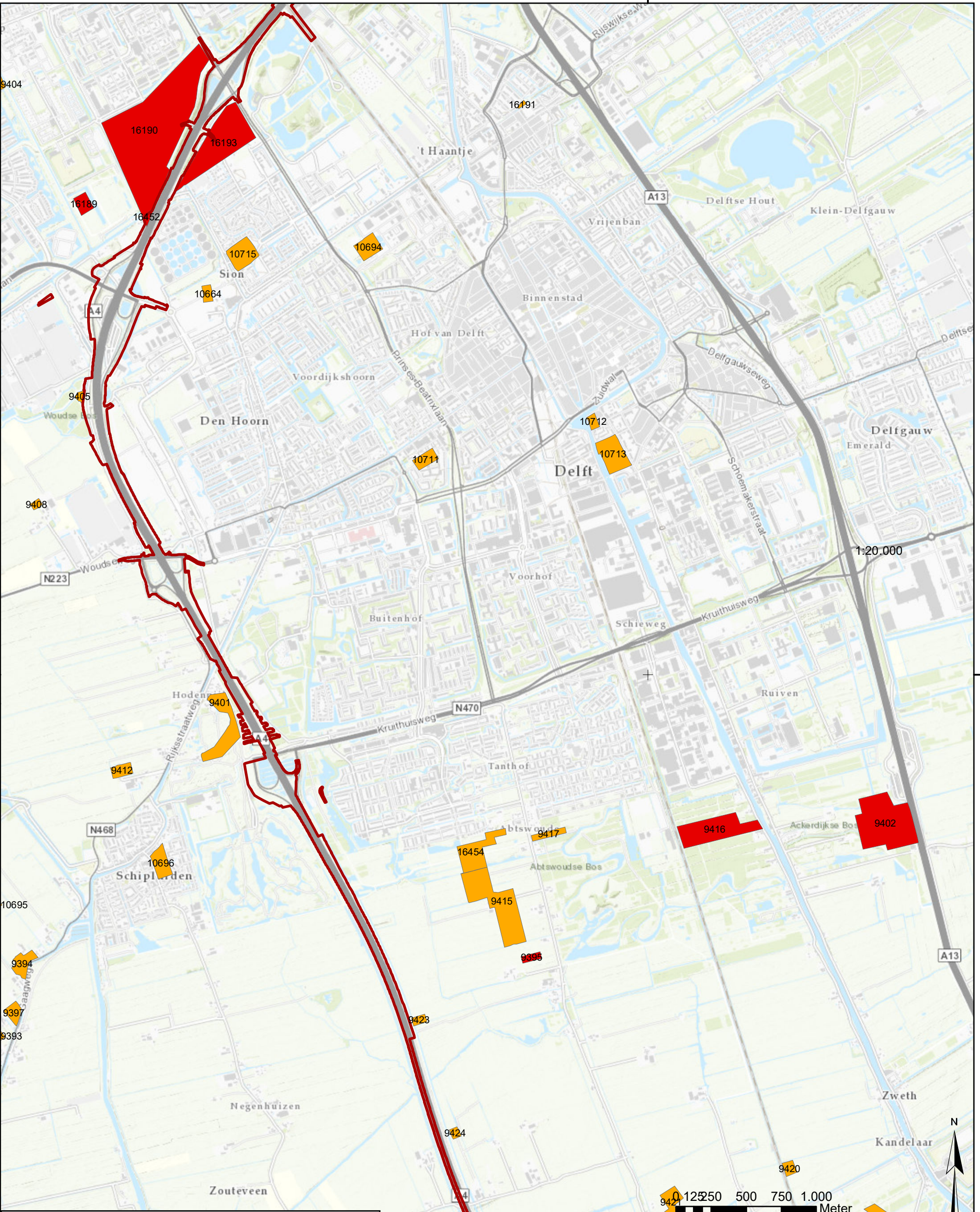
Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

DO	23-12-2019	Definitief		NH
NR	DATUM	WUZIGING		GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden - N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Archeologische monumenten	STATUS	Definitief	WUZN	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-MONUMENTEN-Noord	www.ante			

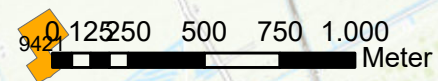
Legenda

Projectgrens

Monumenten

WAARDE

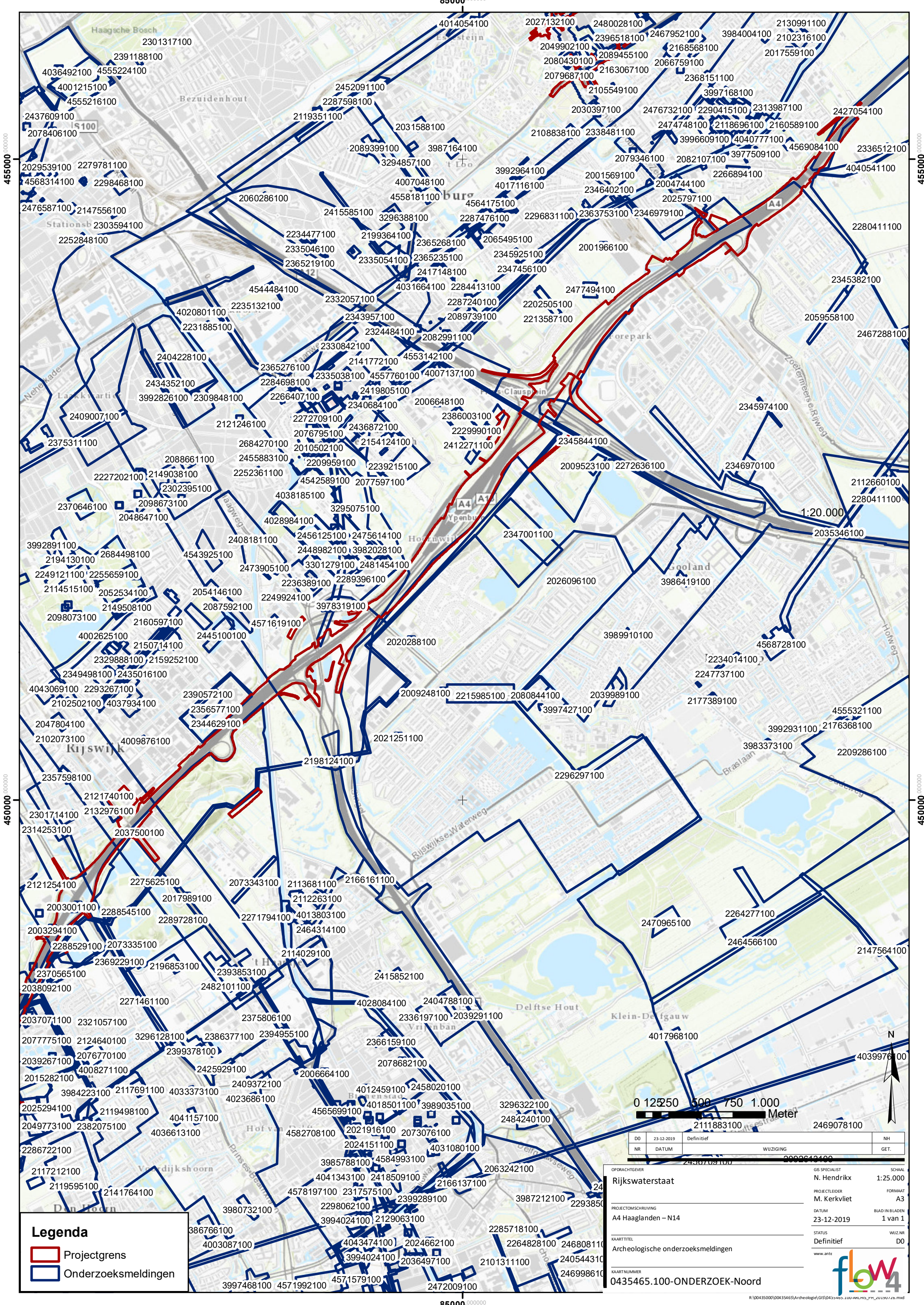
- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WIJZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Archeologische monumenten	STATUS	Definitief	WIJZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-MONUMENTEN-Zuid	www.arte			

Legenda

- Projectgrens
- Onderzoeksmeldingen

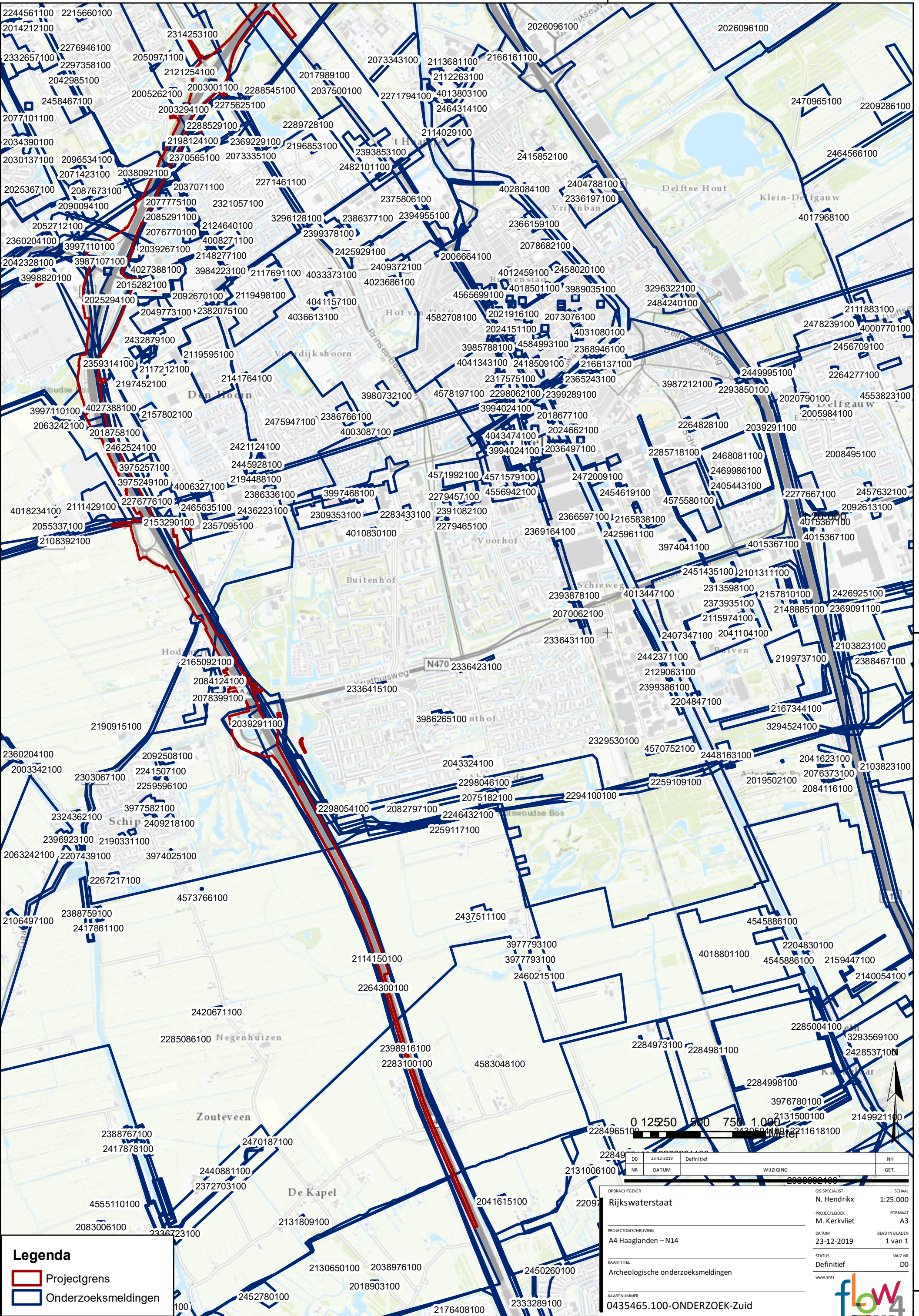
DD	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	GIS SPECIALIST	SCHAAL
Rijkswaterstaat	N. Hendriks	1:25.000
PROJECTLEIDER	FORMAAT	
M. Kerkvliet	A3	
DATUM	BLAD IN BLADEN	
23-12-2019	1 van 1	
STATUS	WUZ.NR	
Definitief	DO	
www.arte		

KAARTNUMMER
0435465.100-ONDERZOEK-Noord

R:\00435000\00435465\Archeologie\GIS\0435465.100-ONDERZOEK-Noord_20190720.mxd

44500

44500

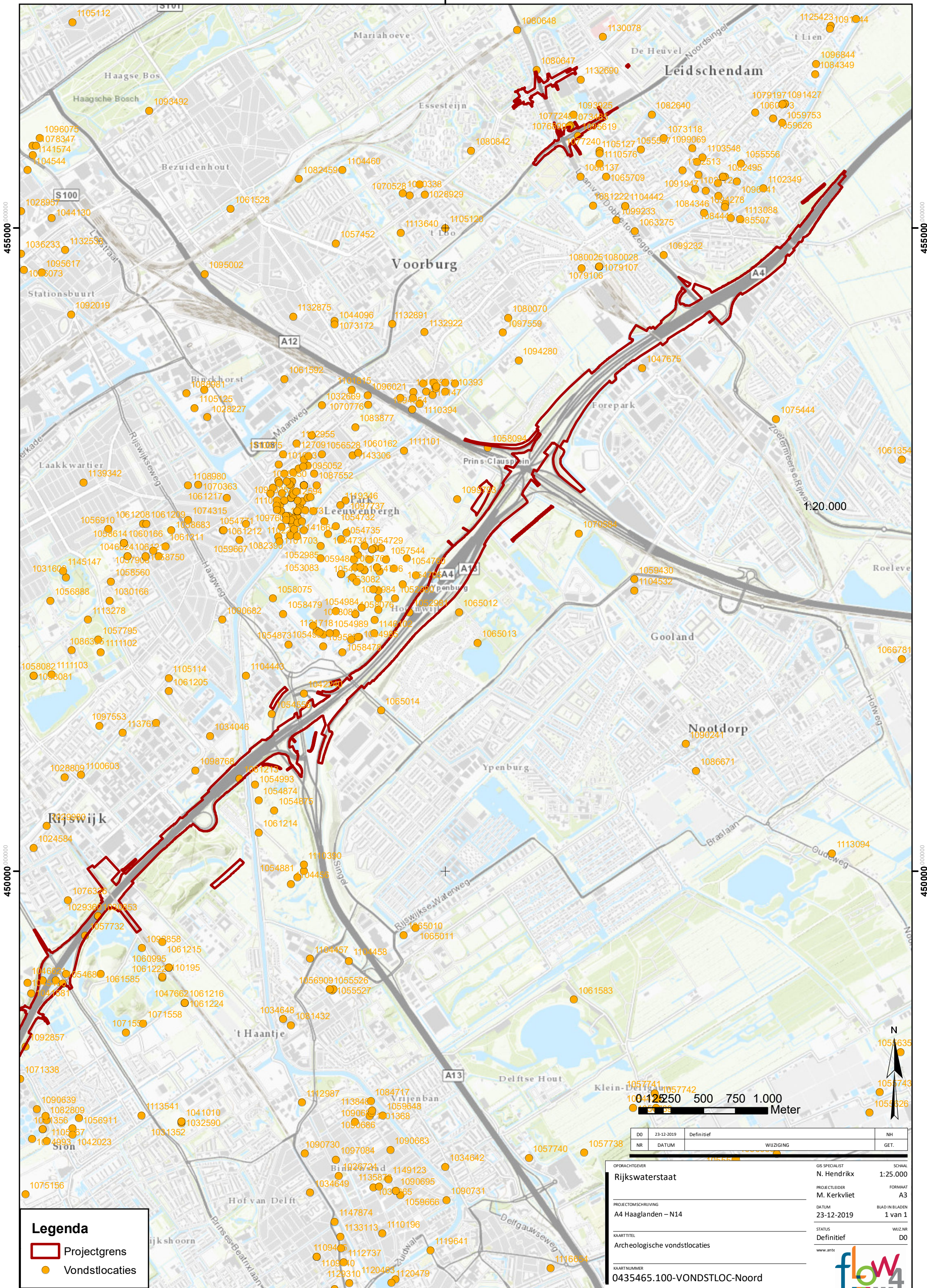
44000

44000

Legenda

- ▬ Projectgrens
- ▬ Onderzoeksmeldingen

DO	DATUM	Definitief	WUZIGING	NH
NR				GET.
OPDRACHTGEVER		GIS SPECIALIST		SCHAAL
Rijkswaterstaat		N. Hendriks		1:25.000
PROJECTLEIDER		M. Kervkriet		FORMAAT
A4 Haaglanden – N14				A3
PROJECTOMSCHRIJVING		DATUM		BLAD IN BLADEN
Archeologische onderzoeksmeldingen		23-12-2019		1 van 1
KAARTITEL		STATUS		WUZ.NR
		Definitief		DO
KAARTNUMMER		www.arte		
0435465.100-ONDERZOEK-Zuid				

455000

455000

450000

450000

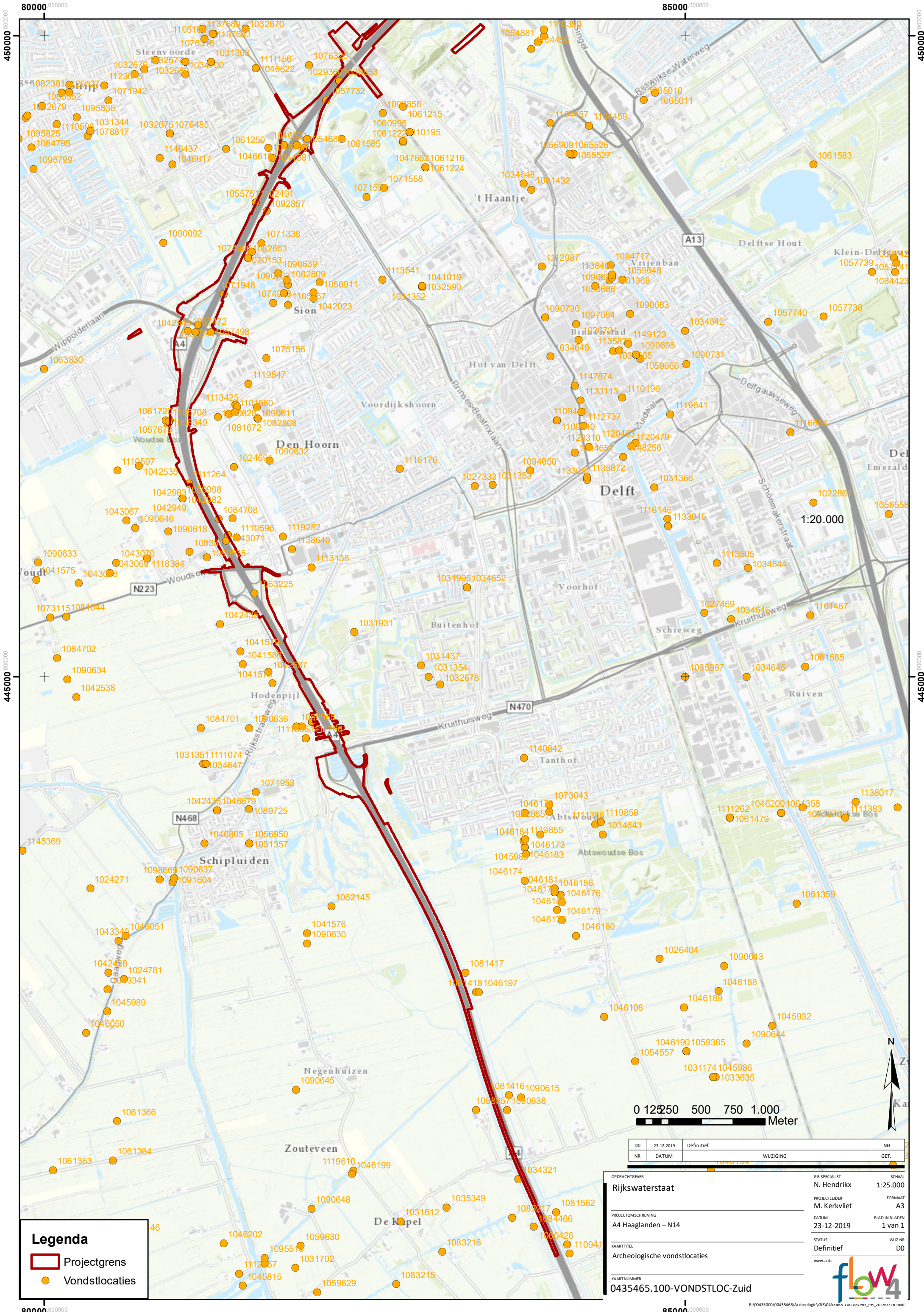
Legenda

- Projectgrens
- Vondstlocaties

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Archeologische vondstlocaties	STATUS	Definitief	WUZN	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-VONDSTLOC-Noord	www.arte			

Legenda

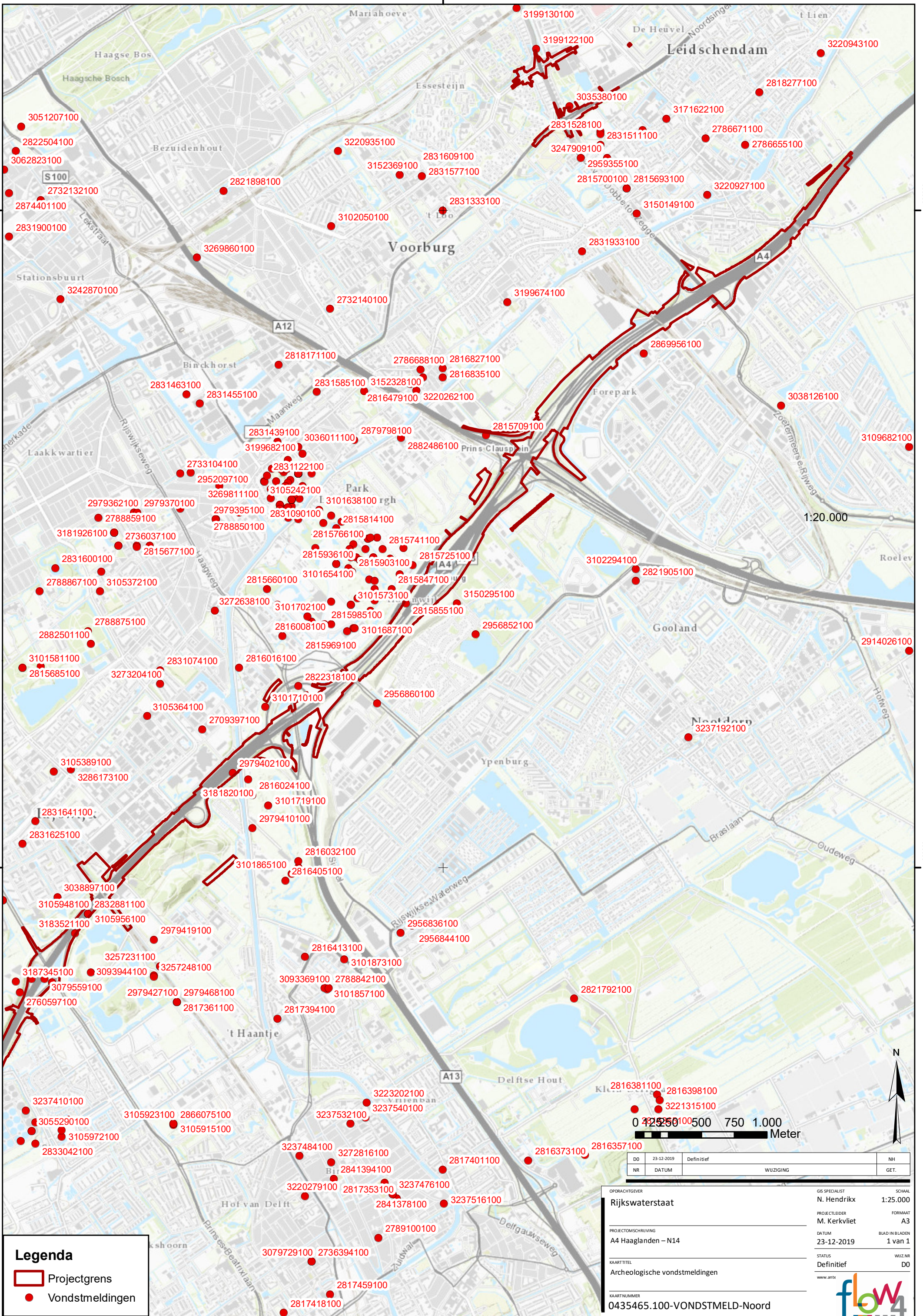
- Projectgrens
- Vondstlocaties

0 1250 500 750 1.000
Meter

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WIJZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3		
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTITEL	Archeologische vondstlocaties	STATUS	Definitief	WIJZ.NR	DO
KAARTNUMMER	0435465.100-VONDSTLOC-Zuid	www.arte			

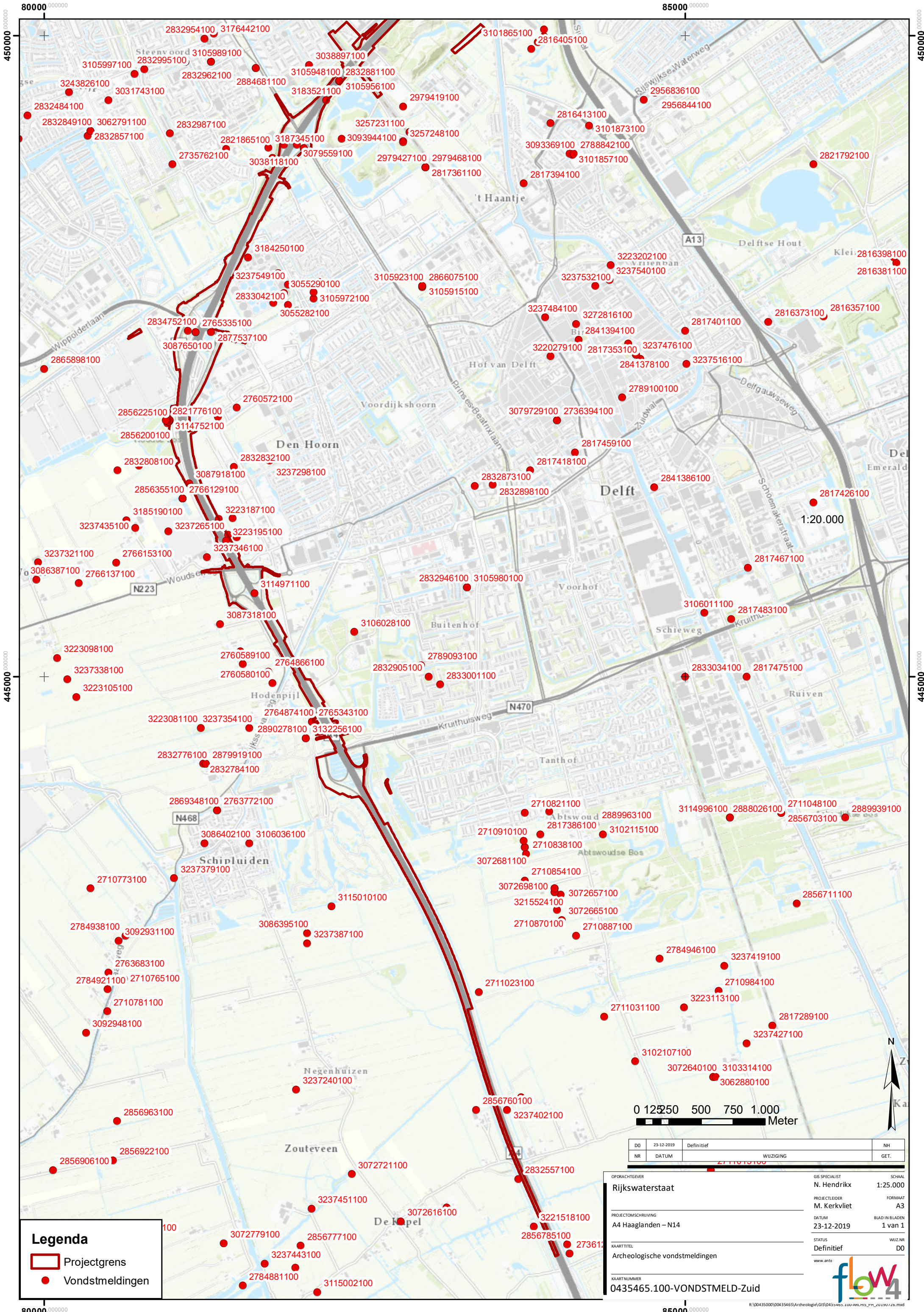

Legenda

- Projectgrens
- Vondstmeldingen

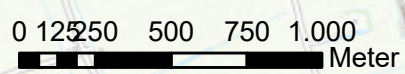
DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WUIZING	GET.

OPDRACHTGEVER	GIS SPECIALIST	SCHAAL
Rijkswaterstaat	N. Hendriks	1:25.000
PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT
A4 Haaglanden - N14		A3
PROJECTOMSCHRIJVING	DATUM	BLAD IN BLADEN
Archeologische vondstmeldingen	23-12-2019	1 van 1
KAARTITEL	STATUS	WUIZ.NR
Archeologische vondstmeldingen	Definitief	DO
KAARTNUMMER	www.arte	
0435465.100-VONDSTMELD-Noord		

Legenda

- Projectgrens
- Vondstmeldingen

DO	23-12-2019	Definitief	NH
NR	DATUM	WIJZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat	GIS SPECIALIST	N. Hendriks	SCHAAL	1:25.000
PROJECTOMSCHRIJVING	A4 Haaglanden – N14	PROJECTLEIDER	M. Kerkvliet	FORMAAT	A3
KAARTITEL	Archeologische vondstmeldingen	DATUM	23-12-2019	BLAD IN BLADEN	1 van 1
KAARTNUMMER	0435465.100-VONDSMELD-Zuid	STATUS	Definitief	WIJZ.NR	DO

